

BÖLCSESZETTUDOMÁNY

SÁROSI-MÁRDIROSZ KRISZTINA-MÁRIA

**HIVATALOS FORDÍTÁSOK
PROBLEMATIKÁJA
(A ROMÁN-MAGYAR
NYELVPÁR VISZONYLATÁBAN)**

SÁROSI-MÁRDIROSZ KRISZTINA-MÁRIA

HIVATALOS FORDÍTÁSOK
PROBLEMATIKÁJA
(A ROMÁN–MAGYAR NYELVPÁR
VISZONYLATÁBAN)

S SAPIENTIA KÖNYVEK

SAPIENTIA
ERDÉLYI MAGYAR
TUDOMÁNYEGYETEM

Sárosi-Márdirosz Krisztina-Mária

**HIVATALOS FORDÍTÁSOK
PROBLEMATIKÁJA
(A ROMÁN–MAGYAR NYELVPÁR
VISZONYLATÁBAN)**

| Scientia Kiadó |
| Kolozsvár · 2024 |

SAPIENTIA KÖNYVEK

Bölcsészettudomány/Nyelvészet

Kiadja a

Scientia Kiadó

400112 Kolozsvár, Mátyás király (Matei Corvin) u. 4.

Tel./fax: +40-364-401454, e-mail: scientia@kpi.sapientia.ro

www.scientiakiado.ro

DOI: 10.47745/SAPVOL.2024.40

Felelős kiadó: Sorbán Angella

Borítóterv: Tipotéka Kft.

Kiadói koordinátor: Szabó Beáta

Doktori disszertáció. Védés éve és helyszíne: 2009, Kolozsvár

A doktori bizottság tagjai:

Témavezető: dr. Péntek János egyetemi tanár (Babeş–Bolyai Tudományegyetem)

dr. Klauďy Kinga, egyetemi tanár (Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest)

dr. Murvai Olga, egyetemi tanár (Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem, Kolozsvár)

dr. Benő Attila, egyetemi docens (Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár)

Elnök: dr. Szilágyi N. Sándor, egyetemi tanár (Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár)

Első kiadás: 2024

© Scientia 2024

Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítás, a nyilvános előadás, a rádió- és televízióadás, valamint a fordítás jogát, az egyes fejezeteket illetően is.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

SÁROSI-MÁRDIROSZ, KRISZTINA

Hivatalos fordítások problematikája : (a román–magyar nyelvpár viszonylatában) /

Sárosi-Márdirosz Krisztina-Mária. - Cluj-Napoca :

Scientia, 2024

Conține bibliografie

ISBN 978-606-975-095-7

TARTALOMJEGYZÉK

A szerző előszava	17
BEVEZETÉS	21
Bevezető gondolatok	21
A témaválasztás aktualitásának indoklása	22
Anyaggyűjtés és feldolgozás	24
A dolgozat célkitűzései	25
A kutatásból várható eredmények	28
I. RÉSZ: A FORDÍTÁSTUDOMÁNY NÉHÁNY ELMÉLETI	
ALAPKÉRDÉSE	29
1. A fordítástudomány behatárolása	31
1.1. Mi a fordítástudomány?	31
1.2. A fordítástudomány területei	35
1.2.1. Leíró fordítástudomány	35
1.2.2. Elméleti fordítástudomány – fordításelmélet	35
1.3. A fordítástudomány tárgya	37
2. A fordítás meghatározása	39
2.1. A fordítás mint folyamat és cselekvés	40
2.2. A fordítás mint a fordítói munka eredménye	43
3. A forrásnyelvi és célnyelvi szöveg kapcsolata	47
3.1. Forma és értelem kettőssége	47
3.2. Szó szerinti fordítás és szabad fordítás	49
4. A fordítási ekvivalencia	51
4.1. Különböző megközelítések az ekvivalencia tekintetében	51
4.1.1. A normatív irányzat	51
4.1.2. A deskriptív irányzat	52
4.1.3. Szövegtípusfüggő ekvivalencia	55
4.2. Nida ekvivalenciafelfogása	56
4.3. Kommunikatív ekvivalencia – Klaudy Kinga ekvivalenciafelfogása	57
4.4. Elfordulás az ekvivalencia fogalmától	58
5. Összegzés	59
II. RÉSZ: JOGI NYELV ÉS FORDÍTÁS. HIVATALOS FORDÍTÁS	63
1. Nyelv és jog. Jogi nyelv	65
2. Jogi nyelv és fordítás	69
2.1. Értelmezés és textualizáció között	69
2.2. Jogi nyelvi fordítás és összehasonlítás	71
2.3. A jogi szövegek fordításának nehézségei	76

3. A hivatalos fordítások problematikája	79
3.1. A hivatalos fordítások.	79
3.2. Szakmai gyakorlat.	80
3.3. A fordító helyzete és tevékenysége – ahogyan azt a megrendelő látja	81
3.3.1. A hivatalos fordító mint jogi nyelvi szakértő	85
3.4. Szövegűség hivatalos fordítások esetén.	85
3.4.1. Kulturális távlatok	88
4. Összegzés.	89

III. RÉSZ: A HIVATALOS FORDÍTÁSOK SZÖVEGÉBEN FELLELHETŐ FORDÍTÁSI JELENSÉGEK BEMUTATÁSA A VIZSGÁLATI KORPUSZ ALAPJÁN.

Bevezetés	93
1. A kutatás bemutatása	95
1.1. Általános bemutatás	95
1.2. A vizsgálati korpusz bemutatása	95
1.3. A módszerek bemutatása	97
2. A fordítási jelenségek előfordulása a korpuszban	103
2.1. A csoportosítás szempontjai.	103
2.2. A fordítási jelenségcsoportok bemutatása és a bemutatás szempontjai	103
2.2.1. Implicitáció és explicitáció	104
2.2.2. Kihagyás és betoldás.	104
2.2.3. Egyszerűsítés és bővítés	105
2.2.4. Grammatikai kihagyás	106
2.2.5. Jelentések összevonása és felbontása.	107
2.2.6. Mondathatárok eltolódása	107
2.2.7. Átrendezés	108
2.2.8. Grammatikai csere: forma-, szerep- és szófajváltás	109
2.2.9. Szórendi áthelyezések	110
2.2.10. Terminológiai kérdések	110
2.2.11. Tükörfordítás	113
2.2.12. Nyelvhelyességi problémák	113
2.2.13. Ritkábban előforduló fordítási jelenségek	114
2.3. A vizsgálati korpusz számszerűsített eredményei.	116
2.3.1. A fordítási jelenségek számszerű megoszlása a különböző dokumentumtípusokban	122
2.3.2. A vizsgálati korpuszra jellemző fordítási jelenségek kiválasztása a számszerűsített eredmények alapján	130
2.4. Szemléltetés és elemzés	130
2.4.1. Implicitáció és explicitáció	131
2.4.2. Kihagyás és betoldás.	139

2.4.3. Egyszerűsítés és bővítés	145
2.4.4. Grammatikai kihagyás	154
2.4.5. Jelentések összevonása és felbontása	155
2.4.6. Mondathatárok eltolódása	160
2.4.7. Átrendezés	164
2.4.8. Grammatikai csere: forma-, szerep- és szófajváltás	167
2.4.9. Szórendi áthelyezések	173
2.4.10. Terminológiai kérdések	174
2.4.11. Tükörfordítás	174
2.4.12. Nyelvhelyességi problémák	178
2.5. Terminológiai kérdésfelvetések	180
2.6. Részkövetkeztetések	194
3. További vizsgálatok egy kontrollkorpusz segítségével	195
3.1. A kontrollkorpusz bemutatása	195
3.2. A fordított és nem fordított szövegek néhány különbsége a vizsgálati korpusz és a kontrollkorpusz szövegeiben	196
3.2.1. Fordított és nem fordított szövegek összevetése megszövegezésük szempontjából	197
3.2.2. Terminológiai összevetés	212
3.3. Részkövetkeztetések	226
4. Hivatalos úrlapok néhány fordítási sajátossága	229
4.1. Kétnyelvű hivatalos úrlapok elemzése a fordítási jelenségek szempontjából	229
4.1.1. Explicitáció és implicitáció	230
4.1.2. Kihagyás	232
4.1.3. Egyszerűsítés és bővítés	232
4.1.4. Jelentések összevonása	233
4.1.5. Mondathatárok eltolódása	234
4.1.6. Átrendezés	234
4.2. A kétnyelvű úrlapok elemzése terminológiai sajátosságok szempontjából	235
5. Az úrlapok további vizsgálata egy kontrollcélú alkorporusz segítségével	239
5.1. A kontrollcélú alkorporusz bemutatása	239
5.2. Megszövegezési és szövegtípusfüggő sajátosságok	240
5.2.1. Mondat- és szövegszerkesztési sajátosságok	241
5.2.2. Szövegtípusfüggő sajátosságok	242
5.2.3. Pragmatikai tényezőkből eredeztethető különbségek	243
5.3. Terminológiai kérdések	244
5.4. Részkövetkeztetések	247
6. Variációk ugyanazon forrásnyelvi szövegre	249
6.1. Indoklás	249

6.2. A kontrollfordítások és a vizsgálati korpusz fordításainak összevető elemzése	250
6.2.1. Explicitáció és implicitáció	251
6.2.2. Egyszerűsítés és bővítés	254
6.2.3. Grammatikai kihagyás	259
6.2.4. Jelentések felbontása és összevonása.	260
6.2.5. Grammatikai csere: a mondathatárok eltolódása	262
6.2.6. Átrendezés	263
6.2.7. Nyelvhelyességi kérdések	266
6.2.8. Terminológiai jellegzetességek.	267
6.3. Részkövetkeztetések	273
7. Összegzés, következtetések	275
7.1. Gondolatok a hivatalos fordításról és a hivatalos fordítóról.	275
7.2. A kutatás tárgya és a kidolgozott témakörök	276
7.3. A kutatás eredményei és az eredmények alkalmazhatósága	281
7.4. További kutatási irányok.	287
7.4.1. Korpusznyelvészeti perspektíva	287
7.4.2. A hivatalos fordítások kutatásának szerepe a nyelvi tervezésben	288
7.4.3. Kontaktológiai vizsgálatok fordítási korpuszok segítségével	289
7.4.4. Szakfordítóképzés.	290
7.5. Hatástanulmányok elvégzése	290
7.6. Javaslatok hivatalos fordítóknak	291
8. Összegzés.	293
Irodalom	295
Szótárak, szöveggyűjtemények, kézikönyvek, egyéb források	309
Törvények.	310
Az <i>Előszó</i> szakirodalma.	310
Forrásszövegek jegyzéke	312
A hivatalos úrlapok forrásjegyzéke.	318
Rezumat: Probleme de traductologie în domeniul limbajului oficial (în relația româno-maghiară)	321
Abstract: Problems of Translations in the Case of the Language of Official Documents (The Case of Romanian–Hungarian Languages)	323
A szerzőről	325

CONȚINUT

CUVÂNT ÎNAINTE	17
INTRODUCERE	21
Gânduri introductive.	21
Motivarea alegerii temei. Actualitatea temei	22
Operaționalizarea și procesarea datelor	24
Scopul tezei	25
Perspective practice	28
PARTEA I: TEORIA CERCETĂRII	29
1. Concepte generale de traductologie	31
1.1. Definirea traductologiei	31
1.2. Domeniile traductologiei	35
1.2.1. Traductologie descriptivă	35
1.2.2. Traductologie teoretică – teoria traducerii	35
1.3. Obiectul traductologiei	37
2. Definirea traducerii	39
2.1. Traducerea: proces și act de creație	40
2.2. Traducerea: rezultatul procesului de traducere	43
3. Relația dintre textul sursă și textul țintă	47
3.1. Dualitatea formă-conținut	47
3.2. Dilema traducerii libere	49
4. Echivalența în traducere	51
4.1. Abordarea conceptului de echivalență	51
4.1.1. Curentul normativ	51
4.1.2. Curentul descriptiv	52
4.1.3. Echivalență în funcție de genul textului	55
4.2. Concepția lui Nida despre echivalență	56
4.3. Echivalența comunicativă – concepția lui Kinga Klaudy despre echivalență	57
4.4. Negarea conceptului de echivalență	58
5. Concluzii	59
PARTEA A II-A: LIMBAJUL JURIDIC ȘI TRADUCEREA. TRADUCEREA OFICIALĂ	63
1. Dreptul și limba. Limbajul juridic	65
2. Limbajul juridic și traducerea	69
2.1. Între interpretare și textualizare	69
2.2. Metoda dreptului comparat în traduceri	71
2.3. Problematika traducerilor juridice	76

3. Problematica traducerilor oficiale	79
3.1. Definirea traducerilor autorizate	79
3.2. Practica	80
3.3. Statutul traducătorului autorizat – activitatea sa: așa cum este văzută de clienți	81
3.3.1. Traducătorul autorizat în ipostază de expert juridic	85
3.4. Loialitate față de textul sursă	85
3.4.1 Aspecte culturale	88
4. Concluzii	89

PARTEA A III-A: FENOMENE CARACTERISTICE TEXTELOR JURIDICE

TRADUSE DIN LIMBA ROMÂNĂ ÎN LIMBA MAGHIARĂ. 91

Introducere

1. Prezentarea cercetării

 1.1. Prezentare generală

 1.2. Prezentarea bazei de date

 1.3. Metodele cercetării

2. Analiza fenomenelor de traducere întâlnite în baza de date

 2.1. Clasificarea fenomenelor

 2.2. Prezentarea fenomenelor de traducere

 2.2.1. Implicitare

 2.2.2. Omisiune și adăugare

 2.2.3. Simplificare și amplificare

 2.2.4. Omisiune gramaticală

 2.2.5. Diluare și condesare semantică

 2.2.6. Schimbarea punctuației propozițiilor

 2.2.7. Reorganizare

 2.2.8. Modularea lexicală și sintactică

 2.2.9. Alternarea ordinii cuvintelor

 2.2.10. Probleme de terminologie

 2.2.11. Calchierea

 2.2.12. Greșeli de limbă

 2.2.13. Fenomene mai rare

 2.3. Rezultatele cercetării în cifre

 2.3.1. Apariția fenomenelor de traducere pe categorii
 de documente

 2.3.2. Delimitarea în baza cifrelor a fenomenelor de traducere
 caracteristice bazei de date

 2.4. Exemple analizate

 2.4.1. Implicitare și explicitare

 2.4.2. Omisiune și adiție

 2.4.3. Simplificare și completare

 2.4.4. Omisiuni gramaticale

2.4.5. Concentrarea și amplificarea semantică	155
2.4.6. Schimbarea topicii propozițiilor	160
2.4.7. Reorganizare	164
2.4.8. Schimburi gramaticale: modificarea formei, modificarea funcției sintactice, modificarea felului părții de vorbire	167
2.4.9. Modificarea ordinii cuvintelor	173
2.4.10. Probleme de terminologie	174
2.4.11. Calcurile	174
2.4.12. Utilizarea necorespunzătoare a limbii (probleme de corectitudine)	178
2.5. Probleme de terminologie juridică	180
2.6. Concluzii	194
3. Analiză comparativă cu ajutorul unei baze de date de control	195
3.1. Prezentarea bazei de date	195
3.2. Diferența textelor traduse față de textele netraduse	196
3.2.1. Comparația textelor traduse și netraduse din punctul de vedere al textualizării	197
3.2.2. Terminologia textelor traduse și a celor netraduse	212
3.3. Concluzii	226
4. Caracteristicile formularelor tipizate traduse în maghiară.	229
4.1. Analiza formularelor bilingve din perspectiva traductologiei	229
4.1.1. Explicitare și implicare	230
4.1.2. Omisiune	232
4.1.3. Simplificare și amplificare	232
4.1.4. Condensarea semantică	233
4.1.5. Schimbarea punctuației propozițiilor	234
4.1.6. Reorganizare	234
4.2. Terminologia formularelor bilingve	235
5. Analiza comparativă a formularelor tipizate traduse și a celor netraduse	239
5.1. Prezentarea bazei de date de control	239
5.2. Comparația textelor traduse și netraduse din punctul de vedere al textualizării.	240
5.2.1. Caracteristicile propozițiilor și ale textelor	241
5.2.2. Comparația textelor traduse și netraduse din perspectiva caracteristicilor textelor de specialitate	242
5.2.3. Diferența textelor traduse față de cele netraduse din perspectiva pragmaticii	243
5.3. Probleme de terminologie.	244
5.4. Concluzii	247
6. Variantele traduse ale aceluiași text sursă	249
6.1. Importanța unei astfel de analize	249

6.2. Analiza comparativă a celor două variante de traducere	250
6.2.1. Explicitare și implicare	251
6.2.2. Simplificare și amplificare	254
6.2.3. Omisiune gramaticală	259
6.2.4. Diluarea și condensarea semantică	260
6.2.5. Schimbarea punctuației propozițiilor	262
6.2.6. Reorganizare	263
6.2.7. Greșeli de limbă	266
6.2.8. Probleme de terminologie	267
6.3. Concluzii	273
7. Concluzii	275
7.1. Traducerile autorizate și traducătorul autorizat	275
7.2. Obiectul cercetării. Problematika dezbătută	276
7.3. Rezultatele cercetării și aplicabilitatea acestora	281
7.4. Perspective de cercetare	287
7.4.1. Perspectiva lingvisticii CORPUS	287
7.4.2. Rolul cercetării traducerilor autorizate din perspectiva planificării lingvistice.	288
7.4.3. Analizarea corpusurilor lingvistice din perspectiva contactologiei	289
7.4.4. Rolul cercetării traducerilor autorizate din perspectiva pedagogică.	290
7.5. Elaborarea unor studii de impact	290
7.6. Sugestii pentru traducătorii autorizați	291
8. Concluzii finale	293
Bibliografie	295
Dicționare	309
Legi	310
Bibliografia <i>Cuvântului înainte</i>	310
Lista textelor analizate	312
Lista formularelor	318
Rezumat: Probleme de traductologie în domeniul limbajului oficial (în relația româno-maghiară)	321
Abstract: Problems of Translations in the Case of the Language of Official Documents (The Case of Romanian–Hungarian Languages)	323
Despre autor	325

CONTENTS

Preface	17
INTRODUCTION	21
Introductory thoughts	21
The motivation of choosing the theme	22
The corpus and its analysis	24
The scope of the thesis	25
Expected results	28
PART ONE: THEORETICAL ISSUES	29
1. The name and nature of Translation Studies	31
1.1. What is Translation Studies	31
1.2. The fields of Translation Studies	35
1.2.1. Descriptive Translation Studies	35
1.2.2. Theoretical Translation Studies – The Theory of Translation	35
1.3. The object of Translation Studies	37
2. Defining translation	39
2.1. Translation: Process and activity	40
2.2. Translation: Product and result	43
3. The relation between the source text and the target text	47
3.1. The dilemma of form and content	47
3.2. Literal translation vs. free translation	49
4. Equivalence in translation	51
4.1. Different conceptions on equivalence	51
4.1.1. Normative view	51
4.1.2. Descriptive view	52
4.1.3. Text-dependent equivalence	55
4.2. Nida’s conception of equivalence	56
4.3. Communicative equivalence – Kinga Klaudy’s view	57
4.4. Refusing equivalence	58
5. Conclusions	59
PART TWO: LEGAL LANGUAGE AND TRANSLATION. OFFICIAL TRANSLATION	63
1. Language and law. Legal language	65
2. Legal language and translation	69
2.1. Between interpretation and textualization	69
2.2. Comparatistics in legal translations	71
2.3. The hardships of legal translations	76

3. The problematic of official translations	79
3.1. Official translations	79
3.2. The practice of official translators	80
3.3. The statute and the activity of the official translation – As conceived by the client	81
3.3.1. The official translator having the role of an expert in legal language	85
3.4. Literal translation of official documents	85
3.4.1. Cultural aspects	88
4. Conclusions	89
PART THREE: TRANSLATION SHIFTS IN OFFICIAL TRANSLATIONS . .	91
Introduction	93
1. Presenting the research	95
1.1. General aspects	95
1.2. Presenting the corpus	95
1.3. The methods of analysis	97
2. The occurrence of translation shifts in the corpus	103
2.1. Categorization	103
2.2. Detailed presentation of the shifts	103
2.2.1. Implicitation and explicitation	104
2.2.2. Omission and addition	104
2.2.3. Simplification and amplification	105
2.2.4. Grammatical omission	106
2.2.5. Semantic modulation and generalization	107
2.2.6. Unit shifts	107
2.2.7. Rearrangement	108
2.2.8. Intra-system shifts	109
2.2.9. Structure shifts	110
2.2.10. The problematics of terminology	110
2.2.11. Calques	113
2.2.12. Orthography and grammar	113
2.2.13. Rare shifts	114
2.3. The results of the analysis in numbers	116
2.3.1. Number of occurrences of the shifts in the different document types	122
2.3.2. The delimitation of the shifts characteristic of the data base based on the number of occurrences	130
2.4. Examples and analysis	130
2.4.1. Implicitation and explicitation	131
2.4.2. Omission and addition	139
2.4.3. Simplification and completion	145
2.4.4. Grammatical omission	154

2.4.5. Semantic simplification and generalization	155
2.4.6. Dynamic sentence boundaries	160
2.4.7. Reorganization	164
2.4.8. Grammatical transformations	167
2.4.9. Changing the word order	173
2.4.10. Issues related to terminology	174
2.4.11. Calques	174
2.4.12. Issues of appropriate language use	178
2.5. Aspects of legal terminology	180
2.6. Conclusions	194
3. Further research: The comparison of translated texts and non-translated texts.	195
3.1. Presenting the monolingual corpus	195
3.2. Differences of translated and non-translated Hungarian documents.	196
3.2.1. Differences caused by the text type	197
3.2.2. Comparing the terminology	212
3.3. Conclusions.	226
4. The characteristics of official forms	229
4.1. Translation shifts in official forms	229
4.1.1. Explication and implicitation	230
4.1.2. Omission	232
4.1.3. Simplification and amplification	232
4.1.4. Semantic modulation	233
4.1.5. Unit shifts	234
4.1.6. Rearrangments	234
4.2. The terminology of official forms	235
5. Translated forms compared to original ones.	239
5.1. The presentation of the monolingual corpus	239
5.2. Issues of drafting and type-dependent aspects	240
5.2.1. Differences of sentences and phrases	241
5.2.2. Differences of texts	242
5.2.3. Pragmatic differences	243
5.3. Terminology	244
5.4. Partial conclusions	247
6. Various translations of the same source text	249
6.1. Motivation.	249
6.2. The comparative analysis of the various translations	250
6.2.1. Explication and implicitation	251
6.2.2. Simplification and amplification	254
6.2.3. Grammatical omission	259
6.2.4. Semantical modulation and generalization	260

6.2.5. Unit shifts	262
6.2.6. Rearrangments	263
6.2.7. Orthography and grammar	266
6.2.8. Terminological issues	267
6.3. Partial conclusions	273
7. Ending	275
7.1. Thoughts about official translations and official translators.	275
7.2. The object of the reasearch and the presented topics	276
7.3. Results and applicability of the research	281
7.4. Perspectives of further research	287
7.4.1. The perspective of corpus linguistics	287
7.4.2. The role of research regarding official translations from the perspective of language planning	288
7.4.3. The role of research regarding official translations from the perspective of contactology	289
7.4.4. The role of research regarding official translations from the perspective of translator training	290
7.5. The elaboration of impact studies	290
7.6. Recommandations for official translators	291
8. Conclusions	293
Bibliography	295
Dictionaries and handbooks	309
Laws	310
Bibliography of the <i>Preface</i>	310
The list of the source texts	312
The list of the official forms	318
Rezumat: Probleme de traductologie în domeniul limbajului oficial (în relația româno-maghiară)	321
Abstract: Problems of Translations in the Case of the Language of Official Documents (The Case of Romanian–Hungarian Languages)	323
About the author	325

A SZERZŐ ELŐSZAVA

A jelen kötet egy 2009-ben megvédett doktori disszertáció könyvvé szerkesztett változata. Bár a disszertáció 15 évvel ezelőtt készült el, az általa fel dolgozott kutatási téma még ma is aktuális, sőt az érintett tudományterületen bekövetkezett gyökeres változások miatt talán még aktuálisabb a témával való foglalkozás, mint az elmúlt években bármikor.

A dolgozat a fordítástudomány területéhez tartozó munka, amely főként az alkalmazott fordítástudomány módszereivel operálva térképezi fel a hivatalos fordítások problematikáját. A kutatás konkrét tárgya olyan romániai magyar jogi szövegek fordítástudományi szempontú elemzése volt, amelyeket román nyelvről fordítottak magyar nyelvre hivatalos fordítói státussal rendelkező fordítók.

A dolgozat a fordítástudományi szempontból megalapozott elméleti háttér bemutatásán és a fordítások párhuzamos korpusz révén történő tényleges elemzésén kívül betekintést nyújt a romániai fordítói piac működésébe, taglalja a fordítások hitelesként való elfogadhatóságának feltételeit is. Mindezzel a dolgozat keletkezési időszakában magyar nyelvterületen viszonylag kevesen foglalkoztak, Romániában – Erdélyben – szinte senki. A hivatalos és jogi nyelvi szövegek román nyelvről magyar nyelvre történő fordításával kapcsolatos kutatások Erdélyben főként nyelvtervezési szempontúak voltak, inkább a jogi nyelvi terminológia fejlesztését és a magyar nyelv jogi regiszterének státuszjavítását tűzték ki célul. A dolgozat elkészítése során elvégzett kutatás abban volt újszerű, hogy a fordítástudományi szempontokat felhasználva foglalkozik korpusztervezési problémákkal is, különös tekintettel a jogi nyelvi terminológia fejleszthetőségére.

A téma társadalmi fontossága és időszerűsége vitathatatlan volt akkor is és most is. A nemzetközi üzleti érintkezés intenzívebbé válása egyre több dokumentációs célú fordítással jár, ehhez pedig még mindig egyre több szakképzett fordítóra van szükség. Illetve inkább csak lenne, mert ezt a munkát még mindig gyakran nem nyelvi közvetítő szakemberek, hanem alkalmilag szerződötetett, több-kevesebb nyelvtudással rendelkező egyének végzik. A szerző oktatóként tisztában van azzal, hogy a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem Marosvásárhelyi Karán 2008-ban indított fordító szak jelenlegi tanterve nagyon sok olyan tantárgyat is tartalmaz, amelyek a szakfordítóképzésben és a hivatalos fordítóvá válás folyamatában kívánnak tudást átadni és kompetenciákat fejleszteni a leendő fordítók körében. Erre azért is nagyon nagy az igény jelen pillanatban, mivel a fordítói státus megszerzésének romániai módszertana a dolgozatban bemutatotthoz viszonyítva 2016-ban megváltozott, ennek értelmében a leendő hivatalos fordítóknak vizsgázniuk is kell az engedély megszerzése

érdekében. Így a dolgozat – és értelemszerűen annak könyvváltozata – a szakfordítóképzésben és a leendő hivatalos fordítók képzésében is hasznosítható.

A dolgozatra jellemző a rendszerező-elméleti megközelítés, amely a helyzet felméréséből, autentikus fordítási és nem fordítási szövegtörzsek elemzéséből indult ki, és induktív módon, az autentikus szövegek elemzése révén állapított meg kategóriákat és vont le a rájuk jellemző következtetéseket. Mindez alapján elmondható, hogy a munka gyakorlati használhatósága a jelen pillanatban is vitathatatlan. Ennek ellenére úgy véljük, szükség van arra, hogy a mesterséges intelligencia és a gépi fordítás korának perspektívájából visszatekintve is elemezzük a könyvvé szerkesztett munka aktualitását, amely indokolja megjelentetését is.

Amint a dolgozat bevezetőjében is olvasható, a 20. század utolsó évtizedei radikális változást jelentettek a fordítás kutatásában, a legújabb kutatások ugyanis rámutattak arra, hogy a fordítás nem egyszerűen valamely szövegnek egy másik nyelven keletkezett szöveggel való helyettesítése, hanem egy alkotó és újraalkotó, nagyon komplex és bonyolult tevékenység. Ez azonban mást jelent az egyes műfajok esetében, hiszen másként készül el egy műfordítás és másként egy szakfordítás, illetve egy jogi nyelvi regiszterhez tartozó hiteles fordítás. A 21. század második évtizede újabb radikális változást hozott a fordításkutatásban és a fordítói tevékenységben is. Egyre többet hallhatunk a szakmai diskurzusban és olvashatunk a szakirodalomban arról, hogy a gépi fordítás térnyerésével és a mesterséges intelligencia egyre magasabb szintű és színvonalú „betanítottságával” hamarosan a fordítói szakma teljesen átalakul, más készségekre és készségyűjtésekre lesz szükség ahhoz, hogy valaki fordítóként tevékenykedhessen.

A könyvben a szerző említést tesz arról, hogy a kutatott szövegek terminológiai elemzésének eredményeként létrejött terminológiai jegyzék egy online adatbázis alapját képezheti a későbbiek során, így előrevetíti azt a már akkor nyilvánvalónak tűnő szükségszerűséget, hogy sikeres szakfordítóként csak akkor tevékenykedhet valaki, ha a nagy mennyiségű párhuzamos korpuszokat és az ezekbe beépülő terminológiai adatbázisokat kezelni és alkalmazni tudja munkája során. Ahhoz, hogy ezek az interneten hozzáférhető párhuzamos korpuszok létrejöjjenek és folyamatosan gyarapodjanak terminológiai szempontból is, szükség van arra, hogy jó minőségű és adekvát fordítások keletkezzenek az egyes nyelvpárok vonatkozásában. Ez különösen igaz a román–magyar, magyar–román nyelvpár esetében, tekintettel arra, hogy még napjainkban is nehéz megfelelő forrásanyagokat találni egy komplexebb jogi nyelvi fordítási projekt esetében, ha ezzel a két nyelvvvel kell dolgoznunk. Sokszor előfordul, hogy közvetítő nyelvként az angol nyelvet kell használni akár online adatbázisban való keresés, akár gépi fordítómotorok igénybevétele során. Szükség van továbbra is arra, hogy immár nem papíralapú, hanem digitálisan hozzáférhető, keresési funkcióval rendelkező jogi szótárak és glosszáriumok legyenek elérhetőek a román és a magyar nyelv tekintetében is, hiszen ahhoz, hogy a kisebbségben

élő magyarok élhessenek nyelvhasználati jogaikkal, szükségük van arra, hogy a jogi nyelvi anyagokhoz és jogszabályokhoz megfelelő minőségben férjenek hozzá, ilyen szövegek pedig csak akkor keletkezhetnek, ha igényes fordítói munka eredményeként jönnek létre. Ahhoz azonban, hogy ilyen korszerű fordításközpontú forrásanyagok létrejöhessenek, szükség van az olyan munkákra, amelyek rámutatnak például arra, hogy a jogrendi összevetés hogyan tudja elősegíteni a pontos megfelelők megtalálását egy glosszárium, online szótár vagy éppen egy fordítómemória létrehozása során. Ez a kötet éppen ennek módszertanát, kihívásait, lehetőségeit foglalja össze, rámutatva a hivatalos fordítók által készített fordítások azon hiányosságaira, amelyek abból erednek, hogy nem mindig tudatosan hozzák meg döntéseiket.

2024-ben azonban elkerülhetetlen megemlíteni, hogy a gépi fordítóprogramok és a mesterséges intelligencia kínálta lehetőségek nagy valószínűséggel befolyásolják a hivatalos fordításokat készítő fordítók munkáját is, azonban nemcsak a kötet szerzőjeként, hanem gyakorló fordítóként is állíthatom, hogy talán ezen fordítások esetében merül fel a legtöbb etikai aggály a gépi eszközök és az MI használata miatt. A dolgozat modellezi a hivatalos fordítások ügymenetét is, az erről szóló alfejezetet olvasva láthatóvá válik az is, hogy az okiratjellegű fordítások nagyon sok személyes adatot és érzékeny információt tartalmaznak, éppen ezért a fordítóknak a titoktartást is vállalnia kell, ha azonban az ilyen okmányok felkerülnek az internetre, még ha anonimizálva is, kimerítik az adatokkal való visszaélés cselekedetét, ami hosszú távon az érintett fordító megbízhatóságát is veszélybe sodorhatja. Éppen ezért ajánlott, hogy ezeket az okiratokat továbbra is emberi munkával fordítsák a fordítók, természetesen a legkorszerűbb eszközök felhasználásával. Ilyen eszközök, amelyek továbbra is etikusan és biztonságosan segíthetik a fordítók munkáját, a párhuzamos korpuszok, online szótárok, glosszáriumok és adatbázisok, továbbá a többnyelvű törvénytárak.

A jelen előszó azzal indít, hogy talán még aktuálisabb a hivatalos fordításokkal való foglalkozás szükségessége, mint régebben. Ez azért is igaz, mert ez egy olyan szegmensévé vált a fordítói piacnak, ahol továbbra is szükség van képzett fordítókra, akik rendelkeznek a szükséges ismeretekkel, illetve kompetenciákkal, amelyek közül az információszerző és információtechnológiai kompetenciákat hangsúlyozhatjuk leginkább. Ez az állítás azzal támasztható alá, hogy míg a szakfordítás különböző területeihez tartozó szövegek fordítása, így a műszaki fordítások is könnyedén elvégezhetők az automatikus gépi fordítóprogramokkal – természetesen szakértő által megfelelően elvégzett manuális utószerkesztéssel –, addig az okiratjellegű fordítások esetében megkerülhetetlen a fordító által manuálisan végzett munka (a szövegfeldolgozással kezdődően a tényleges fordítási folyamaton át egészen a nyomtatási és hitelesítési eljárások előkészítéséig). Ezért állítható, hogy a kötet olyan ismereteket tartalmaz, amelyeknek gyakorlati haszna lehet a gyakorló hivatalos fordítók számára, de akár a leendő fordítók részére is.

A dolgozat keletkezése után, az elmúlt években többen is a magyar és a nemzetközi szakirodalomban foglalkoztak a hiteles fordítások problematikájával. Ezek közül a magyar nyelvű szakirodalomból megemlíteném Gáspár Endre – Somssich Réka *Nemzeti jog nemzetközi térben, avagy terminológiai és stilisztikai dilemmák a magyar joganyag angol nyelvre fordítása során* c. munkáját, amely a Szoták Szilvia által szerkesztett, *Diszciplínák találkozása – nyelvi közvetítés a 21. században* című, az Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda kiadásában megjelent kötetben látott napvilágot 2019-ben, illetve az ugyanabban a kötetben szereplő *Hiteles fordítás és terminológia 1000 szó tükrében* c. tanulmányt, amelyet Horváth Péter Iván írt. Ugyanakkor hivatkoznék még Balogh Dorka 2020-ban megvédett *Műfajtudatosság a jogi szakfordításban és szakfordítóképzésben* c. doktori értekezésére is. Az újabb terminológiai munkák is alátámasztják a témával való foglalkozás fontosságát és aktualitását, ezek közül meg kell említenünk Tamás Dóra 2019-ben megjelentetett *Bevezetés a jogi terminológiába a terminológus szemüvegén át* c. munkáját, amely az Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda Zrt. gondozásában látott napvilágot. Erdélyi viszonylatban említésre méltó a Benő Attila és szerzőtársai által írott tanulmány, amelynek címe *A román és a magyar jogi terminológia helyzete Romániában – Szaknyelvi problémák és terminológiatervezési feladatok*, és amely a Tamás Dóra Mária – Szoták Szilvia által szerkesztett *Terminológiastratégia és jogi alapterminusok a szomszédos országok nyelvén* című kötetben jelent meg 2021-ben.

A téma nemzetközi szakirodalmából kiemelném Fernando Prieto Ramos munkáját, amely 2022-ben jelent meg, és a *Legal translation [A jogi fordításról]* címet viseli, továbbá Juliette Scott és John O’Shea munkáját, amely 2021-ben *How Legal Documents Translated Outside Institutions Affect Lives, Businesses and the Economy [Hogyan befolyásolja az intézményen kívüli jogi fordítás az emberek életét, vállalkozásait és a gazdaságot]* címmel jelent meg az *International Journal for the Semiotics of Law* folyóiratban. Végül egy 2015-ben, a jelen dolgozathoz hasonló módszerrel készült munkát említenék meg, amelynek szerzője Luna Bisgaard, és amelynek címe *Il metodo giuridico e la traduzione din testi legali. Introduzione allo strumento analitico utile alla traduzione giuridica nelle lingue combinate italiano-danese [A jogrendi összehasonlítás módszerének szerepe a jogi szövegek fordításában. A jogi fordításban használható elemzési módszer bemutatása az olasz–dán nyelvpár viszonylatában]*.

Azt a tényt, hogy a hivatalos fordításokkal és azok problematikájával foglalkozni napjainkban is szükséges és érdemes, alátámasztják az itt hivatkozott újabb keletkezésű, többségükben gyakorlati jellegű munkák is, amelyek sorába – úgy véljük – ez a könyvvé szerkesztett doktori disszertáció is megfelelően illeszkedik majd.

BEVEZETÉS

Bevezető gondolatok

Bevezetőnket a fordítástudomány szakirodalmában gyakran idézett állítás cáfolatával kezdjük. A szóban forgó állítás a „helyettesítés – helyettesíthetőség” mítoszából ered, és azon az elképzelésen alapul, mely szerint a fordítás tulajdonképpen nyelvekkel végrehajtott művelet, amely révén egy bizonyos nyelven keletkezett szöveget helyettesítenek egy másik nyelven létrejött szöveggel (l. Catford 1994. 4738.).

Ez az állítás nem fogadható el, hiszen a fordítás – még akkor is, ha egy forrásnyelven keletkezett szöveg célnyelven való újraírásaként is felfogható – sokkal bonyolultabb tevékenység. A forrásnyelvi szöveg célnyelvbe való egyszerű transzponálása lehetetlen, hiszen a nyelvek rendszerbeli és szemléletbeli, valamint kulturális, társadalmi, gazdasági és státusbeli különbözőségei meggátolják a teljes és problémamentes átültetést.

Nemcsak jelenünk információáradatában és globalizált világunkban, hanem már az ókortól kezdve napjainkig problémát jelentett a fordításnak mint üzenetközvetítő-értelmező tevékenységnek a meghatározása és a fordítási elvek megfogalmazása.¹

A 20. század igazi radikális váltást jelentett a fordítás kutatásában, gondoljunk csak a strukturalista nyelvészet fordítások tanulmányozásában is felhasznált elveire (l. a Saussure és Hjelmsev munkáiból merített gondolatok) vagy a Prágai Nyelvész kör kutatóinak fordítástudományhoz való hozzájárulására (l. a Trubetskoy, Havranek, Mukarovskij, Levy, Proházka írásaiból átvett és alkalmazott elvek), vagy az AEÁ-ban tevékenykedők munkáinak a fordításkutatásra kifejtett hatására (l. a Sapir, Whorf, Lounsbury, Voegelin, Harry Hoijer, Greenberg, Weinreich munkáiból átvett elképzeléseket).

A több évszázadra visszanyúló, a fordítások lényegi tulajdonságaival foglalkozó gondolkodás létezése érzékelteti, hogy a fordítás nem egyszerűen az egyik nyelven keletkezett szöveg helyettesítése egy másik nyelvű szöveggel, ha-

1 Számos tudós-kutató próbálkozott „fordításelméleti” munkákkal – ha szabad ezeket a műveket a tudományág ma használatos terminusával illetnünk. Ilyenek például a következő munkák: Cicero (*De optimo genere oratorum*, Kr. e. 46), Szent Jeromos (*De optimo genere interpretandi*, 396), Dante Alighieri (*De vulgari eloquentia*, 1303–1306), Étienne Dolet (*La manière de bien traduire d'une langue en autre*, 1540). További elméleti munkák: Dryden (*Preface to Ovid's Epistles*, 1680), Pope (*Preface to his translation of Homer's Iliad*, 1715), Batteaux (*Principles of Translation*, 1760), John Wesley (*Explanatory Notes about the New Testament*, 1755), Alexander Fraser Tytler (*Essays on Principles of Translation*, 1790).

nem egy olyan alkotó-újraalkotó tevékenység, amely – függetlenül attól, hogy milyen műfajról van szó – nyelvi, kulturális és politikai közvetítés, továbbá új lehetőségeket teremt, ezáltal növeli az információhoz való hozzáférés lehetőségét, és hozzájárul a tudomány interdiszciplináris kutatásának lehetőségeihez is.

A perspektívák tágítása és más tudományterületek eredményeinek felhasználása a kutatók segítségére van annak bizonyításában is, hogy a fordítás az eredeti szövegnek nem csupán egy másik nyelvre történő, mechanikus átkódolása, hanem minden esetben annak egy kulturális és ideológiai szempontból, illetve – amint azt a továbbiakban látni fogjuk – nyelvi szempontból is gazdagított változata.

A témaválasztás aktualitásának indoklása

Visszatekintve a fordítástudomány hagyományaira, nem véletlen, hogy a 21. első felében egyre inkább megnőtt az érdeklődés a fordítás mint gyakorlati tevékenység, mint nyelvek és kultúrák közötti közvetítés s mint interdiszciplináris tudomány iránt. Ezt az érdeklődést fokozta az európai uniós csatlakozás és az azt megelőző időszak, mely mind Magyarországon, mind pedig Romániában hangsúlyos gazdasági fejlődési hullámot hozott magával.

A gazdasági élet fellendülése mindig a mobilitás megnövekedésével jár, elkezdődik az egyik országból a másikba való vándorlás és átjárás. A határok átjárhatatlanságának megszűnése fellendítette az üzleti turizmust. Ennek következményeképpen az utóbbi évtizedben Romániában – köztük Kolozsváron is – jelentős mértékben megnőtt a külföldi befektetők száma. Egyre több kereskedelmi társaságot alapítottak, melyek román jogi személyként már jogosultak ingatlanokat is vásárolni. A cégalapítás és az adásvételi ügyletek lebonyolítása szükségessé tette a kereskedelmi jogra szakosodott jogászok tevékenysége mellett a hivatalos fordítók tevékenységét is.

Érzékelve a szakma keresettségét és kiindulva abból a tévhitből, hogy ha valaki kétnyelvű, abból közvetlenül következik, hogy fordítani is tud, nagyon sokan döntöttek amellett, hogy megszerzik a fordítói engedélyt (l. még Lanstyák 2003). Erre a jogalapot az a törvény biztosította, mely kimondta, hogy (többek között) minden olyan személy, aki a gimnázium felső tagozatát valamely idegen nyelven vagy valamely nemzeti kisebbség nyelvén végezte, és érettségi oklevelet szerzett az illető nyelvből és irodalomból, kiválthatja a szóban forgó nyelvre a fordítói engedélyt.² Emiatt előállt egy olyan helyzet, hogy sok kétnyelvű környe-

2 A törvény eredeti szövege: „posedă o diplomă de licență ori echivalentă din care rezultă specializarea în limba sau în limbile străine pentru care solicită autorizarea, ori care atestă că a absolvit un institut de învățământ superior în limba străină pentru care solicită autorizarea, sau posedă o diplomă de bacalaureat ori echivalentă din care rezultă că a

zetben élő és magyar tannyelvű gimnáziumban érettségizett személyből hivatalos fordító lett. Ezek a személyek engedélyük megszerzésének pillanatában nem rendelkeztek olyan magasabb fokú tudatossággal, mint a hivatásos fordítók, akik az átváltási stratégiákat automatikusan és rutinszerűen képesek alkalmazni.³

A hivatalos fordítók számát gyarapította a törvény által meghatározott másik kategória is, vagyis azon személyek összessége, akik fordítói engedélyüket az általános bölcsészeti tanulmányok végén kapott oklevél alapján szerezték meg. Sajnos azonban ez az oklevél sem volt biztosíték arra, hogy e fordítók munkái minőségi fordítások lesznek.

Romániai viszonylatban ennek a helyzetnek az okán még érvényesebb az a kijelentés, mely a 2005-ben megjelent, a magyar fordítástudomány jelentős képviselőjét, Klaudy Kinga professzor asszonyt köszöntő kötet címe: *Mindent fordítunk, és mindenki fordít*. A fordítástudományra, a fordításhoz elméleti ismereteket nyújtó diszciplínákra tehát azért van szükség, hogy mindazok, akik fordítani akarnak, megszerezhessék a fordítói kompetencia kialakításához nélkülözhetetlen háttérismereteket, majd szakavatott fordítói tapasztalataik alapján vonhassanak le tevékenységük során is hasznosítható következtetéseket, és állapíthassanak meg törvényszerűségeket, melyek normatív jellegüknél fogva a hivatalos fordítások szabványosításához vezethetnének, és minőségbeli javulást eredményezhetnének.

Immár közhelynek számít, hogy az információ napjaink valutája, aminek jelentős része fordítás útján jut el a fogyasztókhöz (Simigné Fenyő 2006. 9.). Ez a megállapítás nemcsak a tudományos, a technikai és a gazdasági szövegek fordítására érvényes, hanem a jogi és hivatalos nyelvi regiszterben keletkezett szövegek fordítására is. Az egymás országában létező törvények, szabályok, szabványok, eljárások, valamint az illető országban elfogadott „jogi viselkedésmódozatok” ismerete nélkül aligha jöhetnének létre nemzetközi projektek, vegyes vállalatok, határokon átnyúló fejlesztési és építkezési tervek vagy országok közötti gazdasági és politikai egyezmények.

Az Európai Unióhoz való csatlakozás után felértékelődik a „határ nélküli nemzetköziség” gondolata, hangsúlyossá válik a nyelvi, gazdasági és kulturális akadályok megszüntetésére való törekvés, megnő az érdeklődés az ismeretek iránt. Ebben a helyzetben a fordítás feladata éppen a nyelvi korlátok megszüntetése és a forrásnyelven megfogalmazott információ közvetítése (l. Catford 1965a, Nida 1964, Vinay–Darbelnet 1958). A vizsgálatom tárgyát képező szöve-

absolvit un liceu cu predare în limba străină, sau în limba minorităților naționale pentru care solicită autorizarea, sau este atestat de către Ministerul Culturii și al Cultelor ca traducător pentru specializarea științe juridice din limba română în limba străină și din limba străină în limba română” (Legea nr. 110/2005, care modifică Legea 178/1997 privind autorizarea și plata traducătorilor autorizați).

3 A fordítói státus megszerzésére vonatkozó jogszabály 2016-ban változott meg (a 2.) látjegyzetben említett jogszabályokat a 67/2016-os törvény módosította, amelynek értelmében a fordítói engedély megszerzése vizsgához kötötté vált).

gek ebből a célból eredeztethetően nyernek létjogosultságot. Függetlenül attól, hogy minőségi szempontból milyen szövegekkel van dolgunk, tudjuk róluk, hogy egy bizonyos pillanatban valaki számára az eredetivel egyenértékű hiteles okiratokként funkcionáltak.

A forrásnyelvi információ átadása és a forrásnyelvi szöveg funkcionalitásának megőrzése csak bizonyos fordítói stratégiák, átváltási műveletek révén történhet meg. A hivatalos és jogi nyelvi regiszterbe tartozó szövegek fordítása során végrehajtott átváltási műveletek alátámasztják az ilyen szövegek fordíthatóságának elvét, viszont pusztá végrehajtásuk nem eredményezi az eredeti okirattal azonos értékű és hitelességű szöveg létrejöttét. Éppen ezért ezek a fordított szövegek több problémával szembesítik az elemzőt. A problémák a következő kérdésekből adódhatnak: milyen a célnyelvi szövegnek a forrásnyelvi szöveghez való viszonya; milyen hasonlóságokat és eltéréseket mutatnak ezek a szövegek a nem fordított társaikhoz viszonyítva; hogyan töltik be informáló és kommunikatív céljukat; hiányosságaik minek tulajdoníthatók.

A jelen dolgozat ezen problémákra és a hozzájuk kapcsolódó gyakorlati kérdésekre keresi a választ fordított és nem fordított adatbázisok elemző összehasonlításával.

Anyaggyűjtés és feldolgozás

Az anyaggyűjtési munkálatok során készítettünk egy olyan adatbázist, amely tulajdonképpen egy kettős korpusz: első lépésben egy párhuzamos korpuszt hoztunk létre, mely magyar és román nyelvű szövegeket tartalmaz. Valamennyi román szöveg a romániai joggyakorlatban keletkezett nem normatív, hanem alkalmazott jellegű szöveg, a magyar szövegek pedig ezek hivatalosnak tekintett fordításai. Ez volt a kiindulópont az összevető elemzés megkezdésekor, majd minden célnyelvi szövegnek összegyűjtöttük a nem fordított, hanem autentikus magyar változatát is, hogy segítségükkel immár ne csak a forrásnyelvi és célnyelvi szövegek viszonyát és különbségeit lehessen megvizsgálni, hanem a fordított és nem fordított szövegek egymástól eltérő vonásait, illetve a „fordításnyelvinek” tartott jelenségeket is.

A romániai magyar nyelv sajátos státusa miatt vélhető volt, hogy érdekes lehet egy, a közigazgatásban használt hivatalos űrlapokból álló kétnyelvű alkorpusz magyar nyelvre fordított szövegeit is elemezni, illetve összevetni azokat a nem fordított, magyarországi társaikkal. Így a vizsgálat tárgyát képezi – az elsődleges vizsgálati korpusz és kontrollkorpusza mellett – egy további alkorpusz és annak kontrollkorpusza is, mely hivatalos űrlapok szövegeit tartalmazza.

Mind az elsődleges vizsgálati korpusz, mind pedig az űrlapokat tartalmazó korpusz esetében az egybevetésekre két lépésben került sor: első lépésben

a párhuzamos korpuszelemzés módszeréhez folyamodtunk, vagyis az eredeti forrásnyelvi szövegekkel vetettük egybe a célnyelvi szövegeket, majd második lépésben az összehasonlítható korpuszelemzés módszere következett, amelynek segítségével a fordított magyar és nem fordított magyar korpusz összevető elemzését végeztük el.

Nem célja a munkának, hogy a fordítástudomány történetével foglalkozzon, sem pedig az, hogy a fordítás elméleti és gyakorlati vonatkozásaival kapcsolatos összes álláspontra kitérjen, az ekvivalenciának mint a fordítás központi kategóriájának értelmezésével is csak a kutatás tárgyához szükséges mértékben foglalkozik.⁴ Ennek ellenére néhány elméleti alapkérdés tárgyalása elengedhetetlen feltétele egy gyakorlati jellegű munka elméleti megalapozásának. Ezért a dolgozat egyik fejezete néhány fordítástudományi és fordításelméleti kérdést tárgyal. Továbbá a vizsgálati korpuszok tárgyát képező szövegek különleges jellege (ti. az *okiratjelleg*) miatt nem mellőzhetők a jog és nyelv kapcsolatával, valamint a jogi és hivatalos nyelvvvel foglalkozó szakirodalmi munkák gondolatai sem. Emiatt egy további elméleti fejezete is van a dolgozatnak, amely már érinti a hivatalos fordítások elméleti háttere mellett annak néhány gyakorlati problémáját is.

A dolgozat célkitűzései

A továbbiakban a dolgozat célkitűzései következnek:

1. Felvezetni azt, hogy mennyire van összhangban a jogi fordítások és hiteles fordítások köre a szakirodalmi fordításkonceptiókkal, és milyen helyet foglal el a fordítástudomány tárgyának tartott témák palettáján.
2. Meghatározni, hogy miben és milyen okokból különböznek az ehhez a típushoz tartozó fordítások a többi fordítástípustól.
3. Megállapítani, milyen jellegzetességei vannak ezeknek a fordításoknak megszövegezési, funkcionális, kommunikatív és terminológiai szempontból.
4. Meghatározni, milyen szerepet tölthetnek és töltenek be ezek a fordítások a célnyelvi befogadók körében, hogyan működnek „hídként” bizonyos szituációkban.
5. Kimutatni egy párhuzamos korpusz segítségével, hogy a hivatalos fordítások szövegei – esetünkben a magyar célnyelvi szövegek – hogyan viszonyíthatók a forrásnyelvi szövegekhez, miben hasonlítanak, illetve különböznek

4 A felsorolt – és a jelen munka keretében részletesen nem tárgyalt – témakörökkel kapcsolatban lásd Mounin (1963), Wills (1996), Bell (1991), Nida (1964, 2001, 2003), Nida–Taber (1969) Toury (1980), Pym (1992), Klaudy (1991, 1997, 1999, 2003, 2005, 2007), Tarnóczy (1966) Ajtay-Horváth (2002), Albert (2003), Heltai (2005), Kis B. (2005), Károly (2003), Pápai (2001, 2002), Sohár (1997), munkáit.

azoktól a nyelvrendszerek közötti eltérés által okozott különbségeken túl; leírni és példázni a fordító által végrehajtott átváltási műveleteket.

6. Érzékeltetni egy kontrollkorpusz segítségével – mely egy egynyelvű korpusz – a fordított és az eredeti szövegek közötti különbségeket megszövegezési és terminológiai szempontból.

7. Érzékeltetni a Romániában hivatalos státussal nem rendelkező magyar nyelvre való fordítással keletkezett hivatalos űrlapok néhány jellegzetes vonását.

8. Megállapítani, hogy az elkészített fordítások minőségét befolyásolja-e a fordító regionális hovatartozása.

9. Választ kapni azon kérdésekre, hogy hogyan ítélik meg a hivatalos fordításokat (azok minőségét és funkcionalitását) a fordított szövegeket felhasználó elsődleges befogadók (ti. a fordítást megrendelő ügyvédek).

10. Rámutatni elemzés révén a hivatalos fordítások komplex voltára és az ebből fakadó nehézségekre.

11. Letenni egy terminológiai adatbázis alapjait, mely a vizsgálati korpusz és a kontrollkorpusz terminusainak párhuzamba helyezése révén nyújthat megoldást az útkereső fordító számára.

12. A hibák és nyelvhelyességi problémák érzékeltetése révén rámutatni arra, hogy nagy szükség lenne az adatbázis-építésre és a szakfordítóképzésre.

A bevezető gondolatokat, a témaválasztás aktualitásának indoklását és a célkitűzések megfogalmazását követően a fejezetek rövid összefoglalása következik.

Az első rész alapvető elméleti kérdésekkel foglalkozik: behatárolja a fordítástudományt, és Holmes tantárgyterképe segítségével meghatározza annak legfontosabb területeit, ezután bemutatja, hogy miképpen és milyen szempontok szerint határozzák meg a fordítást a szakirodalomban (l. az I. rész 1. és 2. fejezetei). Ezt követően bemutatja a forrásnyelvi és a célnyelvi szöveg viszonyáról kialakított nézeteket (l. az I. rész 3. fejezete), végül pedig az ekvivalenciafogalom meghatározásainak bemutatására tér ki (l. az I. rész 4. fejezete). Ebben a részben az 1. és 2. célkitűzéseket kívánjuk megvalósítani.

A második rész a nyelv–jog, fordítás–hivatalos fordítás kérdéskörét tárgyalja, különös tekintettel a hivatalos fordítások gyakorlati hátterére. Kitér a jogi nyelv néhány problémájára, majd a jogi nyelv és fordítás viszonyát taglalja (l. a II. rész 1. és 2. fejezetei). Beszél a jogi nyelvi fordítások nehézségeiről, végül kiemeli ennek egy szegmensét, a hivatalos fordításokat, és az ezzel kapcsolatos gyakorlati jellegű alapkérdésekkel foglalkozik (l. a II. rész 3. fejezete). Ez a rész tartalmaz továbbá egy ellenőrző célú kutatást is, mely arra kíván rávilágítani, hogy a felhasználó jogászok hogyan ítélik meg minőségük és funkcionalitásuk szempontjából a hivatalos fordítók kezéből kikerült okmányokat (l. a II. rész 3. fejezetének 3.3. alfejezete). Ebben a részben révén a 3. és 9. célkitűzéseket kívánjuk megvalósítani.

A harmadik rész első fejezete a kutatás és a vizsgálati korpusz általános bemutatását tartalmazza (l. a III. rész 1. fejezete).

A harmadik rész második fejezete néhány fordítási jelenségre (pl. *implicitáció és explicitáció, kihagyás és betoldás, egyszerűsítés és bővítés, grammatikai kihagyás, jelentések felbontása és összevonása, mondathatárok eltolódása, átrendezés, grammatikai csere, szórendi átváltások*) összpontosít, és terminológiai kérdésekkel is foglalkozik. A konkrét elemzéseket megelőzi a megfigyelt fordítási jelenségek szakirodalmi meghatározása és annak pontosítása, hogy a vizsgálat során melyik kifejezés alatt mi értendő. Az elemzés két különböző nyelven (ti. a forrás- és a célnyelven) rögzített szövegekkel foglalkozik. A vizsgálat gondolatilag azt az utat követi, amit a fordító bejárt, amikor az eredeti szöveget felfogta, megértette, majd létrehozta az új, a célnyelvi szöveget, és teszi ezt annak érdekében, hogy elemezhesse nemcsak magát a fordítási folyamatot, hanem a keletkezett fordításokat is. Számos fordítás elemzése bizonyítja, hogy a fordítói tevékenység sok szempontból általánosítható, és sok fordítói megoldás, ha nem is azonos teljesen, de legalábbis azonos típusú (l. a III. rész 2. fejezete). E fejezet révén a 4., 5., 10., 11. és 12. célkitűzéseket kívánjuk megvalósítani.

A harmadik rész harmadik fejezete a kontrollkorpusz és vizsgálati korpusz összevetését tartalmazza. Ez a fejezet kitér a fordított és a nem fordított szövegek összevetése során megfigyelt megszövegezési és terminológiai különbségek tárgyalására. Ezen vizsgálatokon belül figyelmet szentel a mondat- és szövegszerkesztési sajátosságoknak, a szövegtípusfüggő és pragmatikai szempontú különbségeknek és az explicitációs mechanizmusoknak is. Végül górcső alá veszi a szövegek létrehozóinak szaknyelvhasználatát is (l. a III. rész 3. fejezete). E fejezet révén a 6. és 11. célkitűzéseket kívánjuk megvalósítani.

A harmadik rész negyedik fejezete a kétnyelvű hivatalos űrlapok elemzését tartalmazza a bennük fellelhető fordítási jelenségek szempontjából. További vizsgálat tárgyát képezi az űrlapokban használt hivatalos és közigazgatási terminusok elemzése (l. a III. rész 4. fejezete). E fejezet révén a 7. és 11. célkitűzéseket kívánjuk megvalósítani.

A harmadik rész ötödik fejezete a negyedik fejezetben megvizsgált űrlapokat hasonlítja a nem fordított magyar nyelvű űrlapokhoz. Az összevetés szempontjai azonosak a vizsgálati korpusz és a kontrollkorpusz összehasonlító elemzése során alkalmazott szempontokkal (l. a III. rész 5. fejezete). E fejezet révén a 7., 11. és 12. célkitűzéseket kívánjuk megvalósítani.

A harmadik rész hatodik fejezete a *Variáció ugyanarra a forrásnyelvi szövegre* címet kapta, hiszen olyan forrásnyelvi szövegek magyar változatát elemzi, amelyek első fordított változatai a vizsgálati korpusz részét képezték. Ebben a fejezetben az előző alfejezetekben kialakított szempontrendszer és vizsgálati módszerek segítségével kerültek elemzésre a fordításvariánsok (l. a III. rész 6. fejezete). E fejezet révén a 8. célkitűzést kívánjuk megvalósítani.

A negyedik rész az összegzést és a következtetéseket, valamint a további kutatási irányok leírását tartalmazza.

A kutatásból várható eredmények

Az adatbázis-alapú megközelítés segítségével megalapozottan lehetne fordítási stratégiákat javasolni, ezt esetlegesen egyetemi jegyzet vagy tankönyvkézikönyv formájában lehetne megjelentetni.

Továbbá a kutatómunka eredményeként létre lehetne hozni – a jogi és hivatalos terminológiával foglalkozó fejezetekben megtalálható szójegyzékek alapján – egy hivatalos fordításokhoz használható online nyelvi adatbázist. Ezek a szójegyzékek akár egy román–magyar jogi szakszótár alapjául is szolgálhatnának.

I. RÉSZ
A FORDÍTÁSTUDOMÁNY NÉHÁNY
ELMÉLETI ALAPKÉRDÉSE

A FORDÍTÁSTUDOMÁNY BEHATÁROLÁSA

1.1. Mi a fordítástudomány?

A nyelvészet és a fordítás mint tudományos diszciplína egymáshoz szorosan kapcsolódó területek. A nyelvészet fordításban való alkalmazásáról ír Mounin (1963), Catford (1965), Nida (1974, 1976), Levy (1964), Kade (1968), Barhudarov (1975), Komisszarov (1980a), később pedig Goffin (1982) és Snell-Hornby (1988/1995).

A fordítástudományra ma úgy tekintenek, mint egy önálló diszciplínára. Mielőtt azonban elfogadottá vált volna, olyan kérdésekkel kellett szembenéznünk a kutatóknak, hogy a „fordítás mesterség, tudomány vagy művészet”, „tudomány vagy másodlagos tevékenység” (l. Dolet, Pope, Dryden, Tytler, Batteux stb. gondolatait és elképzeléseit).

A fordítástudomány kialakulása mint nyelvészeti diszciplína annak a látókörnek a kibővülését jelentette, mely egyrészt a fordítástudományt beskatulyázta az összehasonlító irodalom egy aldiszciplínájaként, fordítás alatt kizárólag a műfordításokat értve, másrészt pedig ennek ellenpólusaként kizárólag a műszaki fordításokat ismerte el. A műfordítással foglalkozó szakmunkák közül például G. Steiner *Bábel után* című munkája (Steiner 1975), vagy a D. Robinsón által írt monográfia (Robinson 1991) és az L. Venuti által összeállított eszszegyűjtemény (Venuti 1992) egy új irányzatot jelentett. E szerzők bevonták a pszichoanalízis gondolatait, Derrida és Bahtyin elképzeléseit. Ez a polarizáció metodológiai gondokat is jelentett.

Többen nyíltan síkraszálltak amellett, hogy a fordítástudományt alkalmazott nyelvészeti diszciplínaként kezeljék. Emiatt a polarizáció miatt a fordítástudomány tárgyát illetően is felmerültek nehézségek. Newmark szerint a fordítástudomány lényege, hogy egy megfelelő fordítási módszertant dolgozzanak ki, míg Basnett-McGuire szerint a hangsúlynak a fordítási folyamatra kell kerülnie (l. Newmark 1988, Basnett-McGuire 1980/1991).

A vélemények e sokszínűsége főleg abból a helyzetből fakad, hogy a fordítástudomány több diszciplína határán helyezkedik el, és fő tulajdonsága az interdiszciplináris jelleg. Tág értelemben a fordítástudomány érintkezik minden olyan tudománnyal, mely a nyelvvel foglalkozik. A nyelvészeti tudományágak közül főként az amerikai és az európai strukturalizmus hatott a fordítástudományra.

Steiner idézett munkájában úgy vélekedik, hogy a fordítástudomány Jakobsonig néhány formális oppozíció felsorolása. A modern fordításelmélet mint korszerű elmélet a strukturalizmusból indul ki, és annak a kornak a kutatási eredményeit tükrözi (Gentzler idézi Steinert 1991. 1.).

Nagy hatással bírt e tudományra J. C. Catford, és ezt Halliday strukturalizmusának jegyében tette (l. Catford 1965a, Halliday 1973). Továbbá a prágai iskolának is hatása volt e tudományágra.

A generatív grammatika megjelenése után Nida és Taber alkalmazta ennek alapelveit a fordítástudományra, egy háromfázisú modellt állítva fel: elemzés–áthelyezés–újrastrukturálás (Nida–Taber 1969).

Korán rádöbbenek a tudománnyal foglalkozók, hogy a fordítástudomány és a kontrasztív nyelvészet között szoros kapcsolat létezik. Úttörő munka a Vinay–Darbelnet-féle összehasonlító mű, mely angol–francia stilsztika a fordítási sajátosságok szempontjából (Vinay–Darbelnet 1958).

Elmozdulás figyelhető meg a fordítástudomány tekintetében egyidejűleg azzal az elmozdulással, mely a mondat helyett a szöveget helyezte középpontba. A szövegnyelvészeti kutatások kezdete óta, amely a hangsúlyt a kontextusra helyezte (l. pl. Beaugrande–Dressler 1981), a szöveg vált sok munka központi fogalmává (l. pl. Daneš 1989, Neubert–Shreve 1992).

A kilencvenes években a szerzők a regiszterelemzés fordítástudományban való alkalmazhatóságát vizsgálják, olyan fogalmakat használva, mint mező és modalitás, vagy éppen pragmatikai és szemiotikai szempontokból vizsgálva a szöveget és a szöveg felépítését (l. Hatim–Mason 1990). A fordítási szakirodalom a szövegartikulációra fektetve a hangsúlyt egyre inkább figyel a kohézióra és a mondatfunkcionalitásra (l. Hruška 1981, Newmark 1988, Bell 1991, Baker 1992, Neubert–Shreve 1992).

Hamarosan a fordítási stratégiákat és magát a fordítási folyamatot pszicholingvisztikai szemszögből kezdték el vizsgálni (l. Lörcher 1991).

Mintegy összegző jelleggel bír Wills azon gondolata, mely szerint a modern fordítástudományt az a felismerés különbözteti meg a régebbi idők fordításelméleteitől, hogy nagy hangsúlyt fektet a kutatási módszerekre, és tudatában van a fennálló problémáknak (Gutt idézi Willst 2000. 53.). Ez egyfajta multidiszciplináris gondolkodást alakít ki, és a nyelvészeti állásponton túl nyitást jelent a kommunikációelmélet, pszicholingvisztika, szociolingvisztika, szövegnyelvészet, beszédelmélet, filozófia, irodalomtudomány és fordításoktatás irányába is. Schulte ezzel kapcsolatban megjegyzi, hogy a fordítók nem csupán a szavak átültetését végzik, hanem helyzeteket fordítanak, miközben erős nyelvi, pszichológiai, antropológiai és kulturális jelenségek érzetetik hatásukat munkájuk során (Gutt idézi Schultet 2000. 54.).

A fordítástudományhoz kapcsolódó nyelvészeti diszciplínák közül a legnagyobb figyelmet a szemantika és a lexikológia kapja, kevesebb hangsúly helyeződik a lexikográfiára (főként a műszaki fordítások terminológiájához kapcsolódva).

A fordítástudomány nemcsak felhasználta a modern nyelvészeti diszciplínák eredményeit, hanem jelentős mértékben hozzájárult a nyelv struktúrájának és funkcióinak megértéséhez is. A fordítás jelentősége a nyelvész számára abban áll, hogy értékes adatforrásokat biztosít számára, amelyeket összehasonlító kutatások során lehet hasznosítani, továbbá maga a fordítás is lehet nyelvészeti kutatás tárgya (Svejcer 1968. 30.).

A nyelvészet és a fordítástudomány hosszú és sokrétű kapcsolata ellenére a mai napig találkozunk ellenséges nézetekkel mindkét oldalon. Nem mindig ismerik el a tényt, hogy e kapcsolat mindkét diszciplína számára gyümölcsöző volt, és az a mai napig is.

Ellenvéleményként idézhető Mounin elképzelése, aki azt írja, hogy a fordítás problémáit legcélravezetőbb a „legújabb nyelvtudományi irányzatok legkevesbé vitatott eredményei fényében megvizsgálni” (Mounin 1963. 18.).

Nida éppen erre próbál rámutatni már 1969-ben, amikor azt írja, hogy a fordítás tudományos kutatása egyben az összehasonlító nyelvtudomány egyik jelentésközpontú ága is. Szerinte az elméleteket állandóan ellenőrizni kell, és ennek az ellenőrzésnek túl kell jutnia az elszigetelt formai és szemantikai jegyek összehasonlításán. Véleménye szerint alapos elemzésre van szükség, mégpedig a dinamikus egyenértékűség szintjén. Így ugyanis az összehasonlított struktúrák lehetőségeinek összessége próbálható ki, vagyis nem egyszerűen két zárt szöveg párhuzamos leírásai adhatók meg. Lehetséges, hogy a fordítással a nyelvek dinamikus tipológiáját is felállíthatjuk, ennek izgalmas elméleti körülményei is lehetnek, továbbá sok gyakorlati segítséget is adhat (Nida 1969. 132.).

Évekkel később Pym (1992. 186.) kijelenti, hogy szerinte nem sokat nyert a fordítástudomány e kapcsolatból, azzal érvelve, hogy sem a diskurzuselemzés, sem a szövegnyelvészet, sem pedig a szemantika nem tudott választ adni olyan kérdésekre, melyek a fordítástudomány szempontjából fontosak: a fordítás irányultsága, a forrásnyelvi és célnyelvi szöveg azonosságának kérdésköre.

A csak a nyelvészetre támaszkodó fordítástudomány ellenpólusaként M. Snell-Hornby 1988-ban (a szóban forgó munkát 1995-ben újra kiadták változatlan formában) kidolgozza azt az elméletet, mely szerint a fordítás egy kultúrák közötti tevékenység, a rendszerek egymásra hatása, egyszerre norma és szöveg. Ő próbálja áthidalni azt a szakadékot, mely a műfordítás és a nyelvészeti irányultságú fordítástudomány között van (Snell-Hornby 1988/1995).

Az ellentétes nézőpontok ellenére a nyelvészeti tudományágak kétségkívül hozzájárultak a fordítástudomány fejlődéséhez. A nyelvészetből kölcsönzött modellek (pl. szociolingvisztikai, pszicholingvisztikai, etnolingvisztikai, számítógépes nyelvészeti modellek) a fordítástudomány szerves részét képezik.

A fordítástudomány a jakobsoni elképzelés alapján az 1960-as 1970-es években főként a fordíthatóság és az ekvivalencia kérdésével foglalkozott. E terület kapja a *translation studies* elnevezést, melyet James Holmes 1972-ben a *The Name and Nature of Translation Studies* c. munkájában vezetett

be. Ebben a munkában (mely szélesebb körben 1980 után terjedt el) Holmes a fordítástudományt két ágra osztja: leíró fordítástudomány (fordításelmélet) és alkalmazott fordítástudomány (fordítóképzés, fordításkritika). Holmes szerint a fordítástudománynak két fő célkitűzése kell legyen: 1) leírni a fordítási folyamatot és a fordításokat mint jelenséget, ahogyan ezek megjelennek tapasztalati világunkban, és 2) olyan általános elveket felállítani, melyek segítségével ezek a jelenségek leírhatók lesznek (Holmes 1972. 71.).

Bár további kutatások folynak azon a téren, hogy a fordítástudomány tárgya milyen más tudományágak segítségével tanulmányozható (l. még Riccardi 2002. 3.), mégis a Holmes által felállított viszonyrendszer a legelfogadottabb a tudomány művelői számára. Eszerint a fordítástudomány egy olyan interdiszciplináris tudomány, mely amellet, hogy a fordítási folyamat leírására törekszik, és általános elveket, szabályszerűségeket kíván megállapítani, figyelmet szentel a módszereknek is, és tekintettel van a fordítás kulturális és ideológiai vonatkozásaira is. Eszerint a fordítástudomány kapcsolatban áll a *filozófia* keretén belül a hermeneutikával, posztstrukturalizmussal és dekonstruktivizmussal; a *számítógépes nyelvészet* területéről a gépi fordítással, a korpuszkutatásokkal, a terminológiai kutatással, a lexikológiával és a multimédia kutatásával; a *kultúrakutatás* keretén belül a filmtörténettel, a nyelvpolitikával, az ideológiák kutatásával, a történelemmel, a *gender studies* kutatásaival; az *irodalomtudomány* keretén belül pedig a verssel, a retorikával, az irodalmi kritikával, a diskurzuselemzéssel és az összehasonlító elemzésekkel; a *nyelvészet* területéről pedig a szemantikával, a pragmatikával, a szociolingvisztikával, a kontrasztív nyelvészettel, a korpusznyelvészettel és a kognitív nyelvészettel (Holmes 1970. 10.). Holmes alapján tehát elmondható, hogy sok más tudományterületről kapott eredményt vezetnek be a fordítástudományba is.

A fordítás besorolása a mesterségek vagy művészetek közé nagyon sok vitát váltott ki a kutatók között, nemkülönben a fordítás elveinek és alapfilozófiájának meghatározása. Ezen alapviták közül kiemelkedő már maga a terminusokkal kapcsolatos vita. Például Roger Goffin a *tranzitologyt* ajánlotta angol nyelvterületen és a *traductologie-t* francia nyelvterületen (Goffin 1982. 160.). Az *-ology* szuffixum görög eredete miatt egyesek szerint nem talál a kései latinból jövő *translatio-* mellé. Továbbá szintén terminológiai problémát jelentett a fordítás elmélete vagy fordításelmélet terminus használata. Ma inkább az utóbbit használják. Nida 1964-es munkájában e tudományt a fordítás tudománya névvel illette (Holmes idézi Nidat 1972. 69.). A továbbiakban a Nida által bevezetett *fordítástudomány* terminust fogom használni.

1.2. A fordítástudomány területei

Holmes osztályozása szerint a fordítástudományt a következő területekre lehet osztani:

1.2.1. Leíró fordítástudomány

1.2.1.1. Termékorientált fordítástudomány

A termékorientált fordítástudomány a kész fordításokra, vagyis a fordítási folyamat végtermékére összpontosít. Majd következnek az összehasonlító kutatások, ami azt jelenti, hogy ugyanannak a forrásnyelvi szövegnek több fordítását vetik össze egymással. Mindkét művelet korpuszképző, általuk ugyanis fordítási korpuszok jönnek létre, amelyeket további kutatási célokra lehet használni.

1.2.1.2. Funkcióorientált fordítástudomány

A funkcióorientált fordítástudomány arra koncentrál, hogy megvizsgálja a fordítások szerepét a befogadó kultúrában. Ez inkább kontextusok, mint szövegek kutatása. Ezt akár fordításszociológiának is nevezhetnénk.

1.2.1.3. Folyamatorientált fordítástudomány

A folyamatorientált fordítástudomány magával a fordítási folyamattal foglalkozik, azt vizsgálja, mi történik, miközben az üzenetet egyik nyelvről a másikra ülteti át a fordító (Holmes 1972. 72.).

1.2.2. Elméleti fordítástudomány – fordításelmélet

A fordításelmélet az alkalmazott tudományok közé tartozik, és a fordítás folyamatát, végeredményét és funkcióját vizsgálja a fordítási szituációban részt vevő összes nyelvi és nem nyelvi tényező figyelembevételével (Klaudy 1997a. 30.). Holmes megfigyelése alapján mondhatjuk, hogy a 60-as évek végén és a 70-es évek elején két irányban indult meg az elméleti kutatás: az egyik az általános fordításelmélet (l. Kade 1968, Svejcer 1968, Komisszarov 1972, Steiner 1975, Barhudarov 1975, Koller 1989 Basnett-McGuire 1980 (a szóban forgó művet újra kiadták 1991-ben), Toury 1980, Wills 1980), a másik pedig a speciális fordításelmélet (l. Wandruszka 1969, Reiss 1971, Csernyakovszkaja 1976, Vaszeva 1980 [ez utóbbi kettőre Klaudy 1991-ben megjelent kísérleti jegyzete alapján hivatkozom]).

Holmes véleménye szerint a *studies* (kutatások, tanulmányozások) lenne a legmegfelelőbb angol terminus, mely sok félreértést eloszlatna (Holmes 1972. 70.).

1.2.2.1. A fordításelmélet mint nyelvészeti diszciplína

A tulajdonképpeni nyelvészeti fordításelmélet megjelenése A. V. Fjodorov művének 1953-ban történő kiadásához köthető. Ő volt az első, aki *Bevezetés a fordításelméletbe* c. munkájában úgy vélekedik, hogy a fordításelmélet elsősorban lingvisztikai diszciplína. Kísérletet tett számos konkrét lexikai és grammatikai megfelelés leírására is, de irodalomelméleti fogalmakkal operál (Fjodorov 1953). Ő volt az első, aki rendszeresen áttekintette a fordításelmélet feladatait, eddigi eredményeit és történetét, sőt a fordítással kapcsolatos problémákat is (grammatikai, lexikai, műfaji és stilisztikai kérdéseket).

Nida 1952-ben jelenteti meg a *God's Word in Man's Language* c. munkáját, de az ő tevékenysége csak később fog kulcsszerepet játszani a fordítástudomány fejlődésében (Nida 1952).

Az ötvenes évek végén sok mű jelenik meg, de ezek is csak részlegesen tudnak elszakadni az irodalmi megközelítéstől. Elmondható, hogy ezeknek a munkáknak a látóköre már nyit a nyelvészeti megközelítés felé (l. Cary 1956, Savory 1957, Smith 1958, Vinay–Darbelnet 1958).

A hatvanas évek elején több fordításelmélettel kapcsolatos nyelvészeti alapmű jelenik meg. Revzin és Rozencveig 1964-ben jelenteti meg *A fordítástudomány tárgya és módszere* c. munkát, melyben a szerzők Fjodorov művét túlságosan irodalmi megközelítésűnek ítélik, és a fordítás folyamatának egzakt nyelvészeti leírását tartják szükségesnek (Revzin–Rozencveig 1964).

A fordítástudomány esetében nyilvánvaló az az igazság, hogy az elmélet és a gyakorlat ugyanannak a valóságnak a két arca. Ha Ladmiral véleményével értünk egyet, akkor azt mondhatjuk, hogy az elmélet a gyakorlat formalizálódása (praxeológia), másik szempontból pedig azt mondhatjuk, hogy a fordítástudomány egy elméleti felépítmény, amely nyit a gyakorlat felé. Mindkét nézőpont arra készlet, hogy az elméletet és gyakorlatot együtt tárgyaljuk. Ezek együtt képezik kutatási területünket (Ladmiral 1979. 156.).

Ladmiral javasolja, hogy létre kellene hozni egy olyan elméletet, mely a fordítás gyakorlatát is segíti. Szerinte két jelentősebb területet kell megkülönböztetni: termékorientált fordítástudományt, mely a forrásnyelvi szöveg és a célnyelvi szöveg kapcsolatával foglalkozik, és folyamatorientált fordítástudományt, mely arra figyel, mi is történik tulajdonképpen a fordítás során (Ladmiral idézi Basnett-McGuire 1991. 7.).

1.2.2.1.1. Részleges fordításelméletek

Megkülönböztethetők részleges fordításelméletek is, melyek szűkebb kutatási területekkel foglalkoznak. Íme néhány ezek közül: 1) *közegfüggő fordításelmélet*: gépi fordítás, emberi fordítás vagy a kettő kombinációja; 2) *területfüggő fordításelmélet*: nyelvek és kultúrák kapcsolata. Az elméletek alkalmazhatók

például a francia és a német nyelvű szövegek egyik nyelvről a másikra történő fordításakor, de már nem érvényesek például két, a szláv nyelvcsaládhoz tartozó nyelv esetében; 3) *kategóriafüggő fordításelmélet*: a szó kategóriája mint a fordítás alapegysége, majd a terminológia mint fő célpont (technikai fordítások esetében); 4) *szövegtípusfüggő fordításelmélet*: műfordítás, bibliafordítás, szakfordítás; 5) *időfüggő fordításelmélet*: modern szövegek, illetve régebben keletkezett szövegek különbözősége; 6) *problémafüggő fordításelmélet*: egyetlen, a fordítástudomány keretében létező problémával foglalkozik (Holmes 1972. 76.).

1.3. A fordítástudomány tárgya

Mi a tudományág kutatási területe? Néhányan úgy vélik, hogy a fordítástudomány a kontrasztív és összehasonlító, terminológiai és lexikológiai kutatások területére sorolható, mások alkalmazott nyelvészeti ágként, megint mások tisztán elméleti ágként tekintenek rá. Werner Koller szerint a *fordítástudomány egy gyűjtőfogalom valamennyi, a fordítási folyamattal és a fordított szövegekkel foglalkozó tevékenység számára* (Koller 1995. 15.). V. N. Komisszarov a *Fordítás és általános nyelvészet* c. tanulmányában úgy vélekedik, hogy a fordítástudomány feladata nem más, mint hogy nyelvészeti terminusokkal meghatározza a fordítást mint *jelenséget*, kijelölje helyét a nyelvészeti kutatások rendszerében. Szerinte a nyelv–beszéd korrelációban kell a fordítást a vizsgálódás tárgyává tenni, el kell határolni a fordítás kimondottan nyelvi, illetve individuális beszédbeli aspektusait, meg kell fogalmazni a fordítás nyelvészeti mechanizmusának a nyelvészeti elemzéséhez nélkülözhetetlen alapelemeit. Ez kellene Komisszarov véleménye szerint a fordítástudomány kutatási területe legyen (Komisszarov 1980a. 41.).

A fordítástudomány tárgya különösen napjainkban nagyon széles körű: míg régebb a fordítástudomány főként a bibliafordítás problematikájával és a műfordítások által okozott nehézségekkel foglalkozott, ma már fordítástudományi keretben kutatják a műszaki, tudományos, hivatalos nyelvi és jogi szakfordításokat, európai uniós fordításokat, számítógépes fordításokat, fordítói korpuszokat (pl. *English Comparable Corpus – TEC*, *The German–English Parallel Corpus of Literary Texts – GEPCOLT*, *Mennheimer Korpus I., II.*, *The British National Corpus*). Mindezen területek kutatása érdekében a kutatók felhasználják az említett területek kutatási eredményeit: a terminológiai kutatásokat és a lexikológiai kutatásokat, az alkalmazott nyelvészet eredményeit. Emellett a számítógépes nyelvészet és a korpusznyelvészet módszereit is hasznosítják (l. még Blum-Kulka–Levenston 1983; Prószéky G. 1995; Kohn 1996, Baker 1993, 1995, 1999, 2001, 2002, 2004; Even-Zohar 1995, Kis B. 2005). A fordítástudomány foglalkozik a fordítással mint folyamattal: ilyenkor azt vizsgálja, mit tesz a fordító fordítás

közben (kognitív folyamatokra is figyel, l. pl. a *cloze-test*, a *thinking aloud protocols módszerei*), és foglalkozik a fordítással mint végtermékkel. Ilyenkor kutatja például a forrásnyelvi és célnyelvi szöveg viszonyát (l. e rész 3. fejezetében) vagy az ekvivalenciaviszonyokat (l. e rész 4. fejezetében). Ugyancsak a fordítástudományon belül kerül sor összehasonlító korpuszelemzések elvégzésére, amelynek során fordított és nem fordított korpuszokat hasonlítanak egymással össze (l. még Kohn 1996, Sanchez–Gijon 1996, Baker 2002, 2004).

A fordítástudományi kutatás célja nem lehet más, mint hogy a fordítás közben érvényesülő összefüggések, törvényszerűségek feltárására törekedjen. Ezt a fordítástudomány többféle módon érheti el: új adatokat tár fel, választ keres a korábban feltett kérdésekre, átdolgozza a létező hipotéziseket, elméleteket és módszereket, új gondolatokat, hipotéziseket, elméleteket és módszereket javasol (Klaudy 2003. 119.).

A FORDÍTÁS MEGHATÁROZÁSA

A fordítás nagyon széles körű fogalom, melyet többféleképpen meg lehet határozni: folyamatként vagy végtermékként, ugyanakkor nagyon sok alfaja is ismeretes, melyeket a következő szempontok alapján csoportosítok: a fordítás közege szerint lehet *írásban vagy szóban* történő fordítás (tolmácsolás), aszerint, hogy ki végzi a fordítást, lehet *ember által elkészített fordítás, gépi fordítás*, illetve a *kettő ötvözte* segítségével létrejövő fordítás. Aszerint, hogy a forrás-, illetve célszöveg milyen jelleggel bír, beszélhetünk *művészi és nem művészi* fordításokról. További alfajok is beemelhetők a fordítások körébe, melyek java része az utóbbi évtizedekben jött létre, mint például az audiovizuális fordítások, írott szöveg más nyelven való, szóban történő felolvasása (pl. különböző írásvetítési módszerek használatakor). Elmondható, hogy a gépi fordítás beemelése utal arra a tényre is, hogy ma már a fordítási tevékenység bizonyos műveletei nem kizárólag ember által végezhetők el, hanem egy olyan művelet-sorról beszélünk, amelyben a számítógépes segédeszközök és az emberi képességek kiegészítik egymást (Hatim–Munday 2004. 5.).

Lederer így fogalmaz: „...a fordítás az a folyamat, mely során a fordító ekvivalenciát szándékszik teremteni két olyan szöveg között, melyek megszövegezése két különböző nyelven történt. Ez a két szöveg nemcsak egymástól függ, hanem a két szöveghez tartozó kultúrától is.” (Lederer 2003. 3.)⁵

A szerző idézett munkájában megkülönbözteti a mikrokontextusok ekvivalenciáját a szövegek ekvivalenciájától. Az előbbi példája a kétnyelvű szótár, ahol minden szónak van megfelelője. A fordításban azonban minden szónak az értelmét meghatározza a szó kontextusa, és ez a jelentés a maga idejében újabb szavak értelmét befolyásolja. A mondatok szintjén csak a szavakat vesszük figyelembe kontextus gyanánt. Szövegszinten a jelentést az általános és kontextuális tudás is meghatározza. Ez teszi lehetővé, hogy a fordítók ne nyelveket, hanem szerzőket fordítsanak (Lederer 2003. 3–4.).

A továbbiakban néhány meghatározást idézek, melyek két felfogás köré csoportosíthatók: az első felfogás szerint *a fordítás folyamat és cselekvés*, a második felfogás szerint pedig *a fordítás a fordítói munka eredménye, vagyis végtermék (szöveg)*.

2.1. A fordítás mint folyamat és cselekvés

Catford véleménye szerint a fordítás egy *egyirányú folyamat*, amely egyik nyelvből indul ki (FNy) és egy második nyelv irányába mozdul el (CNy). A Catford által megfogalmazott meghatározás tulajdonképpen a fordítás *rövid és minimális meghatározása*: egy forrásnyelvi szöveg helyettesítése egy ekvivalens célnyelvi szöveggel. A forrásnyelvi szöveg nyelvtani rendszerét és szókészletét felváltja a célnyelvi szöveg nyelvtani rendszere és szókészlete, az előbbi szerkezeteit az utóbbi szerkezeteire cserélik. Az ekvivalencia nem jelent teljes formális egyezést, sokkal inkább értelembeli egyezésre kell gondolni (l. még e rész 4. fejezetét). Arra kell gondolni, hogy a célnyelv bizonyos nyelvtani és szókészletbeli elemei hasonló, esetleg azonos helyzethez kapcsolódnak, mint a forrásnyelvben megjelenő nyelvtani és szókészletbeli elemek. Nem a formai egyezés útján válik egy fordítás jó fordítássá, hanem azáltal, hogy a fordítás is ugyanannak a valóságseletnek lesz megfeleltethető (Catford 1994. 4739.).

Ha a fordításra mint folyamatra tekintünk, idézhetjük Jiry Levý gondolatát, aki azt írja, hogy a fordítás egy olyan *kommunikációs folyamat*, mely során az eredeti szöveg szerzője kódolja az üzenetet egy bizonyos nyelv jelrendszerének segítségével, majd a fordító ezt megérti és értelmezi, ezután pedig átülteti a célnyelvre, hogy a befogadó közösség számára is érthető legyen (Levý 1967. 148–149.). Levý szerint a fordítás nem egy monisztikus kompozíció, hanem két struktúra egymásba hatolása és összekapcsolása (Levýt idézi Basnett-McGuire 1991. 6.).

Otto Kade kommunikációelméleti szempontból határozza meg a fordítást. Eszerint: „A transláció a nyelvi eszközökkel történő *emberi kommunikációnak az a speciális esete*, amikor két nyelvet használunk egyetlen kommunikatív aktusban. Míg mikrolingvisztikai problémaként a transláció a kiindulási nyelv és a célnyelv közötti kódváltásra (KNy – CNy) korlátozódik, kommunikációelméleti szempontból másképp kell értelmeznünk. Transzláción – a fogalom tágabb értelmében – azt a kétnyelvű kommunikatív aktusba ágyazott *folyamatot* értjük, amely egy KNy-i szöveg (eredeti, egy adott Ny1 nyelvű szöveg) felfogásával kezdődik és a CNy-i szöveg (transzlátum, egy adott Ny2 nyelvű szöveg) megvalósításával végződik. Ennek a folyamatnak a legfontosabb szakasza a KNY – CNY kódváltás.” (Kade 1968. 103–104.)⁶

Barhudarov a fordításra mint *folyamatra* utal, amikor úgy határozza meg azt, mint az „egyik nyelven alkotott beszédmű átalakításának folyamatát másik nyelvű beszédművé, az azonos tartalmi sík megőrzésével” (Barhudarov 1975. 189.). Külön hangsúlyozza, hogy a fordításnak nem nyelvi rendszerekkel, hanem konkrét beszédművekkel, vagyis szövegekkel van dolga. Barhudarov helyesen állapítja meg, hogy az átalakítás (transzformáció) terminus csak két nyelvi egység vagy két beszédegység meghatározott viszonyának értelmében

6 Kiemelések tőlem: S. K.

használható. Valójában nem átalakítás történik, hanem az eredeti és a fordítás egységei között bizonyos viszonyok tárulnak fel, amelyeket egyezményesen úgy írunk le, mintha a fordítás egységei az eredeti egységeivel végzett manipulációk eredményeként jönnének létre (Barhudarov 1975. 190.).

Mi a fordítás? – teszi fel a kérdést Komisszarov is a *Fordítás és általános nyelvészet* c. tanulmányában, válasza pedig a következő: „...az, amit a fordító csinál, vagy az, ami tevékenységének eredményeként születik” (Komisszarov 1980a. 40.). A fordítás szövege, mint bármely más szöveg, valóban *beszédmű létrehozásának folyamata*, és így nem lehet más, mint a beszédaktusok valamilyen összessége. A fordítási folyamat abban a pillanatban kezdődik, amikor a fordító megkapja az eredeti szöveget, és akkor ér véget, amikor a fordított szöveg elkészül (l. még Kade i. m.). A fordítónak beszédművel van dolga az egyik nyelven, és ő maga is beszédművet alkot a másik nyelven. Minden bizonnyal ez az alapja annak a megállapításnak, hogy a fordítás problematikája döntően a beszéd sférájába tartozik.

A fordítás Nida szerint egy olyan folyamat, mely során a szöveget alapvető magjára bontják le, majd eköré felépítik a célnyelvi szöveget (Nida 1964. 146.). Sokan azt mondják, hogy a fordítás során – ti. a célnyelvi szöveg létrehozása közben – csak megfeleltetik a szavakat és a nyelvtani formákat. Néhány egyszerű, mesterséges szöveg esetében ez valóban így is történhet, de általában sokkal komplexebb folyamatról beszélünk. A forrásnyelven keletkezett üzenetet dekódolja a fordító egy fogalommal vagy egy tartalommal, majd ezt újrakódolja a célnyelven (Nida 1964. 147.). Azonban a forrásnyelvi szöveg újrafogalmazása a célnyelven pragmatikai és funkcionális szempontból sok problémát hoz felszínre. Ezért mondható, hogy a fordítás tulajdonképpen egy *átmeneti folyamat*, mely során a fordító az eredeti szöveg fordítását úgy hozza létre, hogy figyelembe veszi a célnyelvi közönség kultúráját is. Ha a fordítás egy átmeneti folyamat, akkor az eredeti szöveg a kezdeti állapotot jelenti, míg a célnyelvi szöveg a befejező állapotot. A folyamat eredményeképpen létrejövő szöveg nem mindig ragadható és határozható meg csupán az ekvivalencia terminussal, hiszen létrejöttében fontos szereppel bír az intertextualitás, a forrásnyelvi szerző és a célnyelvi fordító tudásanyaga, illetve a kulturális meghatározottság is. Nyilvánvaló, hogy egyetlen nyelv szimbólumrendszere sem egyezik teljesen egy másik nyelv szimbólumrendszerével. Van azonban egy közös mag, amely alapján a fordító megkezdheti munkáját, ehhez nyelvi és kulturális ismeretei fognak még hozzájárulni. A fordítási folyamat során két bonyolító tényező is fellelhető: 1) a fordításnak különböző céljai lehetnek; 2) a forrásnyelvi információ teljes pragmatikai átültetése nehézségekbe ütközik, holott ez elengedhetetlen, hiszen ez teszi a célnyelvi olvasó számára érthetővé az üzenetet.

Ladmiral úgy vélekedik, hogy a fordítás a kommunikáció egy specifikus formája, egy *másodlagos közlés*, vagyis egy *metakommunikációs aktus*, amely átülteti az elsődleges kommunikációs aktus közlését a másodlagos közlésbe

úgy, hogy az elsődleges szöveget tárgyként kezeli (Ladmiral 1979. 120.). A fordítás rendszerint írásban történő interlingvisztikai kommunikációként fogható föl. Ez azt jelenti, hogy a fordítás tárgyiasítja a forrásnyelvi közlést, és globalizálja azt annak érdekében, hogy tartalma átültethető legyen a célnyelvre. A szöveg most már nem egy deszignátumra utal, hanem egy másik kommunikációs helyzet felépítéséhez szolgál alapul. A létrejövő fordítás egy sor forrásnyelvre alapozott, egymáshoz kapcsolódó parafrázis. A fordítás rámutat a kultúrák különbségére, ezzel egyidejűleg a fordítói tevékenység elkerülhetetlenül magába foglal egy kulturális kiegyenlítést is, vagy legalábbis csökkenti a reprezentációs rendszerek közötti feszültséget (Hewsen–Martin idézi Ladmiralt 2000. 31–33.).

Ez utóbbi gondolatsor kizárólag csak akkor fogadható el, ha a fordítást a szövegrészek egy másik kultúrába való pusztá áthelyezéseként fogjuk fel. Tudjuk ugyanis, hogy ez szinte teljes mértékben lehetetlen, hiszen egy szöveg új reprezentációs rendszerbe való átkonvertálása nem egyszerűen egy új kódba való átváltást jelent, hanem inkább egy sor diskurzív és szociológiai norma alkalmazását a célnyelvi szöveg létrehozásának során. A normákat világosan meg kell határozni mind a célnyelv, mind pedig a forrásnyelv esetében, hogy a közvetítő képes legyen felmérni a különböző fordítási lehetőségek mellett és ellen szóló érveket. Ez a globális kritikai nézőpont képessé teszi a közvetítőt, hogy igazi fordítóvá válhasson, aki egy önálló diskurzust hoz majd létre. Az elkészült fordításra úgy kell tekinteni, mint olyanra, amely kapcsolatot teremt az eredeti forrásnyelvi szöveggel, és amely jelentős különbségekkel bír a többi, mellőzött fordítási lehetőséggel szemben. A fordítás tehát az egyénileg és interkulturálisan motivált választások folyamata a célnyelvi normáknak megfelelően, melyet a közvetítő úgy hozott létre, hogy hasonló lehetőségek (szövegek, melyek egymás parafrázisai) közül választott ki egyet (Hewsen–Martin idézi Ladmiralt 2000. 33.).

Ehhez kapcsolható Wills véleménye, aki azt állítja, hogy a fordítás egy sajátos kommunikáció, mely során nem egyszerű kódolás és dekódolás történik, hanem egy sokkal komplexebb folyamat zajlik le, melynek során a fordító megérti a forrásnyelvi szöveget, és újrakódolja azt úgy, hogy a célnyelvi olvasó számára is érthető legyen, és ideális esetben ugyanazt a hatást váltsa ki a célnyelvi olvasóból is (Wills 1994. 4751.).

Michèle Kaiser-Cooke amellettt érvel, hogy a fordítási folyamat mint *egy rendszerek közötti kommunikációs átváltó tevékenység* értelmezendő,⁷ amelyben a fordító mint szakértő vesz részt. A *szakértő részvétele*⁸ pedig a fordító világról alkotott tevékenységének függvénye. Kaiser-Cook szerint a fordítás megköveteli annak a valóságnak a dekonstrukcióját, amelyet a forrásnyelvi szöveg konstituált, továbbá egy új célnyelvi valóság megszővevezését teszi szükségessé úgy, hogy közben a fordító tudatossága mint a kultúra és valóság egymásba ha-

7 Angol eredetije: *trans-systemic activity*.

8 Angol eredetije: *translational expertise*.

tolásának területe működik, megkönnyítve a fordítás folyamatát. A forrásnyelvi és célnyelvi szöveg kapcsolata a fordító tudatosságának révén valósul meg, és éppen e tudatosság teszi lehetővé a célnyelvi szövegproduktum létrehozását. A szerző véleménye szerint a fordítói tudatosság vizsgálata kellene a fordítástudomány tárgya legyen, hiszen enélkül nem vizsgálható a fordítás mint folyamat vagy cselekvés (Kaiser-Cooke 2002. 59.).

Végül a fordítási folyamat nem szokványos felfogásával zárom a folyamatközpontú meghatározások sorát. A fordítási folyamat újszerű értelmezésével találkozunk Yong Zhong tanulmányában, melyben a szerző a közgazdaság szakszavainak segítségével modellezi a fordítási folyamatot. Szerinte a fordítási folyamat a korlátozott mértékben rendelkezésre álló források szelektív újraelosztása, egy kereskedelmi aktus, melyben adásvétel történik, és sosem nyerhet egyidejűleg mindkét fél (ti. az eredeti szöveg és a fordítás). Szerinte ebben a folyamatban mindig van nyertes és vesztes (vagy a forrásnyelvi szöveg, vagy pedig a célnyelvi szöveg), és ennek „személyét” a folyamat műveleti adekvátsága és a helyzet megfelelő kihasználása (ti. a *management*) hivatott meghatározni. E folyamat során maximalizálódik valamely megoldás értéke, minimalizálva, majd teljes mértékben kizárva a többi megoldást. E felfogás teljes mértékben kizárja és tagadja a konvencionális, normatív fordításelmélet által felállított meghatározásokat, és a fordítási folyamatot mint egy folytonosan változó összetevőkből álló és örökké módosítható üzleti tervet határozza meg. A szerző szerint az említett közgazdasági alapfogalmak mellett még további fogalmakat lehetne beemlíteni a fordítási folyamat közgazdasági terminusokkal való leírásába, ilyenek például a költség, lehetőségek, költségek minimalizálása, hitel, opció, elszámoltathatóság. Véleménye szerint ezek a kifejezések mind megfeleltethetők lennének a fordítási folyamat valamely mozzanatának (Zhong 2006. 79.).

2.2. A fordítás mint a fordítói munka eredménye

A különböző szövegek textualizálása egy bizonyos forrásnyelven történik, de valamely körülmény *szükségessé teszi egy másik nyelvre történő fordításukat*. Ez egy textualizálási problémát jelent, mert a két nyelv között különböző *átváltási műveleteket* kell végezni, melyeknek a szöveg minden szintjén meg kell történniük, úgy, hogy az *így retextualizált szöveg* megfeleljen a célnyelvi közönség elvárásainak, és használható legyen típusának megfelelően.

Az írás által az ember megszabadítja magát az emlékezés szükségességétől, amit leírtunk, azt nem kell észben tartanunk, mégis bármikor visszakereshető, használható, *létező entitás lesz*. Amit lefordítottunk, az kettősen létező entitás: két egyenértékű, de önálló szövegezésű textus, amelyek egymás létét mintegy ellenőrizve megerősítik a bennük foglaltakat. Az írás tulajdonképpen

a távolság szimbóluma: az írás kitágítja a teret és az időt, történelmi és földrajzi távlatokat nyit meg a szöveg olvasói előtt, a fordítás mindemellett kulturális távlatokat is megnyit.

A következő meghatározások a fordítást mint a fordítási folyamat eredményét írják le.⁹

Roman Jakobson három fordítástípust különböztet meg: nyelven belüli (*intralingual*), nyelvek közötti (*interlingual*) és jelrendszerek közötti (*intersemiotic*) fordítást, melyek közül a nyelvek közötti fordítást tekinti tényleges fordításnak (Jakobson 1966. 114.). Jakobson ez utóbbit a következőképpen határozza meg: „...fordításnak tekinthető bizonyos nyelvi jelek egy másik nyelv által történő értelmezése során létrejövő *szöveg*” (Jakobson 1966. 115.).

A. V. Fjodorov így fogalmaz: „...a fordítás azt jelenti, hogy a forma és a tartalom elválaszthatatlan egységében az egyik nyelv eszközeivel pontosan és teljes egészében kifejezzük mindazt, amit egy másik nyelv eszközeivel korábban már kifejeztek, ezáltal létrehozva *egy másik szöveget*” (Fjodorov 1958. 211.). E meghatározás is tulajdonképpen arra utal, hogy egy bizonyos nyelvi rendszer segítségével létrejött szöveget más nyelvi jelek által értelmezzük, újabb *szöveget* alkotva, miközben megmarad az eredeti tartalma.

Megfigyelhetjük, hogy Jakobson meghaladja a fjodorovi elvet, mely az áttétel pontosságát kiemelkedő fontosságúnak tartja, és a forma és tartalom egységét hangoztatja. Jakobson túllép a szóról szóra fordítás elvén, ehelyett a szöveg teljes üzenetének más nyelven történő kifejezését tartja szem előtt.

E. Wüster a fordítással kapcsolatosan így ír: „A fordítás valamely nyelv szókapcsolatainak egy másik nyelv azonos jelentésű szókapcsolataival való helyettesítése, mely egy *új szöveg* létrejöttét eredményezi” (Wüster 1959. 615–627.). Mivel a szókapcsolatok is nyelvi jelek, ez a meghatározás többé-kevésbé rokonítható a jakobsoni meghatározással, bár ez utóbbról elmondható, hogy szűkíti a fordítás fogalmát, és mint ilyen kevésbé tekinthető általános érvényűnek. E meghatározások főként azt hangsúlyozzák, hogy egy bizonyos, nyelvi jelek segítségével létrehozott szöveget más nyelvi jelekkel értelmezzük, létrehozva egy más nyelvű, szintén nyelvi jelekből álló *entitást*. Elmondható, hogy az említett meghatározások közül Jakobson kerete a legtagabb.

Áttekintettük a fordítás szakirodalmi meghatározásait, és megfigyelhettük, hogy a fordítás egyrészt folyamatnak, másrészt a fordítási tevékenység végtermékének tekinthető.

Összegzés helyett inkább azt a kérdést teszem fel, hogy miért nincs a fordításnak egyetlen, mindenki által elfogadott definíciója, illetve miért van ilyen sok definíciója. A sok és sokféle definíció egy tudományban az elméleti kidolgozatlanság jele. Feltehető továbbá a kérdés, hogy e definíciók teljesen különbözők, vagy vannak azért köztük tartalmi vagy szóhasználatbeli különbségek

9 Kiemelések tőlem: S. K.

(hasonlóságok, átfedések); illetve hogy van-e valamiféle gyakorlati hasznuk ezeknek a definícióknak; egyáltalán, helyes-e egy jelenség megközelítésében, leírásában definícióból kiindulni.

Ami a definíciók különbözőségét illeti, megállapíthatjuk, hogy e fordítás-definíciók, bármennyire különböznek is egymástól, illetve bármilyen eltérők is megfogalmazásukban, szóhasználatukban, felszíni szerkezetükben, lényegüket tekintve nem térnek el jelentősen egymástól. Mindegyiküket a kiindulás tárgya–folyamat–cél tárgy hármassága jellemzi, ezen belül az egyes szerzők a folyamatot a kiindulás tárgyának és a céltárgyának egymáshoz való viszonyával próbálják meg definiálni. Nagyobb baj az, hogy e fordításdefiníciókban mindig érezhető valamiféle normatív árnyalat: nem azt írják le, milyen a fordítás, hanem azt, hogy milyennek kellene lennie. A definíciók magukba foglalják az általános nyelvészet, a kommunikáció- és információelmélet, a logika, a pszichológia, szövegelmélet, a szemiotika, a filozófia, a generatív nyelvelmélet és más diszciplínák szakkifejezéseit, felhasználják elemzési módszereiket, megközelítési módjukat, elméleti eredményeiket, de mindezek ellenére kijelenthetjük, hogy a fordításnak nincsenek kodifikált szabályai.

Ha arra a kérdésre keressük a választ, hogy érdemes-e fáradozni a fordítás elméleti definícióján, azt mondhatjuk, hogy a fordítás mint gyakorlat mindig is létezett, létezik és fog is létezni, és bármilyen elméleti megközelítés csak arra képes, hogy megpróbálja leírni, mi is történik a gyakorlat során. Mindenfajta definíció helyett ezért célszerűbb egyszerűen csak azt állítani, hogy a fordítás a *nyelvközi performancia* egyik lehetséges típusa (Albert 2006. 36.). E performancia során a fordító kapcsolatot teremt a forrásnyelvi és a célnyelvi szöveg között. E kapcsolat a különböző korok felfogásának függvényében többször átértelmeződik.

A FORRÁSNYELVI ÉS CÉLNYELVI SZÖVEG KAPCSOLATA

Amikor a kutatók a fordítással mint a fordítási folyamat végtermékével foglalkoznak, szükségszerűen találkoznak – amint már a fentiek során is utaltam erre – a forrásnyelvi és a célnyelvi szöveg egymáshoz való viszonyának problémájával.

3.1. Forma és értelem kettőssége

Roman Jakobson kijelenti, hogy minden kognitív tapasztalat lefordítható minden létező nyelvre. Jakobson szerint csupán a költészet nem fordítható jellegénél fogva, mert a versben a forma hozzájárul az értelem felépítéséhez. Az ilyen jellegű kijelentések tükrözik számunkra, hogy a fordítástudományban központi problémát jelent az értelem–tartalom és a forma–stílus ellentéte (Jakobson 1966. 238.). Az értelmet–tartalmat szinte minden esetben le lehet fordítani, míg a formát–stílust nehéz visszaadni egy másik nyelven. A forma és tartalom kettőssége által okozott feszültség szorosan kapcsolódik a fordításelméleten végigvonuló másik nagy dichotómiához: a szó szerinti fordítás és szabad fordítás ellentétéhez (l. még jelen fejezet 3.2. alfejezetében). E kettősség gyökerei nagyon régre nyúlnak vissza: Cicero és négyszáz évvel később Szent Jeromos is utalnak e problémára. Cicero azt vallja, hogy nem szó szerint, hanem szónokként, a szónoki beszéd stílusát és retorikáját kívánva visszaadni fordított (Cicero Kr. e. 46/1994. 16.), Szent Jeromos pedig azt írja, hogy nem szó szerint, hanem az értelmet tartva szem előtt végezte fordítói munkáját (Jeromos 395/1997. 25.). Továbbá idézném Humboldtot, aki így fogalmaz: „...egy adott nyelv egyetlen szava sem felel meg teljesen egy másik nyelv bármelyik szavának” (Humboldt 1985. 129.). Tehát szinte lehetetlen a szó szerint történő fordítás.

Íme a kettősség korok szerinti megoszlása: a középkorban a szóhű fordítás volt a követendő eszme, a reformáció elve pedig a szép, saját nyelvi kifejezés, saját nyelv gazdagítása volt, a felvilágosodás korában főként a közép-kelet-európai népek körében a nemzetiesítés és az irodalmi művek átültetése, „travesztálása” bírt kiemelt fontossággal, a századfordulón az alapszöveg és annak nyelve volt az irányadó a fordítások készítésénél, a modern korban egészen napjainkig

pedig a hírtartalom pontos átültetése, az eredeti és a fordítás közötti optimális megegyezés (Tarnóczy 1966. 59–60.).

Nida szerint a nyelvek nagyon különböznek egymástól. A kulturális különbségek is eredményeznek bizonyos nehézségeket. A fordító folyamatosan vergődik a forma és a tartalom között (Nida 1964. 2.). Ezt a betű és szellem dilemmájának is nevezhetjük. A fordítás: művészet, tudomány és mesterség (Nida 1964. 3.).

A vélemények különböznek abban, hogy melyik a fontosabb: a forma vagy a tartalom. Ezeket nem lehet egymástól teljes mértékben függetleníteni. A fordítás célja informálás forma és tartalom segítségével. A fordító nem mindig csak informál, lehet, hogy bizonyos viselkedést kíván kiváltani. A fordító azt várja el, hogy a közönség azt mondja, ez értelmes számára, nem azt, hogy érthető számára. A közvetítőnek arra kell törekednie, nehogy bárki is félreérthesse a fordítást (Nida 1964. 158.).

Évekkel később Gutt is kijelenti, hogy szerinte egy fordításnak az eredeti értelmét kell közölnie (Gutt 2000. 69.). E kijelentésének alapjául szolgál Nida, Taber, Beekman, Callow és Larson felfogása, mely az értelem primátusát hangsúlyozza a formával szemben. Nida és Taber 1969-ben megjelent munkájában hangsúlyozza, hogy a célnyelvi befogadók válasza az értelem helyes megértésétől függ (Gutt idézi Nida–Tabert 2000. 70.). Beekman–Callow 1974-es munkájában kiemeli, hogy az értelem átültetése azt jelenti, hogy az olvasó vagy a hallgató a fordított szöveg révén ugyanazokra az információkra tesz szert, mint az eredeti szöveg olvasói vagy hallgatói. Ebben a kontextusban a *dinamikus* kifejezés pedig azt jelenti, hogy a célnyelvi struktúrákat a fordított szöveg természetesen használja fel, és hogy a fordítás befogadói könnyedén megértik a szöveg által közvetített üzenetet (Beekman–Callow 1974. 71.).

Larson 1984-ben kitágítja a megközelítést, mondván, hogy a legjobb fordítások azok, amelyek a célnyelv természetes alakzatait használják fel, és a célnyelvi olvasóval azt közlik, amit a forrásnyelvi olvasó is értett a maga során a forrásnyelvi szövegből, továbbá megőrzik a forrásnyelv dinamikáját is, ugyanazt a válaszreakciót váltva ki a megcélzott közönségből (Gutt idézi Larsont 2000. 71.).

Gutt hangsúlyozza a jelentés és üzenet átadásának fontosságát. Szerinte az üzenet a szöveg teljes jelentése, vagyis azoknak a fogalmaknak és érzelmeknek az összessége, amelyeket a fordító át kíván adni a fordítás olvasójának.

A jelentés az az információ, melyet az eredeti szöveg nyújtott a forrásnyelvi olvasóknak (Gutt 2000. 72.). Ahhoz, hogy a jelentés és üzenet átadható legyen, kiemelt fontosságú Gutt szerint a kontextus is. A kontextus szerepe meghatározni a nyelvészeti szempontból kétértelmű, esetleg nehezen érthető kifejezéseket. Ha rossz a kontextuális előfeltevésünk, lehetséges, hogy rossz vagy nem megfelelő szemantikai elemet fogunk kiválasztani. A kontextus meghatározza a kijelentés formáját és minőségét is, ezért ha a kontextust nem értjük vagy rosszul ismerjük fel, nem megfelelő mondatot fogunk alkalmazni. A kontextus révén

fény kell derülnön arra, hogy a kijelentést szükséges-e explicitálni, vagy implicit módon érthetővé válik másodlagos műveletek nélkül is (Gutt 2000. 77.).

Nida szerint fordítás esetén nehéz szó szerinti megfeleléseket alkalmazni, mert ez azt jelentené, hogy a fordításban csak az kap helyet, ami az eredeti szövegben implicit módon benne van már (Gutt idézi Nidat 2000. 80.).

Heltai Pál az üzenet fordítás révén történő átadásával kapcsolatban azt írja, hogy a fordítási folyamat során a forrásnyelvi üzenet megfogalmazási módját „igazítják” a célnyelvi normákhoz. Ez az *igazítás*¹⁰ három síkon történhet: formai igazítás, tartalmabeli igazítás, illetve funkcionális igazítás. E három mozzanat jelen lehet egyidejűleg is a fordítási folyamatban, de külön-külön is találkozhatunk velük. A formai igazítás azt jelenti, hogy a célnyelvi struktúrák közül olyanokat választ ki a fordító, melyek nem „párhuzamosak” a forrásnyelv struktúráival, a célnyelvi szavak és kifejezések közül pedig olyanokat, melyek nem a forrásnyelvi szavak és kifejezések szótári megfelelői (Heltai 2003. 153–154.). A választásokat mindig az üzenet megfelelő közvetítésére való törekvés motiválja, a fordító főként a célnyelvi közösség érdekeit kívánja szolgálni. A tartalmabeli igazítás szoros kapcsolatban áll a funkcionális igazítással. Célja úgy ültetni át a tartalmakat, hogy a szöveg funkcionalitása ne sérüljön a fordítási folyamat során.

Mondható, hogy az „igazítás” mint fordítói eljárás szoros kapcsolatban áll az adaptációval: a cél a tartalom megőrzése és az üzenet közvetítése akár a forma elvetésének árán is.

3.2. Szó szerinti fordítás és szabad fordítás

A szó szerinti fordítás célkitűzése, hogy az eredeti szöveg *szavainak*, amennyire csak lehetséges, megfeleltessen célnyelvi szavakat. A fordító arra törekszik, hogy az eredeti szöveg szavait azonos jelentésű célnyelvi szavakkal cserélje fel. Ezt a műveletet a megfeleltetések keresésének tekinthetjük, melyet Larson *konkordanciaelv*nek nevez (Larson 1984. 43.). Ennek megfelelően az eredeti szöveg szórendjét teljes mértékben megőrzik a célnyelvben is. Tulajdonképpen szinte egyetlen fordítás sem tekinthető ilyen értelemben szó szerinti fordításnak (hacsak nem tekintünk az olyan esetekre, amikor bizonyos nyelv nyelvtanát keverik más nyelv szókészletével, érthetetlen mondatokat hozva létre: pl. a magyar *Tudom, hogy ez nem megy jól* mondat *Know-I that this not go well** angol fordítása az *I know that this does not work well* helyett). A konkordanciaelv tiszteletben tartása szükségessé teszi, hogy a célnyelvi szövegben mindig ugyanazt a célnyelvi szót használja a fordító bizonyos forrásnyelvi szövegben szereplő szó fordításaként. Ez árthat az érthetőség elvének, mert emiatt

10 Angol megfelelője: „message adjustment” (l. *Across* 4/2/2003).

a fordító nem lehet tekintettel a szavak poliszémiájára. Mondhatjuk tehát, hogy a szó szerinti fordítás szorososan követi az eredeti szöveg formáját, ennek fontosságát a tartalom elé helyezve. Meg kell azonban említeni, hogy bizonyos nyelvek gyakrabban élnek a tükörfordítás eszközével a kölcsönzési folyamatokban, mint például a német, magyar, horvát, szlovák stb. nyelvek.

A szabad fordítás alapelve a fordítói szabadságot hirdető horatiusi gondolat. Ez a gondolat vonatkozhat a fordító előtt álló feladatok megoldhatatlanságára is, de a fordítói szabadságra is. A fordítónak mindenekelőtt értelmezőnek („interpreter”) kell lennie, hogy szabadon visszaadhassa az eredeti szövegben kifejezett gondolatokat. A szabad fordítás egyik megnevezési formája az idiomatikus fordításnak. A fordítónak arra kell vigyáznia, hogy a forrásnyelvben szereplő idiomatikus kifejezésnek megtalálja a célnyelvi megfelelőjét, a célnyelvi kultúrára és hagyományra is figyelve eközben. A szabad fordítást úgy határozhatjuk meg, hogy a fordítás során a fordító megőrzi az eredeti szöveg értelmét, és ezt a célnyelv legtermészetesebb nyelvi formáinak segítségével fejezi ki a célnyelvi közösség számára.

A szó szerinti fordítások legtöbbször majdnem érthetetlen fordítások, melyek igen gazdagok tükörfordításokban és értelmetlen szószerkezetekben. Az igen nagy mértékű szabadságot engedélyező fordítások pedig sok esetben már nem is tekinthetők fordításnak, sokkal inkább adaptációnak vagy travesztálásnak (l. pl. a felvilágosodás korának műfordításait).

Venuti a szó szerinti fordítást *elidegenítő fordításnak*¹¹ nevezi. Véleménye szerint e fordítási eljárás a nyelvi és kulturális különbségek olyan mértékű megőrzését jelenti a célnyelvi szöveg létrehozása során, mely akár az érthetlenségig idegenszerűvé teheti a létrejövő fordítást (Venuti 1995. 240.). Szerinte sokkal elfogadhatóbb az a törekvés, mely során a fordító a forrásnyelvi szöveg célnyelvi olvasók szempontjából érthetetlennek minősülő kulturális és nyelvi aspektusait nem vagy csak minimális mértékben tolmácsolja, esetenként pedig a célnyelvi igények függvényében átírja azokat. Ezt az eljárást nevezi Venuti *domesztikációnak*¹² (l. még Shuttleworth–Cowie 1997). Ennek értelmében a szöveghűség elvét háttérbe szorítja az adaptáció elve (Venuti 1995. 242.).

A tulajdonképpeni fordítások a két véglet között helyezkednek el, és ezek a szövegek lehetnének a fordítástudomány szempontjából a tanulmányozás fő célpontjai. Ezeket először elfogadhatóságuk szempontjából önállóan kellene elemezni minden releváns szinten (nemcsak mint szövegeket, hanem mint fordításokat is), majd ezután, azonosítva forrásnyelvi eredetijüket, meg lehetne vizsgálni a kettő kapcsolatát. Ez egyúttal elősegíthetné a megfelelőség vizsgálatát is (Holmes 1970. 36.). A fordítási folyamat (műveletsor) az egész szövegre vonatkozik. Ez szükségessé teszi a fordítási ekvivalencia fogalmának bevezetését (Holmes 1970. 37.).

11 Angol eredetije: *foreignization*.

12 Angol eredetije: *domestication*.

A FORDÍTÁSI EKVIVALENCIA

A fordítási ekvivalencia vizsgálata a fordítástudomány egyik alapvető kutatási területe. Szinte minden kutató foglalkozik a forrásnyelvi és célnyelvi szövegek közötti ekvivalenciaviszony meghatározásával. Az előbbieken során utaltam arra, hogy a fordított szöveg egészének vizsgálata szükségszerűvé teszi az ekvivalenciaviszonyok tárgyalását is.

4.1. Különböző megközelítések az ekvivalencia tekintetében

Klaudy Kinga csoportosítása szerint két szerzőcsoportot különböztethetünk meg: az egyik azon kutatók csoportja, akik az ekvivalenciát a fordítás feltevének tartják, és egyenlőségjelet tesznek a fordítás és az ekvivalens célnyelvi szöveg közé. A másik csoport szerint az ekvivalencia sohasem lehet teljes: a fordítás csak bizonyos szempontból (formai, tartalmi vagy kommunikatív szempontból) egyezik az eredetivel (Klaudy 1997a. 73.).

Ez utóbbi keretében megkülönböztetjük a *normatív* és a *deskriptív* irányzatot. A *normatív* irányzat előírja, mit kell tennie a fordítónak az ekvivalens fordítás elérése érdekében. A *deskriptív* irányzat leírja, hogyan teremti meg a fordító az ekvivalenciát.

Ezenkívül említésre méltó az az elképzelés, mely szerint az ekvivalenciát a szövegtípus határozza meg. Ennek a nézőpontnak a képviselője Katharina Reiss. Külön tárgyalom Nida és Klaudy Kinga ekvivalenciafelfogását, majd az ekvivalenciafogalom elvetéséről ejtek szót.

4.1.1. A normatív irányzat

A *normatív irányzat* képviselői közül a továbbiakban kiemelem Fjodorov, Recker és Barhudarov ekvivalenciafelfogását.

Fjodorov megfogalmazása szerint a fordító feladata *pontosan és teljesen kifejezni* azt, ami a forrásnyelvi szövegben található, a nyelv, tartalom és forma egységének megőrzésével. Fjodorov úgy véli, nem kell abszolút megfeleléseket keresni, szerinte az ekvivalens fordítás *a tartalom* teljes és pontos átvitele révén valósulhat meg (Fjodorov 1958. 218.).

Recker szerint a fordító feladata az eredeti szöveg tartalmának *teljes és pontos visszaadása* egy másik nyelv eszközeivel úgy, hogy eközben *őrizze meg az eredeti szöveg stilisztikai és expresszív sajátosságait*. A fordítás teljességén a forma és a tartalom új nyelvi közegben megvalósuló egységét kell érteni. Míg a fordítás pontosságának feltétele a különböző nyelveken közölt információ azonossága, addig teljesnek csak az a fordítás tekinthető, amely ezt az információt egyenértékű eszközökkel adja vissza. Más szavakkal: *a fordításnak nemcsak azt kell visszaadnia, amit az eredeti szöveg tartalmaz, hanem azt is, ahogyan e tartalom az eredetiben kifejezésre jutott*. E követelmény egyaránt vonatkozik az adott szöveg fordításának egészére, de egyes részeire is (Recker 1974. 200.).

Barhudarov szerint azt a kifejezést, hogy a fordító lefordítja az eredetit, nem szabad szó szerint érteni. Az eredeti szöveg a fordítás útján megvalósuló kommunikáció része, de ez nem jelenti azt, hogy vele valami történik, kivéve azt, hogy a vevő szerepében megjelenő fordító felfogja.

Az eredeti és a fordított szöveg nem azonos tartalmi síkú egységekből épül fel. Az egységek a szövegek mindegyikében nyilatkozatokba szerveződnek, az illető nyelv specifikus szintaktikai szabályai szerint, és ez óhatatlanul eltérővé teszi a fordítás során egyesítendő nyilatkozatok értelmi struktúráját. A különböző nyelvi nyilatkozatokban a tartalmi sík eltérése gyakran az illető nyelvek normáiban és szokásaiban mutatkozó különbségekből adódik. Ennek következtében a fordításban korántsem az eredeti szöveg szavaihoz értelmileg legközelebb álló megfelelések szerepelnek (pl. az angol *neck* helyett az orosz *голова* [*golova*] ‘fej’ jelentésű főnév áll a ‘nyak’ jelentésű *шея* [*sheya*] főnév helyett) (Barhudarov 1975. 189.).

A nyilatkozatok nyelvi egységekből állnak, és azt, hogy nem szavakat fordítunk, hanem egész szöveget, csak olyan értelemben mondhatjuk, hogy a fordításban nem az egyes szavak jelentését tolmácsoljuk, hanem a szavak és struktúrák kölcsönhatásában aktualizált jelentések összességét, figyelembe véve a szöveg tartalmának kommunikatív, szituatív és strukturális aspektusait. Az egész jelentésének átadása a részek jelentésének eltérése esetén az információ egy részének elvesztéséhez vezet; illetve a tartalom hiányos tolmácsolásaként is. Ilyenformán ekvivalens fordítás kizárólag a *jelentések átvitele* révén történhet. Azonban meg kell jegyezni azt, hogy tulajdonképpen nem az egész jelentésének, csak e jelentés azon részének az átadásáról van szó, melyet a leginkább relevánsnak és fontosnak tartunk (Barhudarov 1975. 191.).

4.1.2. A deskriptív irányzat

A *deskriptív irányzat* képviselői közül Revzin–Rozenecvejk, Komisszarov, Popovici, Neubert és Catford ekvivalenciafelfogását emelem ki.

Revzin–Rozenecvejk 1964-ben kijelentette, hogy a fordítás tudományának, ha az a fordítást mint folyamatot, és nem mint eredményt akarja vizsgálni, nem

normatívnak, hanem leírónak kell lennie: „Az a tudomány, mely a fordítást mint folyamatot akarja leírni, nem lehet normatív (...) Nem azt kell leírnia, hogy mi legyen, hanem azt, hogy mi magának a jelenségnek a lényege.” (Revzin–Rozenecvejg 1964. 25.)

Ennek értelmében a fordítási ekvivalencia fogalma is átértelmeződik: a célnyelvi szöveg tulajdonképpen akkor ekvivalens a forrásnyelvi szöveggel, ha annak értelme kifejeződik benne. Tehát az értelem átvitele az ekvivalencia feltétele, az ekvivalencia érdekében nem „*kell*” feltétlenül ezt vagy azt megőriznie a fordítónak.

Komisszarov szerint az eredeti és fordított szöveg egyenértékűsége a részek maximálisan lehetséges formai és értelmi korrelációját követeli meg, ami azt jelenti, hogy a fordításban az eredetinek viszonylag kis részletei idézhetők legyenek.

Formális oldalról tehát a kommunikatív egyenértékűség abban a törekvésben fejeződik ki, hogy az eredeti és a fordított szöveg egységei struktúrájukban és elemeikben maximálisan párhuzamosak legyenek. Az ettől a párhuzamoságtól való eltérés úgy tekinthető, mint kényszerűség, melynek oka az, hogy a formális hasonlóság összeegyeztethetetlen a kommunikatív egyenértékűséghez nélkülözhetetlen tartalmi azonosság biztosításával. A szöveg egyik hiposztázisának a másikkal való helyettesíthetősége a kommunikáció aktusában szükségszerűen feltételezi tartalmuk nagyfokú azonosságát. Ha az átadandó és a veendő információ nem megegyező, a kommunikáció nem jön létre, mert létrejöttének minimális feltétele hiányzik (Komisszarov 1981a. 45.). Komisszarov szerint a fordító feladata, hogy feltárja az ekvivalenciaviszonyok különböző típusait (Klaudy idézi Komisszarovot 1997. 78.).

Komisszarov öt típust különböztet meg: 1) legkevesebb azonosság szintje (*pl. angol: They will try like hell, magyar: Felköthetik a gatyájukat*); 2) nagyobb azonosság szintje (*pl. angol: They were in race and they knew it, magyar: Nem babra ment a játék, és ezt tudták*); 3) nemcsak a kommunikációs cél és a leírt szituáció azonos, hanem a leírás módja is hasonlít (*pl. angol: It was love at first sight, magyar: Meglátni és megszeretni egy pillanat műve volt*); 4) a kommunikációs célon, a szituáción és a leírás módján kívül a grammatikai struktúrák is részben azonosak (*pl. angol: Temperatures were take twice a day in the ward, magyar: A kórteremben naponta kétszer mérték a lázat*); 5) teljes ekvivalencia (*angol: These people are your guests, magyar: Ezek az emberek az önök vendégei*). (A példák Joseph Heller *Catch 22* c. könyvéből és a Papp Zoltán által készített magyar fordításából vannak. Idézi Klaudy 1997. 78.)

Abból a megközelítésből, hogy az eredeti és a fordítás tartalmának maximális egybeesése nyilvánvalóan elsőrendű fontosságú, szükségszerűen több következtetés is adódik. Először is az ekvivalenciának mint feltételnek szerepelnie kell a fordítás definíciójában. Íme Komisszarov javaslata: „...a fordítás fogalma a következőképpen határozható meg: valamely nyelvű (forrásnyelv)

szöveganyag felváltása ekvivalens szöveganyaggal egy másik nyelven (célnyelv)” (Komisszarov 1980b. 190.).

Másodszor az ekvivalencia fogalma ilyen értelemben minőségi, értékelő jellegű: „jó”, „helyes” fordítás csak az ekvivalens fordítás. Mivel éppen az eredetivel való ekvivalencia tesz valamely szöveget fordítássá, az ekvivalencia hiánya azt jelenti, hogy a szöveg nem fordítás, vagy legalábbis nem „pontos”, nem „teljes értékű” fordítás (Komisszarov 1980b. 192.).

Popovici szerint az ekvivalencia különböző szinteken való teljes egyezést jelent. Ez megvalósulhat külön-külön vagy egyidejűleg a nyelvi, paradigmaticus, stilisztikai és szintagmatikus szinteken. A nyelvi ekvivalencia teljes egyezést jelent nyelvi szinten (ti. szó szerinti fordítás); a paradigmaticus ekvivalencia a paradigmaticus tengely mentén elhelyezkedő nyelvtani kategóriák ekvivalenciáját jelenti; a stilisztikai ekvivalencia azt jelenti, hogy a fordításban megtalálható stíluselemek funkcionális szempontból ekvivalensek az eredeti szöveg hasonló helyzetű stíluselemeivel; a szintagmatikus ekvivalencia textuális egyenértékűségnek nevezhető, mely formabeli és elrendezésbeli egyezést feltételez (Basnett idézi Popovici-ot 1991. 25.).

Neubert szerint az ekvivalencia a jelek közötti kapcsolatból eredeztethető, továbbá a jelek és jelöltjeik közötti kapcsolatból, illetve a jelek és jelöltjeik, valamint felhasználóik kapcsolatából. Szerinte az ekvivalencia *szemiotikai kategória*, mely esetében figyelembe kell venni a szintaktikai, szemantikai és pragmatikai elemeket is. A szemantikai ekvivalencia foglalja el az első helyet, majd a szintaktikai és pragmatikai ekvivalencia következik a hierarchiában, az első befolyásolva az utóbbi kettőt (Basnett idézi Neubertet 1991. 27.).

Catford szerint „fordítási ekvivalencia áll fenn akkor, ha egy forrásnyelvi és egy célnyelvi szöveg vagy egység – legalább részben – egyazon tartalmi jegyekhez viszonyítható” (Catford 1965b. 166.). Catford 1965-ben megjelent munkájában különbséget tesz *szövegekvivalencia* és a *formális megfelelés* között. Szövegekvivalensnek nevezünk minden olyan szövegrészletet, mely a célnyelvben pontosan megfeleltethető valamely forrásnyelvi szövegrészletnek (Catford 1965a. 27.). Egy célnyelvi szövegben a forrásnyelvi elemnek több megfelelője lehet, ezek előfordulási számát vizsgálva megkapjuk az ekvivalencia valószínűségi mutatóját (Catford 1965a. 30.). A formális megfelelés azt jelenti, hogy a célnyelvi kategória a célnyelvben ugyanazt a helyet foglalja el, mint forrásnyelvi megfelelője a forrásnyelvben. Ezt csak a szövegekvivalenciára alapozva lehet megvalósítani. Mondhatjuk, hogy egy nyelv bizonyos kategóriája egy másik nyelvbeli kategória formális ekvivalense, ha az illető kategóriák mindkét nyelv magasabb struktúráinak esetében hasonlóképpen működnek. Ez már egy magasabb szinten végbement megfeleltetést feltételez, melyhez szükséges a szövegekvivalencia megléte is. Ez a nyelvek közötti tipológiai különbségre is rámutathat (Catford 1965a. 32.).

4.1.3. Szövegtípusfüggő ekvivalencia

Katharina Reiss két okot nevez meg a szövegtípusok leírásának indoklásáért: a fordító csak akkor tudja megítélni az egyes szövegelemek jelentőségét a szövegen belül, ha ismeri a forrásnyelvi szöveg funkcióját és a forrásnyelvi kultúrában betöltött helyét. A fordítói stratégia, mely mellett dönt a fordító, annak megfelelően változik, hogy a konkrét szöveg melyik szövegtípusba tartozik (Reiss 1995. 89.). Mivel a kommunikatív fordítás célja, hogy a fordítás ugyanazt a funkciót töltsse be a célnyelvi kultúrában, mint az eredeti a forrásnyelvben, a fordító számára fontos, hogy be tudja sorolni a szöveget a megfelelő szövegtípusba, és annak megfelelő fordítási stratégiát válasszon. Reiss másik indoka, hogy vannak olyan esetek is, amikor a célnyelvi szöveg nem tudja, vagy nem is kell neki ugyanazt a funkciót betöltenie a kommunikációban, mint a forrásnyelvi szövegnek (Vincze 2003. 31.). Előfordulnak olyan esetek, amikor nem a kommunikatív fordítás elvének, hanem más fordítási normáknak megfelelően kell a fordítást elvégezni, vagy a fordítást más célra akarják felhasználni, s ennek megfelelően a célnyelvi szöveg funkcióját tudatosan megváltoztatják (Reiss 1995. 90.). Ebben az esetben is a fordítónak tisztában kell lennie a szövegtípusok sajátosságaival, hogy a funkcióváltoztatásnak megfelelő fordítást alkalmazzon. Fjodorov például megkülönbözteti a tudományos, társadalmi-politikai és a művészeti szövegeket, a kutató Mounin pedig hét csoportot ír le: vallásos szövegek, irodalmi szövegek, versek, gyermekkönyvek, színpadi szövegek, filmszövegek, műszaki szövegek (Klaudy 1999. 58.).

Reiss megalkotta a maga modelljét, amelynek jelentősége abban áll, hogy mindaddig „senki sem próbálta a fordítás folyamatának törvényszerűségeit teljes egészében a fordítandó szöveg jellegzetességeiből kiindulva leírni” (Vincze idézi Klaudyt, 2004. 32.).

Reiss abból indul ki, hogy minden szöveg a nyelv segítségével jön létre. Reiss Karl Bühler modelljére támaszkodva abból indul ki, hogy a nyelv három alapvető funkcióval rendelkezik: ábrázolás, kifejezés és felhívás – a fordítónak pedig a szöveg elemzésekor azt kell megvizsgálnia, hogy az adott szövegben a nyelv mely funkcióját gyakorolja (Reiss idézi Bühlert 1971. 259.). Reiss Bühlerhez és más kutatókhoz hasonlóan úgy véli, hogy ez a három funkció nem érvényesül minden szövegben egyenrangúan, az egyikben az egyik, a másikban egy másik funkció van túlsúlyban. Eszerint három szövegtípust különböztet meg: *tartalomközpontú szöveget*, *formaközpontú szöveget* és *felhívásközpontú szöveget*. Ezen ismeretek függvényében kell a fordítónak is az ekvivalenciát megteremtenie. A klasszikus három típuson kívül Reiss hozzátesz egy negyedik típust: *az audiomediális szövegek* kategóriáját. Ennek az a lényege, hogy a szövegek valamilyen nem nyelvi médiumán keresztül beszéltek vagy énekelt formában jutnak el a befogadóhoz. Ilyenek a színpadi művek, a rádiós és tévés műfajok, a szinkronizálás (Reiss 1971. 260.).

Reiss úgy gondolja, hogy – sajátosságai révén – a szövegtípus határozza meg a választandó fordítási módszert és az ekvivalenciát is. Az ekvivalencia fennmaradásának lényege, hogy a szöveg funkciója megmaradjon. A tapasztalat azt mutatja, hogy a fordításnak ugyanaz a funkciója, mint a forrásnyelvi szövegnek: az informatív szövegeket többnyire azzal a szándékkal fordítják le, hogy a szövegben levő információkat továbbítsák a célnyelvi befogadóknak. Az expresszív szövegeket azért fordítják, hogy az irodalmi műveket hozzáférhetővé tegyék a célnyelvi olvasó számára, az operatív szövegeket pedig azért, hogy ugyanazt a hatást váltsák ki a célnyelvi címzettekben, mint az eredeti szöveg a forrásnyelvi célközönségből (Stolze 1994. 189.).

Ezen felismerések alapján a következő fordítási módszereket javasolja a szövegtípusoknak megfelelően: a tartalomközpontú szövegek lényege az információ közvetítése, ezért a fordítónak a *tartalom* maradéktalan visszaadására kell törekednie, mégpedig egyszerű köznyelvi eszközökkel. Így az ekvivalencia feltétele az *információ* átvitele lesz. A formaközpontú szövegek fordításánál a fordító feladata a *forma* visszaadása, a formai analógia megteremtése, a művészi megformálás. Így az ekvivalencia feltétele a *forma megőrzése* a célnyelvi szövegben is. A felhívásközpontú szövegek esetében adaptáló fordítást javasol, a cél az, hogy a szöveg a célnyelvben is *megőrizze felhívó funkcióját* (Vincze 2003. 33.). Így az ekvivalencia feltétele a *sikeres adaptáció* lesz. Az audiomedialis szövegek fordításakor pedig annak a csatornának a sajátosságait kell figyelembe vennie, amelyen keresztül a mondanivaló eljut a befogadóhoz, mint például a szinkronizálás esetében (Klaudy 1999. 60.).

4.2. Nida ekvivalenciafelfogása

Nida is foglalkozott az ekvivalencia kutatásával. A *Toward a Science of Translating* c. művében nem a szituáció releváns jegyeinek azonosságát, hanem a befogadó reakcióját tartja az ekvivalencia mércéjének (Klaudy 1997a. 75.). A dinamikus ekvivalenciát a formális ekvivalenciával való összevetése útján határozza meg. Számára a formális ekvivalencia más, mint Catford számára. Nida szerint a *formális ekvivalencia* azt jelenti, hogy a fordító a forrásnyelvi szöveget részesíti előnyben úgy, hogy nemcsak tartalmát, hanem formáját is visszaadja. A *dinamikus ekvivalencia* ezzel szemben a célnyelvi befogadót tartja szem előtt. Ennek megvalósítása érdekében a fordítónak a természetes fordításra kell törekednie. A célnyelv és a célnyelvi kultúra figyelembevétele a természetes fordítás egyik alapfeltétele. A másik alapfeltétel az adott szöveg kontextusának figyelembevétele. Végül szintén a természetes fordítás alapfeltétele a hallgatóság figyelembevétele. A fordítónak figyelembe kell vennie a

célnyelvi olvasók ismereteit, tapasztalatait és megértési képességét. Az azonos hatásra kell törekednie (Klaudy 1997a. 77.).

Nida szerint a formális ekvivalencia fele vezető út: forrásnyelvre orientált fordítás a formális elemek újraképzése útján, mely azt jelenti, hogy a nyelvtani egységek szintjén a főnevet főnévvel, igét igével fejezi ki, megtartja a mondatok és szövegrészek egységét, törekszik a formális jegyek megőrzésére, következetes szóhasználatot (a terminológia egységét) valósít meg, és a jelentéseket a forrásnyelvi kontextusból kölcsönzi.

A dinamikus ekvivalencia fele vezető út: a célnyelvre (célközönségre) orientált fordítás, a hangsúly üzenetre való helyezése (legalábbább megfelelő használata által), valamint arra való törekedés, hogy a fordítás teljes egészésként feleljen meg a célnyelvnek és az üzenet kontextusának, úgy, hogy közben kielégíti a célnyelvi közönséget. Az ilyen jellegű fordítások során gyakori az adaptáció, amely Nidanál átváltást jelent, beleértve a grammatikai és kulturális átváltásokat is (Nida 1964. 165–168.).

4.3. Kommunikatív ekvivalencia – Klaudy Kinga ekvivalenciafelfogása

A kommunikatív szempontból ekvivalens fordításra háromféle egyenértékűségi viszony jellemző: *referenciális*, *kontextuális* és *funkcionális egyenértékűség*. A referenciális egyenértékűség lényege, hogy a valóságnak ugyanazon szeletére, eseményére utal a fordítás, mint az eredeti. A kontextuális egyenértékűség lényege, hogy a célnyelvi mondatok ugyanazt a helyet foglalják el a célnyelvi szöveg egészében, mint amilyent a forrásnyelvi mondatok elfoglaltak a forrásnyelvi szövegben. A funkcionális azonosság lényege, hogy a célnyelvi szöveg ugyanazt a szerepet töltsse be a célnyelvi olvasók körében, mint amilyen szerepet a forrásnyelvi szöveg betöltött a forrásnyelvi olvasók körében. House szerint az igazi funkcionális ekvivalenciát csakis a rejtett fordítások érhetik el (House 1981. 204.). A rejtett fordítások a fordításelmélet ideális fordításai, hiszen eleget tesznek a funkcionális ekvivalencia követelményének (Gutt 2000. 48.). Ez nem feltétlenül jelent problémamentességet: hiszen a szociokulturális különbségek miatt mindig akadnak nehézségek. Ezért a fordítónak mindig más kulturális előfeltevésekből kell kiindulnia a célnyelvi közösség esetében (House 1981. 196.). Például *egy turistáknak szóló szórólap: ha az információkat nem explicitáljuk, akkor a célnyelvi közösségre nagyobb hatást gyakorolunk, mert elég intelligensnek tartjuk ahhoz, hogy magyarázat nélkül is értse a kultúrspecifikus vonatkozásokat*.

Klaudy Kinga felfogása szerint azt a célnyelvi szöveget tekintjük valamely forrásnyelvi szöveg kommunikatív ekvivalensének, mely a referenciális, a kon-

textuális és a funkcionális ekvivalencia követelményeinek egyaránt megfelel (Klaudy 1997a. 81.).

4.4. Elfordulás az ekvivalencia fogalmától

Gideon Toury 1980-ban megjelent munkájában¹³ a célnyelv és a célnyelvi kultúra felé próbálja fordítani a fordításkutatók figyelmét. Szerinte el kell vetni az ekvivalencia fogalmát, helyette az adekvátságot és elfogadhatóságot kell bevezetni. Véleménye szerint a fordítás szövegének a célnyelvi kultúra elvárásainak kell megfelelnie. Az önálló entitásként tételezett fordítások funkciója és helye egy célkultúrán belül feltételezi, hogy a létrejötte során alkalmazott stratégiák egy szorosan kapcsolódó műveletsort alkossanak. Ezek a stratégiák főként arra irányulnak, hogy felfedezzék azokat a törvényszerűségeket, amelyek révén a funkció, a folyamat és az eredmény egyetlen egységgé kapcsolódhatnak össze (Toury 1995. 24.).

Még akkor is, ha egy fordítás úgy viselkedik, mint forrásnyelvi eredetije, a célnyelvi kultúra részévé válik, és ilyenformán tesz eleget a befogadó kultúra elvárásainak (Toury 1995. 26–27.). Csak ha a fordításnak sikerült a célkultúra részévé válnia, nevezhető elfogadható, adekvát fordításnak.

E meglátás nagy hatással bírt a fordításkutatók tevékenységére. Az ekvivalencia terminus használata sarkító kissé, mert feltételezi, hogy lehetséges a teljes formális és dinamikus ekvivalencia létrehozása a forrásnyelvi és célnyelvi szövegek között, ami nem mindig igaz. Helyesebb, ha ezt a terminust relativizáljuk, és azt nézzük, hogy mi a forrásnyelvi szöveg legközelebbi célnyelvi megfelelője. Egészségesebb, ha az adekvát terminust használjuk, mert ez lehetőséget nyújt arra, hogy figyelembe vegyük a használók-befogadók szükségleteit is (Hatim–Mason 1990. 8.).

A nyolcvanas évek végén a fordítástudomány eddigi központi kategóriája, az ekvivalencia, átadja helyét az *adequacy – appropriacy – acceptability /adekvátság – megfelelőség – elfogadhatóság* hármas kategóriájának (l. Toury 1995).

13 A szóban forgó művet 1994-ben ismét kiadták.

ÖSSZEGZÉS

Mivel jelen dolgozat a fordítástudomány körébe sorolható, elengedhetetlennek tartottuk e tudomány behatárolását a szakirodalom segítségével. Ez szükségessé tett egy áttekintést, mely meghatározza, hogy az évtizedek során a szakirodalom hogyan határolta be a fordítástudományt, mit tartott e tudomány tárgyának, illetve kutatási területének. Úgy gondoltuk azonban, hogy a szakirodalom a fordítástudományra legtöbbször mint másodlagos tudományágra tekint, és sok esetben azt kutatja, hogy más tudományok hogyan segítették a fordítástudomány fejlődését, ha egyáltalán beszélhetünk fejlődésről (Mounin 1963, Steiner 1975). Talán Holmes elképzelése és munkája a legátfogóbb e tekintetben, de ő is kiemelt szerepet tulajdonít az interdiszciplináris jellegnek és a kölcsönzött modelleknek. *A fordítástudomány behatárolása* c. alfejezetben külön részt szenteltek a fordításelméletnek is. Erre – úgy gondoljuk – azért van szükség, mert ez az a terület, mely nyit az alkalmazott nyelvtudomány irányába, és eltávolodik a pusztán leíró vagy a pusztán előíró modellektől, lehetővé teszi a kettő módszereinek ötvözését, és kitér a fordítástudomány területeit, beemelve a bibliafordításokon és műfordításokon kívül más jellegű szövegeket is, melyek vizsgálatok tárgyát képezhetik. A nyelvészeti fordításelmélet kialakulásáról azért szoltunk, mert úgy éreztük, szükséges áttekinteni az ehhez kapcsolódó törekvéseket és munkákat, hiszen ezek a munkák alapozzák meg a későbbi gyakorlati, nyelvészeti szempontú kutatásokat (itt Catford 1965-ös és Nida 1964-es munkáira kell gondolnunk).

A meghatározások bemutatását azért tartottuk fontosnak, mert így láthatóvá válik, hogy a fordítások tanulmányozásában milyen irányvonalak érvényesülnek. Két fő vonulatról beszélhetünk: az egyik úgy tekint a fordításra, mint szövegre, és főként tárgyként kezeli az elkészült fordításokat (nyelvészeti módszerekkel elemzi a sajátosságait, összeveti őket eredetijükkel és más hasonló jellegű nem fordított szövegekkel). A másik vonulat főként a folyamatra kíváncsi, azt vizsgálja, mi zajlik a fordítás elkészítése közben. A kutatás során e két irányvonal meghatározásainak ötvözte jelenti a kiindulópontot. A további kutatások során a fordításokkal mint szövegekkel fogunk foglalkozni, de a vizsgálat jellege miatt nem mellőzhetjük a fordítási folyamat bizonyos aspektusainak figyelembevételét sem, hiszen az elemzés során megfigyelt jelenségek magyarázata sokszor a fordítási folyamat során érvényesülő oksági viszonyokban rejlik. Az idézett meghatározások közül e dolgozat céljából legelfogadhatóbb a *fjodorovi* elképzelés. Kutatásunk során hivatalos és jogi nyelvi regiszterbe

tartozó szövegek fordításának kutatásával fogunk foglalkozni, és éppen ezért elengedhetetlen a fordításokat úgy kezelni, mint a forma és tartalom egységének megőrzésével létrejött szövegeket, melyek pontosan és teljesen kifejezik azt, ami a forrásnyelvi szövegben fellelhető volt (gondoljunk az adatok sorára, sőt a vizuális jegyek /bélyegzők és aláírások/ megjelenítésének szükségességére).

Szinte minden olvasott szakirodalmi munkában kitérnek a szerzők a forrásnyelvi és célnyelvi szöveg viszonyára. Évezredes problémát jelent a fordítóknak és a fordítással foglalkozóknak, hogyan is kellene viszonyulni a forrásnyelvi szöveghez: mint „szolga” vagy mint „kényúr”. E viszony tárgyalása nem elhanyagolható a jelen dolgozat esetében sem, mert számos ehhez kapcsolódó probléma merül fel a hivatalos és jogi nyelvi regiszterbe tartozó fordítások esetében is. Annak ellenére, hogy nyilvánvaló, hogy itt inkább „szolgai” módon kell a szöveget kezelni, tisztában kell lennünk azzal, hogy ez nem vezethet a szó szerinti fordításról szóló fejezetben bemutatott eredményekhez. Ez esetben ugyanis értelmetlenné válna maga a *hiteles fordítás*, hiszen teljesen érthetetlen, hasznavehetetlen szövegek születnének.

A fordítástudomány másik rendkívül kutatott kérdésköre: a fordítási ekvivalencia problémája. A hiteles fordítások esetében az ekvivalenciáról kialakított elképzelések közül a legelfogadhatóbb a Nida és a Klaudy Kinga által bevezetett ekvivalenciafelfogás. A Nida által bevezetett oppozíció mindkét pólusával találkozunk a hivatalos és jogi regiszterbe tartozó szövegek fordításait olvasva. Például az olyan dokumentumok, mint a telekkönyvek vagy a szerződések, ötvözik a két, Nida által ellentétesnek tartott pólust: hiszen megőrzik szinte teljes egészében az eredeti formáit, a forrásnyelv jogi nyelvi fordulatait, de jó esetben tiszteletben tartják az érthetőség alapelvét is, figyelve a célnyelvi közösség ismereteire és megértési képességeire. Számunkra azonban legelfogadhatóbb a kommunikatív ekvivalencia megvalósulásának vizsgálata az ilyen típusú szövegekben, mert talán ez lehet a mérce egy fordítás *hitelességének* megállapításakor. Ezen a szaknyelvi fordítások körébe tartozó területen nem hagyható figyelmen kívül a Reiss által bevezetett elképzelés sem, mely szerint a szövegtípus meghatározza azt, hogy hogyan próbálja a fordító ekvivalenssé tenni a célnyelvi szöveget a forrásnyelvi szöveggel.

Amint már említettük, az utóbbi években nagyon kitágult a fordítástudomány tárgyához tartozó szövegek köre: a műfordítások mellett az általános informáló szövegektől személyazonossági iratokon, szerződéseken és törvény-szövegeken át a szakirodalmi munkákig, szabványokig, szabadalmakig, orvosi leírásokig és reklámszövegekig mindent fordítanak. Ezek a fordítások mind a fordítástudománnyal foglalkozók potenciális kutatási-elemzési tárgyaivá válhatnak. Két évtizeddel korábban még beszéltünk a műfordítás mellett általános fordításról és szakfordításról. Ma azonban már nem teszünk különbséget az általános és a szakfordítás között, aminek az oka elsősorban az, hogy a fordítói piacon mindenki mindent fordít különösebb szakirányú előképzettség nélkül.

Elvárható lenne, hogy a fordítók válasszanak maguknak egy olyan szakterületet, melyen maximális jártassággal bírnak, hiszen valamennyi szakterület olyan ütemben fejlődik, hogy minden szakterületen képtelenség egyidejűleg jártasságot és fordítói kompetenciát szerezni.

A szakfordító találkozik fordítói tevékenysége során kézikönyvekkel, használati utasításokkal, gépismertetésekkel, mérlegekkel, üzleti jelentésekkel, reklám- és információs anyagokkal, orvosi publikációkkal, gyógyászati ismertetőikkel, valamint jogi szövegekkel. Ezek mind eltérő fordítástechnikai és stilisztikai megoldásokat igényelnek, ezért a különböző szakterülethez tartozó fordítások különféle jellegzetességekkel fognak bírni. Ahhoz, hogy valamely szakterülethez tartozó fordított szövegeket fordítástudományi szempontból elemezhessük, szükséges az illető szakterület szövegeinek nyelvi és megszövegezési sajátosságaival ismerkedni. Ennek érdekében, a fordítás és a fordítással foglalkozó diszciplína elméleti leírását kiegészítendő, a következő részt a jogi és hivatalos nyelvi regiszterbe tartozó szövegek nyelvi, megszövegezési és fordítási jellegzetességeinek szentelem.

II. RÉSZ
JOGI NYELV ÉS FORDÍTÁS.
HIVATALOS FORDÍTÁS

NYELV ÉS JOG. JOGI NYELV

A jogi nyelvvel foglalkozó elemzés (l. Tarnóczy 1966, Deme 1981, Montero-Martínez 2001) beírta a jogászi terminológia vizsgálatával, a közérthetőség fontosságára utaló figyelmeztetéssel, az értelmezési eljárások és technikák korlátok közé szorításával. Egyszerűen fegyelmezettség, figyelmesség és technika kérdésének tűnt, hogy az ember átjusson a szavak útvesztőjén, és elkerülje a félreértéseket és a megértési zavarokat. Ezt azonban csak akkor lehet így értelmezni, ha a jogi nyelvet deduktív következtetések levezetésére alkalmas zárt, jól definiálható szaknyelvnek tekintjük, nem pedig egyszerűen a társadalmi gyakorlatba ágyazott természetes nyelv egyik használatának, amely használat maga is a társadalmi gyakorlat egyik módozata (Szabó 2000. 1.).

A jog, akárcsak a nyelv, mindig változik, ezért mind a nyelv, mind a jog minden „pillanatnyi” állapota viszonylagos, és soha nem határolható be egyszerű deskriptív módszerekkel. A jogi nyelvet sem lehet tehát zárt technikai, szaknyelvi rendszernek tekinteni, bár nagyon sok vonatkozásban rendelkezik a szaknyelv tulajdonságaival. A jogi kijelentéseknek nincs önmagukban vett értékük, kizárólag adott esetekre vonatkoztatva minősíthetők valahogyan. H. L. Adolphus Hart munkájában a következőket írja: „...a *részvénytársaság, jogosultság* vagy *kötelezettség* és hasonló szavak meghatározására irányuló első erőfeszítések feltárják, hogy a tények világában ezeknek nincsenek olyan közvetlen kapcsolataik, mint a legtöbb közönséges szónak, amikre a közönséges szavak meghatározásakor szoktunk hivatkozni. Semmi olyan nincs, ami e jogi szavaknak egyszerűen megfelelné – amit találnánk, nem pontosan e jogi szavak ekvivalensei, noha kapcsolódnak hozzájuk. Például: jogosultság, kötelezettség, jogi személyiség.” (Hart 2000. 99.)¹⁴

A jogi szavakat, akárcsak a köznyelvi szavakat, sosem lehet önmagukban venni, hanem csupán figyelembe véve a mondatok egészét, amelyekben sajátos szerepüket betöltik. Ha pontosan akarjuk e szavakat értelmezni, ajánlatos, ha szószerkezetbe helyezzük őket, majd e szószerkezeteket a kontextusban próbáljuk értelmezni: pl. *jogosultság – jogosultsággal rendelkezik, állam – államtitviselője, szerződés – szerződéses viszony, szabályok – szabályokból eredeztethető, szabályokból következő*. E szavak elsődleges funkciója nem az, hogy valamit leírjanak, hanem az, hogy valamilyen viszonyt állítsanak fel, ez pedig e szavak esetében másságot eredményez (Hart 2000. 104.). Ez a másság főként

a használat és a használatból fakadó változékonyság, viszonylagosság, alkotottság eredménye (Szabó 2000. 2.).

Ha a nyelv a világ megismeréséhez szükséges, a jog bizonyos viszonyok megértéséhez segíti hozzá az embereket. A jog és a nyelv egymásra vonatkoztatása a legalsó szinten következik be. Ez a szövegek értelmezése, a jelentés meghatározása és a nyelvi eszközök jogi-jogászai felhasználása révén történik (Szabó 2000. 3.).

A jogi nyelv normatív nyelv, azaz a valóság még elvileg sem kínálkozik a jogi kifejezések helyességének mércéjeként.

Felmerül a jelentés és érvényesség összekapcsolásának problematikája: egy nyelvileg értelmetlen végrendelet jogilag érvénytelen is, és egy jogilag érvénytelen végrendelet értelmetlen is (nincs funkciója), még akkor is, ha nyelvi szempontból értelmes, mivel nem jelent semmit, nincs jogi értéke. A jogi nyelv esetében a norma kiterjedhet a jelentés kifejezésmódjára is: kerülni kell a poliszeimiát, a jelentést legegységértelműbben kell meghatározni, az egyértelműségekre kell törekedni (Szabó 2000. 13.). Ennek érdekében a jogi szövegek esetében gyakran olvashatunk értelmező rendelkezéseket, amelyek rögzítik a jelentéseket, és szabályozzák az azonos módon való használatot. Megtehetik ezt, mert a jogi terminusok (*szerződés, tulajdon, személy*) nem deskriptív jellegűek, azaz nem az empirikus valóságra vonatkoznak, hanem egy ideális jogi tárgyra, ami nem más, mint a kifejezés használatának előírása, és így elmondható, hogy a jelentés maga is normatív jellegű.

Pragmatikai szempontból megállapítható, hogy a jogot képviselő szakember saját nyelvhasználata alá rendeli a szituációba kívülről becsöppenő laikus köznapi nyelvhasználatát. A jogi relevancia a jogi nyelvre való átfordításban nyilvánul meg, ami a laikus nyelvhasználat megtörését és felszámolását jelenti (Szabó 2000. 15.).

A jogi nyelv és a köznapi nyelv nem úgy különböznek egymástól, mint két idegen nyelv. A szavak olyanok, amilyeneket rendszeresen használnak más kontextusokban is. A *kiskorú* szónak ismeretes köznyelvi és jogi használata is (Simpson 2000. 142.). Jogi szempontból a magyar és a román polgári törvénykönyv szerint egyaránt kiskorú a 18 éven aluli gyermek. Cselekvőképtelen az a kiskorú gyermek, aki a 14 életévét még nem töltötte be. E kiskorú nyilatkozata semmis, nevében törvényes képviselője (szülő, gyám) jár el. Köznyelvi értelemben a *kiskorú* szó használatakor egyszerűen gyermekre gondolunk, nem próbáljuk tisztázni annak jogi cselekvőképességét.

A jogi és köznapi fogalmak különbsége és viszonya alapján megállapítható, hogy néhány jogi szónak vagy kifejezésnek láthatóan csak jogi jelentése van (*tort* „hitbizományi bérlet az öröklés lehetőségének lezáródása után”, *magánjogi deliktum* „jogtalanság”). Továbbá elmondható, hogy ha egy szót kizárólag a jogászok használnak, a fogalom pontosabb is, és kevésbé van kitéve változásnak (pl. *tulajdonjog*). Megfigyelhetjük, hogy ha egy szó ugyanúgy jelen van a jo-

gon kívüli köznapi szóhasználatban, mint a jogon belül, a jogon kívüli fogalom sokféleképpen gyakorolhat hatást a jogi fogalomra. Minden szó ki van téve a jogi definiálás lehetőségének, s amint egy szó feltűnik a jogszabály szövegében, felmerül a meghatározás szükségességének gondolata. Gyakran feltárhatók annak okai, hogy miért tér el a jogi a köznapi szóhasználattól. A fő ok az, hogy a jogszabályban szereplő szóhoz csatolt jelentésnek sajátos típusú következményei vannak, például embereket *ítélnék el előre megfontolt szándék* nevében (kihangsúlyozódik a nyelv performatív funkciója). Viszonylag gyakori, hogy a jogi fogalom véletlenül jön létre, a bíróság ugyanis bevezethet sajátos jogi szóhasználatot, akkor is, ha őszintén megpróbálja a köznapi szóhasználatot alkalmazni (Simpson 2000. 144.).

Ha a nyelv és a valóság viszonyát vizsgáljuk, láthatjuk, hogy a jog legalapvetőbb fogalmai: *jog, kötelezettség, felhatalmazottság, jogi minőség* nem tartoznak az érzékelhető világba, senki sem tud megbizonyosodni létezésükről adott helyzetben. A jog jogi következményeket kapcsol történésekhez. A jogokat létrehozják, jogi minőséggel felruháznak személyeket, és így a jogban fennáll és nagyon erős az okozatiság viszonya. Amikor ezt a nyelvet használjuk, úgy tűnik, hogy az empirikus világhoz képest egy másik világba kerülünk. Jogi ügyekben természetes, hogy így beszéljünk. A rendelkezésünkre álló nyelvet használjuk sikerrel egy gyakorlati cél elérése érdekében: például szerződést kötni (Olivecrona 2000. 154.).

Ha a jogi nyelvet magyarázni akarjuk, szem előtt kell tartanunk, hogy minden törvényhozás, bírói határozat, szerződéskötés vagy más jogi aktus célja az emberek magatartásnak befolyásolása. A jogi nyelv a társadalmi irányítás és társadalmi érintkezés eszköze. Így lehet előíró nyelv (általános érvényű törvények, szabályok, rendelkezések) és leíró nyelv (személyek közötti viszonyokat leíró szövegek, szabadalmak nyelvezete; törvények magyarázó metatextusai).¹⁵

A jogi performatívumok esetében a performatív mondatok másokra gyakorolt hatása a lényeg. A jogi hatások a nyelv által valósulnak meg, a jogszabályokból következnek, és egy személy viszonyait vagy tulajdonát érintik. A ténybeli hatás pedig az a hatás, ami a bíróságok vagy más hatóságok cselekvése folytán következik be (Olivecrona 2000. 174.).

Olivecrona szerint a jogi nyelv rejtvényének megfejtésére szolgáló négy kulcs: 1) a szavak értelmi funkciója; 2) a szavak akarati funkciója; 3) üres szavak funkciója (jelfunkció) és 4) a performatív mondatok fogalma (Olivecrona 2000. 172.).

15 Angol eredetije: *directive language* és *reporting language*.

JOGI NYELV ÉS FORDÍTÁS

2.1. Értelmezés és textualizáció között

A jogi nyelv arra ösztönöz, hogy belülről rekonstruáljuk, lefordítsuk, saját mentális kategóriánk szerint újra kifejezzük a gondolatot saját magunk számára, hogy ezáltal biztosítsuk a gondolat megértését. Az értelmezés tárgya (szó, mondat, szöveg vagy diskurzus) sohasem önmagában adott létező, hanem mindig konstrukció eredménye: valami, amit tételeznek vagy előállítanak. Különösen a szöveg és a diskurzus elemzése során bizonyul igaznak, hogy az értelmezés tárgya és eredménye a konstrukció gondosan szabályozott technikájából és stratégiáiból eredeztethető (Goodrich 2000. 219.).

A jog egyik sajátos tulajdonsága, hogy egymással szoros kapcsolatban levő egészset alkotó szövegekben testesül meg, így újabb szövegek (pl. más jogi szövegek vagy a létező szövegekről készített fordítások) létrehozásakor mindig ügyelni kell arra, hogy a további szövegekkel való koherencia ne sérüljön. Ezt a koherenciát elsősorban a jogi terminológia (pl. *szerződő fél, büntetés-végrehajtás* stb.) használata, továbbá bizonyos nem terminológiaértékű nyelvi fordulatok (szavak vagy szintagmák: pl. *tekintettel, sérelme nélkül, a továbbiakban, felelősségem teljes tudatában* stb.) alkalmazása és általában az a hagyományos nyelvezet biztosítja, melyet a nem jogászok hajlamosak érthetetlennek találni. Ez a tény azzal magyarázható, hogy a jog szabályozó természetéből fakadóan logikus, ugyanakkor sűrített, a felesleges körülírásokat mellőzi, és mindezek eredményeképpen létrejön egy annyira tömény szöveg, hogy a laikus számára nem azonnali elolvasással válik érthetővé, hanem csak másodlagos értelmezéssel. E szövegek sajátos célja indokolhatja az igen hosszú, igen összetett mondatok használatát, melyek mindig kihívást jelentenek a fordítónak.

Ahhoz, hogy e szövegek akár a keletkezésük nyelvén, akár más nyelvre fordítva érthetőek legyenek, mindenekelőtt értelmezésre van szükség. Az értelmezés Walter J. Ong szerint azt jelenti, hogy „világosan kifejezni azt, ami egy adott manifesztációban rejlik: nyilvánvalóvá tenni, ami az interpretátor hallgatóságának miliője számára az adott manifesztációban nem nyilvánvaló. Az interpretáció mindenre, ami információt hordoz, alkalmazható.” (Ong 1998. 143.) A jogi nyelvi regiszterbe tartozó szövegek fordítási nehézségei szempontjából a fenti kijelentés a következőképpen parafrázálható: írásba ültetni valamit, és ezáltal értelmezni és rögzíteni, kimerevíteni a szóbeli aktust, majd újraértelmezni

az immár írott textust egy másik nyelven, hogy egy másik környezetben érthető és használható legyen. A textuális megnyilatkozás szerzője nem tudja, hogy ki fogja folytatni az általa elindított írott diskurzust, a fordító sem tudja, hogy mi módon fog önálló életet élni az általa fordított szöveg, esetleg ki, milyen céllal és milyen más nyelvre fogja átültetni azt. Az írott szöveg szabad, önálló entitás: más szövegekkel kerül kapcsolatba, intertextuális: például a *telekkönyv* kapcsolatba kerül lajstromokkal, regiszterekkel, az *alapító okirat* törvényszövegekkel, írott nyilatkozatokkal, személyi azonosságot bizonyító okiratokkal stb. A fordítás pedig elsősorban magával az eredetivel kerül kapcsolatba, majd a benne levő intertextuális utalásokat is átülteti a célnyelvre, és így ő maga is közvetetten bár, de érintkezni fog az eredeti szöveg intertextusaival.

Előfordul, hogy egy forrásszöveg, akár jogszabály, akár szerződés, alapító okirat vagy éppen telekkönyv, homályos. Ez ugyan ellentmond a jogi szövegek logikusságáról mondottaknak, de a kivételek nem változtatnak a jogi szövegek lényegi sajátosságain, főleg abban az esetben, ha a homályosságok esetleg éppen a szövegezők kompetenciájának hiányosságaiból fakadnak – ami sajnos előfordul, és igencsak megnehezíti a fordító dolgát (egyeztetési hibák, szövegezési problémák). Másrészt a fordítónak csak annyiban dolga az értelmezés, amennyiben megfelelő kifejezéseket és mondat szerkezeteket kell használnia, így ha az eredeti okmány homályos volt, kétségkívül a fordításnak is homályosnak kell maradnia, mert lehet, hogy szándékosan volt homályos, ha pedig nyilvánvaló hibákról van szó, akkor ezt a megbízó felé kell a fordítónak jeleznie. Külön probléma, ha ez a homályosság nem a szöveg alkotójának szándékából adódik, hanem a forrásnyelv sajátosságaiból.

A fordítónak a jogi szövegek fordításakor az esetek zömében el kell fojtania kreativitását, és a hagyományos szaknyelvhez kell illeszkednie. A szaknyelv kifejezést a következő értelemben használjuk: valamely szakmai beszélőközösség specifikus célú nyelvhasználata, amely egyértelműen és világosan tükrözi a valóságnak azt a részét, amellyel az adott terület közössége foglalkozik, és ezen keretek között a szóbeli és írásbeli kommunikáció jellegzetes megnyilvánulása (Kurtán 2003. 50.). A fordító számára nem mindig könnyű feladat a szaknyelvhez való alkalmazkodás, egyrészt azért, mert nyelvi szokásai és preferenciái lázadhatnak egyes, már bevett formák ellen, másrészt, mert nem tudja, nem ismeri azokat a forrásokat, ahonnan tájékozódhat (Várnai 2006. 48.). További nehézséget jelent az, hogy a jogi szakterminológia esetében nem tudományos terminológiáról van szó, hanem egy bizonyos gyakorlati tevékenység terminológiájáról, mely sok esetben kevésbé pontos, mint valamely tudományterület képviselői által alkalmazott szaknyelv (Heltai 2004. 28.). Heltai szerint ezek a szakszavak félúton vannak a terminusok és a köznyelvi szavak között (l. a III. rész. 2. fejezetét, amely kitér a köznyelvi szavak szaknyelviévéítésére is). A jogi fordítások esetében fontos a már rögzült célnyelvi kifejezések használata a fordítások során, hiszen ez a fordított jogi nyelvi szövegek koherenciájának biztosítását

szolgálja. Kijelenthető, hogy ezeknek a kifejezéseknek, ahhoz, hogy céljukat betöltsék, nyelvi formájuk mellett legalább olyan fontos szövegen belüli és szövegek közötti azonosító szerepük van: nagyon leegyszerűsítve azt is mondhatnánk, hogy amennyiben azonosként ismerjük fel ezeket újabb előfordulásaikkor, akkor már megfeleltek a feladatnak (Várnai 2006. 50.). Szinte úgy működnek ezek a kifejezések, mintha kódok lennének, ám mégsem helyettesíthetők más jelrendszer elemeivel (pl. kódszámokkal), mert ezek is a természetes nyelv részei, így tehát abba leginkább illeszkedőnek kell lenniük. Ha azonban új, eddig nem ismert kifejezéssel találkozik a fordító, akkor sokféle szempontot (jogi, nyelvészeti, kulturális) figyelembe kell vennie a célnyelvi szöveg megalkotásánál, elsődlegesen azonban az értelmezés pontosságát és egységességét kell szem előtt tartania, még akkor is, ha ez sokszor a nyelvi megfogalmazás rovására megy.

2.2. Jogi nyelvi fordítás és összehasonlítás

A jogi nyelvi fordítások elkészítése során hasznos módszernek bizonyulhat az összehasonlítás.

A fordítás elősegítése érdekében történő összehasonlítás során a nyelvek kiemelkedő fontosságúak. Ez egy olyan intellektuális eljárás, mely arra szolgál, hogy gazdagítsa a referenciarendszert egy másik rendszer tanulmányozása révén. További célkitűzése, hogy a két rendszer összevetése révén megállapítsa a tanulmányozott tárgyak (a két nyelv és esetünkben a két jogrend) közötti hasonlóságot és különbséget (Pelage 2001. 73.).

Ahhoz, hogy e módszerhez folyamodhassunk, tisztáznunk kell, mi a fordítás egysége. A dolgozat Vinay és Darbelnet (1958. 22.) véleményére támaszkodik, mely szerint a szó nem elégséges fordítási egység, és figyelembe kell venni a nagyobb szegmenseket is, melyeket nem lehet részeikre bontva fordítani, csak egységes egységként. Ő ezt a szegmenst *monémának* nevezi, és gondolati egységként határozza meg azt (Vinay–Darbelnet 1958. 22.). Recker szintén úgy véli, hogy „egy szó, egy szóösszetétel, egy szintagma, egy egész mondat, egy bekezdés és az egész lefordítandó szöveg is lehet a fordítás mértékegysége”. Ő ennek megnevezésére a „frazeologizma” kifejezést használja (Recker 1974. 201.). Radó György a fordítás egységének meghatározása kapcsán azt írja, hogy mivel a fordítás logikai művelet jelentős nyelvi vonatkozásokkal (Tarnóczy 1972. 159.), a fordításelemzésére is használt mértékegységek nevének analógiájára a fordítástudomány logikai mértékegységének neve: *logéma* (Radó 1981. 222.). Az idézett okfejtések lényege az, hogy a fordítás egysége soha nem egyetlen szó, hanem egy ennél nagyobb tartalmi-logikai egység. Az eredeti megértése feltételezi a benne zajló mechanizmusok és folyamatok megértését, továbbá a célnyelv magas szintű ismeretét, hogy ekvivalens módon közvetíthesse az ere-

deti szöveg üzenettartalmát. A forrásnyelvi és a célnyelvi szöveg adottságainak összehasonlítása minden fordító feladata. Ennek meg kell előznie a fordítás aktusát, hogy elkerülhesse a fordító az átkódolás, tükörfordítás, félreértés csapdáját, majd megint meg kell jelennie az ellenőrzés pillanatában.

Vizsgáljuk meg tehát, hogy az összehasonlítás hogyan fogja lehetővé tenni a nyelvi és tematikus ismeretek összevetését, és nézzük meg, hogyan segítheti az átjárást két különböző kultúra, idő, világ és esetünkben jogrend között. Egy diskurzus értelmének tisztázása és újraformázása egy ekvivalens diskurzus formájában más nyelv szavai által csak akkor lehetséges, ha a fordító a nyelvi jeleket a nyelven kívüli ismeretek szempontjából vizsgálja. A jogi fordítások esetében a két jogi rendszer minimális ismerete szükséges. Az összehasonlító jogtudomány alkalmazása hasznos nemcsak az eljárási technikák miatt, hanem azért is, mert segít elhelyezni a szöveget a kultúrán belül. Az összehasonlítás elméleti alpművelet, mely lehetővé teszi a jogi helyzet felmérését, a jogi aktus határait két jogrendszeren belül, és rávilágíthat konvergens és divergens pontjaikra.

Az összehasonlítás a fordítások során egy alkalmazott tudományos módszer. Tematikus ismeretek megszerzését teszi lehetővé, melyek azonban egészen a fordítás pillanatáig lappangó ismeretek maradnak. Ezek az ismeretek a fordítás később bekövetkező időpontjában felhasználható ismeretökké minősülnek át.

A jogi fordítások legsajátosabb nehézsége a nemzeti jogi sajátosságok kezelése. Ha például románból magyarra fordítok, a problémám rögtön kettős: egyrészt abból adódóan, hogy a román jogrendszer szemlélete eltér a magyar jogrendszerétől, másrészt amiatt, mert a román szöveg megfogalmazása sokszor többféleképpen értelmezhető (gazdag más jogi normákra való hivatkozásokban, melyek szövevényessé teszik a szöveget). A jogi szövegek szerzői úgy ítélik meg, hogy a hivatkozások még nyomatékosabbá teszik azt, ami leíródik. Ezáltal felmerül a dokumentumok jogi hierarchiájának kérdése is (Dominkovits 2002. 40.), vagyis hogy a törvény, amelyet egy felsőbb fórum hozott, nagyobb horderejű, mint egy ügyvédi okirat. Egy példa egy alapító okiratból: „Jelen társasági szerződés előírásait kiegészítik a 31/1990-es törvény rendelkezései, valamint a Kereskedelmi Törvénykönyv idevágó paragrafusai.”

A magyar nyelvről román nyelvre történő fordítás esetében főként a két jogrend eltérései okozzák a fő nehézséget, bár a legtöbb esetben a magyar jogi szövegek megszövegezése is nehézkes, és ez is fordítói problémát okoz.

Különös problémát jelent a jogi reáliák fordítása, mint például a román *curtea de apel*, *înalta curte de casație și justiție*, *tribunal*, *judecătorie*, *procuratură*, *magistratură*, *parchetul de pe lângă tribunalul Cluj*. Ha mindezt magyarra kívánjuk fordítani, akkor mindenekelőtt meg kell vizsgálnunk a két országban létező igazságszolgáltató szerveket. Romániában létezik bíróság /*judecătorie*/ (minden városban), törvényszék /*tribunal*/ (minden megyeközpontban), táblabíróság /*curtea de apel*/ (régióként néhány megye számára egy közös táblabí-

róság), és létezik legfelsőbb bíróság, amelynek neve régebben *Curtea Supremă de Justiție* volt, ma pedig *Înalta curte de casație și justiție*. Emellett minden törvényszék keretében működik egy ügyészség */parchetul de pe lângă tribunalul X/*. Magyarországon létezik *városi alapfokú bíróság, megyei bíróság, fellebbviteli bíróság és legfelsőbb bíróság*. Mindkét országban létezik *alkotmánybíróság és számvevőszék*, valamint létezik a kereskedelmi társaságokat nyilvántartó hatóság, de ez a két országban különböző jelleggel bír, emiatt elnevezése is különbözik (Romániában *oficiul național al registrului comerțului*, Magyarországon pedig *cégbíróság*). Romániában létezik még egy posztgraduális jogászképzéssel foglalkozó intézmény, mely Bukarestben működik, és ügyészek, valamint bírók képzése a feladata. Ez az *Institutul de magistratură*. Ennek nincsen magyarországi megfelelője. E különbség a felsőoktatási képzési struktúrák másságának eredménye.

Az alábbi táblázat a romániai és magyarországi igazságszolgáltató szervezetet állítja egymás mellé, és tartalmazza a Romániában hivatalosként elfogadott magyar fordítást is.

1. táblázat. *A romániai és a magyarországi igazságszolgáltató szervek elnevezése, illetve a román terminus Romániában elfogadott magyar fordítása*

Románia	Magyarország	Romániában elfogadott magyar fordítás
judcătorie	városi alapfokú bíróság	bíróság
tribunal	megyei bíróság	törvényszék
curtea de apel	fellebbviteli bíróság	táblabíróság
Înalta curte de casație și justiție	legfelsőbb bíróság	legfelsőbb bíróság, semmitőszék
parchetul de pe lângă tribunalul X	ügyészség	ügyészség
procuratură	-	ügyészség
magistratură	-	bírókat és ügyészeket képző intézet (Bukarest)
curtea constituțională	alkotmánybíróság	alkotmánybíróság
curtea de conturi	számvevőszék	számvevőszék
oficiul național al registrului comerțului	cégbíróság	kereskedelmi nyilvántartó hivatal

Tehát Magyarországon nem létezik *törvényszék* és *táblabíróság*. A fordító választás előtt áll, ha ezeknek az intézményeknek a nevét kell fordítania, hiszen döntenie kell: megfelelteti az intézményeket egymásnak hatáskörük ismerete révén, vagy pedig lefordítja a nevüket szó szerint. Az előbbi szerint a román *tribunal* célnyelvi ekvivalense a magyar *megyei bíróság* lenne, ha viszont szó szerint fordítjuk, akkor a *törvényszék* a megfelelő kifejezés. Viszont ha ez utób-

bi mellett döntünk, nem valószínű, hogy a célnyelvi közösség számára egyértelmű lesz, mely igazságügyi szervre is gondolunk.

A két országbeli jogi normák típusainak különbségei is gondot okozhatnak a fordítónak. Elmondható, hogy Romániában létezik *hotărâre guvernamentală, hotărâre de urgență, ordonanță de urgență, ordin al guvernului, ordin al primului ministru, ordin al ministrului justiției* stb., *lege, reglementare, memorandum, protocol*, Magyarországon pedig létezik *törvény, törvényerejű rendelet, kormányrendelet, miniszteri rendelet, miniszterelnöki rendelet, kormányhatározat, országgyűlési határozat, minisztertanácsi határozat, utasítás, iránymutatás, rendelkezés*. Magyarországon nincs tehát megfelelője az *ordonanță de urgență* és a *hotărâre de urgență* nevet viselő jogszabályoknak, míg Romániában nincs *minisztertanácsi határozat* és *országgyűlési határozat* (ezek a különbségek a politikai rendszer különbözőségéből fakadnak: elnöki és félelnöki rendszer, illetve egykamarás és kétkamarás parlament). Romániában ma már nem létezik a *decret lege* nevet viselő jogszabálytípus, melynek magyarországi, máig létező megfelelője a törvényerejű rendelet. Létezik azonban a *decret*, melynek nincs magyar megfelelője. Az *ordonanță de urgență* és a *hotărâre de urgență* nevet viselő jogszabályok, valamint a *minisztertanácsi határozat* és *országgyűlési határozat* nevet viselő jogszabályok esetében az egyik nyelvről a másikra történő fordítás során szó szerinti fordításra fog sor kerülni, mert nincs lehetőség a tematikus megfeleltetésre. A *decret* esetében használható a *rendelet*, de itt magyarázatra kell sort keríteni, hogy a célnyelvi olvasónak legyen lehetősége különbséget tenni a romániai rendelet és a magyarországi törvényerejű rendelet között (még akkor is, ha ez csak árnyalatnyi különbség, és szintén a politikai rendszer és a törvényhozás sajátosságaiból fakad).

Táblázatba foglalva:

2. táblázat. *A romániai és a magyarországi jogi normák elnevezései, illetve a román terminus Romániában elfogadott magyar fordítása*

Románia	Magyarország	Fordított változat (a Romániában elfogadott magyar fordítás, illetve a magyarországi fogalmak (dőlttel szedve) román fordítása)
lege	törvény	törvény
hotărâre guvernamentală	kormányhatározat	kormányhatározat
hotărâre de urgență	-	sürgősségi határozat
ordonanță de urgență	-	sürgősségi rendelet
ordin al guvernului	kormányrendelet	kormányrendelet
ordin al primului ministru	miniszterelnöki rendelet	miniszterelnöki rendelet
ordin al ministrului justiției stb.	miniszteri rendelet	miniszteri rendelet
decret	-	rendelet

Románia	Magyarország	Fordított változat (a Romániában elfogadott magyar fordítás, illetve a magyarországi fogalmak (dőléssel szedve) román fordítása)
decret lege (ma már nem használatos)	törvényerejű rendelet	törvényerejű rendelet (<i>dekrétum?</i>)
-	<i>rendelkezés</i>	<i>dispoziție</i>
-	<i>utasítás</i>	<i>reglementare, prevedere</i>
directivă (főként EU-s jog esetében)	iránymutatás	iránymutatás, irányelv
	<i>országgyűlési határozat</i>	<i>hotărârea parlamentului</i>
	<i>minisztertanácsi határozat</i>	<i>hotărârea consiliului ministrilor</i>
reglementare	-	szabályozás, utasítás
protocol	-	protokollum
memorandum	-	(kontextustól függő körülírás)

Ezért hasznos a fordítói tevékenység során a két jogrend összevetése, a megfelelések és különbségek megtalálása.

Az összehasonlítás lehetővé teszi az egyezések felismerését. Az összehasonlításnak ki kell terjednie a terminusok összevetésére és a szegmensek összevetésére. Ha a két jogrend nagyon különbözik egymástól, nehezebb dolgunk van. Ilyenkor csakis a funkcionális ekvivalencia elérésére kell törekednünk (Klaudy 1997a. 81.).

A funkcionális azonosság lényege, hogy a célnyelvi szöveg ugyanazt a szerepet töltsse be a célnyelvi olvasók körében, mint amilyen szerepet a forrásnyelvi szöveg betöltött a forrásnyelvi olvasók körében. Emellett elengedhetetlen a forrásnyelvi szöveg értelmének tolmácsolása, hiszen ennek hiányában a fordítás nem töltene be rendeltetését. A fordítónak figyelembe kell vennie a célnyelvi olvasók ismereteit, tapasztalatait és megértési képességét. Az azonos hatásra kell törekednie, vagyis célkitűzése kell legyen a dinamikus ekvivalencia megvalósítása is. A cél az, hogy a fordítás befogadója ugyanúgy reagáljon a fordításra, mint ahogy az eredeti szöveg befogadója reagált az eredeti szövegre (Nida 1964. 168.). Ennek érdekében a fordító a szöveg értelmét, a benne rejlő információkat próbálja érthető módon továbbítani a célnyelvi közösségnek. E célból a fordító többtelemekeket építhet a fordításba, olyanokat, amelyek az eredeti szövegben nem szerepeltek, vagy gazdagabb szemantikájú szavakat választ, de az is lehet, hogy a mondatrészek fellazításával teszi explicitté a fordított szöveget (Klaudy 1997a. 380.).

2.3. A jogi szövegek fordításának nehézségei

Jogi szöveg nemcsak jogszabály vagy szerződés lehet, amire e kifejezést hallva először gondolnánk, és ami a jogi fordítások világának legnagyobb részét kiteszi, hanem rengeteg egyéb témájú szövegnek is van jogi relevanciája, amennyiben a jog az élet számos területét szabályozza a mezőgazdaságtól az oktatásig. Ez a szabályozási mozzanat teszi ezeket az egyéb témájú szövegeket kutatási témám szempontjából szintén nagyon érdekessé.

A szövegek műfajától és jellegétől függetlenül a fordítónak mindig nagyon pontosnak kell lennie a fordítás elkészítése során, ennek ellenére a fordítói pontosságnak vannak fokozatai a jogi fordítás esetében. Nyilván jóval komolyabb súlya van egy jogszabály vagy szerződés fordításának, mint egy ismertető tanulmányénak, és ez utóbbinál a fordító mozgástere jóval szabadabb is, bár a jogi terminológia ismerete, használata természetesen elengedhetetlen. A két különösen kiemelt területen (ti. jogszabály és szerződés) viszont igen szűk ez a mozgástér, a fordítót kötik az adott szövegtípus célnyelvi sajátosságai, továbbá komoly felelősség nehezedik rá, hiszen a szöveg megfogalmazása a mindennapok valóságára hatással bírhat, mivel ilyenkor a jogalkotóhoz hasonlóan egy már létező szöveg más nyelvi változatának elkészítésekor tulajdonképpen szintén jogi szöveg alkotójává lesz. A jog sajátos tulajdonsága, hogy kizárólag a nyelvben létezik, a jogrendszer alapvetően nem a fizikai valóság elemei, hanem fogalmak és az ezeket megtestesítő szavak, kifejezések alkotják, a fordítónak tehát a fordítás során szintén a jogalkotóhoz, a szerződés megszövegezőjéhez hasonló tudással kell rendelkeznie erről a világról.

A törvény erősen nyelvfüggő entitás, nem létezik nyelven kívül. A jogi nyelv nehezen érthető nyelvezet, de ez nem jelent mentséget a törvény színe előtt (Gibbons 1987. 285.). Éppen ezért a fordító felelőssége nagyon nagy, hiszen úgy kell elvégeznie a jogi szövegek fordítását, hogy a célnyelvi olvasó nehegy félreérthesse azt, hiszen ha ez megtörténik, bizonyos személyeket hátrányosan érinthet. Elmondhatjuk, hogy nehezek a jogi szövegek, emiatt szükség van az értelmezésükre. Ebből levonható a következtetés, hogy ha a fordítások általában problémát jelentenek, akkor a jogi szöveg fordítása még problematikusabb (García 2002. 86.).

Ortega Arjonilla munkájában úgy vélekedik, hogy a jogi fordítások magyarázzák a jogi aktusokat. A fordító szükségszerűen nyelvész és jogász egy időben, de mindenekelőtt kétnyelvűnek kell lennie, és pontosan kell ismernie a tematikát, amit fordít. A jogi szakfordítás nemcsak szavak, hanem fogalmak, szokások, kultúra, létmód fordítása is egyben (Sanchez-Gijon–Arjonilla 1996. 90.). Erre támaszkodva mondja García, hogy a jogi kontextusban mást jelent ugyanaz a szó. Szerinte „a jogi nyelv nem átlátszó, sokszor furcsa, hapak, a jogi szöveg pedig erősen technikai jellegű szöveg” (García 2002. 90.). Francisco Bonet tanulmányában azt állítja, hogy a normákat a kontextus függvényében tárgyaljuk,

figyelembe véve a történelmi és jogtudományi előzményeket, a társadalmi rend által diktált valóságot, az alkalmazási normák szellemét (Bonet 2000. 36.).

Joseph megvizsgálja, hogy a Tytler által felállított fordítási alapelvek mennyire alkalmazhatók a jogi fordítások esetében (l. még Tytler 1790/1970). Ezek az elvek a következők: 1) a fordításnak az a feladata, hogy az eredeti munka gondolatait áttemelje, átültesse a fordításba; 2) a stílus és a modor ugyanaz kell maradjon; 3) a fordításnak meg kell őriznie az eredeti könnyedségét (ha beszélhetünk egyáltalán könnyedségről, sokkal inkább arról van szó, hogy a nem fordított szövegek keletkezésük nyelvén természetesebbnek tűnnek). A jó fordító egyensúlyt kell találjon e három elv között, melyek sokszor egymással közvetett ellentmondásba kerülnek. Ezt maga Tytler is észreveszi és elismeri (Joseph 1995. 16–20.). Joseph következtetése, hogy a jogi fordítások esetében a harmadik törvény alkalmazása azt jelentené, hogy a fordított szöveg megőrizze az eredeti minden nehézkességét és bonyolultságát. A második törvény nem tartható be jogi fordítások esetén. Az első törvény esetében is gondok vannak: hiszen nem történhet meg a szó szerinti gondolatátültetés, annál is inkább, mert a szavak és mondatok nem önállóan épülnek be egy szövegbe, hanem maguk után vonva a jogrendi hagyományokat, kulturális és szokásjogi elveket, politikai gondolkodásmódot. Mindennek teljes átadása lehetetlen. Ezért általában a jogi fordítások nem a legsikeresebbek közül valók (Joseph 1995. 17–18.).

Úgy véljük, hogy Valentin Garçia Yebra álláspontja sokkal elfogadhatóbb a jogi nyelvi fordítások esetében, ő ugyanis munkájában a következő elvet tartja követendőnek: *lefordítani mindazt, ami ott az eredetiben, ne fordítani olyat, ami nincs az eredetiben, és mindezt a célnyelv által lehetővé tett eszközök révén* (Yebra 1982. 43.).

Hogy a Yebra által követendőnek vélt elvet tiszteletben tudjuk tartani, nem szabad szem előtt téveszteniünk, hogy a jogban a törvényhozási és bírói jogi aktusok, valamint az államközi és magánjogi szerződések, a magánfeles írásos megállapodások (például biztosítási szerződések) bővelkednek homályos részletekben. Továbbá nem szabad elfeledkeznünk a jogi szövegek másik jellegzetességéről sem: a véget érni nem akaró mondatkígyók láncolatáról, amelyet meg lehet ugyan indokolni a formális építkezés szerkezetével (cikkelyek, pontok, bekezdések), de tagadhatatlan, hogy ez közvetve szintén ködösséget eredményez. Ilyen esetben a fordításoknál, annak érdekében, hogy minden célnyelvi részletet lefordíthassunk a célnyelv által lehetővé tett eszközök segítségével, a vonzatonosság megőrzésére kell ügyelni (elrendeli, hogy minden érintett személy tegyen nyilatkozatot, ez történjék írásos formában). A fordításban az alapszöveg homályossága is megőrzendő, mert egy fordítás nem nyújthat többet, mint az eredetije, pl. egy jótállás esetében. Így érvényesül a Yebra által megfogalmazott alapszabály is, vagyis kizárólag az kerül kifejezésre a fordításban, ami az eredeti szövegben benne volt, ugyanakkor semmi nem marad ki abból.

A HIVATALOS FORDÍTÁSOK PROBLEMATIKÁJA

A jogi nyelvi fordítások egyik válfaja az ún. *hivatalos* fordítások kategóriája. A hivatalos szövegek nem befogadóorientáltak, nem törődnek a befogadók tudásháttérével és ismereteivel. E problémák tükröződnek a fordításokban is. Butaság volna azonban azt hinni, hogy minden érthetetlen vonás a fordításból eredeztethető, vagy hogy a fordító csodát képes művelni. A hivatalos fordítás a jogi szakfordításhoz hasonlóan egy interdiszciplináris munka, melynek ötvöznie kell a nyelvi és a jogi ismereteket (Szabari-Bohák 1996. 116.).

3.1. A hivatalos fordítások

Hivatalos fordításoknak nevezzük azokat a dokumentumokat, melyeket a fordítás után hivatalos jogi iratként kezel a célközösség vagy a célországai intézmények.

A hivatalos fordításokkal elméleti síkon nem sokat foglalkoztak, sőt meghatározása sem elég körülhatárolt.¹⁶ Érintkezik a jogi fordítással, a szóbeli fordítással, a törvényszéki fordításokkal és a közösségi tolmácsolással. A megjelent szakirodalmi munkák szerzői úgy gondolják, hogy a hivatalos fordításoknak sok normának kell megfelelniük, továbbá hogy nagyon sok kötöttségnek kell alávetniük magukat. Ezek a normák és kötöttségek függenek a törvényektől és a szokástól, gyakorlattól (Mayoral-Asensio 2003. 1.).

Ha a hivatalos fordítást mint folyamatot szeretnénk bemutatni, legcélszerűbb, ha a fordításelmélet *denotatív modelljéhez* fordulunk (Komisszarov 1972. 150–151.).

A fordítás denotatív elmélete a forrásnyelvi és a célnyelvi szövegben elkülöníti a nyelvi megformálást (azaz magát a szöveget) a szövegben leírt valóságtól (szituációtól). Ebből következik, hogy a fordítás olyan folyamatnak tekinthető, melynek során a fordító a forrásnyelv eszközeivel leírt szituációt a célnyelv eszközeivel írja le. A fordítás tehát akkor ekvivalens a forrásnyelvi szöveggel, ha a benne leírt szituáció azonos. A denotatív elmélet szerint a fordítás folyamata a következőképpen játszódik le: a forrásnyelvi szöveg megértésekor a for-

16 Az angol nyelvű szakirodalom különbséget tesz *sworn translation* és *official translation* kifejezés között. Az előbbi hiteles fordításnak, az utóbbi hivatalos fordításnak fordítható. Én a továbbiakban a hivatalos fordítás terminust fogom használni.

dító azonosítja a szöveg alkotóelemeit az általa ismert forrásnyelvi jelekkel, és segítségükkel tisztázza, hogy a forrásnyelvi szöveg az ábrázolt valóság milyen szituációját írja le (esetünkben elvégzi a szükséges jogrendi összehasonlítást is). A forrásnyelvben leírt szituáció tisztázása után a fordító leírja ugyanezt a szituációt a célnyelvben.

Ez a modell két entitást különít el: a szöveget és a benne rejlő szituációt. A modell a fordítási folyamat legnyilvánvalóbb, felszíni aspektusait tükrözi. Emiatt nem alkalmas teljesen ekvivalens fordítások létrehozására, de annál hasznosabb abban az esetben, ha a kitűzött cél egy funkcionális-kommunikatív szempontból adekvát szöveg létrehozása. A modell segítségével dolgozó fordító újrászövegez egy szituációt, melyet a forrásnyelven már leírtak, de úgy, hogy közben nem feltétlenül ekvivalenciára törekszik, hanem sokkal inkább az informáló szerep betöltésére. Ez a modell előnyben részesíti a valóságot a szöveggel szemben, tehát alkalmazása csak konkrét szakszövegek fordítása során lehetséges.

3.2. Szakmai gyakorlat

A hivatalos dokumentumokat több különböző célközösség számára fordítják le: közigazgatási, bírói közegek, továbbá kétnyelvű környezetben élő személyek számára. Azért is szükség lehet e szövegek fordítására, hogy egy bizonyos ország normáit alkalmazzák idegen állampolgárokra, bevándorlókra. Mivel a fordítások hitelesítési záradékkal is bírnak, a fordító a fordítás tartalmának igazolója lesz.

A romániai törvények értelmében például a hivatalos fordítók munkáját közjegyzőnek kell hitelesítenie, mely eljárás egyrészt a dokumentum tartalmának hitelességét, másrészt a fordító személyének kompetenciáját (ti. azt, hogy engedéllyel rendelkező személyről van szó) hivatott igazolni. Ez a román és magyar nyelv közötti fordítások minőségének és *hitelességének* szempontjából nem sokat jelent, hiszen a romániai közjegyzők többsége nem ismeri a magyar nyelvet, tehát az irat tartalmát és a fordítás pontosságát nem tudja ellenőrizni. Magyarországon hiteles fordításokat csak az Országos Fordítói és Fordítás-hitelesítő Iroda Zrt. készíthet, ezek a fordítások nem szorulnak további hitelesítésre.

A hivatalos fordításnak alávetett szövegek Roberto Mayoral-Asensio szerint a következő elemeket tartalmazzák: *jegyzett adatokat és tevékenységeket* (mint például születések, házasságkötések, elhalálozások, végakaratok, törvénybe ütköző cselekedetek, közigazgatási rendelkezések), *hitelesítő részleteket* (mint például a záradékok, igazoló levelek és bizonyítványok), *hitelességet biztosító elemeket* (mint a bélyegző, iktatás száma, aláírás, apostille) (Mayoral-Asensio 2003. 3.).

A hivatalos fordítások célja sokkal jobban körülhatárolt, mint más fordításoké: kommunikatív ekvivalenciát kell elérniük a célközösség körében (l. még

Klaudy 1997a. 82.). A fordító általában a célnyelvi környezet törvényeit tartja tiszteletben, a célközösség pedig jól körülhatárolt: törvényszéki szervek, minisztériumok, közigazgatási szervek, rendőrség. Minden hivatalos szöveg potenciálisan fordítható, mivel adott pillanatban be kell töltenie kommunikatív funkcióját egy bírósági tárgyalás során vagy bármely más hiteles helyen.

Hivatalos fordítások esetében sokkal találóbb, hogy dokumentumokról beszéljünk szövegek helyett. A dokumentumok lehetnek bizonyos alanyokra vonatkozó információkat tartalmazó okiratok (keresztlevelek, iskolai okmányok stb.) és a két fél közötti valamely kapcsolatra utaló írárok (szerződések, megállapodások).

A hivatalos fordítások megrendelője lehet maga az ügyfél, esetleg az ügyfél jogi képviselője. A befogadó (célszemély) a jogi vagy közigazgatási hatóság, melynek hivatalos okiratként kell elfogadnia a fordítást. A fordító pedig egy hivatalosan engedélyezett személy, akit törvény jogosít fel arra, hogy elvégezze a fordítást. Megnevezése országoként különbözik.¹⁷

3.3. A fordító helyzete és tevékenysége – ahogyan azt a megrendelő látja

A hivatalos iratok fordítói sokszor kétértelmű helyzetben találják magukat, szembesülnek ugyanis az irat tartalma és a megrendelő érdekei között feszülő ellentéttel. A fordító feladata az lenne, hogy hitelesen tolmácsolja az irat valóságtartalmát, megelőzve a félreértelmezést. Van eset azonban, hogy ez a megrendelő érdekeit egyáltalán nem szolgálja. Ennek ellenére a fordítónak a hitelesség érdekében kell cselekednie, egyébként büntetőjogilag felelősségre vonható (aláírása és bélyegzője – mint már utaltam erre – hitelesítő jelleggel bír, és ez felelősséget ró rá).

17 Az angol nyelvű szakirodalom a *sworn translator* vagy az *official translator* megnevezést használja. Argentínában a *traductor público (közigazgatási fordító, esetleg közfordító – angol terminussal public translator)*, Spanyolországban *traductor jurat (esküdt fordító – angol terminussal élve sworn translator)*, Dániában *statsautoriseret translator (állami engedéllyel rendelkező fordító – angol szóval élve translator authorized by the state)*, Franciaországban *traducteur assermenté (hiteles fordító – angol terminussal élve certified translator)*, Németországban *ermächtiger Übersetzer* vagy *beidigter Übersetzer (engedélyezett vagy esküdt fordító, angol terminussal authorized vagy sworn translator)*, *esküdt fordító* Magyarországon (angol megfelelője *sworn translator*), *traduttore giurato/consulenti tecnici/perito* Olaszországban (*esküdt fordító, szakértő – angol terminussal sworn translator* vagy *expert*), *traductor certificado* vagy *perito traductor* Mexikóban (*engedélyezett fordító, szakértő* angol terminussal pedig *translating expert* vagy *certified translator*) és *certified interpreter/ATA-accredited translator* az Egyesült Államokban (*engedéllyel rendelkező vagy akkreditált fordító*). Én az egyszerűség kedvéért az *official translator* terminus fordítását, a *hivatalos fordítót* fogom használni a továbbiakban.

Amint már az előbbi alfejezetben említettem, a hivatalos fordítónak dokumentumokkal van dolga, ezeket fordítja több-kevesebb sikerrel. E kérdéskör és a későbbi kutatás szempontjából is hasznosnak ítélttem egy, a fordító helyzetére és munkája minőségére vonatkozó ellenőrző kutatást elvégezni. Ezzel az ellenőrző kutatással az volt a célom, hogy rálátást nyerjek a fordító munkájának értékelésére a hivatalos fordítások célközössége részéről. Tudjuk, hogy ezeknek a munkáknak az elsődleges célközössége főként az ügyfeleket képviselő ügyvédek köre, a másodlagos célközössége pedig az iratokat felhasználó igazságszolgáltatás és hivatalos intézmények. A hivatalos fordítás ügymenete a következőképpen modellezhető:¹⁸ az ügyfél ügyvédhez fordul, az meghatározza az ügy megoldásához szükséges iratokat, és eldönti, van-e szükség hivatalos fordításra, ezután legtöbb esetben ő maga folyamodik a „jól bejártott”, általa megbízhatónak ítélt fordítóhoz, a fordító elkészíti a fordítást, a közjegyző hitelesíti azt, majd a szöveg – mely most már hiteles okirat – visszakerül az ügyvéd asztalára. Az igényesebb ügyvéd áttanulmányozza azt, mert tudatában van annak, hogy a szöveg hiteles okmányként akár perdöntő is lehet ügyfele számára.

A vizsgálat során összeállítottunk egy kérdőívet, melyet két nagyobb kérdéstömbre tagoltunk: az első kérdéstömb *a fordítások minőségére* vonatkozóan tartalmaz kérdéseket: tapasztalható-e tartalmi tévedések, illetve terminológiai hibák (l. az 1. melléklet 2–4. kérdéseit). A második kérdéstömb a fordítások által kifejtett hatást, illetve *a fordítások utóéletét* illetően tartalmaz kérdéseket: ti. milyen következményekkel bír, bírhat egy hivatalos fordítás (esetleg az abban ejtett hiba) annak felhasználójára, illetve megszövegezőjére (l. az 1. melléklet 5–8. kérdéseit).

A kérdőívet – amelynek valamennyi kérdése nyílt kérdés volt – szétosztottuk összesen 20 kolozsvári és csíkszeredai ügyvédnek (ezt azért tartottam célszerűnek, mivel a vizsgálati korpuszom fordított magyar szövegei kolozsvári fordítók tollából származnak, a kontrollfordítások alkorpuszának szövegei pedig csíkszeredai fordítók munkái).

A kérdőív első kérdése arra vonatkozott, hogy praxisukban sokszor van-e szükség hiteles fordításokra; e tekintetben valamennyi megkérdezett személy azt nyilatkozta, hogy átlagosan havi (de gyakran heti) rendszerességgel fordulnak fordítóhoz.

A fordítások minőségére vonatkozó kérdésekre adott válaszok alapján a válaszadók három csoportba oszthatók: 1) akik szerint a fordítandó szövegtől függ, hogy milyen lesz a célszöveg; 2) akik szerint a fordító felkészültségétől függ a fordítás minősége; 3) akik szerint fordító megbízható, emiatt nem is szükséges ellenőrizni a fordítások szövegét (ez a csoport átvétel után nem ellenőrzi a fordításokat, ezért az ő észrevételeik nem relevánsak a jelen elemzés szempontjából).

18 A modellt saját fordítói tapasztalataim alapján hoztam létre, továbbá e tekintetben megkérdeztem kolozsvári ügyvédeket és jogtanácsosokat.

A hiteles fordítások minőségét és funkcionális értékét nagymértékben befolyásoló tartalmi tévedések tekintetében adott válaszok alapján is három csoport különböztethető meg: 1) nem tapasztalt tartalmi tévedéseket; 2) tapasztalt tartalmi tévedéseket, de egyik sem volt szándékos, inkább értelmezésbeli hiba okozta azt; 3) tapasztalt (szándékos!) tartalmi hibát, mely perdöntő is lehetett volna, ha nem veszik időben észre azt.

A hiteles fordítások elengedhetetlen feltételének tartott terminológiai egységesség és adekvátság tekintetében a megkérdezett ügyvédek összessége elmarasztalja a fordítások készítőit, és nem tartja megfelelőnek a célnyelvi szövegek előállításánál használt szaknyelvet.

Ami a fogalmazásbeli és megszővegezési problémákat illeti, elmondható, hogy a megkérdezettek nincsenek megelégedve a fordítások szövegeinek minőségével.

A fordítások célközösségbeli hatására és utóéletére vonatkozó kérdésekre adott válaszok alapján is három csoportot lehet megkülönböztetni: 1) nem tapasztalt „fordítói műhibát”, de hallott már ilyen esetekről; 2) nem tapasztalt, és nincs is tudomása ilyen esetekről; 3) találkozott „fordítói műhibával”.

A továbbiakban a kérdőív első kérdéstömbjének kapcsán született észrevételeket kívánom összegezni. Az ügyvédek véleménye szerint a fordítások minősége közepes, főként terminológiai és értelmezésbeli hibák találhatók bennük. Ők felhasználóként ezt három okra vezetik vissza: a fordító felkészületlensége, a szakjelleg figyelmen kívül hagyása, illetve a forrásnyelvi szöveghez való szolgai ragaszkodás. Az első ok főként terminológiai hibákhoz vezet, a második a szöveg funkcionalitását sodorja veszélybe, a harmadik pedig a fogalmazást teszi helytelenné, sőt olykor-olykor érthetelenné is.

A megkérdezettek külön kiemelik azt a tényt, hogy a formailag szabványosnak tekinthető szövegek (személyazonossági iratok, alapító okiratok, cégkivonatok) fordítása esetében sokkal kevesebb hiba és inadekvátság tapasztalható, mint a nem szabványosított iratok esetében. Ezt ők azzal magyarázzák, hogy a fordító nem érti meg tökéletesen a „bonyolultabb” szöveg tartalmát, és nem ismeri fel pontosan a szöveg által vázolt szituációt, továbbá a szakszargont sem mindig birtokolja a maga teljességében. A válaszokból kiderül, hogy a hiteles fordítások jogász-felhasználói fontos szerepet tulajdonítanak a fordító személyének is. Külön kiemelték ugyanis azt a tényt, hogy azon fordítások, melyek nem szakfordítók munkái, hanem például fordítói engedéllyel is rendelkező magyartanárokéi, sokkal gyengébb minőségűek, néha szinte teljes mértékben elfogadhatatlanok. Ezt a jelenséget a jogászok azzal magyarázzák, hogy a fordítást végző személy általános szöveggént és nem szakszöveggént kezeli a fordítandó anyagot, emiatt elsikkad olyan részletek fölött, amelyek egy hiteles fordítás funkcionalitásának alapfeltételei. Több jogász nyilatkozta, hogy néhány fordító munkájáról éppen ezen okok miatt kellett lemondania.

A második kérdéstömbhöz tartozó kérdések esetében többen is nyilatkoztak, hogy a fordítói hiba az ügy késedelmes megoldásához vezetett (főként kereskedelmi jogi ügyekben, cégbejegyzési eljárások során), ezek azonban hosszú távon nem bírtak súlyosabb következménnyel (esetleg némi többletköltséggel), hiszen a hiba észlelése után lehetőség nyílt annak kijavíttatására vagy egy újabb fordítás megrendelésére.

A fordítások utóéletét és későbbi hatását illetően az egyik megkérdezett jogász arról számolt be, hogy tapasztalt olyan esetet is, amikor a fordító nem értelmezési hiba vagy terminológiai tévedés miatt, hanem szándékosan, az ügyfél kérésére módosított a forrásnyelvi szöveg tartalmán. Mivel a bíró értette mind a cél-, mind pedig a forrásnyelvet, felismerte a fordított szöveg manipulált jellegét, felfüggesztette annak hitelességét, és büntetőnyomozást kezdeményezett a fordító ellen okirathamisítás vádjával.

Összegzésként elmondható, hogy a hivatalos fordítások elsődleges felhasználói szerint (ti. ebben az esetben az ügyvédek köre) csak azok a szövegek tölthetők be célnyelvi szerepüket, amelyeket a fordítók világosan megszerkesztettek a logikai kapcsolatok és a szaknyelvi jellegzetességek figyelembevételével. A logikai összefüggések és a terminológiai sajátosságok pedig csak azon fordítók előtt válhatnak világossá, akik egyaránt tisztában vannak az adott nyelv és az adott szöveg hátterével. A fordítóknak tisztában kell lenniük a valóságnak és a lehetséges helyzeteknek azzal a részével, amelyikre az adott szöveg felépült. Annak érdekében, hogy e valóságszegmentumot a célnyelven tolmácsolhassák, ismerniük kell a szaknyelvet és szakkifejezéseket. A jogi szövegeknek olyan pontosaknak kell lenniük, hogy azokat az olvasók vagy hallgatók csak egyféleképpen értelmezhesék, és a felhasználó tudatában ugyanazoknak az asszociációknak kell létrejönniük, amelyek a forrásnyelvi megszövegező tudatában létrejöttek a közlés megszerkesztése és kódolása során.

A fordítások szövegének minőségi és terminológiai hiányosságain túlmenően láthatjuk, hogy léteznek olyan helyzetek is, amikor a fordító valamely külső tényező (anyagi vagy más jellegű motiváció) hatására nem tartja tiszteltben a szakma etikai követelményeit (sőt a törvényt sem), tudatosan és szándékosan csaláshoz folyamodik, ezáltal módosítva a forrásnyelvi dokumentum tartalmát és funkcionális értékét. Az ilyen eset már nem tartozik a jelen dolgozat vizsgálati tárgyához (hiszen én a fordítással mint a folyamattal és annak végtermékével foglalkozom), azonban úgy gondolom, hogy a fordítások célközönségre gyakorolt hatásának és a szövegek utóéletének tekintetében fontos aspektus lehet az etikai normák megszegésének kérdésköre, mely akár egy további kutatás tárgyát is képezhetné.

3.3.1. A hivatalos fordító mint jogi nyelvi szakértő

A hivatalos fordítóknak kiemelt jogi-közigazgatási szaknyelvi tudása van a többi fordítóval szemben, mint ahogy nem nyelvi tudásuk is eltérő, gazdagabb. Ez annak tudható be, hogy a hivatalos fordítóknak ismerniük kell a jogrendet, a jogi normákat, sőt a perrendtartást is. Ezeknek a jogi eljárásoknak a keretében pedig a szaknyelvet kell használniuk.

3.4. Szöveghűség hivatalos fordítások esetén

Általában a szabályokat a célnyelvi szöveg felhasználója (továbbiakban a célnyelvi olvasó terminus helyett ezt fogom használni) diktálja közvetett módon, hiszen a fordító tudja, hogy neki kell megfelelnie (ügyvéd, jogtanácsos, közjegyző, bíró, rendőr, ügyész stb.). A kultúrák között közvetítő fordító nem képzelheti el a hűséget magyarázatok nélkül, melyek a két kultúra különbségei miatt szükségesek (hivatalos fordítások, pl. az iskolai bizonyítványok esetén az osztályozási rendszer magyarázatra szorulhat: gondoljunk csak egy bizonyítványra, amelyen az osztályzat 5-ös – mit jelent ez Magyarországon, és mit Romániában), míg a felhasználó számára a szöveghűséget a szószerintiség fogja jelenteni (vagyis az osztályzatot pontosan le kell másolni, és csak ez szerepelhet a fordításban, minden magyarázat nélkül). A szószerintiség elvárása sokkal kötöttebbé teszi a fordító munkáját, mert nem értelmezhet, hanem a formailag és tartalmilag hűséges fordítás elvét kell követnie. A jogászok szerint egy fordítás csak akkor hiteles, ha azt vagy egy másik hitelesítő szerv ellátta hitelesítésével (pl. közjegyző), vagy ha egy joggyakorló szerv (törvényszék) akként fogadja el. A hivatalos fordítások nem akadémiai és tudományos szempontból kell hibátlanok legyenek, hanem a felhasználó szempontjából elfogadhatók és hitelesek. Ezért a fordítónak sok dilemmával kell szembenéznie: hűség, átláthatóság, elfogadhatóság, azonosíthatóság, stílus, terminológia (Mayoral-Asensio 2003. 12–13.).

Mindezek ellenére a hivatalos fordítónak is, ha két különböző kultúrában keletkezett szövegeket fordít, hídként kell működnie, és mindenképpen értelmeznie és magyaráznia is kell, mert másképp az illető fordítás érthetetlen és elfogadhatatlan lesz.

A továbbiakban felsorolok néhány olyan alapelvet, melyet a hivatalos fordítások esetében a fordítónak tiszteletben kell tartania: a fordítás nem rövidítheti le az eredeti szöveget, de nem is nyújthatja meg azt (azaz tartalmilag nem szabad kihagyni és betoldani); csak meghatározott formulákat lehet alkalmazni; a fordításnak a célnyelvi kultúrát kell szem előtt tartania; követnie kell az eredeti megformázását és stílusát; a hangsúly a formális és a szemantikai hűségen van.

Ezek alapján elmondható, hogy a hivatalos fordítás célja egy olyan dokumentum létrehozása a célnyelvi kultúrában egy kommunikációs aktus során, mely révén a forrásnyelvi adó a célnyelvi közönséggel (vevővel) közöl valamit a célnyelvi szöveg révén, úgy, hogy ez a szöveg a célnyelvi kultúra feltételeinek tesz eleget. Ez a meghatározás sokszor megnehezíti a fordító dolgát, mert nem tehet eleget a legrövidebb és legegyszerűbb fordítás követelményeinek, sőt sokszor ez veszélybe sodorhatja a relevancia feltételét, sőt az érthetőséget is (Nord 1997. 40–43.).

Ugyanakkor léteznek törvényes feltételek is, melyeknek eleget kell tenni egy hivatalos fordítás során, és melyek szabályozzák a hivatalos fordítások létrejöttét és létmódját.

A formai és tartalmi feltételek betartását törvény is szabályozza (Magyarországon a 24/1986. /VI.26./ minisztertanácsi rendelet 5. szakasza, Romániában pedig a 178/1997-es törvény, melyet 2004-ben módosítottak a 281-es törvénnyel, majd 2005-ben a 110-es törvénnyel egészítették ki, és melyet a 2005-ben közzétett 11-es rendelet alapján alkalmaznak). Az említett jogszabály Magyarországon a következőket írja elő: hiteles fordítást, fordítás hitelesítését, valamint idegen nyelvű hiteles másolatot – ha a jogszabály eltérően nem rendelkezik – csak az OFFI Zrt. készíthet. Az OFFI Zrt. a feladatköre ellátása során a Magyar Köztársaság címerével és körbélyegzővel ellátott okiratot készít. A hiteles fordítás, illetve fordításhitelesítés (a továbbiakban együtt hitelesítési tevékenység) célja annak *közhitelű tanúsítása*, hogy a kész fordítás szövege az alapul szolgáló szöveggel tartalmilag azonos és értelmileg egyenértékű. Hiteles fordítás elsősorban *köz- és magánokiratokról* készíthető, bel- vagy külföldi hatósági (igazságügyi, közigazgatási stb.) eljárásban történő felhasználásra. Az említett romániai jogszabály a hivatalos fordítók és tolmácsok tevékenységét szabályozza, meghatározza az engedély kiváltásának módját és szabályait, a közösségi fordítás és tolmácsolás díjait, a hitelesítésre vonatkozó előírásokat és azokat a hatósági szerveket, amelyek számára a hivatalos fordítók fordításokat végezhetnek (bírószágok, ügyészségek, hivatalok, rendőrségi szervek). Romániában nem létezik központi fordítóiroda, engedéllyel rendelkező egyszemélyes vállalkozók vagy kisebb magánirodák végzik a hivatalos fordításokat. A tartalom pontosságának átadását biztosító fordítói technikákról és fordítási módszerekről a fordító szabadon dönthet mindkét országban, de nem szabad figyelmen kívül hagynia a siker és hatékonyság alapelveit.

A fordítói normák sokszor abból eredeztethetők, hogy a fordítók milyen bevett gyakorlat alapján végzik munkájukat. A gyakorlat kialakulása pedig függ a kliensek és felhasználók elvárásaitól. Ez sokszor egy konzervatív fordítói gyakorlatot eredményez, mely a szószerintiségnek tesz eleget inkább, mint az értelmező-magyarázó jellegnek.

A fordítói szabadság tekintetében elmondható, hogy annak ellenére, hogy a hivatalos fordítások eléggé kötöttek, mégis a fordítónak megvan az a szabadsága, hogy bizonyos szövegrészeket többféleképpen fordíthasson le.

A hivatalos fordítás nem nyelvek összehasonlításával foglalkozik, hanem kommunikatív aktusként létezik, az összehasonlítást inkább a jogi és közigazgatási normák terén végzi (l. fenn).

A fordítói döntések szempontjából lényeges a mikrotextus és makrotextus megkülönböztetése. Mihelyt a makrotextus szintjén megszületett a döntés, a mikrotextus szintjén bezárulnak a döntési lehetőségek kapui. Ez egy fentről lefele történő szövegépítést feltételez, és ha ez nehézségekbe ütközik, akkor folyamodhatunk a lentől felfele történő építkezéshez, amikor előbb az apróbb részleteket dolgozzuk ki, mielőtt rátérnénk a szöveg egészére. Az apróbb részletek lefordítása (mikrotranszláció) meghatározó jellegű: mindaddig, míg el nem döntjük, hogy egy bizonyos részletet hogyan fordítunk, minden lehetőség nyitott a makrotextus számára (Mayoral-Asensio 2003. 49.).

Ha makrotextuális szinten eldöntöttük például, hogy megőrizzük az eredeti szöveg homályosságát, fölöslegessé válna, ha a szószerkezetek vagy szavak szintjén explicitációs technikákat alkalmazunk. Ha azonban a dokumentum által szolgálta cél arra készlet, hogy magyarázó-értelmező fordítást végezzünk, akkor szükségszerűvé válik, hogy az alsóbb szövegegységek szintjén is explicité tegyük a tartalmakat (pl. magyarázzuk a cégformát). Ez általában a tájékoztató szövegek esetén elképzelhető fordítási módszer. Ha ez a fentről lefele történő szövegépítés nem lehetséges, akkor előbb az alsóbb szövegegységek szintjével foglalkozunk. Ez különösen a szerződések és jogszabályok esetében alkalmazható, amikor ugyanis tilos – de legalább is kerülendő – bárminemű betoldás, magyarázat. Ugyanez érvényes a telekkönyvek esetében is, amikor ugyanis a legapróbb részlet is (pl. név, jogcím, tulajdonok arányos megoszlása) kidolgozandó, sőt a kibocsátó hatóságok neve is pontosan behatárolandó a keletkezési év függvényében (pl. vigyázni kell arra, hogy a Kolozsvári Királyi Járásbíróság román neve *Judecătoria Rurală Cluj* – akkor ugyanis a város neve nem volt még Cluj-Napoca). Míg az első szövegépítési forma egy szabatosabb, szabadabb, könnyedebb fordítást eredményez, az utóbbi esetben gyakran nehézkesnek tűnhet a szöveg (pl. a magyar szövegben a régiesnek ható szenvedő alakok gyakrabban fordulnak elő: *bejegyeztetik, bekebeleztetik*).

Következtetésképpen elmondható, hogy makrotextuális szinten a fordítások követik az eredeti szöveget, esetenként pedig magyaráznak és értelmeznek.

Mikrotextuális szinten azonban a fordítónak el kell kerülnie a tükörfordítások, kihagyások, egyszerűsítések, szinonimák, több jelentést egybesűrítő fordítási módszerek, ismétlések, valamint a funkcionális és nyelvi adaptációk alkalmazását, továbbá vigyázni kell arra, hogy ne változtassa meg a nyelvtani személyt, formulákat, megfelelően alkalmazza a rövidítéseket és a nagybetűket. Szem előtt kell tartania az egységességet, személyessé tételt, és el kell kerülnie a kreált szavakat és a túlzott általánosításokat (Mayoral-Asensio 2003. 55–61.).

Beszélhetünk olyan tényezőkről, amelyek korlátozzák a fordítási választások számát. Íme néhány ilyen tényező: a jelentésbeli behatároltság mind a

forrásnyelv, mind pedig a célnyelv esetében; a szöveg típusa által hordozott behatároltság; a társadalmi feltételek által okozott behatároltság; az etikai behatároltság; a kommunikatív korlátok (a kommunikáció célja, eszköze); a feladat miatti behatároltság (rendelkezésre álló idő, anyagi erőforrások); a fordításról alkotott felfogás, a fordító képességei; a vállalt kockázat. Léteznek ezekkel a behatároló tényezőkkel szemben olyanok is, melyek bővítik a fordítási választások számát: a célnyelvi szinonimák száma, új megoldások szükségessége és lehetősége; a fordító fordításról alkotott képe, a fordító kreativitása.

3.4.1. Kulturális távlatok

Inkább kulturális, mint nyelvi kérdés a jogi szövegekben előforduló személyek megnevezésének kérdése, valamint a más tulajdonnevek (földrajzi és intézménynevek) fordításának problematikája. Amennyiben például cégnévvel találkozunk, ezt mindenképpen eredeti nyelvi formájában kell meghagynunk (akkor is, ha könnyen értelmezhető köznevekből álló neve van), hiszen az illető vállalkozás ilyen néven azonosítható az adott országban, vitatottabb kérdés azonban a cégforma nevének lefordítása. Ha az egyértelműség elvét követjük, márpedig ezt célszerű, akkor a cégformát nem jó lefordítani, hiszen az egyes országokban ezek tartalma között jelentős eltérések lehetnek, márpedig a konkrét jogi formának jelentősége van. Vagyis a magyar *kft.* ne módosuljon SRL-re, erre a román megnevezésre utalhatunk magyaráztaként a fordítás során. Természetes személyek nevénel a fő gond a magyar nevek idegen nyelvre fordításából adódhat. Kisebb gond a keresztnév és családnév sorrendjének megfordítása, nagyobb problémát okoz az asszonynevek fordítása, erre nincs ugyanis ideális megoldás. Kétségtelen, hogy egy anyakönyvi kivonat fordításánál az ott szereplő nevet kell lemásolni, de kevésbé szigorúbb körülmények között ajánlatos értelmezni: *Doamna Kovács* a *Kovács Jánosné* helyett. Kulturális hagyomány például, hogy az angol, francia vagy akár román nyelvű szövegben is a *Mr/Ms/Mrs, M/Mme, Dl/D-na* formák szerepelnek a személynevek mellett. Mivel a magyarban ennek nincs hagyománya, ajánlatos elhagyni őket.

A lakcímetek és intézmények címét gyakorlati okokból változatlanul hagyjuk, az intézmények nevét, ha nemzetközileg bevett megnevezése is van, lefordítjuk, ha nincs ilyen, nem fordítjuk le, de zárójelben magyarázzuk. Ugyanígy járunk el a településnevek esetében is: pl. mondhatjuk, hogy *Budapesta*, de nem szerepelhet *Debretin* a román nyelvű iratokban, vagy a románról magyarra történő fordítás során az ismert nevű magyar települések nevét használhatjuk magyarul, de a kevésbé ismert nevek helyett ajánlatosabb meghagyni a román nyelvű eredetét.

ÖSSZEGZÉS

A jogi nyelvi regiszterbe tartozó szavakat csak a kontextusuk figyelembevételével fordíthatjuk le, ehhez pedig ismernünk kell egyrészt sajátos szerepüket, másrészt pedig azon jellegzetességüket, hogy nem úgy kapcsolhatók a valóság valamely részletéhez, mint a köznyelvi regiszter szavai. A jogi nyelv sajátos szaknyelvként értelmezhető, a jogi és hivatalos szövegek pedig szakszövegeként. Mint szakszövegek a jogi és hivatalos szövegek specifikus beszédszándékok által meghatározott közlések, amelyek a kommunikáció alapegységeként specifikus szöveggörnyezetben konvenciók alapján kialakított kommunikációs szerepnek tesznek eleget.

A hivatalos fordítások összpontosíthatnak a forrásnyelvi kultúrára vagy pedig a célnyelvi kultúrára, továbbá az azonosíthatóságra és az érthetőségre. E sajátos nyelvi regiszterbe tartozó szövegek sok problémát okoznak a fordítók számára. Tudni kell ugyanis, hogy az ilyen típusú fordítások esetén sokkal komplexebb ismeretanyagra van szüksége a fordítónak. Az értelmezési művelet sem egyszerűen a megértési folyamatot jelenti, hanem egy komplex művelet-sort, amely során tematikus összehasonlításokat végez a fordító a két jogrend között, és közben a két nyelv sajátosságaira is odafigyel. A fordítónak figyelnie kell még a szaknyelvi és a terminológiai sajátosságokra, és nem szabad szem elől tévesztenie azon felelősségét, amely abból fakad, hogy a fordított szöveg is dokumentumként, hiteles okiratként fogja szerepét betölteni a felhasználók körében. Ezen a területen talán a jogi reáliák fordítása okozza a legtöbb gyakorlati nehézséget a hivatalos fordítók számára.

A fordítások már retextualizált szövegeként léteznek, ezért magukon viselik az eredeti szöveg jegyeit is, mely a dokumentum első számú intertextusa. A retextualizálás problémája mellett kiemelkedően fontos kérdés az ekvivalencia megvalósítása az ilyen jellegű dokumentumok esetében.

Összegzésként elmondható, hogy a fordítási folyamat során a jogi terminológia nemcsak a forrásnyelvi poliszisztéma részrendszereivel érintkezik, hanem a célnyelv poliszisztémáival is. Amint a jogi terminológiát kiemelik a forrásnyelvi kontextusból, rögtön kapcsolatba lép a célnyelvi kultúrával. A hivatalos fordítások során megfigyelhető bizonyos következetesség a terminológia használatának tekintetében. Gideon Toury szerint elfogadott, hogy a fordítói kompetencia függvényében sokféleképpen fordítható egy szöveg (l. Toury 1995). Mégis bizonyos helyzetekben megfigyelhető, hogy gyakorlati szempontból kialakul egy fordítói viselkedés. Ez lehetővé teszi a normaterem-

tést is, melyek jellemzők lesznek a fordítási viselkedésre. Jogi szakfordítások esetében a fordítói kompetencia része kell legyen a forrásnyelvi és célnyelvi terminológia összevetése is, de ez nem valósítható meg közvetlenül. Szükség van egy bizonyos referenciális keretre. Ez a referenciális keret pedig nem más, mint a két jogrend. A nemzeti jogrend feladata, hogy az adott területen alkalmazható legyen, és betöltse küldetését, ezért a jogalkotó nem mindig úgy alkotja a törvényeket, hogy azok fordíthatók is legyenek. Ez még akkor is így van, ha egy országnak két hivatalos nyelve van (pl. Finnország).

Hogy érzékeltessük a jogi nyelv és a jogrend kapcsolatát, vegyük példának a belgiumi és hollandiai különbségeket, hiszen annak ellenére, hogy a két országban beszélt nyelv azonos, az intézmények és funkciók megnevezései különböznek (az államügyész Belgiumban *Procureur des Konigs*, míg Hollandiában *Officer van Justitie*). Ezért nyelven belüli fordításhoz kell gyakran folyamodni (Jakobson 1966. 235.). A fordítónak képesnek kell lennie, hogy összehasonlító jogi elemzést végezzen, hogy ennek keretében elvégezze a jogi terminusok összehasonlítását a két jogrend függvényében, majd az értelmezés után foghat csak neki a tulajdonképpeni fordításnak. Így elmondható, hogy tulajdonképpen ez egy multidiszciplináris tevékenységet igénylő feladat: a fordítónak jogi és nyelvészeti eljárásokat kell alkalmaznia, hogy elvégezhesse a fordítást.

Még akkor is, ha nem létezik teljes megfelelés a két különböző nyelvi rendszer és két különböző jogrendszer között (intézmények különbözősége, fogalmak, jogi eszközök, eljárások, precedensek, jogszolgáltatók neve stb.), mégis a terminológiai és fordításelméleti szakirodalom az ekvivalenciát elengedhetetlen feltételének tartja egy fordított szöveg elfogadhatóságának. Még akkor is, ha sokan elfogadták a fordításkutatók közül, hogy teljes ekvivalencia nem érhető el e szövegek esetében, mégis a fordítók stratégiát dolgoznak ki, hogy valamilyen szinten és módon megteremthető legyen az ekvivalencia. A kidolgozott stratégiák átváltási műveletekből épülnek fel, melyek a fordított szövegekben megfigyelhető fordítási jelenségek formájában öltenek testet. A következő részben néhány fordítási jelenséget mutatok be és elemzek egy jogi és hivatalos nyelvi regiszterbe tartozó párhuzamos korpusz segítségével (mely román és magyar szövegekből áll), majd egy kontrollkorpusz segítségével arra is megpróbálok választ adni, hogy a fordított szövegek miben térnek el a nem fordított szövegektől, végül pedig egyazon forrásnyelvi szöveg két különböző célnyelvi fordítását ütköztetem, hogy érzékeltetővé váljanak a fordítás-specifikus és adott esetben a régió-specifikus különbségek is.

III. RÉSZ
A HIVATALOS FORDÍTÁSOK
SZÖVEGÉBEN FELLELHETŐ FORDÍTÁSI
JELENSÉGEK BEMUTATÁSA
A VIZSGÁLATI KORPUSZ ALAPJÁN

BEVEZETÉS

A fordító által megoldandó fő probléma az, hogy a forrásnyelvi szövegnek milyen változásokon kell átmennie, hogy a célnyelvi hallgatóság által támasztott feltételeknek eleget tegyen. A fordítások, akár csak az eredeti szövegek, a társadalmi interakció részét képezik. Az eredeti természetessége abból fakad, hogy az egy adott kontextus vagy helyzet nyelvi viselkedésének magától értetődő megnyilvánulása. Az eredeti szöveg követi a forrásnyelvi befogadó által ismert szövegtípusokat, illeszkedik közéjük. Ezek a szövegek a mindennapi élet tapasztalatainak részét képezik. Főként tartalmukat illetően nyújtanak újat a hallgatóságnak, nem szövegezetségük egyedisége révén. Az, hogy egy ismert szövegtípusba tartoznak ezek a szövegek, segíti a befogadókat, hogy kizárólag a tartalomra figyeljenek. A fordításoknak az új kommunikációs környezettel is meg kell küzdeniük. A célnyelv valamennyi szövegtípusa ugyanolyan módon jellemezhető, mint a forrásnyelvi szövegtípusok, hiszen ezek a célnyelvi kommunikáció természetes produktumai. Megfelelnek a használóik kommunikációs helyzeteinek és normáinak.

A fordítás a kommunikációs tevékenységet egyik nyelv sajátos kommunikációs környezetéből áthelyezi a másik nyelv sokszor teljesen különböző kommunikációs környezetébe (Neubert 1985. 16–17.). Így a fordítások a célnyelvi közösség körében olyan szerepet töltenek be, melyet forrásnyelvi keletkezésük pillanatában nem voltak hivatottak betölteni. Létjogosultságot azáltal nyernek, hogy olyan információkat tartalmaznak, melyek nem voltak eredetileg elérhetőek a célnyelvi kultúrában, hiszen ellenkező esetben nem is lett volna szükség a fordításra.

A KUTATÁS BEMUTATÁSA

1.1. Általános bemutatás

A vizsgálat tárgya egy párhuzamos korpusz, amely 58 – a romániai joggyakorlattal kapcsolatos – román szöveget és ezek magyar fordítását öleli fel.

A jelen kutatásban a korpusz kifejezés a következőképpen értendő: elektronikus formában tárolt autentikus szövegekből összeállított minta. Mint fordítástudományi korpusz a párhuzamos korpuszok kategóriájába illeszkedik, tartalmazza az eredeti szöveget A (román) nyelven és a szöveg B (magyar) nyelvre fordított változatát (Baker 1995. 237.). A tartalmazzott szövegek fajtája alapján szakszövegalapú korpusz.

A korpusz létrehozásának célja a forrásnyelvi és a célnyelvi szöveg összehasonlítása a nyelvpárspecifikus fordítási jelenségek szempontjából.

1.2. A vizsgálati korpusz bemutatása

A korpusz elemeinek összeállításához Christiane Nord szövegelemzéshez használt kérdéseit vettük alapul (Nord 1991. 38.). Ennek a szempontrendszernek a célja *a fordított szöveg kommunikatív funkciójának pontos megállapítása*, amely meghatározó szerepet játszik abban, hogy a célnyelvi szöveg miként illeszkedik a célnyelvi befogadók szöveghasználati szokásaiba, és betölti-e kommunikatív funkcióját. Nord szerint *figyelembe kell venni a szövegen kívüli tényezőket is*. Ezeket a tényezőket a következő szempontok alapján vizsgáljuk: 1) ki a közvetítő személy; 2) kinek szól a szöveg; 3) miről szól a szöveg, és mi a célja a létrehozásának; 4) mi a szöveg funkciója (Nord 1991. 41.).

A korpuszt a fenti szempontok szerint válogattuk: 1) Az eredeti szövegek ügyvédek, jogtanácsosok és közjegyzők által előállított hiteles okmányok, a fordított szövegek pedig engedéllyel rendelkező hivatalos fordítók (fordítóirodák) munkái. Az ilyen szövegek személytelenek és dekontextualizáltak, ami azt jelenti, hogy illokúciós erejük független attól, hogy kitől származnak, tehát ezt a szempontot csak annak érdekében vettem figyelembe, hogy azonos típusú szövegek kerüljenek be a vizsgálati korpuszba. 2) A dokumentum célközönsége és olvasója nem ugyanaz: a célközönsége az átlagember, de az olvasói általában a szakma

képviselői, akik azért olvassák, hogy ők értelmezzék a szövegeket az átlagember számára. 3) A dokumentumok többsége valamilyen kötelezettségeket vagy jogokat fogalmaz meg. A dokumentumok szerzői arra törekednek, hogy ezeket minél pontosabban és egyértelműbben fogalmazzák meg a nyelvi eszközök segítségével, hogy ne lehessen megkerülni vagy félreértelmezni őket. Nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy az emberi viselkedés korlátlan lehetőségekkel bír, ezért nehéz megjósolni, hogy adott szituációban mi várható a jogi dokumentumot olvasó befogadó részéről. Ezért ezeknek a dokumentumoknak olyanoknak kell lenniük, hogy általános érvényűen lehessen őket alkalmazni, vagyis hogy minden lehetséges körülményre kitérjenek. 4) A jogi szövegek keletkezési körülményei is speciálisak, ezért funkciójuk sem hagyományos. A jogi dokumentumok megszövegezője általában nincs jelen a szabályozó okiratok létrehozásánál (pl. a parlamenti vitánál). Emiatt a tollából keletkező szöveg nemcsak a jogi norma alkalmazása, hanem annak egyedi értelmezése is. Ugyanúgy a befogadó, az olvasó szerepe is más. Ő is értelmezést végez, mely révén megpróbálja megérteni egyrészt a jogalkotó, másrészt pedig a jogértelmező-jogalkalmazó szövegbe foglalt szándékát. Ezért a szöveg funkciója magyarázó-értelmező funkció.

A jogi szövegek bonyolultsága ebből a furcsa kettősségből fakad: az írójuk egyszerre igyekszik megfelelni a szakma elvárásainak és egyben olyan szöveget létrehozni, amely értelmezhető a köznapi ember számára is. Ez a jogi szövegek fordítását különösen bonyolult feladattá teszi (Károly 2007. 171–172.). A fordítónak is meg kell találnia azon nyelvpárspecifikus fordítói eljárásokat, melyek lehetővé teszik számára az értelmező-újraalkotó tevékenységet, hogy annak eredményeképpen elfogadható szöveg, adott esetben hiteles okmány szülessen. Bart István állítása szerint a fordítás – különösen a szakfordítás – minőségének egyetlen mércéje lehet: használható-e a szöveg vagy sem. Nem mentség az, hogy mi volt az eredetiben, mivel a felhasználó nem fogja a fordítást egybevetni az eredetivel. Neki olyan szövegre van szüksége, amely az eredetitől függetlenül, mint autentikus célnyelvi szöveg is megállja a helyét (Bart 2003. 21.).

A vizsgálati korpusz összesen 29 román nyelvű szöveget és az ezek fordításaként keletkezett további 29 magyar nyelvű szöveget tartalmaz. Mindegyik a joggyakorlatban használt, nem normatív, hanem alkalmazott jellegű, értelmezhető-értelmezendő szöveg. A szövegek 5 dokumentumtípusba sorolhatók: 1) szerződések¹⁹ (12-12); 2) bírósági peranyag²⁰ (2-2); 3) közjegyzői okmányok²¹ (3-3); 4) banki és társasági jogból eredeztethető okiratok²² (7-7); 5) pályázati

19 Hivatkozás a forrásszövegekre a következőképpen: [RK Szerződés 1–12.], illetve [RMK Szerződés 1–12.]

20 Hivatkozás a forrásszövegekre a következőképpen: [RK Perirat 1–2.], illetve [RMK Perirat 1–2.]

21 Hivatkozás a forrásszövegekre a következőképpen: [RK Közjegyzői 1–3.], illetve [RMK Közjegyzői 1–3.]

22 Hivatkozás a forrásszövegekre a következőképpen: [RK Banki-ker. jog 1–6.], illetve [RMK Banki-ker. jog 1–6.]

anyaghoz kapcsolódó hivatalos iratok²³ (5-5). A korpusz teljes terjedelme 456 oldal (átlagosan 2000 leütéses oldalak),²⁴ 122 789 szövegszó (914 262 leütés). Az eredeti korpusz terjedelme 231 oldal (463 210 leütés), és a fordított korpusz terjedelme 225 oldal (451 052 leütés), de szövegszók tekintetében a román nyelvű anyag 66 325 szövegszót tartalmaz, míg a magyar nyelvű anyag 56 464 szövegszót. Ennek a különbségnek az oka a később tárgyalandó jelenségek egyike: hosszabb szerkezetek fordításaként használt összetett szók gyakori használata a magyar szövegekben.

1.3. A módszerek bemutatása

Az elemzési szempontok megállapításához előzetesen ellenőriztünk néhány véletlenszerűen kiválasztott szöveget. Ehhez ugyancsak Christiane Nord szövegelemzésben használt szempontjait használtuk fel (l. jelen fejezet 1.2. alfejezete). Ezen vizsgálati szempontokat kiegészítettük saját szempontokkal, melyek alapján az ellenőrizhető, hogy mennyire figyelhető meg a szaknyelvi jelleg, mennyire illeszkedik az illető szöveg az alkalmazott jogi szövegek körébe, milyen mondatokkal és szavakkal fejezi ki a szöveg a tartalmakat, továbbá tartalmaz-e megfelelő mennyiségű fordítási jelenséget (ezt a szöveg hosszának és a fordítási jelenségek előfordulási arányának függvényében állapítottam meg).

Kiválasztottunk egy 5 oldalas kivitelezési szerződést, egy 4 oldalas menedzsmentszerződést, egy konzorcium létrehozását megcélzó, 3 oldalas megállapodást, egy 1 oldalas pályázati felhívást és egy 6 oldalas banki dokumentumot. A Christiane Nord által megfogalmazott kérdésekre áttekintés útján adtunk választ, míg a saját vizsgálati szempontok ellenőrzésében az áttekintés mellett a mennyiségi mutatók is szerepet játszottak. A Nord-féle szempontok alapján megállapítást nyert, hogy a szövegek jogászok tollából született különböző jogi aktusokat definiáló iratok, melyek a bennük foglaltakhoz kapcsolódó feltételeket határozzák meg. A saját kutatási szempontok vizsgálatakor ugyancsak áttekintés, valamint terminológiai egyeztetés alapján jutottunk arra a következtetésre, hogy a szövegek erős technikai jelleggel bírnak, és interperszonális jellegük van: erősen intézményesített és nagymértékben ritualizált szövegek, melyekben minden elemnek meghatározott szerepe van. Továbbá említésre méltó, hogy a szövegek dekontextualizált, exkluzív szavakat (csak jogi szavakat) ötvöznek más környezetben is használt szavakkal (Gibbons 1987. 285.), és bonyolult, komplex mondatokból építkeznek, hosszú főnévi szerkezeteket,

23 Hivatkozás a forrásszövegekre a következőképpen: [RK Pályázat 1–5.], illetve [RMK Pályázat 1–5.]

24 A csak nyomtatott változatban rendelkezésre álló anyagok esetében, nyomtatott oldalanként 2000 leütést és 300 szövegszót számoltunk.

névelős szerkezeteket, sok absztrakt főnévet tartalmaznak. Az előzetes elemzés tárgyát képező szövegek a később elemzendő szövegek 10%-át képezik, összesen 441 fordítási jelenséget és 42 exkluzív jogi szakszót tartalmaznak.

Az előzetes elemzésre azért volt szükség, hogy megtaláljuk a szövegek feldolgozásához szükséges szempontokat és fordítási jelenségeket.

A korpusz elemzésének legfontosabb része az, hogy mit és milyen logika szerint vizsgálunk. Miután a vizsgálati korpuszt az elemzett minta alapján a célnak megfelelőnek ítéltük, sor került a párhuzamos szövegelemzés elvégzésére. Az annotációt, azaz a szövegek feldolgozása során a szövegbe illesztett és a szöveg bizonyos fordítási sajátosságára vonatkozó jelölések (kódok) elhelyezését a párhuzamos korpuszelemzés módszerével végeztük el. Az előzetes elemzés során kialakított kódrendszert alkalmaztuk a vizsgálati korpusz elemzése közben is. A szövegelemzésnél alkalmazott műveletek nagy része Microsoft Word segítségével elvégezhető volt. Szövegenként egymás mellé helyeztük a román dokumentumot és annak magyar fordítását, majd mondatonként összevetettük azokat. A kódokat a fordított szövegben zárójelben helyeztük el. A kódok megállapítása a könnyebb azonosíthatóság érdekében a jelenség megnevezésének rövidítésével történt (például: bonyolult szerkesztésmód – *Bo*, szaknyelvi-terminológiai probléma: *Szakny+term.*, *Szakny+int.*, *Szakny+dok.*, aszerint, hogy szakszóról, intézményről vagy dokumentumtípusról van-e szó stb.). A teljes korpusz ekképp történt annotálása után egy Java alatt futó WordCount programmal megszámoltuk az egyes jelenségek dokumentumonkénti, dokumentumtípusonkénti és teljes korpuszbeli előfordulását is. A szöveggörnyelemzése során 46 fordítási jelenséget figyeltünk meg. Ezeket jellegük és az átváltási műveletek között elfoglalt helyük alapján 14 jelenségcsoportba osztottuk. Meg kell említenünk, hogy alkalmazott jogi szövegekről lévén szó, szükséges volt az elemzett részletekben szereplő személyes jellegű adatokat, illetve a gazdasági társaságok azonosító adatait megváltoztatni. Minden, a szövegrészletekben szereplő adat fiktív, így nem csorbulnak az érintettek adatvédelmi jogai.

Az alábbi táblázat a megfigyelt fordítási jelenségeket és csoportosításukat, valamint a korpuszban való előfordulási számukat és százalékos arányukat tartalmazza:

3. táblázat. *A vizsgálati korpuszban megfigyelt fordítási jelenségszempontok és a hozzájuk tartozó átváltási műveletek*

Sz.	Jelenségszempont	A fordítási jelenség megnevezése	Kód	Előfordulás	%	Összesen	% (az össz. 2880-hoz viszonyítva)
1.	I. Implicáció és explicitáció	Kihagyásos és összevonásos implicáció	K.impl.Ö.	15	5,06	296	10,27
2.		Betoldó-magyarázó explicitáció	B.expl.É.	44	14,86		
3.		Explicitáció a Klaudy Kinga által tárgyalt értelemben	Expl.	130	43,91		
4.		Implicáció a Klaudy Kinga által tárgyalt értelemben	Impl.	107	36,14		
5.	II. Kihagyás és betoldás	Kihagyás	Kih.	136	51,71	263	9,13
6.		Betoldás	Betold.	127	42,28		
7.	III. Egyszerűsítés és bővítés	Tömörítés	Tömör.	114	25,38	449	15,59
8.		Egyszerűsítés	Egysz.	119	26,50		
9.		Pontatlan fordítás	Pontatlan	117	26,05		
10.		Túlfordítás	Túlford.	39	8,68		
11.		Bonyolult szerkesztésmód	Bo	39	8,68		
12.		Jogi terminus egyszerűsítése	JTegysz.	17	3,78		
13.	IV. Grammatikai kihagyás	Teljes kihagyás, melynek nincs magyarázata, sőt nyelvtani szempontból hibás	0	563	100	563	19,54
14.	V. Jelentések felbontása és összevonása	Szintetikus kifejezésmód	Szint.	46	20,81	221	7,67
15.		Analitikus kifejezésmód	Anal.	85	38,46		
16.		Szerkesztési nehézkesség	Neh.	27	12,21		
17.		Összetett szó alkalmazása szószerkezet helyett	Öszó	63	28,50		
18.	VI. Grammatikai csere; mondathatárok eltolódása	Grammatikai felemelés	Mm	180	66,42	271	9,40
19.		Grammatikai süllyesztés	Gr.csere+sülly.	95	35,65		

Sz. Jelenségcsoport	A fordítási jelenség megnevezése	Kód	Előfordulás	%	Összesen	% (az össz. 2880-hoz viszonyítva)
20.	VII. Átrendezés Összetett mondatok tagmondatainak átrendezése	Tm.átr.	108	81, 20	133	4, 61
21.	Egy szó vagy kifejezés több mellékmondatral való fordítása	Tmm	25	18, 79		
22.	VIII. Grammatikai csere: forma, szerep, szófaj	Gr.csere+igemód	26	14, 36	181	6, 28
23.	Szavak formájának megváltoztatása	Gr.csere+fn. szám	5	2, 76		
24.	Aktívum használata passzívum helyett	A	12	6, 62		
25.	Passzívum használata aktívum helyett	P	12	6, 62		
26.	Szófajok megváltoztatása (az igén és a főnéven kívüli más szófajok esetében)	N	47	25, 96		
27.	Nominalizáció	N	47	25, 96		
28.	Igésfűtés	V	27	14, 91		
29.	Mondatbeli szerepek felcserélése	Gr.csere+szerep	47	25, 96		
30.	IX. Szórendi átváltások	Gr.áth.+szórend	136	82, 92	164	5, 69
31.	Beékelte mondatok beépítése	Beékelés	28	17, 07		
32.	X. Terminológia 1 Intézmények megnevezésének problematikája	Szakny+int.	22	6, 64	235+96	11, 49
33.	Jogi dokumentumok megnevezésének problémái	Szakny+dok.	6	1, 81	=	
34.	Jogi nyelvi szavak problémái	Szakny+term.	207	62, 53	331	

Sz.	Jelenségcsoport	A fordítási jelenség megnevezése	Kód	Előfordulás	%	Összesen	% (az össz 2880-hoz viszonyítva)
35.	X. Terminológia 2	Terminológiai eltérés a dokumentumon belül	T.e.t.	36	10, 87		
36.		Terminus átvétele a forrásnyelvből változatlanul vagy módosítva a magyar írásmód szerint	T.átv.	45	13, 59		
37.		Betűszó alkalmazása	Betűszó alk.	7	2, 11		
38.		Betűszó feloldása	Betűszó felold.	8	2, 41		
39.	XI. Tükörfordítás	Tükörfordítás	T	60	100	60	2, 08
40.	XII.	Írásmód, helyesírás	Ím	29	27, 35	106	3, 68
41.	Nyelvhelyesség	Helytelen fogalmazás, mely értelmetlen szöveget eredményez	HÉ	9	8, 49		
42.		Hibás fordítás	H	68	64, 15		
43.	XIII. Antomim fordítás	Tagadónak állítóval való fordítása	+	14	50	28	0, 97
44.		Állítóinak tagadóval való fordítása	-	14	50		
45.	XIV. Adaptáció	Jogrendi és nyelvi összehasonlítás eredményeként	Komp.	1	7, 15	14	0, 48
46.		A célnyelvi kultúra függvényében történő adaptáció	Adp	13	92, 85		

A FORDÍTÁSI JELENSÉGEK ELŐFORDULÁSA A KORPUSZBAN

2.1. A csoportosítás szempontjai

A 46 megfigyelt és adatolt fordítási jelenséget 14 jelenségcsoportra osztottuk. A csoportosításnál *az átváltási műveletek két- vagy többpólusúságának elvét* vettük figyelembe, vagyis az ugyanabba a jelenségcsoportba sorolt jelenségek vagy egymás ellentétei (pl. implicitáció és explicitáció), vagy pedig egymással rokon, csak bizonyos vonásokban eltérő műveletek (pl. a grammatikai csere különböző műveletei). Amint a 3. táblázatból is kitűnik, a következő jelenségcsoportokat különítettük el a megvizsgált jelenségek elemzése alapján: implicitáció és explicitáció, kihagyás és betoldás, egyszerűsítés és bővítés, grammatikai kihagyás, jelentések felbontása és összevonása, mondathatárok eltolódása, átrendezés, forma-, szerep- és szófajváltás (grammatikai cserék), szórendi áthelyezés, terminológiai problémák, tükörfordítás és nyelvhelyességi kérdések. Ezek az utóbbiak nem tekinthetők fordítási jelenségnek, de a fordítások minőségi vonatkozásában döntő szereppel bírnak, így tárgyalásukat nem lehet mellőzni.

A felsorolt jelenségcsoportokon kívül találkozunk további kettővel, melyek előfordulásuk alapján véletlenszerűnek bizonyultak. E két jelenségcsoport az antonim fordítás és az adaptáció.

2.2. A fordítási jelenségcsoportok bemutatása és a bemutatás szempontjai

A fordítási jelenségeket magukba foglaló jelenségcsoportokat a következőkben úgy mutatjuk be, hogy elhelyezzük őket a szakirodalom által tárgyalt átváltási műveletek körébe, több szerző szempontjait figyelembe véve. A besorolásnál elsősorban Klaudy Kinga szempontjait követjük, ezt ötvöztük a Joseph Malone által felállított szempontrendszerrel, de további (a szakirodalom által kisebb mértékben tárgyalt) szempontok bevonására is sor került. A több szempont ötvözésére azért volt szükség, mivel sok esetben a korpusz sajátosságainak köszönhetően egyedi csoportosítási szempontokra is szükség

volt. Az elvégzett vizsgálat során megfigyelt jelenségek nem mindig illeszkednek pontosan a már kidolgozott osztályozási rendszerekben felsorolt átváltási műveletek közé (l. Nida 1964, Tarnóczy 1966, Vaszeva 1980 [a szóban forgó műre Klaudy 1991-ben megjelent kísérleti jegyzete alapján hivatkozunk], Malone 1988, Klaudy 1997, Hewsen 2000). Az ilyen esetekben a bemutatás során rávilágítottunk a jelenség szakirodalomban használt meghatározása és a saját meghatározás közötti különbségekre.

2.2.1. Implicitáció és explicitáció

Klaudy Kinga megállapítása szerint az implicitáció és explicitáció nem csupán egyike az átváltási műveleteknek, hanem szuperkategória, vagyis a többi művelet szinte mindig explicitációval vagy implicitációval jár együtt (Klaudy 2007. 182.). Az explicitáció körébe tartozó jelenségek a lexikai és grammatikai betoldások és felbontások, valamint a mondategységek felemelése a mondat szintjére. Klaudy az implicitáció alatt nemcsak a kihagyásokat érti, hanem például olyan lexikai műveleteket is, mint a szemantikai elszegényedés, vagy az olyan grammatikai műveleteket, mint az önálló mondategységek lesüllyesztése főnévi szerkezetté. Az explicitáció jóval szembevetőbb jelenség, mint az implicitáció (Klaudy 2007. 183.).

Bár a kiindulási pont Klaudy Kinga meghatározása és osztályozása, a vizsgálati korpusz szükségessé tett egy további lebontást. Beiktattunk egy újabb kettős kategóriát, amely tulajdonképpen kiegészíti a fenti értelemben vett explicitáció és implicitáció fogalmát. Az első *a magyarázó-értelemező szándékkal történő, de szükségszerű információbetoldás* (például a fordításban a települések magyar neve mellett kötelezően szerepel a román hivatalos elnevezés is a jobb azonosíthatóság érdekében). A második pedig *olyan jellegű kihagyást és összevonást jelent, mely szükségszerűen adaptációval jár együtt* (például a *Kereskedelmi Nyilvántartó Hivatal* helyett adaptáció útján a *Cégbíróság* szerepel).

2.2.2. Kihagyás és betoldás

Klaudy Kinga e két jelenséget az implicitáció és explicitáció szuperkategóriájába sorolja. A kihagyás számára a célnyelvi szöveg szempontjából fölösleges elemek kimaradását jelenti, míg a betoldás a célnyelvi befogadó számára szükséges pótlólagos információ beékelését jelenti.

Elmondható tehát, hogy még akkor is, ha egyes szerzők, mint például Grice (Grice 1975. 45.), azt állítják, hogy a szöveg nem lehet sem hosszabb, sem pedig rövidebb, mint amennyire az információ átadása szükségessé teszi, a fordítónak néha meg kell szegnie ezt a szabályt, mert van eset, hogy magyaráznia kell, és megtörténhet, hogy bizonyos részleteket ki kell hagynia az érthetőség érdekében a fordításból. Mind a betoldás-bővítés, mind pedig a kihagyás-szűkítés

a célnyelvi befogadó érdekében történik. Ha például a fordító úgy véli, hogy a forrásnyelvi terminus átvétele nehezítené a célnyelvi befogadó megértését, akkor ajánlatosabb, ha parafrázishoz folyamodik. Ez alkalmazandó abban az esetben, ha a forrásnyelvi szöveg sok olyan terminust és kifejezést tartalmaz, mely abban a közösségben egyértelmű, de a célnyelvi közösség számára magyarázatot igényel, mint például az intézménynevek és más reáliák. Tehát a mennyiségi egyezés maximáját nem minden esetben tudja a fordító tiszteletben tartani (Neubert 1985. 56.).

A jelen dolgozat szerzőjének olvasatában a kihagyás azt jelenti, hogy egy amúgy is túl részletező mondatot vagy szövegegységet egyszerűbben fejez ki a fordító, kihagyja annak egyik részletét, még akkor is, ha ennek külön lefordítható értelme lenne. Ez önkényes döntés, még akkor is, ha a fordító úgy véli, hogy ez a célnyelvi befogadó érdekét szolgálja, *hiszen a hivatalos és jogi nyelvi fordítások esetében egyetlen részlet sem sikkadhat el.*

A dolgozat keretében elvégzett elemzéseknél a betoldás azt jelenti, hogy a magyar fordító „belefordít” a szövegbe egy olyan értelmet, amely a román szövegben nem textualizálódott, de jelenléte a kétnyelvű és mindkét jogrenddel és jogi nyelvvvel érintkező fordító számára egyértelmű.

2.2.3. Egyszerűsítés és bővítés

Joseph Malone a fordítási jelenségek osztályozása során ezt a műveletet az átszervezés kategóriájába sorolja. Ennek két alműveletét különbözteti meg: 1) *kondenzáció* – összevonó egyszerűsítés; 2) *diffúzió* – terpeszkedő bővítés. A kondenzáció azt jelenti, hogy a forrásnyelvi szövegrészt összevonjuk a célnyelvi szövegben, ennek eredményeképpen rövidebb szöveget kapva. A kondenzáció tehát sűrítő művelet. Ezt az átváltási műveletet használják a szintaktikai nehézségek áthidalására is. A diffúzió azt jelenti, hogy egy bizonyos forrásnyelvi elemet egy sokkal terpeszkedőbb (nem mindig helyes és célszerű) célnyelvi elemmel fordítunk. Nem kompenzáló bővítést jelent, hanem terpeszkedő bővítést (pl. a *nem fizeti ki* helyett *nem teljesít kifizetést*) (Malone 1988. 55.).

A dolgozat tárgyát képező kutatás ebbe a jelenségcsoportba sorolhat jelenséget. Ezek közül az egyszerűsítő műveletek közé soroljuk a következő négy jelenséget: a szöveg átszervezése egyszerűbb kifejezésmód segítségével, a jogi kifejezések egyszerűsítése (a terminológiai eltérés miatt), a tömörítés és a pontatlan fordítás. A további két jelenség a bővítő műveletek közé tartozik. E két jelenség a túlfordítás és a bonyolult szerkesztésmód.

Hogy mit jelent jelen munka keretében a *szöveg átszervezése egyszerűbb kifejezésmód segítségével*, azt egy példával érzékeltetjük: *muncă realizată și acceptată – elfogadott munkarész*. Ezt a jelenséget a fordítói gondolkodásmódból eredeztetjük: amikor a fordító ekképp fordítja a szóban forgó kifejezést, úgy ítéli meg, hogy az *elfogadott*, implicit módon, magába foglalja azt is, hogy *elvégezett*.

A *jogi terminológia egyszerűsítése* e dolgozat keretében azt jelenti, hogy a fordító köznyelvi szavakkal fordít román szakkifejezéseket, ezáltal mintegy szaknyelviessé²⁵ azokat (Rossi 2001. 12.).

A *tömörítés és a pontatlan fordítás* tulajdonképpen, bár szövegszinten ugyanazokat az eljárásokat feltételezi, a szöveg használhatóságának szempontjából egymással ellentétes műveletek. Míg a tömörítés hasznos művelet, és rövidebb, de jobb fordítást eredményez, a pontatlan fordítás nemcsak a szöveg szintjén, hanem szemantikai szinten is rövidíti (sőt, mondhatnánk, „megrövidíti”) a fordítást, és ekképp félreértést is okozhat.

A *túlfordítás* jelen dolgozat keretében a szakirodalmi felfogástól eltérően, ahol túlzott hangsúlyozást jelent, nem feltétlenül szükséges, terpeszkedő és legtöbb esetben helytelen fordítást eredményező művelet. Ugyancsak a túlfordítások közé sorolható a részletezőbb fogalmazás is. Ez a jelenség megfigyelhető a szövegszerkezetek szintjén, és mondat szinten is.

A következő jelenség az előbbivel rokonítható ugyan, de mégis komplexebb, mert a szöveg nagyobb egységeit érinti. A *bonyolult szerkesztésmód* általában nehézkességet eredményező mellékmondatok láncolatából ered, de az is előfordul, hogy a fordító más fordítási stratégiát alkalmaz, mely ehhez a jelenséghez vezet. A stratégiától függetlenül az eredmény szinte minden esetben értelmetlen szöveg.

2.2.4. Grammatikai kihagyás

E jelenség során olyan elemek maradnak ki a fordításból, melyek jelentésben szegények, a mondatban inkább mondat szerkesztési funkciót töltenek be, és a nyelvek szintaktikai lehetőségeinek különbségei miatt van rájuk szükség (Klaudy 1997a. 181.).

A jelen kutatás keretében a grammatikai kihagyás megnevezést egyetlen jelenségre vonatkoztatjuk: a határozott névelő ok nélkül történő, hibát eredményező kihagyása.

A román nyelvben is megtalálható kategória eltér morfológiai szempontból a magyar nyelv határozott névelőjétől, ugyanis a román nyelvben a főnévhez kapcsolódó kötött morfémaként jelenik meg,²⁶ míg a magyarban félszabad morfémaként megelőzi az általa határozottá tett főnevet. A határozott névelő mindkét nyelvben betölti az előző mondatra való visszautalás funkcióját. Ez akkor is érvényes, ha az előző mondatnak nem valamely konkrét szavára utalunk vissza, hanem valami olyasmire, ami a szituációból következik. Abban az esetben, ha valamely nyelvből hiányzik ez a kategória, a névelő kihagyása szükséges, és nagyrészt automatikus átváltási művelet. A mi esetünkben azonban

25 A *szaknyelviessítés* (ford. S. K.) jelentése az olasz terminológiában *tecnicizzare*, mely Rossi szerint hiánypótló művelet, mely a köznyelvi szavak jogi szakszavak közé emelését jelenti.

26 Ti. *articol hotărât*.

magyarázatot igényel, mert ok nélkül történő kihagyásról van szó, mely, bár a szöveg érthetőségét és referencialitását nem befolyásolja, ellentmond a magyar nyelvhelyességi szabályoknak.

2.2.5. Jelentések összevonása és felbontása

A *jelentések felbontása* Klaudy Kinga felfogásában azt jelenti, hogy a célnyelv két vagy több szóval tudja visszaadni valamely forrásnyelvi szó értelmét. Ez körülíró fordítást eredményez. Ebbe a jelenségcsoportba soroltam a névutós szerkezetek indokolatlan használatából fakadó szerkesztési nehézkességet is.

A *jelentések összevonása* (ugyancsak Klaudy Kinga szerint) azt jelenti, hogy a célnyelvi szövegben a fordító egyetlen szóval is vissza tudja adni két vagy több forrásnyelvi szó értelmét (Klaudy 1997a. 128.). (Például egyszerű mondat egyetlen állítmánnyal való fordítása: *Are ca scop reglementarea... – Szabályozza*; kötőmódban levő román igei szerkezetek egyetlen feltételes módban levő igével történő fordítása: *poate să ... – ...hat/...het*; a forrásnyelvi mondat *ige + főnév* kapcsolatának igésítő fordítása, vagyis: *általános jelentésű ige + konkrét jelentésű főnév* a célnyelven egyetlen *konkrét ige* lesz: *Ia o decizie – Dönt*).

A magyar nyelvre a *szintetikus kifejezőmód* jellemző, míg a román nyelvre – mint általában az indoeurópai nyelvekre – az *analitikus kifejezőmód*. Míg az analízis lazább szerkesztésmódot eredményez, a szintézis tömörséget biztosít a nyelvnek. A magyar igerendszert az jellemzi, hogy a cselekvés személye, száma, ideje, módja szintetikusán, képzők és jelek segítségével magában az igében fejeződik ki, míg a román nyelvben a *létige befejezett múlt idejű alakja + participium* fejezi ki mindezt (...*au fost efectuate – végrehajtották*).

Tömörséget biztosító eljárás az összetett szavak alkalmazása is. Emiatt, amint már említettem, a fordított korpuszom szövegszóinak száma 9861-gyel kisebb az eredeti korpuszom szövegszóinak számánál (pl. *zonă de muncă – munkaterület*).

A dolgozat keretében bemutatott kutatás keretében ezeket a jelenségeket az előző bekezdésekben vázolt értelemben használok.

2.2.6. Mondathatárok eltolódása

A mondathatárok eltolódása azt jelenti, hogy a fordító megváltoztatja a mondatok határát, két mondatot összevon, vagy egy mondatot két mondatra bont. Előfordul, hogy a tagmondatok (mondategységek) határát változtatja meg, így a célnyelvi mondat több vagy kevesebb mondatból fog állni, mint a forrásnyelvi.

Ennek a jelenségnek az oka, hogy a mondatok belső tagoltsága nyelvenként eltérő. Ha összevetünk román és eredeti (nem fordított) magyar szövegeket, látjuk, hogy a magyarban több mondategység van önálló állítmánnyal. A vizsgálati korpuszhoz tartozó magyar szöveg kibontja, magyarázza az eredeti román szö-

vegben rejlő állításokat, felemeli őket a mondat szintjére. (Pl. *Subantreprenorul are obligație de garanție, respectiv de garanție de calitate [RK Szerződés 10.] – Az alvállalkozót jótállási kötelezettség terheli, valamint a hatályos jogszabályi előírásoknak megfelelő szavatossági felelősséggel is tartozik [RMK Szerződés 10.]*).

Találkozunk olyan esetekkel is, amikor a román mondat két állítmányt tartalmaz, és a fordító összevonja a román mondat két önálló mondategységét, megszünteti az egyik mondat önállóságát, lesüllyeszti azt a mondat szintje alá. Erre a fordítási jelenségre azonban jóval kevesebb példát találtunk a vizsgálati korpuszomban. (Pl. *Banca poate modifica nivelul dobânzilor, dacă reglementările interne și internaționale precum și evoluția piețelor determină modificarea acestora [RK Banki-ker. jog 3.]. – A Bank fenntartja azon jogát, hogy a szolgáltatásaiért járó kamat, jutalék, díj mértékét bármikor, a belföldi és nemzetközi törvények függvényében és a piac alakulása szerint megváltoztassa [RMK Banki-ker. jog 3.]*.)²⁷

2.2.7. Átrendezés

Az átrendezés Malone szerint az érthetőség növelése céljából történik, és a narratívával kapcsolatos jelenség (Malone 1988. 67.). Neubert szerint ez azonban a „módozat alapelvét” szolgálja, mely alapelv azt jelenti, hogy szöveg szerveződése befolyásolja a kommunikatív interakciót (pl. egy reklámszöveget a fordító nem fordíthat le, hanem újra kell alkotnia azt) (Neubert 1985. 63.).

Egy másik lehetséges magyarázat erre a fordítási jelenségre az „építkezés szabálya”, mely azt jelenti, hogy bizonyos, nem explicitált jelentéselemek beépítenek a szövegbe egy újabb mondat segítségével (Neubert 1985. 138.). Klaudy ezt a jelenséget az áthelyezés keretében tárgyalja, és szerinte fakultatív szórendi átváltási műveletet jelent, mely azért szükséges, hogy a lefordított mondatok szöveggé szerveződjenek (Klaudy 1997a. 196.). Ez a fordító „játéktere”, hiszen a fordító fordítás közben nemcsak látja, hanem hallja is a szöveget, számára van a szövegnek egy belső dallama, és ezt a belső dallamot követi a különböző szórendi és mondatrendezési lehetőségek kiválasztásakor (Klaudy 1997a. 196.).

A vizsgálat során két jelenséget soroltunk ebbe a csoportba. Ezek a jelenségek a következők: az összetett mondat alkotóelemeinek átrendezése írásjelek segítségével, illetve egyetlen szó több mondattal történő fordítása.

Az előbbi szövegszerkesztési mód könnyebbséget biztosít. (Pl. *Solicităm ca instanța să oblige părâta la restituirea următoarelor sume: contravaloarea lucrărilor executate parțial în baza contractului de subantrepriză sus menționat având valoarea de 50.990, 97 fără TVA (...). [RK Perirat 2.] – A bíróság kötelezze az alperest a következő összegek visszatértítésére: a részlegesen kivitelezett*

27 Kiemelések tőlem: S. K.

munkálatok díja, melyeket a fenn nevezett szerződés értelmében végzett el a felperes. Ennek ellenértéke: 50 990,97 euró ÁFA nélkül. (...)[RMK Perirat 2.].

Az utóbbi pedig azt jelenti, hogy egyetlen szót vagy kifejezést két önálló állítmánnyal rendelkező mondattal fordítanak (pl. *nu dorește – úgy dönt, hogy nem igényli*).

2.2.8. Grammatikai csere: forma-, szerep- és szófajváltás

Baker szerint minden nyelv különféleképpen van felszerelve, hogy a való világ viszonyait kifejezhesse, nem minden nyelv fejez ki minden aspektust ugyanolyan könnyedséggel. Nehéz olyan kategóriát találni, mely kivétel nélkül minden nyelvben megtalálható (pl. az idő és szám mint grammatikai kategória kifejezése csak opcionális több ázsiai nyelvben).

A grammatikai struktúrák különbözősége az információtartalom módosulásához vezet a fordítás során. Ez jelentheti a többletinformáció átadását, vagy éppen az információelvonást (Baker 2001. 90.).

Ezt a három jelenséget a fordításelméleti szakirodalom a cserék közé sorolja: a szavak formájának megváltoztatása (pl. az ige jelen idejének felváltása múlt idővel, a kijelentő mód felváltása feltételes móddal, a főnevek egyes számának felcserélése többes számmal), a mondatbeli szerepek felcserélése (pl. alany felcserélése tárggyal), a szófajok megváltoztatása (pl. főnév felcserélése igével, ige felcserélése igenévvel).

Az igeidők tekintetében elmondható, hogy a hagyományos felosztás múlt, jelen, jövő, de ismeretes az a tény, hogy sok nyelv esetében az igeidők rendszere ennél sokkal komplexebb és bonyolultabb (Baker 2001. 90.). A főnevek számát illetően a fordítónak figyelembe kell vennie, hogy a célnyelv az egyes vagy többes számot részesíti-e előnyben. A magyar nyelv vonatkozásában ezt a fordítók és lektorok úgy fogalmazzák meg, hogy „a magyar nyelv jobban kedveli az egyes számot, mint az indoeurópai nyelvek” (Klaudy 1997a. 197.). Ez az oka annak, hogy a fordítók gyakran fordítják a többes számú román főneveket is egyes számú magyar főnévvel (pl. *Proiectantul înainte de termenele ... – Tervező a határidő előtt...*).

A szófajokat nem kell egymásnak megfeleltetni a célnyelvi szövegben, vagyis nem szükségszerű a főnevet főnévvel, az igét igével fordítani. Ez ugyanis elkerülhetetlenül természetellenes, mesterkelt szövegekhez vezetne. Magyarra történő fordításkor gyakran találkozunk igésítéssel. (Pl. *Părțile contractante au dreptul, pe durata îndeplinirii contractului, de a conveni modificarea clauzelor contractului prin act adițional numai în cazul apariției unor circumstanțe care lezează interesele comerciale legitime ale acestora. [RK Szerződés 8.] – A szerződő feleknek jogában áll a szerződés teljes időtartama alatt módosítani a szerződést módosító okirat révén, de csak abban az esetben, ha olyan tényezők állnak elő (V), melyek valamely fél érdekeivel ellenkeznek. [RMK Szerző-*

dés 8.]). Találkozunk azonban a fordított jelenséggel is, amikor igés szerkezetet főnév segítségével fejez ki a szöveg (pl. *Plata subproiectanților se va face de către Proiectant. [RK Szerződés 12.] – Az altervezők kifizetése a Tervező kötelezettsége [RMK Szerződés 12.]*).²⁸

A mondatbeli szerepek felcserélését illetően elmondható, hogy a magyar szövegben gyakori az alanyváltás. Ennek oka a szenvedő szerkezetek gyakori használata a román nyelvben és ritkább előfordulása a magyar nyelvben. A szenvedő alany a magyar mondatban a mondat tárgya lesz, alanyt pedig keresni kell. Ha nincs, akkor implicit logikai alanyt kell keresni, ha nem kívánatos, akkor általános, illetve határozatlan alany tölti be ezt a szerepet (pl. *s-a executat lucrarea – a munkálatot kivitelezték*).

A vizsgálati korpusz kapcsán e jelenségcsoport több alosztályra bontható. Külön csoportba soroltuk az igékre, illetve a főnevekre vonatkozó *formacserét*, a *szófajváltás* kapcsán pedig három csoportot különböztettünk meg: az ige–főnév váltást, a főnév–ige váltást és a más szófajok közötti átváltást, és végül a *mondatbeli szerepmódosulást* is külön alosztályba soroltuk.

2.2.9. Szórendi áthelyezések

A legtöbbször fordításkor a tartalom megőrzése mellett (ha lehetséges) a szerkezeti formát is megtartja a fordító, azonban sok esetben szerkezeti módosításokhoz folyamodik. Ezek végbemehetnek a diskurzus szintjén (függőbeszéd átalakítása nem függőbeszédé és fordítva) és a mondat szintjén is (szórendi áthelyezések).

A fordítás közben végbemenő átvitel során az üzenet tartalma a legfontosabb. Itt egyáltalán nem vagy csak minimális mennyiségű torzítás lehetséges. A forma is átvihető, ha erre lehetőség van, de a formának nem szabad prioritással rendelkeznie a tartalom rovására. Éppen ezért sok esetben szórendi átszervezéssel találkozunk. Továbbá elmondható, hogy sok esetben azért változtatják meg a szórendet a fordítók, hogy a célnyelvi mondat vagy mondategység jobban illeszkedjen a célnyelvi szöveg egészébe, a nyelvek között ugyanis szövegépítési szokásokban is nagy különbségek vannak (Klaudy 1997a. 186.).

2.2.10. Terminológiai kérdések

Valamennyi jogi okirat szövegének jellemzője a tömör, célratoró stílus, a hosszú, olykor rendkívül bonyolult megfogalmazású mondatok és a nagy gyakorisággal előforduló elvont főnevek. Ezeknek a dokumentumoknak a szövege általában formalizált felépítésű. A szövegek szigorú szerkezeti felépítése a rendszeresen ismétlődő nyelvi fordulatok, ún. *panelemek* (Kurián 1999. 53.) gyako-

28 Kiemelések tőlem: S. K.

riságában is kifejezésre jut. Ezek az elemek eredetileg semmiben nem különböztek a szöveg többi egyszerű mondatától és kifejezésétől, a gyakori és rendszeres ismétlődés következtében azonban a szövegek többi részéhez viszonyítva merev szerkezeti egységekké válnak, szinte beépülnek a szöveg terminológiájába.

A valóság ábrázolásának és leképzésének országonként, nyelvenként eltérő módjai leginkább talán fordításokban érhetők tetten. A román és a magyar nyelv rendszerének alapvető különbözősége nemegyszer arra készíti a fordítót, hogy a szövegegész egyenértékűsége érdekében teljes mértékben szakadjon el a forrásnyelvi terminustól. Ezekben az esetekben ahhoz, hogy a befogadó szokásrendszerének megfelelő módon tudja visszaadni a nyelvi jel mögött rejlő valóságtartalmat, a fordító szükségszerűen él a szabad fogalomátültetés eszközével. Azonban nem mindig ez a tény készíti a fordítót arra, hogy ún. *ad hoc* fordításhoz folyamodjon. Sok esetben a fordító nem ismeri a terminus ekvivalensét, és ez egy sor más problémát is maga után von (Magris 2004. 53.). A fordító már a forrásnyelvi szöveg olvasásakor a jogi szakszöveg egészét illető terminológiai nehézségekkel találkozik. Ilyen nehézségnek számít a szakjelleg felismerése, a terminológiai egységek értelmének ismerete, a szöveg felhasználási céljának ismerete. A fordítónak a fordítási folyamat során, illetve a célnyelvi szöveg kapcsán is számos problémával kell szembenéznie. Mindenekelőtt tudnia kell, hogy a célnyelvben létezik-e megfelelő/ekvivalens terminus, és abban az esetben, ha nem létezik, szükséges tudnia azt is, hogy milyen fordítói eszközökhöz kell nyúlnia az adekvát fordítás érdekében. Felmerülhet bizonytalanság a tekintetben, hogy mi egy szó szemantikai tartalma, és abban a tekintetben is, hogy a szó milyen szakterülethez tartozik, illetve hogy milyen a használati területe. Sok esetben bizonytalanság merül fel azt illetően is, hogy mit fed a szó (pl. *subantreprenor* és *subcontractant* a magyarban mindkettő *alvállalkozó*), továbbá a fordítónak tudnia kell azt is, hogy egy szó milyen szókapcsolatok részévé válhat, és hogy a terminus nyelvtani szempontból nem korlátozott-e, vagy esetleg nem speciális használatú-e. Meg kell bizonyosodnia arról, hogy a szóban forgó terminus monoreferenciális-e (pl. a román *obligatiune* a magyar jogi nyelvben 3 jelentéssel bír 1. 'kötvény', 2. 'kötelezvény', 3. 'adóskötelezvény'). Végül pedig ismernie kell a szövegkörnyezetet, az alternatív elnevezéseket, illetve a használat pragmatikai feltételeit, és meg kell bizonyosodnia arról, hogy a kiválasztott terminus pontosan megfelel-e a jelölendő fogalomnak.

A hivatalos fordító felteheti a kérdést a forrásnyelvi szöveg elemzésekor: az illető szó vagy szókapcsolat jogi terminus-e, illetve ha a szó a köznyelvnek is eleme, milyen szemantikai újraértelmezés szükségeltetik. A terminus által jelölt fogalom elemzése egyfajta meghatározás, mely arra szolgálhat, hogy a fordító a számára nélkülözhetetlen szakismeretre tegyen szert, nem pedig arra, hogy egyből megtalálja az ekvivalens terminust.

Átlépvé a szavak, a mondatok és a nyelvtan határát, a fordítónak a szövegre kell koncentrálnia, hiszen ez a végső jelentéshordozó. Sokszor sok múlik a

fordítón: például egy román nyelven szövegezett szöveget angolra az EU-ban úgy fordítottak le, hogy a román kormány bizonyos reformokat kér az EU-tól, mielőtt tagjává válna, amikor pedig ezt a szöveget angolról franciára akarták fordítani, a fordítónak gyanús lett, hogy ez nem lehet igaz, és megkereste a román dokumentumot, amelyben az állt, hogy Románia milyen reformokat fog végrehajtani a belépés előtt. Sok fordító azonban úgy gondolja, hogy a dokumentumok kijavítása nem az ő feladata, tehát a hibás szövegeket hibásan fordítja, ha rosszul van fogalmazva az eredeti, megőrzi ezt a fogalmazási stílust a fordításban is. Gyakorlottság és igényesebb fordítók javítanak a fordítás stílusán (Nida 2001. 68.).

A szaknyelv kérdésköréhez tartozó fordítói probléma a társadalmi szervezetek, politikai és közigazgatási szervek, igazságszolgáltató intézmények nevének fordítása, valamint az ezek által kibocsátott írásos dokumentumok megnevezésének átültetése is. Ha egy országosan ismert és fontos dokumentumtípusról van szó, a fordítás mellett feltétlenül szükséges feltüntetni a dokumentum eredeti román megnevezését is (pl. *Decizie de punere în posesie în baza Legii 18/1991* – fordításban *Birtoklevél*, de mivel nem akármilyen jogi aktus során szerzett jogcímről van szó, hanem a visszaszolgáltatási törvény értelmében kibocsátott iratról, szükséges erre hivatkozni a román név feltüntetésével is).

Az igazságszolgáltató és közigazgatási szervek struktúráit ezek megnevezése tükrözi. Ha ezek nemzetközileg érthető (ún. átlátszó) fogalmak, akkor egyszerűen áttemeljük őket a célnyelvi szövegbe, viszont ha hapak kifejezések (esetleg betűszók), akkor magyarázatra szorulnak (pl. *RENAR – Román Országos Akkreditációs Bizottság*.) Az országos szervek és vállalatok nevét hivatalos fordításban átveszik, informatív szöveg esetében kulturális ekvivalenst alkalmaznak (pl. hivatalosan: S.C. Electrica S.A., nem hivatalosan Villamossági Művek).²⁹

A jelen kutatás keretében a terminológiai jelenségcsoportot két alcsoportra osztottuk: [1.] jogrend- és szakszövegfüggő terminológiai problémák, valamint [2.] fordítófüggő terminológiai megoldások. Az első csoportba három kérdéskör tartozik: a szaknyelvi terminusok, intézmények és dokumentumaik megnevezése, a második csoportba pedig a terminológiai nehézségekből fakadó következtelenségek sorolhatók. Idetartozik még a terminológiai eltérés ugyanazon dokumentumon belül, illetve a terminus átvétele különösebb módosítás és egyeztetés nélkül a forrásnyelvből. Ezen a csoporton belül külön kategóriát képez a betűszók feloldásának, illetve alkalmazásának kérdése.

2.2.11. Tükörfordítás

A fordító professzionális kétnyelvű: tudatosan küzd a két, egymással kapcsolatba lépő nyelv interferenciája ellen. Általában egyéni bilingvizmusról van

²⁹ Kiemelések tőlem: S. K.

szó. A jelen kutatás esetében azonban ez nem ennyire egyértelmű, mert, bár a hivatalos fordítók a román–magyar és magyar–román fordítói minőségüket hivatalos intézményeknél tett nyelvvizsga és fordítói szakvizsga, vagy szakirányú végzettséget bizonyító oklevél alapján kibocsátott engedély alapján gyakorolják (l. az 1997-ben megjelent 178-as törvény, melyet 2004-ben módosítottak a 281-es törvénnyel, majd 2005-ben a 110-es törvénnyel egészítettek ki, és melyet a 2005-ben közzé tett 11-es rendelet alapján alkalmaznak), nagy részük kétnyelvű környezetben élő és tevékenykedő személy. Számukra a román nyelv nem pusztán egy idegen nyelv, hanem környezeti nyelv is.

A nyelvi interferenciák gyakoriságát a román nyelvről magyar nyelvre történő fordítások során azonban nemcsak ez a tény okozza, hanem erőteljesen befolyásolja ezt a román nyelv hivatalos státusa és a magyar nyelv nem hivatalos helyzete is (l. még a III. rész 4. fejezetének 4.2. alfejezete). Ezek általában fordítási hibaként jelentkeznek, tükörfordítást eredményezve és az idegenszerűség hatását keltve.

A fordító célja, hogy a legjobb megfelelőt megtalálja a nagyobb fordítási egység számára, de ez nem feltétlenül fogja azt jelenteni, hogy az alacsonyabb szinteken is előáll az egyezés. Sok esetben azonban a fordítók megkísérelik, hogy minden egyes szónak megtalálják a megfelelőjét. Ebben az esetben nem mindig végzik el a szükséges nyelvtani módosításokat, és tükörszók, sőt tükörkifejezések kerülnek a fordításba.

Ha a fordítási egység tekintetében Vinay–Darbelnet véleményével értünk egyet, mely szerint a szó nem elégséges fordítási egység, és figyelembe kell venni a nagyobb szegmenseket is, megállapíthatjuk, hogy ezeket nem lehet részekre bontva fordítani, csak egységes egésként működnek (Vinay–Darbelnet 1958. 22.). Mihelyt ettől eltér a fordító, tükörfordítások kerülnek a célnyelvi szövegbe. Az eredeti megértése feltételezi a benne zajló mechanizmusok és folyamatok megértését, továbbá a célnyelv magas szintű ismeretét, hogy a fordítási folyamat során elkerülhesse az említett jelenségeket, és ekvivalens módon közvetíthesse a forrásnyelvi szöveg üzenettartalmát.

2.2.12. Nyelvhelyességi problémák

Ha a fordító érti, mit jelent egy szöveg, akkor azt mindennapi nyelven is képes kifejezni, bár szükség lehet, amint a fentiek során is kiderült, szaktudásra és némi nyelvészeti ismeretre annak függvényében, hogy milyen a célközösség. A fordítók tulajdonképpen a szöveg közvetítői, és nem az elemzői (Nida 2001. 56.). Sok esetben azonban a fordító vagy nem érti, vagy félreérti a szöveg értelmét. Ekkor értelmetlen szöveget hoz létre. Néha azonban az értelmetlenség forrása a célnyelvi szöveg tekintetében nem a megértés hiánya, hanem a helytelen fogalmazás és a hibás kifejezőmód.

A vizsgálati korpuszban is létezik erre példa, sőt mi több, még helyesírási hibák is akadnak. Ezekre a „jelenségekre” nincs magyarázat, hacsak nem a fordító inkompetenciájából és felkészületlenségéből fakadónak minősítjük őket.

2.2.13. Ritkábban előforduló fordítási jelenségek

A 3. táblázat utolsó két fordítási jelenségét – előfordulásuk alacsony száma miatt – a 2.3. alfejezetben nem tárgyaljuk részletesen. Statisztikai szempontból azonban érdekes lehet, hogy antonim fordítással összesen 28 alkalommal találkozunk, adaptációval pedig összesen 14 alkalommal. Az antonim fordítás a jelentések felcserélésének szélsőséges esete, ahol a logikai kapcsolat az ellentétesség. Ellenkező oldalról közelítünk meg valamit (pl. *nu are drept de recurs – a döntés jogerős*). Nem csak előjelváltást jelent, hanem szembeállást és a nézőpont megfordítását is. Az előjelváltás vagy a nézőpont megfordítása általában a mondatnak csak egyetlen szavát szokta érinteni, de ha az éppen állítmányi funkciót tölt be a mondatban, akkor természetes, hogy az egész mondat átrendeződik körülötte (Klaudy 1997a. 147.). Például:

[1.]

(+) *în cazul în care nu respectă obligațiile de mai sus și dacă nici după a doua încercare nu a reușit să înlăture defecțiunile, Antreprenorul va avea dreptul.....*[RK Szerződés 10.]
[1a.]

ha a fenti kötelezettségeket megszegi, vagy a hiba kijavítását kétszer is eredménytelenül kísérel meg, Alvállalkozónak joga lesz... [RMK Szerződés 10.]

[2]

(-) *....că are dreptul să cesioneze pretențiile formate pe durata executării și pe baza prezentului contract, unei terțe persoane doar în limitele prevederilor punctului 6.10., cu caracter ocazional.* [RK Szerződés 10.]

[2a.]

Alvállalkozó tudomásul veszi, hogy a jelen vállalkozási szerződés teljesítése során, illetve az alapján keletkező követeléseit (járandóságait) harmadik személyre nem jogosult engedményezni, kivételt képezvén a 6.10 szakasz rendelkezései. [RMK Szerződés 10.]³⁰

Az adaptáció tekintetében a jelen dolgozat kutatási témájával kapcsolatban megjegyzendő, hogy Lederer szerint a jogi rendszerek különbözősége jelenti az átkódolás fő nehézségét, és szerinte a megoldás ebben az esetben a kontextusra és a felhasználóra való odafigyelésen alapuló adaptáció (Lederer 2003. 128.). Ebben az esetben a fő szempont, hogy a célnyelv szempontjából elfogadható szöveget kapjunk. Nida szerint az adaptáció „út a dinamikus ekvivalencia felé” (Nida 1964. 167.). Az alábbiakban bemutatásra kerül néhány példa a vizsgálati korpuszból, melynek alapján két adaptációtípus különböztethető meg. Az első

30 Kiemelések tőlem: S. K.

típus azt jelenti, hogy a fordító megkeresi a szóban forgó törvény magyarországi megfelelőjét, és ezzel helyettesíti a román törvényre való hivatkozást. Például:

[3.]

*Subantreprenorul are obligația de a realiza lucrările, ce formează obiectul prezentului contract pe baza „Documentației proiectului de execuție”, a autorizațiilor valabile ale autorităților, respectiv a condițiilor prezentului contract – **conform prevederilor Legii Nr. 10 din 1995.** [RK Szerződés 10.]*

[3a.]

*Alvállalkozó a jelen szerződés tárgyát képező munkákat a „Kiviteli tervdokumentáció” (Szakny+term.), az érvényes hatósági engedélyek, valamint a jelen szerződés feltételei alapján köteles elvégezni – **a 3/2003 (I. 25) BM-GKM-KvVM együttes rendelet előírásainak megfelelően.** [RMK Szerződés 10.]³¹*

Ennek egy enyhébb változata az a fordítói megoldás, amely során a fordító a célnyelvi befogadó számára kívánja egyértelművé tenni a szerződés szövegét, és a könnyebb alkalmazhatóság érdekében általánosít. Például:

[4.]

*Subantreprenorul se angajează la executarea lucrărilor de calitate I-a, în **totalitate corespunzătoare standardelor române**, prevederilor tehnologice, valabile pentru tipul de lucrare în cauză, pe baza documentației puse la dispoziție. [RK Szerződés 10.]*

[4a.]

*Alvállalkozó az adott munkanemre az illető országban **érvényes szabványoknak**, technológiai előírásoknak mindenben megfelelő, I. osztályú teljesítést vállal, a rendelkezésre bocsátott dokumentáció alapján, az érvényes építési és szakhatósági engedélyek kikötésének, továbbá jelen vállalkozási szerződés feltételeinek figyelembevételével. [RMK Szerződés 10.]*

A másik fajta adaptáció a kultúrafüggő adaptáció, melynek magyarázata, hogy a célnyelv formalizáltabb, nem viseli el a túlzott közvetlenséget, ezért a tegező formulát udvariassági formulára kell váltania a fordítónak. Az adaptáció hiánya a kommunikatív ekvivalencia elsikkadásához vezetne. Például:

[5]

Ai nevoie de o sumă de bani? OK! Nu e nevoie să explici pentru ce. Deciziile îți sunt respectate, visele îți sunt susținute. Special pentru tine! Flexicredit Plus, creditul de nevoi personale garantat cu ipotecă, are acum un plus de valoare.

Solicită și tu un Flexicredit Plus și, la același venit, primești acum mai mulți bani! [RK Banki-ker. jog 1.]

[5a.]

Pénzre van szüksége? Nem gond. Nem szükséges magyarázkodnia. Döntéseit tiszteletben tartjuk, álmait megvalósítjuk. Kimondottan Önnek! Flexicredit Plus, a jelzáloggal szavatolt személyi kölcsön. Most még nagyobb értéke van! Kérlemezzen Ön is Flexicredit Plus-típusú hitelt, és most ugyanazzal a jövedelemmel nagyobb összegre tehet szert. [RMK Banki-ker. jog 1.]

2.3. A vizsgálati korpusz számszerűsített eredményei

Az *implicitáció és explicitáció jelenségcsoportba* sorolt jelenségek a vizsgálati korpuszban összesen 239 alkalommal fordulnak elő, ebből kihagyásos és összevonásos implicitáció (*K. impl. Ö.*) 10 alkalommal, a Klaudy Kinga által meghatározott implicitáció jelensége (*Impl.*) 82 alkalommal, a magyarázó értelmező explicitáció (*B. expl. É.*) 38 alkalommal, a szakirodalom által leírt explicitáció (*Expl.*) pedig 109 alkalommal található meg. Ez a jelenség dokumentumtípusonként a következőképpen oszlik meg:

4. táblázat. Az explicitáció és az implicitáció válfajainak előfordulása a különböző dokumentumtípusokban

I. Explicitáció és implicitáció	Szerződések	Perirat	Közjegyzői okiratok	Banki és kereskedelmi jogi iratok	Pályázati anyagok	Hivatalos úrlapok	Összesen
Kihagyásos implicitáció	0	0	0	10	0	0	10
Implicitáció	0	5	1	61	14	1	82
Betoldó-magyarázó implicitáció	0	0	2	20	13	3	38
Explicitáció	10	1	4	59	35	0	109
Összesen	10	6	7	150	62	4	239

A *kihagyás és betoldás jelenségcsoportba* sorolt jelenségek összesen 219 alkalommal fordulnak elő, ebből 104 kihagyás (*Kih.*), 115 pedig betoldás (*Betold.*). Dokumentumtípusonkénti előfordulás:

5. táblázat. A kihagyás és a betoldás előfordulása a különböző dokumentumtípusokban

II. Kihagyás és betoldás	Szerződések	Periratok	Közjegyzői okiratok	Banki és kereskedelmi jogi iratok	Pályázati anyagok	Hivatalos úrlapok	Összesen
Kihagyás	69	6	1	27	0	1	104
Betoldás	69	2	1	25	18	0	115
Összesen	138	8	2	52	18	1	219

Az *egyszerűsítés és bővítés jelenségcsoportba* sorolt 6 jelenség számszerű megoszlása a következő: a szöveg átszervezése egyszerűbb kifejezőmód segítségével (*Egysz.*) 119 előfordulás, jogi terminus egyszerűsítése (*JTegysz.*) 21 előfordulás, pontatlan fordítás (*Pontatlan*) 117 előfordulás, túlfordítás (*Túlford.*) 38 előfordulás, bonyolult szerkesztésmód (*Bo*) 52 előfordulás, tömörítés (*Tömör.*) 109 előfordulás. Ez összesen 456 előfordulást jelent. Az alábbi táblázat illusztrálja e jelenség szövegtípusonkénti előfordulását.

6. táblázat. *Az egyszerűsítés és a bővítés különböző jelenségeinek előfordulása a különböző dokumentumtípusokban*

III. Egyszerűsítés és bővítés	Szerződések	Perirat	Közjegyzői okiratok	Banki és kereskedelmi jogi iratok	Pályázati anyagok	Hivatalos úrlapok	Összesen
Átszervezés egyszerűbb kifejezésmóddal	52	4	0	36	26	1	119
Jogi terminus egyszerűsítése	10	4	0	7	0	0	21
Pontatlan fordítás	56	1	1	24	32	3	117
Túlfordítás	30	0	0	6	2	0	38
Bonyolult szerkesztésmód	31	2	0	7	11	1	52
Tömörítés	70	4	0	7	28	0	109
Összesen	249	15	1	87	99	5	456

A *grammatikai kihagyás (0)* (a határozott névelő kihagyása) 559 alkalommal figyelhető meg. Íme a dokumentumtípusonkénti előfordulás:

7. táblázat. *A grammatikai kihagyás (a jelen esetben a határozott névelőt érintő kihagyás) előfordulása a különböző dokumentumtípusokban*

IV. Grammatikai kihagyás	Szerződések	Perirat	Közjegyzői okiratok	Banki és kereskedelmi jogi iratok	Pályázati anyagok	Hivatalos úrlapok	Összesen
Grammatikai kihagyás (határozott névelő)	485	4	1	32	37	0	559
Összesen	485	4	1	32	37	0	559

A *jelentések felbontása és összevonása jelenségcsoportban* található jelenségek a következőképpen számszerűsíthetők: a szintetikus kifejezésmód (*Szint.*) 36 alkalommal található meg, az analitikus kifejezésmód (*Anal.*) 62 alkalommal fordul elő, szerkesztési nehézkességgel (*Neh.*) 27 alkalommal találkozunk, összetett szó (*Öszó*) alkalmazása pedig 74 alkalommal lelhető meg. Ez összesen 199 jelenséget jelent, ez dokumentumtípusonként a következő képet mutatja:

8. táblázat. *A jelentések felbontásának és összevonásának típusai a különböző dokumentumtípusokban*

V. Jelentések felbontása és összevonása	Szerződések	Perirat	Közjegyzői okiratok	Banki és kereskedelmi jogi iratok	Pályázati anyagok	Hivatalos úrlapok	Összesen
---	-------------	---------	---------------------	-----------------------------------	-------------------	-------------------	----------

Szintetikus kifejezőmód	29	1	0	6	0	0	36
Analitikus kifejezőmód	50	0	1	5	6	11	62
Szerkesztési nehézkesség	21	1	0	5	0	0	27
Összetett szó alkalmazása frazéma helyett	47	2	0	6	8	0	74
Összesen	147	4	1	22	14	11	199

A *mondathatárok eltolódása jelenségcsoportba* 95 grammatikai süllyesztés (*Gr.csere+sülly.*) és 177 grammatikai felemelés (*Mm*) tartozik, ez összesen 272 előfordulás. Az alábbi táblázat a dokumentumtípusokban való előfordulási számokat tükrözi:

9. táblázat. *A mondathatárok eltolódásának esetei a különböző dokumentumtípusokban*

VI. Grammatikai csere: mondathatárok eltolódása	Szerződések	Perirat	Közjegyzői okiratok	Banki és kereskedelmi jogi iratok	Pályázati anyagok	Hivatalos úrlapok	Összesen
Grammatikai süllyesztés	59	2	1	16	16	1	95
Grammatikai felemelés	39	22	1	57	57	1	177
Összesen	98	24	2	73	73	2	272

Az *átrendezés* kategóriájában 129 jelenséget találunk, ebből 104 az összetett mondatok átrendezésének (*Tm.átr.*) száma és 25 az egyetlen kifejezés két mellékmondatral való kifejezésének (*Tmm*) száma.

10. táblázat. *Az átrendezés előfordulása a különböző dokumentumtípusokban*

VII. Átrendezés	Szerződések	Perirat	Közjegyzői okiratok	Banki és kereskedelmi jogi iratok	Pályázati anyagok	Hivatalos úrlapok	Összesen
Összetett mondatok tagmondatainak átrendezése	28	61	1	6	7	1	104
Egy szó vagy kifejezés több mellékmondatral való fordítása	9	3	3	2	7	1	25
Összesen	37	64	4	8	14	2	129

A *forma-*, *szerep-* és *szófajváltást* tartalmazó *grammatikai cserék csoportjába* összesen 208 jelenség tartozik. Ezek számszerű megoszlása a következő: mondatbeli szerepek felcserélése (*Gr.csere+szerep*) 37, igék formájának megváltoztatása (*Gr.csere+igemód*) 26, főnevek formájának megváltoztatása (*Gr.csere+fn.szám*) 3, szófajváltás (*Gr.csere+szófaj*) 3, igének főnévvel való fordítása (*N*) 47, főnévnek igével való fordítása (*V*) 69, passzívum használata aktívum helyett (*P*) 12, aktívum használata passzívum helyett (*A*) 11. Dokumentumtípusonként a következő képet kaptuk:

11. táblázat. *A forma-, szerep- és szófajváltást tartalmazó grammatikai cserék esetei a különböző dokumentumtípusokban*

VIII. Forma-, szerep- és szófajváltás	Szerződések	Perirat	Közjegyzői okiratok	Banki és kereskedelmi jogi iratok	Pályázati anyagok	Hivatalos úrlapok	Összesen
Mondatbeli szerepek felcserélése	25	1	1	4	6	0	37
Igék formájának megváltoztatása	17	1	0	7	1	0	26
Főnevek formájának megváltoztatása	3	0	0	0	0	0	3
Szófajváltás (kivétel ige és főnév közötti átváltás)	2	0	0	1	0	0	3
Ige–főnév átváltás (N)	32	2	0	8	5	0	47
Főnév–ige átváltás (V)	52	2	0	7	7	1	69
Passzívum használata aktívum helyett	10	0	0	0	2	0	12
Aktívum használata passzívum helyett	7	0	0	3	1	0	11
Összesen	148	6	1	30	22	0	208

A *szórendváltás* összesen 164 alkalommal található meg. Ennek megoszlása a következő: 122 teljes szórendi átrendezés (*Gr.áth.+szórend*) és 42 beékelte mondatok beépítése (*Beékelés*). Ennek dokumentumtípusonkénti való szám szerinti alakulása a következő:

12. táblázat. *A szórendi átváltások esetei a különböző dokumentumtípusokban*

IX. Szórendi átváltások	Szerződések	Perirat	Közjegyzői okiratok	Banki és kereskedelmi jogi iratok	Pályázati anyagok	Hivatalos úrlapok	Összesen
Szórendváltás	95	1	3	19	4	0	122
Mondatok beékelése	17	0	1	6	18	0	42
Összesen	112	1	4	25	22	0	164

A *jogi szakterminológia kérdéskörébe* összesen 329 jelenség tartozik. Ennek lebontása a következő számadatokat eredményezi: intézmények megnevezésének problémái (*Szakny+int.*) 22 előfordulás, jogi dokumentumok megnevezésének problémái (*Szakny+dok.*) 6 előfordulás, jogi terminusok problémái (*Szakny+term.*) 197 előfordulás. Ezenkívül 47 alkalommal találunk terminológiai eltérést ugyanazon dokumentumon belül (*T.elt.*), 48 alkalommal találunk terminus változtatás nélküli átvételével (*T.átv.*) és 12 alkalommal betűszókkal kapcsolatos jelenségekkel (*Betűszó felold.* és *Betűszó alk.*). Ezen jelenségek előfordulási száma a különböző dokumentumtípusokban:

13. táblázat. *A jogi szakterminológia problematikájának tekintetében megfigyelt jelenségek előfordulása a különböző dokumentumtípusokban*

X. Terminológiai kérdések	Szerződések	Perirat	Közjegyzői okiratok	Banki és kereskedelmi jogi iratok	Pályázati anyagok	Hivatalos úrlap	Összesen
Intézmények megnevezésének problémái	3	1	2	6	10	0	22
Jogi dokumentumok megnevezésének problémái	1	0	3	2	0	0	6
Jogi nyelvi szavak problematikája	99	4	2	61	26	5	197
Terminológiai eltérés egy dokumentumon belül	15	3	1	21	6	1	47
Terminus átvétele a forrásnyelvből	35	0	0	3	4	3	45
Betűszó alkalmazása	4	0	0	2	1	0	7
Betűszó feloldása	2	0	0	3	0	0	5
Összesen	159	8	8	98	47	9	329

Tükörfordítással összesen 87 alkalommal találkozunk. Íme a dokumentumtípusonként való megoszlás:

14. táblázat. *A tükörfordítások eseteinek előfordulása a különböző dokumentumtípusokban*

XI. Tükörfordítások	Szerződések	Perirat	Közjegyzői okiratok	Banki és kereskedelmi jogi iratok	Pályázati anyagok	Hivatalos úrlapok	Összesen
Tükörfordítások	25	5	5	15	10	27	87
Összesen	25	5	5	15	10	27	87

Nyelvhelyességi kérdések a korpuszban 106 helyen fordulnak elő. A helytelen és értelmetlen szövegrészek (*HÉ*) száma 9, a nyelvtani és nyelvhelyességi hibák (*H*) száma 68, a helyesírási hibák száma pedig 29 (*Ím*). Az alábbi táblázat az alkorpuszonkénti megoszlást mutatja:

15. táblázat. *A nyelvhelyesség tekintetében megállapított jelenségek előfordulása a különböző dokumentumtípusokban*

XII. Nyelvhelyesség	Szerződések	Perirat	Közjegyzői okiratok	Banki és kereskedelmi jogi iratok	Pályázati anyagok	Hivatalos úrlapok	Összesen
Helytelen fogalmazás, mely értelmetlen szöveget eredményez	9	0	0	0	0	0	9
Nyelvtani vagy nyelvhelyességi hiba	38	2	3	8	17	0	68
Helyesírási hiba	24	0	0	3	1	1	29
Összesen	71	2	3	11	18	1	106

Antonim fordítással (+ és –) összesen 28 alkalommal találkozunk, adaptációval (*Adp és Komp.*) pedig 13 alkalommal.

16. táblázat. *Az antonim fordítás és az adaptáció esetei a különböző dokumentumtípusokban*

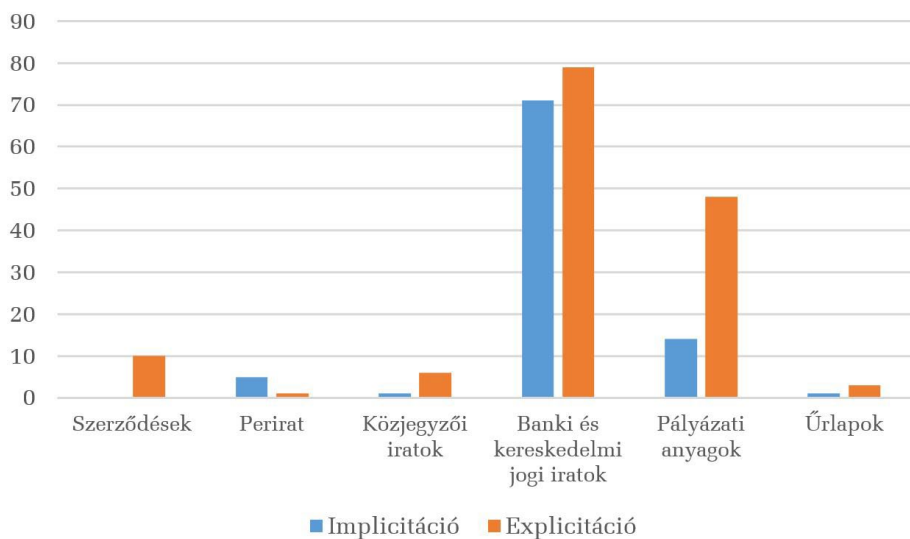
XIII. Antonim fordítás	Szerződések	Periratok	Közjegyzői okiratok	Banki és kereskedelmi jogi iratok	Pályázati anyagok	Hivatalos úrlapok	Összesen
Antonim fordítás +	9	0	0	5	0	0	14
Antonim fordítás –	6	5	0	1	2	0	
Összesen	15	5	0	6	2	0	28

XIV. Adap- táció	Szerző- dések	Perirat	Közjegyzői okiratok	Banki és ke- reskedelmi jogi iratok	Pályázati anyagok	Hivatalos úrlapok	Összesen
Adaptáció	9	0	0	1	2	0	12
Jogrendi összevetésen alapuló egyeztetés	0	0	0	1	0	0	1
Összesen	9	0	0	2	2	0	13

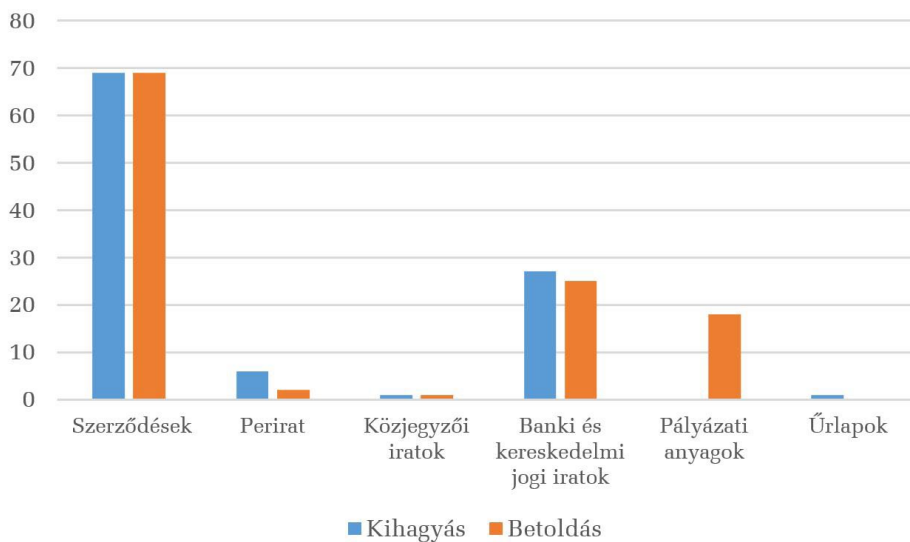
2.3.1. A fordítási jelenségek számszerű megoszlása a különböző dokumentumtípusokban

Az explicitáció és implicitáció körébe tartozó négy jelenség közül a klaszszikus értelemben vett explicitáció és implicitáció fordul elő a leggyakrabban. A legtöbb explicitációs és implicitációs jelenséggel a banki-kereskedelmi jogi okiratokban (150 előfordulás) és a pályázati anyagok szövegeiben (62 előfordulás) találkozunk. A banki-kereskedelmi okiratok esetében több az implicitáció, míg a pályázati anyagok esetében több az explicitáció. Ezt illusztrálja az 1. ábra.

A kihagyás és betoldás jelenségcsoportba sorolt két jelenség a legnagyobb arányban a szerződések szövegeiben (138 előfordulás) és a banki-kereskedelmi jogi okiratokban (52 előfordulás) fordul elő. A szerződések esetében a kihagyás egyforma számban fordul elő, mint a betoldás, a banki-kereskedelmi iratok esetében több kihagyással találkozunk, mint betoldással. Ennek magyarázata az a tény, hogy a szövegek fordítói a célnyelvi közösség számára akarják érthetővé tenni a szöveget. Ezért a fordító saját meglátása szerint kihagyja a fölösleges részleteket, és betoldhat többletelemeket a magyarázás érdekében. A 2. ábra ezt szemlélteti.

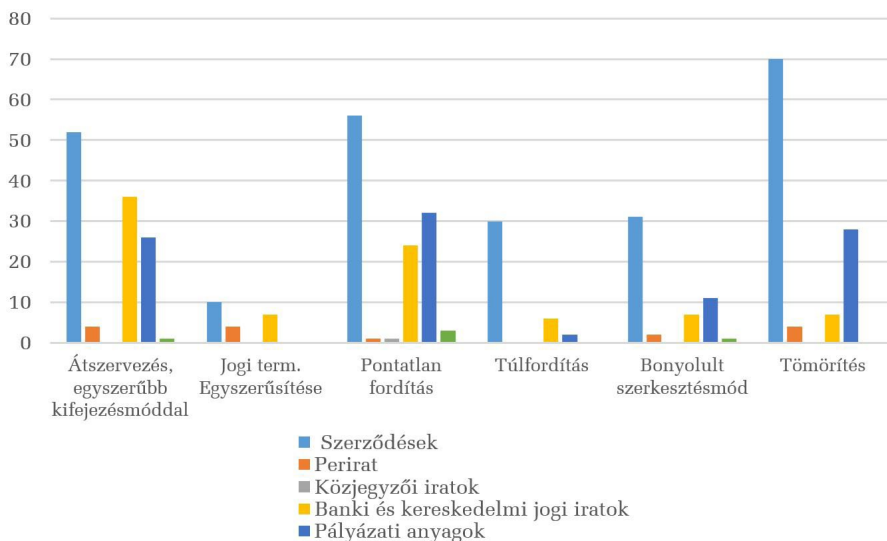

1. ábra. Az explicitáció és implicitáció esetei a különböző dokumentumtípusokban

2. ábra. A kihagyás és betoldás előfordulása a különböző dokumentumtípusokban

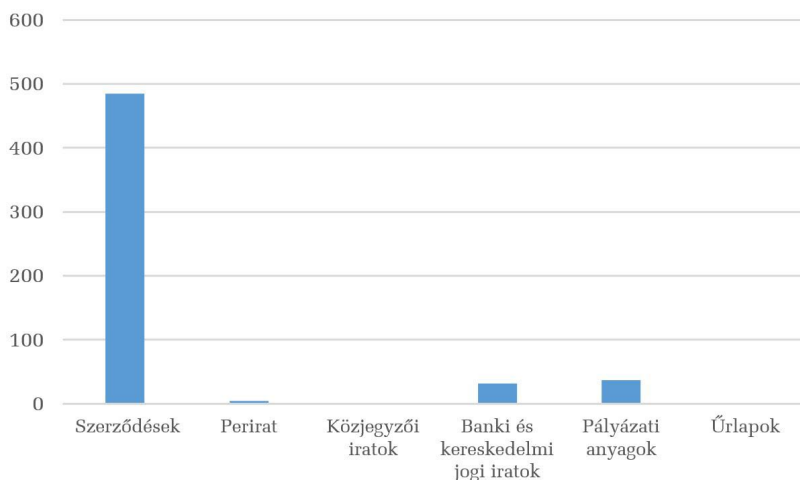
Az egyszerűsítés és bővítés kategóriájába tartozó jelenségek közül a tömörítés és a pontatlan fordítás fordul elő a leggyakrabban. Ha dokumentum-típusonként vizsgáljuk, láthatjuk, hogy a szerződések és a pályázati anyagok kategóriájába sorolt szövegek esetében a legnagyobb a számszerű előfordulás (249, illetve 99 előfordulás). Ennek, valamint a következő jelenségcsoportnak az eredményeit vizsgálva (l. a 2. és 3. ábra) mintegy következtetésképpen elmondhatjuk, hogy a fordító mondatszerkesztési szinten mindig inkább az egyszerűbb megoldást választja, még akkor is, ha lexikai síkon inkább explicitál. Ez sok esetben a tartalom közvetítésének rovására megy.

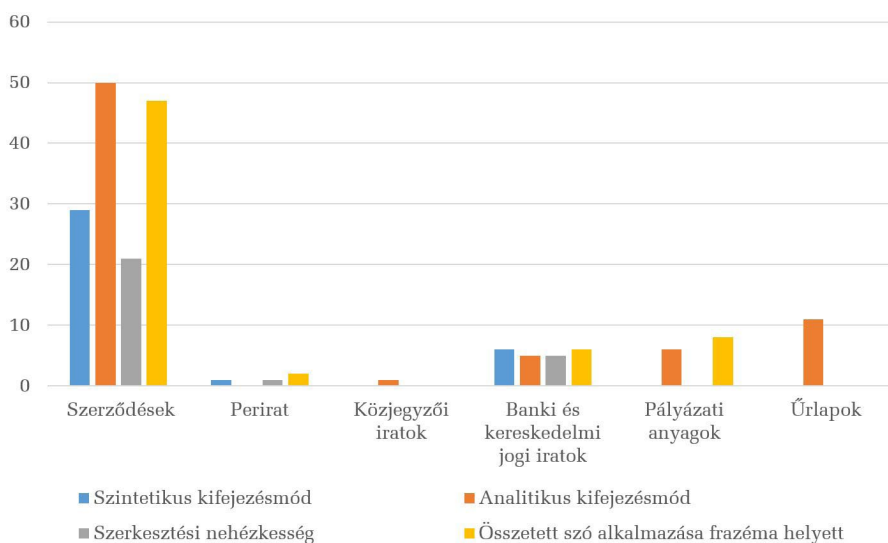
3. ábra. Az egyszerűsítés és bővítés különböző jelenségeinek előfordulása a különböző dokumentumtípusokban

A grammatikai kihagyás (ti. a határozott névelő kihagyása) a szerződések fordításának esetében a leggyakoribb. Szám szerint 485 előfordulást figyelhetünk meg. Ebből az adatból levonható a következtetés, hogy ez típusjelenség ennek a dokumentumfajtának a fordításakor.

A jelentések felbontásának és összevonásának esetei közül az analitikus kifejezésmód és az összetett szavak alkalmazása a leggyakoribb. Ez a szám kiugró főként a szerződések esetében (50, illetve 47 előfordulás). Következtetésképpen mondhatjuk, hogy a két egymással ellentétes jelenség mintegy kompenzálja egymást.

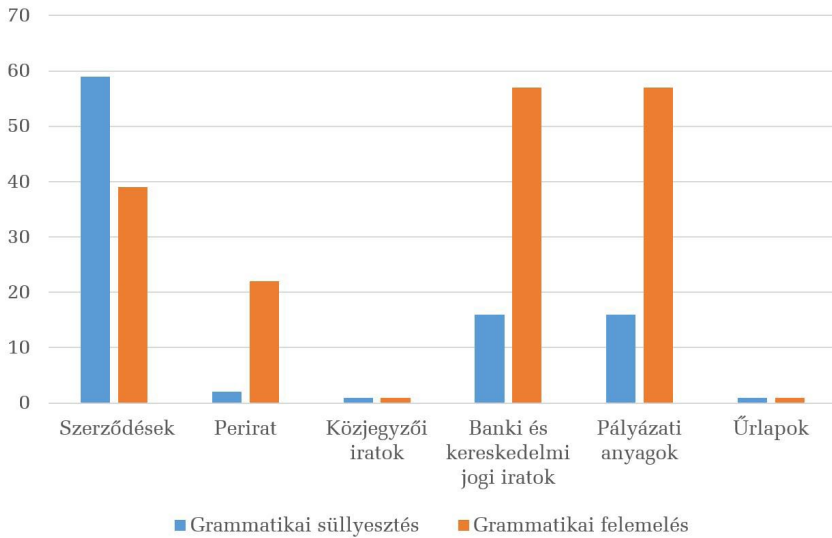

4. ábra. A grammatikai kihagyás (a határozott névelő kihagyása)

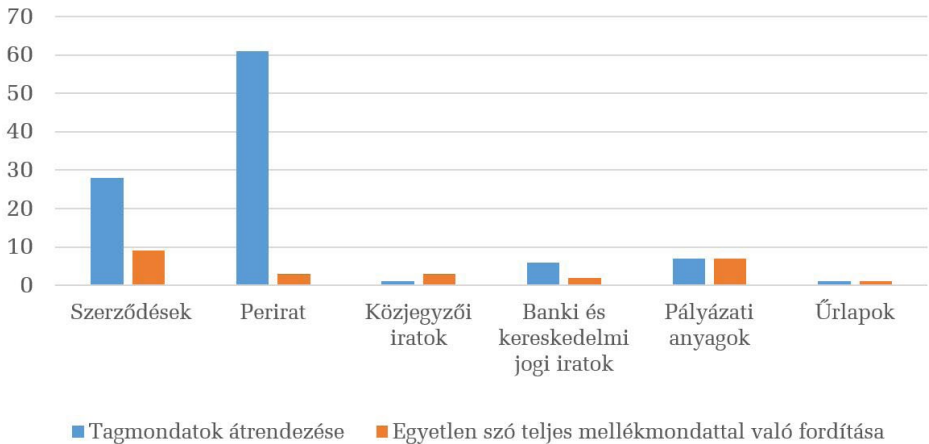
5. ábra. Jelentések felbontása és összevonásának típusai a különböző dokumentumtípusokban

Mondathatárok eltolódásával a szerződésszövegekben 98 alkalommal találkozunk, a pályázati anyagok és a banki-kereskedelmi okiratok szövegeiben pedig 73-73 alkalommal. Mivel ez egy nagyjából önkényes átváltási művelet, általános érvényű fordítástechnikai következtetést nem vonhatunk le ezekből az eredményekből.

6. ábra. A mondathatárok eltolódásának esetei a különböző dokumentípusokban

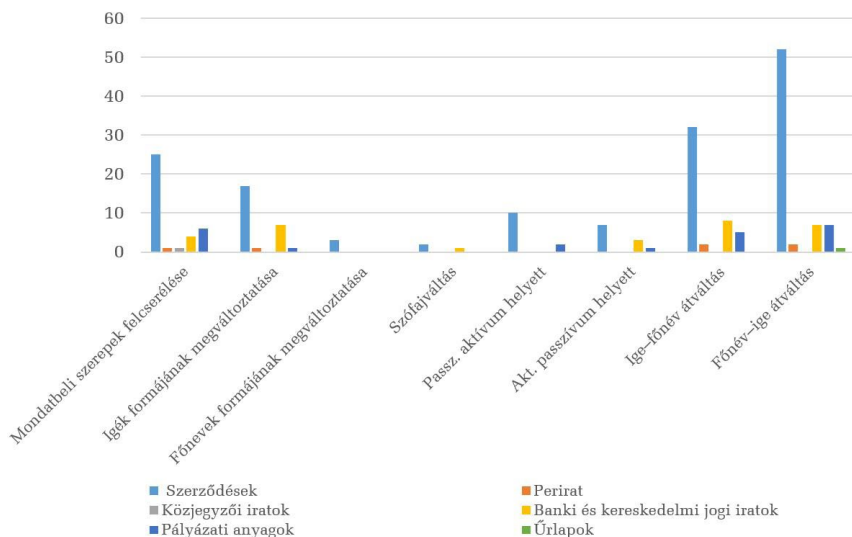
Átrendezéssel legtöbbször (64 alkalommal) a periratok szövegeiben találkozunk. Ennek magyarázata, hogy az informáló jelleg miatt a fordítónak nagyobb szabadsága és mozgásteret van.

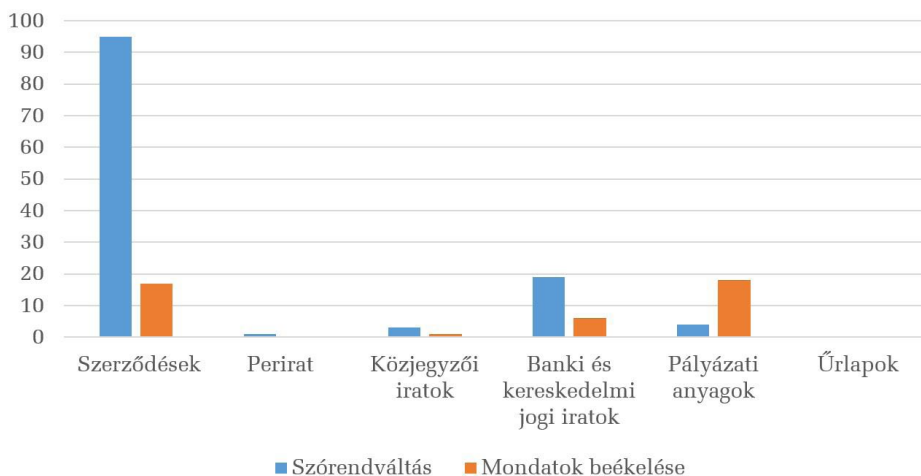
7. ábra. Az átrendezés esetei az egyes dokumentumtípusokban

A grammatikai csere esetei közül a leggyakrabban megjelenő jelenségek a főnév-ige csere, amely összesen 52 alkalommal fordul elő, és az ige-főnév cse-

re, melynek előfordulási száma 32. Továbbá találkozunk a mondatbeli szerepek felcserélésével (25 alkalommal), valamint az igék formájának megváltoztatásával (17 alkalommal). Mindezen jelenségek a szerződések szövegében fordulnak elő a leggyakrabban. E jelenségcsoport többi fordítási jelensége elenyésző számban jelenik meg. A következő ábra ezt mutatja.

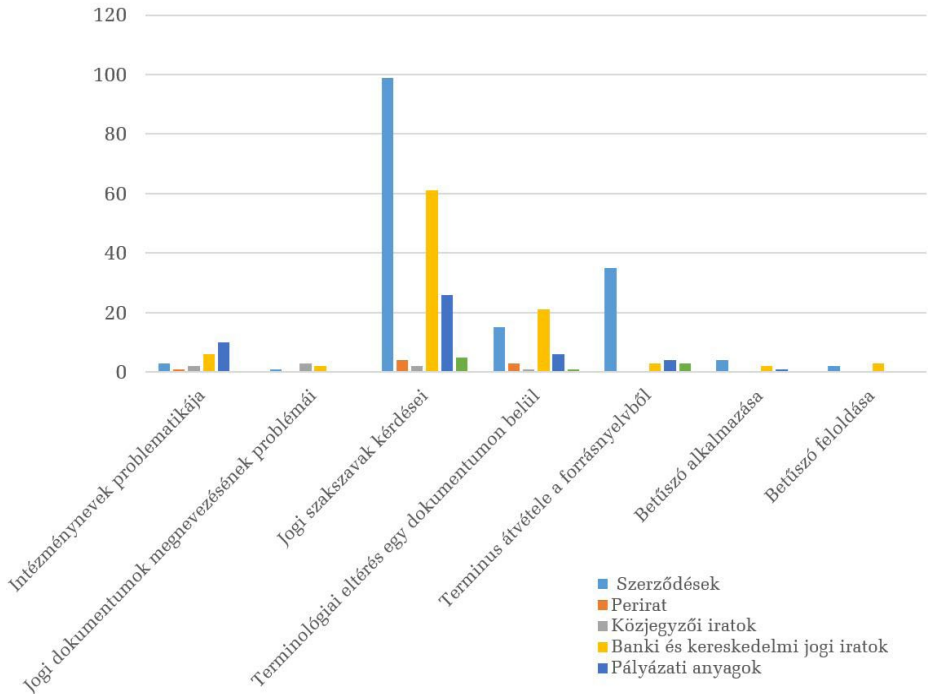
8. ábra. A forma-, szerep- és szófajváltás esetei a vizsgált dokumentumtípusokban

9. ábra. A szórendi átváltások esetei a különböző dokumentumtípusokban

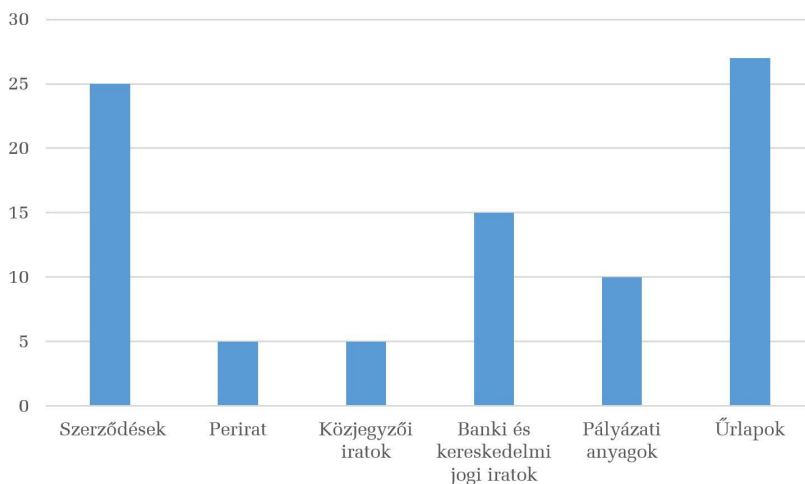
Szórendi átváltással legtöbbször – összesen 112 alkalommal – a szerződések fordításaiban találkozunk. Ennek adatolása figyelhető meg a 9. ábrán.

A jogi terminológia kérdéskörébe tartozó problémák közül a jogi nyelvi szakszavak problematikája a leghangsúlyosabb. Mindegyik dokumentumtípusban ez jelenik meg legnagyobb számban. Ez a szám a legmagasabb a szerződések (159 előfordulás), a banki-kereskedelmi jogi okiratok (98 előfordulás) és a pályázati anyagok (47 előfordulás) szövegeiben. Ez látható az alábbi ábrán:

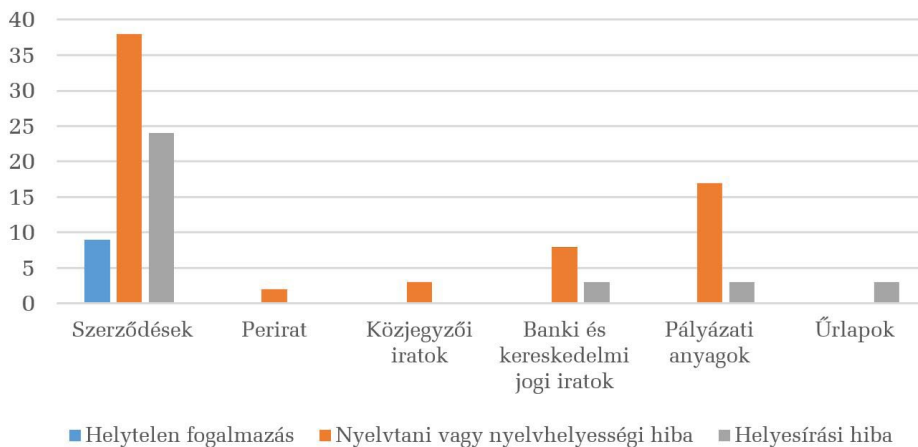
10. ábra. A jogi szakterminológia problematikájának tekintetében megfigyelt jelenségek előfordulása az egyes dokumentumtípusokban

A tükörfordítások száma a hivatalos űrlapokban a legnagyobb (27 eset). A vizsgálati korpusz többi alkorpuszában az előfordulási szám a szerződések és a banki-kereskedelmi jogból eredeztethető okiratok esetében a legmagasabb (25, illetve 15 eset).

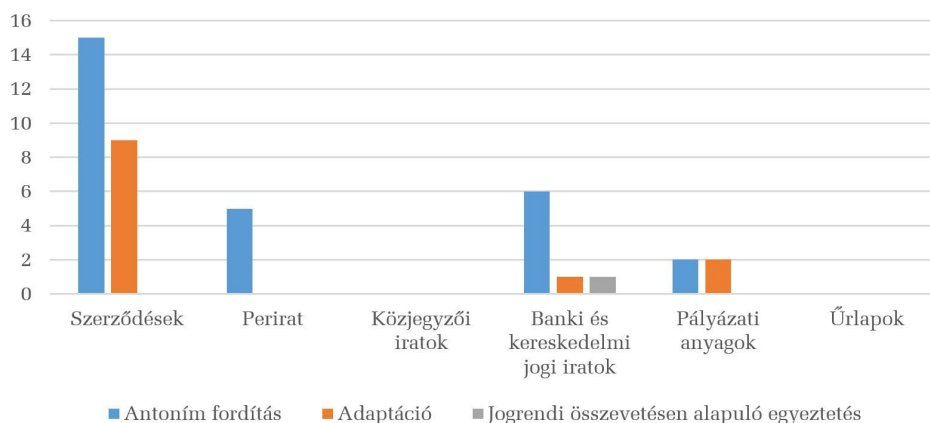
11. ábra. Tükörfordítások

A nyelvhelyességi problémák legnagyobb számban (71) a szerződések fordításában találhatók meg.

12. ábra. Nyelvhelyességi kérdések az egyes dokumentumtípusokban

Az előfordulási gyakoriságuk tekintetében nem jellemző fordítási jelenségek dokumentumtípusonként való előfordulása a következő ábra segítségével követhető nyomon.

13. ábra. Ritkább fordítási jelenségek előfordulása az egyes dokumentípusokban

2.3.2. A vizsgálati korpuszra jellemző fordítási jelenségek kiválasztása a számszerűsített eredmények alapján

Baker beszél a géppel olvasható korpuszok lekérdezéséről, amelyek elemzésével a fordítástudomány ki tudja mutatni a fordított szövegekre jellemző mintázatokat, illetve ezek segítségével könnyebben megérti a fordítás tulajdonképpeni voltát és működésének hogyanját (Baker 1993. 243.).

A jelen kutatás célja, hogy fényt derítsen a román nyelvből magyar nyelvre történő fordítás során előforduló fordítási jelenségekre, meghatározza azok illeszkedését a szakirodalom által tárgyalt átváltási műveletek körébe, illetve hogy meg tudja határozni a fordított szövegek általános vonásait.

A 3. táblázatba foglalt eredmények azt mutatják, hogy a jelenségek előfordulási száma legtöbb esetben érdemessé teszi azokat a részletező vizsgálatra. A két utolsó csoportba tartozó jelenségek a vizsgálati korpuszban 50-nél kevesebb alkalommal fordulnak elő. Ezért ezeket, illetve a hozzájuk tartozó négy fordítási jelenséget nem tárgyalom részletesen, mivel úgy ítélt meg, hogy az előfordulásuk csupán véletlenszerű.

2.4. Szemléltetés és elemzés³²

A következő alfejezetek a fordítási jelenségeket szemléltetik a párhuzamos korpuszból származó példák segítségével.

32 Kiemelések a példákban tőlem: S. K.

2.4.1. Implicitáció és explicitáció

2.4.1.1. Kihagyásos és összevonásos implicitáció

Az alábbi példák a kihagyásos és összevonásos implicitációt (3. táblázat 1. ssz.) illusztrálják.

[1.]

S.C. Polip S.R.L., persoană juridică română, reprezentată de administrator Kis János, cetățean maghiar, domiciliat în Ungaria, în loc. Székesfehérvár 8000, str. Szepesi nr. 14, fără CNP, cu sediul în mun. Cluj-Napoca, str. Donath nr. 190, jud. Cluj, **având nr. de înregistrare la ORC-Cluj J12/4360/2007**, în calitate de vânzător... [RK Szerződés 6.]

[1a.]

S.C. Polip S.R.L., román jogi személy, képviselője: **Kis János ügyvezető**, magyar állampolgár, lakhelye: Székesfehérvár 8000, Szepesi u. 14. sz., székhely Kolozsvar, Donath u. 190. sz., Kolozs megye, **cégjegyzékszám (K.impl.Ö) J12/4360/2007**, adószám 22529011, mint eladó... [RMK Szerződés 6.]

Ebben a bekezdésben olyan összevonásos implicitációról beszélünk, melynek alkalmazása mint fordítási művelet nem kötelező, hiszen szó szerint is lefordítható lenne a román szövegrészlet (pl. *kereskedelmi és iparkamara által iktatott bejegyzési szám**), azonban ez nem lenne egyértelmű a célnyelvi (ti. ebben az esetben a magyarországi) befogadók számára, hiszen a magyarországi kereskedelmi társaságokra vonatkozó törvény előírásai szerint a cégek bejegyzése a bíróságok feladata. Így a megyei bíróság cégbíróági minőségében iktatja a kereskedelmi társaságokat, és ún. cégjegyzékszámmal látja el őket, ez Romániában pedig a kereskedelmi és iparkamara feladatkörébe tartozik. Mondható tehát, hogy a célnyelvi közösség elvárásaira figyelve a dinamikus ekvivalencia (Nida 1964. 64.) felé vezető utat választja a fordító.

Választása a szövegtípussal is magyarázható (Reiss 1971. 259.). A hivatalos fordítás jellegéből következik, hogy a munka fő célja ugyanazt közvetíteni a lehető legpontosabban és legegyszerűbben a célnyelvi olvasónak, amit a forrásnyelvi szöveg közvetített a forrásnyelvi olvasónak. Ebben az esetben azonban, paradox módon, épp az adaptáció segítségével tudja megteremtteni a fordító a legpontosabb fordítást.

[2.]

Transmiterea părților sociale trebuie înscrisă **în registrul comerțului și în registrul de asociați ai societății**. [RK Banki-ker. jog 2.]

[2a.]

Az üzletrészátruházást kötelező módon be kell jegyeztetni **a cégjegyzékbe (K.impl.Ö.)**. [RMK Banki-kerjog 2.]

Ennél a példánál a megfigyelhető fordítási jelenség magyarázata ugyanaz, mint az [1./1a.] szöveg esetében.

[3.]

SC TERKA SRL a refuzat să predea subscrisei **planul de amplasament și cel cu privire la frontul de lucru pentru toate lucrările**, care cădeau în sarcina subscrisei. [RK Perirat 2.]

[3a.]

A SC TERKA SRL visszautasította a **terv** átnyújtását, mely az ő feladata lett volna... (K.impl.Ö.) [RMK Perirat 2.]

A fenti példában egy törvényszéki kereset egy mondatával van dolga a fordítónak, aki tudja, hogy szövegének csak informatív jellege lesz, hiszen Romániában a törvényszéki eljárások során használt hivatalos nyelv a román nyelv. Ezért a takarékoság és érthetőség elvét követve összevonja a terjeszkedőbb kifejezést, és a célnyelvi befogadó számára könnyebben érthető, egyszerűbb szót használ, mely általánosabb értelmű is, és többé-kevésbé magába foglalja a román kifejezés értelmét.

A művelet oka kettős: az egyik ok tehát a célnyelvorientált fordítási stratégia alkalmazása, míg a másik a nyelvspecifikus sajátosságokból eredeztethető, hiszen a román szaknyelv sokszor még terjeszkedőbb és részletezőbb, mint a magyar szaknyelv. Az ilyen jellegű szövegekben gyakoriak az akár tagmondatnyi posztpozicionális bővítések, melyek jelenlétét a magyar nyelv nem engedi, ezért szinte mindig hasonló kihagyásos implicitációval találkozunk.

[4.]

.....să realizeze împreună proiectul inițiat de președintele consorțiului în cadrul **proiectului lansat de Comisia pentru Eficientizarea Surselor Energetice Alternative** cu titlul: Creșterea eficienței sistemelor de valorificare a energiei solare. [RK Pályázat 3.]

[4a.]

.....hogy a konzorcium vezetője által az **Operatív Program** (K.impl.Ö.) keretében benyújtott **Napenergia hasznosító rendszerek hatásfokának növelése** című pályázatban meghatározott pályázati célt (projektet) közös együttlükökkel valósítsák meg. [RMK Pályázat 3.]

Ebben az esetben a fordító önkényesen implicitál. Nyelvi szempontból nincs akadálya a teljes fordításnak, viszont – akárcsak az előbbi esetekben – úgy ítéli meg, hogy a takarékoság elvének követése szolgálja leginkább a befogadó érdekét. Nem fordítja le a projekt kezdeményezőjének teljes elnevezését (főlőslegesennek ítéli, mert a célnyelvi olvasó számára nem jelentene semmit, hiszen a reáliák körébe sorolandó), de kompenzálás útján érzékelteti a program fontosságát. Ezt a fordító az *operatív* szó betoldásával éri el.

[5.]

Banca este obligată prin lege să furnizeze aceste informații către Banca Națională a României, **Ministerul Internelor și Reformei Administrative, Direcția Națională Anticorupție, parchetele de pe lângă instanțele de judecată, Ministerul Economiei și Finanțelor**, precum și, după caz, altor organe abilitate ale statului. [RK Banki-ker. jog 5]

[5a.]

Jogszabály kötelezi a Bankot arra, hogy ezen információkat a Román Nemzeti Banknak, a **Belügyminisztériumnak** (K.impl.Ö.), a **Korrupcióelleni Tanácsnak** (K.impl.Ö.), az

ügyészségeknek (K.impl.Ö.), a Közpénzügyi Minisztériumnak (K.impl.Ö.) és más hatóságoknak kiszolgáltassa (K.impl.Ö.). [RMK Banki-ker. jog 5.]

Ez a példa már érintkezik az intézmények és hivatalok megnevezését illető terminológiai kérdésekkel. Mégis a kihagyásos implicitációnál tárgyalom, mert a kódok által megjelölt valamennyi esetben adaptációval járó összevonás és kihagyás figyelhető meg. Minden esetben a fordító megpróbálta a célnyelvi országban létező intézménynevek közé leginkább illeszkedő kifejezést megtalálni. Három esetben összehasonlításra alapuló megfeleltetéshez folyamodott (l. *Belügyminisztérium, Közpénzügyi Minisztérium, ügyészség*), és egy esetben *ad hoc* fordítást hozott létre (l. *Korrupcióelleni Tanács*).

2.4.1.2. Betoldásos-magyarázó explicitáció

A következő mondatok a betoldásos-magyarázó explicitáció (3. táblázat 2. szsz.) példái. Esetükben beigazolódik Blum-Kulka explicitációs hipotézise, mely szerint a célnyelvi szöveg a betoldó magyarázatok és különböző explicitációs stratégiák alkalmazása révén mindig hosszabb lesz, mint forrásnyelvi eredetije volt (Blum-Kulka 1986. 19.).

[6.]

CONSILIUL LOCAL INEU, cu sediul în INEU, str. REPUBLICII, nr. 5 jud. ARAD, cod poștal 315300, telefon/fax 0257/511550 / 0257511965, cod fiscal 3519020, cont _____ Trezoreria Ineu, reprezentat prin Nicolae Mehelean, având funcția de primar al orașului Ineu, în calitate de achizitor..... [RK Szerződés 11.]

[6a.]

Borosjenő (román neve: Ineu) (B. expl. É.) település Helyi Tanácsa, székhelye: **Borosjenő (román neve: Ineu)**, Republicii utca 5., Arad megye, postai irányítószám: 315300, telefon/fax: 0257/511550/0257511965, adószám: 3519020, bankszámla: számlavezető: Trezoreria INEU, képviselője Nicolae Mehelean, polgármesteri minőségben, mint Megrendelő.... [RMK Szerződés 11.]

Mivel egy hivatalos okiratról van szó, elengedhetetlen a pontos azonosíthatóság. Ennek érdekében a fordító betoldja a település nevének magyar fordítása mellé a hivatalos román elnevezést is. Ennek oka, hogy sok esetben a magyarországi felhasználó nem tudja pontosan beazonosítani a települést annak magyar neve alapján, de számára elengedhetetlen az azonosítás. A fordító a felhasználó személyének ismeretében dönt az explicitálás e fajtája mellett, számára teszi funkcionálissá a célnyelvi szöveget.

[7.]

Între

- **Banca Comercială Română S.A., Sucursala Județeană Cluj, Cluj-Napoca cu sediul în str. George Barițiu 10/12, Cluj-Napoca, jud. Cluj, denumită în continuare Banca și**

- **SOCIETATEA VALORILE NOASTRE**, persoană juridică rezidentă, cu sediul în **str. Stelelor, nr. 24, Cluj-Napoca, jud. Cluj**, [RK Banki-ker. jog 3.]

[7a.]

- Szerződő felek: **Román Kereskedelmi Bank (hivatalos román neve: Banca Comercială Română S.A)** (B. expl. É.), **Kolozs megyei fiók, székhelye: George Barițiu u. 10–12. sz., Kolozsvár, Kolozs megye (a székhely hivatalos román neve: str. George Barițiu nr. 10–12, Cluj-Napoca, jud. Cluj)** (B. expl. É.), a továbbiakban a Bank és

- **ÉRTÉKEINK EGYESÜLET (Jegyzett neve: Societatea Valorile Noastre)** (B. expl. É.), román jogi személy: **Kolozsvár, székhelye Stelelor u. 24. (a székhely hivatalos román neve: str. Stelelor nr. 24, Cluj-Napoca)** (B. expl. É.)... [RMK Banki-ker. jog 3.]

Ebben a példában a tárgyalt explicitációtípus két újabb esetével találkozunk. Itt nemcsak a település hivatalos román nevét toldja be a fordító, hanem a székhelyet is feltünteteti mindkét nyelven. Ennek kapcsán említésre méltó, hogy a román nyelv a címek tekintetében bővít, vagyis a konkrétól halad az általános fele (a sorrend: utca, házszám, település, megye), a magyar nyelv pedig e tekintetben szűkít, vagyis az általánostól halad a konkrét fele (a sorrend: megye, település, utca, házszám). Ebben a szövegben a fordítás során a fordító nem tartja szem előtt a magyar szemléletnek megfelelő sorrendet, ilyen értelemben nem fordít, csak kétnyelvűsít. Ez jól látható a zárójeles román nyelvű betoldás révén is.

A másik eset az intézmény nevének kétnyelvű feltüntetése. Ennek oka, hogy mivel egy magyar érdekeltségű jogi személyről van szó, létezik annak hivatalosan elfogadott és használatos magyar neve is, ami az *Értékeink Egyesület*, de mivel a szóban forgó egyesület román jogi személy, rendelkezik hivatalosan jegyzett román névvel is. A hivatalos okmányokban e név által válik azonosíthatóvá, viszont a célnyelvi befogadó számára tökéletesen azonosítható a magyar megnevezés révén is.

[8]

Titlul planului: *Șosea ocolitoare cu acces din DN1F/E81, în DJ191C pentru devierea traficului din Zalău* [RK Pályázat 4.]

[8a]

A terv megnevezése: *Terelőút, melyre az 1F/E81-es főútról (DN1F/E81) lehet rátérni a 191C megyei út (DJ191C) irányában, melynek célja a forgalom Zilah (román neve: Zalău) municípiumból való elterelése* (B. expl. É.) [RMK Pályázat 4.]

A fenti példában a betoldásos-magyarázó explicitáció egy újabb fajtájával szembesülünk. Betűszó feloldása révén magyaráz a fordító a célnyelvi befogadó számára, hiszen a fordító tudja, hogy annak a DN és a DJ rövidítés (*drum național* és *drum județean*) nem jelent semmit, viszont a könnyebb azonosítás érdekében zárójelben a romániai rövidítést is feltünteteti.

Ebben a példában is megtaláljuk a településnév magyar fordítása mellett annak román változatát is (l. még a [6a.] és a [7a.] példákat), de az explicitáció klasszikus esetével társítva, hiszen általa a fordító utal a település rangjára is, megmagyarázva, hogy municípiumról van szó.

E példában láthattuk, hogy a fordító követi az explicitáció elvét, hiszen olyan plusz magyarázó elemeket iktat a szövegbe, melyek nem szerepeltek az eredeti szövegben (Klaudy–Simigné Fenyő 1996. 24.). Kijelenthető, hogy míg az első betoldás szükséges volt, a célnyelvi felhasználó igényei miatt, a második betoldás elhanyagolható lett volna, hiszen a befogadó számára nem fontos a település közigazgatási rendszerben elfoglalt helye.

[9.]

Ștampilă: Către Tribunalul Comercial Cluj, Nr. 04/1285/04 [RK Perirat 2.]

[9a.]

Bélyegző tartalma: A Kolozsvári Kereskedelmi Törvényszék figyelmébe, 04/1285/04 iktatószám (Către Tribunalul Comercial Cluj, Nr. 04/1285/04) (B. expl. É.) [RMK Perirat 2.]

A betoldásos explicitáció egyik, a hivatalos fordításokra jellemző példája a fenti jelenség. A példa az eredeti dokumentum egyik vizuális, nem írott jegyének (ti. bélyegzőnek) kétnyelvű leképzése a fordításban. A törvényszéki kereset címzettjét meghatározó bélyegző tartalmát magyar nyelvre fordítja a fordító. Szó szerint fordít, nem használ jogrendi megfeleltetést, hiszen ebben az esetben az nem eredményezne funkcionális ekvivalenciát, ehelyett az egyértelműséget célszerűen szolgálendő, feltünteteti a bélyegző tartalmát román nyelven is.

E művelet elvégzése azzal magyarázható, hogy a hivatalos fordító tudja, hogy a felhasználó szempontjából nem elhanyagolható a bélyegző tartalma, hiszen ez fontos információkat közöl a címettről és az iratcsomóról (ti. az ügyszámot, amely biztosítja a visszakereshetőséget a törvényszéki iratok tömkelegében). Kétnyelvű leképzésre azért van szükség, mert így a bélyegző szövege által jelölt deszignátum egyértelműen azonosítható a romániai perrendtartásban.

2.4.1.3. Explicitáció a Klaudy Kinga által tárgyalt értelemben

Az explicitáció (3. táblázat 3. sz.) olyan fordítási művelet, amelynek során a fordító nyíltabban és világosabban fejez ki valamit a célnyelvi szövegben, mint ahogyan azt a forrásnyelvi szöveg szerzője tette (Klaudy 2007. 156.).

[10.]

*Proiectantul este obligat ca în cursul lucrărilor de proiectare cu privire la **Constanta Fokus City Center** sa aplice metodele tehnice cele mai economice, dar care satisfac nevoile și funcțiile specifice. [RK Szerződés 8.]*

[10a.]

*Tervezőnek kötelessége, hogy a **Constanta Fokus City Center Bevásárlóközpont** (Expl.) megvalósítása során az adott igényeket, a speciális funkciókat és technológiákat kielégítő leggazdagosabb műszaki megoldásokat alkalmazza. [RMK Szerződés 8.]*

Ebben a példában az explicitáció azáltal valósul meg, hogy a fordító az építendő ingatlan rendeltetési célját is betoldja a megnevezés mellé, egyértelművé téve a szerződés tárgyát a célnyelvi olvasó számára.

Az eredeti szöveg megfogalmazója jól ismeri a szöveg által leírt szituációt, a fordító azonban érzékeli, hogy a befogadó számára már nem annyira nyilvánvaló, hogy mit is fed a *Fokus City Center* név, és emiatt dönt az explicitálás mellett.

[11.]

Cursanții pot învăța cum să recunoască și cum să exploreze posibilitățile ce apar pe piață, iar ca urmare a acesteia vor deveni firme mai profitabile. [RK Pályázat 2.]

[11a.]

*A résztvevők megtanulhatják, hogyan ismerjék fel és hasznosítsák a piacon megjelenő új lehetőségeket, **minek következtében vállalkozásuk fejlődésnek indulhat, és sikeresebbek lesznek*** (Expl.). [RMK Pályázat 2.]

Jelen példában a fordító nyomatékosító szándékkal a cselekvés eredményének bővebb kifejtéséhez folyamodik. Ennek az explicitációnak az oka a szövegtípusban rejlik. Egy pályázati felhívásról van ugyanis szó, melynek szándéka a figyelem felkeltése és minél több jelentkező toborzása, ezért a fordító bővít, és ezáltal többletinformációhoz juttatja a szöveg befogadóját.

[12.]

*Între subscrisa și pârâta s-a încheiat contractul de subantrepriză cu nr. 070/24.01.2007, prin care **reclamantul** se obligă să efectueze lucrări de instalații.* [RK Perirat 1.]

[12a.]

*A felperes és az alperes között alvállalkozói szerződés kelt a 070/24.01.2007 iktatószámmal, mely útján **a felperes kereskedelmi társaság*** (Expl.) munkálatok elvégzésére kötelezte magát. [RMK Perirat 1.]

Ebben a példában a fordító a felperes jogi személy minőségére utalva explicitál. E művelet szűkítő jelleggel bír, mivel kizárja a természetes személyeket a lehetséges felperesek köréből, és egyértelműsíti nemcsak a felperes jogi formáját, hanem a kereset jellegét is, besorolja azt a kereskedelmi jogi keresetek körébe. A hivatalos fordító, aki az ugyanolyan hosszúságú szövegbe ugyanazokat az információkat akarja beépíteni, kétségtelen, hogy bizonyos pontokon túltelíti a célnyelvi szöveget. A befogadói-dekódoló csatorna viszont szűkebb, mert a befogadó nélkülöz bizonyos ismereteket, melyeket a forrásnyelvi befogadó birto- kolt. Ha dinamikus szempontból ekvivalens fordítást kíván a fordító végezni, ki kell tágítania ezt a csatornát, és ezt csak úgy éri el, ha bizonyos redundanciához folyamodik. Arra azonban figyelnie kell a fordítónak, hogy a célnyelvi befogadó számára sem lehet nehezebb a szöveg megértése, mint az a forrásnyelvi befogadó esetében volt (Nida 1964. 131–132.).

[13.]

Colby Co Holdings Limited, persoană juridică străină, nu este înregistrată fiscal în România, nu are reședință în România și nici datorii față de Statul Român... [RK Közjegyzői 3.]

[13a.]

A Colby Co Holdings Limited nevű korlátolt felelősségű kereskedelmi társaság (Expl.), idegen jogi személy, nem szerepel egyetlen romániai adóhivatal nyilvántartásában sem, nincs romániai székhelye és nincs semmilyen tartozása a román állam felé. [RMK Közjegyzői 3.]

E szövegben a „...nevű, korlátolt felelősségű kereskedelmi társaság” kifejezés betoldásának egyik oka a forrásnyelvi és a célnyelvi olvasók háttérismerteinek eltérő volta. A jelenség másik oka nem a nyelvi rendszerek különbségében keresendő, hanem a nyelvek különböző „viselkedésmódjában”. A román nyelv sokkal nyitottabb az idegen szavak és elnevezésekkel szemben – szinte divatjelenséggé vált a nemzetközi (főként angol) szavak használata, így a román anyanyelvű forrásnyelvi olvasó számára nem volt szükség betoldani további információkat a kereskedelmi társaság neve mellé, számára az angol cégnév egyértelmű, és önmagában hordozza a jeltárgyat és annak tulajdonságait. A fordító azonban szükségesnek látta, hogy a magyar anyanyelvű olvasó számára explicitté tegye a nem eléggé pontos és nyilvánvaló információt.

[14.]

Banca poate refuza deschiderea de conturi sau efectuarea de operațiuni dispuse de clienți, în condițiile în care Clientul nu respectă legislația și regulamentele în vigoare; [RK Banki-ker. jog 5.]

[14a.]

A Bank jogosult a számlanyitást vagy az Ügyfél által kezdeményezett műveletet megtagadni, ha az Ügyfél megszegi a hatályos jogszabályokat és az érvényes banki szabályzatok előírásait (Expl.); [RMK Banki-ker. jog 5.]

Ebben a szövegrészletben az explicitáló információt a *banki* melléknév hordozza, amelynek révén a fordító pontosítja, hogy milyen szabályzatok előírásairól van szó. A jelenség oka valószínűleg az, hogy a fordító úgy ítéli meg, túl általános a román nyelvű megfogalmazás (ti. *regulamente în vigoare*), emiatt szükségesnek tartja, hogy betoldó magyarázat révén szűkítse a kifejezés értelmét. Ezáltal a jelzett szó kikerül a szabályzatok tömkelegéből, és elfoglalja helyét egy meghatározott típusú okiratok között, a befogadó így könnyebben fogja azonosítani a kifejezés jeltárgyát.

2.4.1.4. Implicitáció a Klaudy Kinga által tárgyalt értelemben

Az implicitáció (3. táblázat 4. szs.) olyan fordítási művelet, mely abból áll, hogy a kontextusra és a szituációra támaszkodva a célnyelvi szövegben implicitté teszünk valamit, ami a forrásnyelven explicit volt (Klaudy 2007. 182.).

[15.]

Subantreprenorul are obligația, ca odată cu semnarea prezentului contract să anexeze la contract, ca parte a anexei nr. 14. un certificat constatator original de la Registrul Comerțului, care nu poate fi mai vechi de 15 zile. [RK Szerződés 10.]

[15a.]

*Alvállalkozó köteles a jelen szerződés aláírásával egyidejűleg a szerződéshez csatolni a 14. számú melléklet részeként 15 napnál nem régebbi, eredeti **cégkivonatát** (Impl.) [RMK Szerződés 10.]*

Ebben a szerződésrészletben a tömörség és egyértelműség érdekében implicitál a fordító: a magyarországi befogadó számára irreleváns, hogy mely hivatalos szerv bocsátja ki Romániában a szóban forgó dokumentumot, számára csak a dokumentum neve fontos, hogy nyilvánvalóvá váljon számára, hová kell folyamodnia, hogy szert tehessen rá. Ebben az implicitációban is a jogi realia adaptáció útján történő fordításával találkozunk, mely egyben azt jelenti, hogy a fordító a lényegtelen információkat kihagyva a dinamikus ekvivalencia megteremtésére is törekszik.

[16.]

*Asfel subscrisa a realizat parțial **anumite lucrări, la care a fost obligată să le execute integral în conformitate cu contractul.** [RK Perirat 1.]*

[16a.]

*Emiatt a felperes bizonyos **felvállalt munkálatokat** (Impl.) csak részlegesen végzett el. [RMK Perirat 1.]*

Ebben az esetben az implicitáció egyben a jelentések összevonását is eredményezi grammatikai süllyesztés révén (Klaudy 1997a. 172.). Egyetlen szó szerkezet segítségével fordít egy teljes mellékmondatot. További implicitációt jelent, hogy a *felvállalt* melléknévi igenév hivatott betölteni az *în conformitate cu contractul* kifejezés által hordozott jelentést is. Ebben az esetben az implicitáció kondenzációval is együtt jár, ami azt jelenti, hogy a forrásnyelvi szövegrészt összevonjuk a célnyelvi szövegben, ennek eredményeképpen rövidebb szöveget kapva (Malone 1988. 17.).

A jelenség előfordulásának oka valószínűleg az, hogy a fordító a fordítási folyamat során azt észleli, hogy a forrásnyelvi szöveg túlságosan részletező, sőt redundáns. Emiatt dönt az implicitáció mellett, ezzel mintegy könnyítve a megértést.

[17.]

*SC MaryConsult SRL în parteneriat cu Asociația SilviaNobis în cadrul programului Phare 2004 – Coeziune Economică și Socială, Dezvoltarea Resurselor Umane oferă consultanță și organizează un curs intensiv pentru **conducătorii de IMM** din județele Harghita și Covasna. [RK Pályázat 2.]*

[17 a.]

*A MaryConsult Kft. és SilviaNobis Egyesület intenzív képzést indít a Hargita és Kovászna megyei **cégvezetők** (Impl.) számára, az Európai Unió által támogatott Phare 2004 program (Impl.) keretén belül. [RMK Pályázat 2.]*

Ez a példa két implicitációs jelenséget is tartalmaz. Az első esetében a betűszó kihagyásának lehetünk tanúi (*IMM – întreprinderi mici și mijlocii*), mely azonban módosítja a szöveg értelmét is, hiszen így a *cégvezetők* főnév minden

vállalkozótípusra vonatkozik, holott az eredeti szövegben csak a kis- és közép-vállalkozókra volt utalás. Valószínűleg a fordító azért dönt e kihagyás mellett, mert nem sikerül feloldania a betűszót.

A második jelenség esetében a *Phare-program* rövidített nevét tartalmazza a fordított szöveg (kihagyja a program célkitűzéseire is utaló teljes megnevezést), ez azonban, bár a szöveg értelmén nem változtat, nehezebbé teszi az azonosítást. A fordítói döntés mögött valószínűleg az áll, hogy a fordító tudja, az érdeklődő célközösség számára egyértelmű (vagy legalább is könnyen azonosítható), mely programról van szó.

Mindkét esetben azt mondhatjuk, hogy önkényes fordítói döntés volt az implicitáció, nem pedig nyelvspecifikus vagy nyelvpárspecifikus fordítási szükségszerűség. Így leginkább a pontatlan fordításként tárgyalt kategóriájához közelíti a szövegrészletben alkalmazott fordítói megoldást, hiszen mindkét esetben lefordítható lett volna a kifejezés. Ha viszont a fordító azért használ körülírást, mert nem értette pontosan a forrásnyelvi szöveget, és nem találta meg a megfelelő terminust, akkor ez a textuális adekvátság megszegését is jelenti (Neubert 1985. 57.).

[18.]

Prețul de cesiune stabilit de comun acord între noi părțile contractante este prețul stabilit prin contractul cesionat. [RK Szerződés 5.]

[18a.]

Az engedményezési ár közös megegyezés (Inpl.) alapján megegyezik az engedményezett szerződésben megszabott árral. [RMK Szerződés 5.]

Ebben a szövegrészletben egy nem kötelező implicitációról beszélhetünk, hiszen lefordítható lenne szó szerint a teljes román kifejezés is, de a bővítési lehetőségek különbözősége miatt nehézkessé válhatna a fordítás (*alulírott felek között létrejövő közös megegyezés alapján*). Emiatt a fordító kondenzációval járó implicitációt alkalmaz, a célnyelvi normához jobban alkalmazkodó, tömörebb szöveget alkotva.

2.4.2. Kihagyás és betoldás

2.4.2.1. Kihagyás

A hivatalos fordítások esetében a kihagyás tekinthető a „legveszélyesebb” fordítási műveletnek, hiszen a hivatalos szövegek valamennyi eleme kiemelkedő jelentőséggel bírhat a szerződő vagy pereskedő felek számára. Tehát a fordítónak óvatosan kell ehhez a művelethez folyamodnia.

A hivatalos fordítás teljesértékűsége az eredeti szöveg értelmének totális és pontos átadását jelenti, valamint az eredetinek való teljes értékű funkcionális-stilisztikai megfelelést. A fordító elsősorban nem arra törekszik, hogy a

forrásnyelvi és a célnyelvi közlés egybeessen, hanem arra, hogy a fordítás ve-vőjére ekvivalens hatást gyakoroljon, meghatározott viselkedéstípust váltson ki (Komisszarov 1980b. 193–194.).

A hivatalos fordítások funkcionalitásának alapfeltétele a fordított szöveg adekvátsága. Ez függ a forrásnyelvi szöveg adekvát megértésétől és a célnyelv megfelelő használatától, valamint a fordítási folyamat során végbemenő jelenségektől (Fang 1959. 1.).

A jogszabályok szövegének szigorú formai kötöttsége felveti azt a kérdést, lehet-e jogszabályok fordításkor alkalmazni a különböző tömörítő és bővítő technikákat, amelynek lényege a forrásnyelvi formától való jelentős mértékű elszakadás és a célnyelvi norma önálló megalkotása. Válaszom igenlő, hiszen a célnyelvi szövegnek magyarul is okiratként kell funkcionálnia, be kell illeszkednie a magyar alkalmazott jogi dokumentumok sorába. E műveletek végrehajtásának lényege, hogy az eredeti üzenet megőrzése érdekében a fordító szükségszerűen elszakad a forrásnyelvi szöveg nyelvtani, morfoszintaktikai szerkezeteitől. Ez a megállapítás, amely minden típusú szöveg fordítására érvényes, igaz a még olyan formafüggő szövegek esetében is, mint a jogi dokumentumok, szerződések vagy akár a jogszabályok szövege.

Gyakran a fordító a célnyelvben rövidebben, kevesebb szóval tudja megfogalmazni ugyanazt a tartalmat. A román nyelvű jogi szövegekben igen gyakran találkozunk az *în conformitate cu prevederile legale, în așa măsură încât* stb. típusú kifejezésekkel. Ezek a kifejezések – és sok esetben az általuk bevezetett mondatok – a magyar változatokban egyáltalán nem szerepelnek. Az ilyen elemek kihagyásával információvesztés nem következik be, a rövidebb megoldással a fordító a célnyelv használati szokásrendszeréhez igazodik.

Az alábbi példák (a [19a.] [20a.] [21a.] és a [22a] szövegrészletek) a kihagyás különböző eseteit szemléltetik (l. a 3. táblázat 5. sz.).

[19.]

*Achizitorul își rezervă dreptul de a denunța unilateral contractul de lucrări, în cel mult 30 de zile de la apariția unor circumstanțe care nu au putut fi prevăzute la data încheierii contractului și **care conduc la modificarea clauzelor contractuale în așa măsură încât îndeplinirea contractului ar fi contrară interesului public.** [RK Pályázat 4.]*

[19a.]

A Megrendelő fenntartja magának a jogot, hogy egyoldalúan felbontsa a szerződést 30 napon belül valamely körülmény beálltától számítva, mely nem volt előre látható a szerződés megkötésének időpontjában (Kih.), és mely miatt a szerződés ellenkező a köz érdekével. [RMK Pályázat 4.]

Ebben a példában a fordító a forrásnyelvi szöveg egy teljes mondatát hagyja ki, és a megmaradó mellékmondatot is egyszerűsíti. Ez tulajdonképpen egy könnyítő stratégia, amely során a fordító az okirat szövegét kívánja könnyebben érthetővé és követhetőbbé tenni, anélkül, hogy feláldozná funkcionalitását. Ez olyan fordítói eljárás, amely a szöveg tartalmán nem változtat, legfeljebb egy-

szerűsít, de világosabbá teszi az információk és a gondolatok közötti relációkat, vagyis a szöveg egészének kognitív, logikai struktúráját. Ennek ellenére megkérdőjelezhetjük a művelet elvégzésének jogosultságát.

Ha elfogadjuk, hogy az emberi kommunikáció dedukció útján történik, akkor mondhatjuk, hogy az elsődleges közléshelyzetben a hallgatóság következtet arra, hogy a közlő fél mit akart mondani és megértetni. A fordítás azonban mint másodlagos közléshelyzet azt eredményezheti, hogy a hallgatóság nem azokat a kontextushoz köthető feltételezéseket fogja megtenni, mint amit a forrásnyelvi közlő fél elvár tőle, lehetséges, hogy ő másképpen építi fel a közléshelyzetet (Gutt 2000. 76.). Éppen ezért a hivatalos szövegek fordítása során a fordítónak törekednie kellene a teljes fordításra, nem szabadna kihagynia mondatrészeket vagy szövegrészeket, sőt még a *panelemeknek* nevezhető részeket sem, hiszen ezek is a szöveg szerves részét alkotják, és veszélyeztethetik az okirat hitelességét.

[20.]

Prezenta Convenție intră în vigoare prin autentificare, începând cu data semnării de către părți și este validă pe o durată nedeterminată. [RK Banki-ker. jog 4.]

[20a.]

Jelen megállapodás (Kih.) az aláírás pillanatában lép életbe, és meghatározatlan ideig érvényes. [RMK Banki-ker. jog 4.]

E román nyelvű szövegrészlet magyar nyelvű fordításából kimarad fordítói önkény miatt egy fontos részlet: *intră în vigoare prin autentificare*. Ez a kihagyás nem okoz megértési nehézséget, de annál inkább érinti a dokumentum hitelességét. Egy ilyen jellegű kihagyás azt is eredményezheti, hogy a célnyelvi befogadó szem elől téveszti azt a tényt, hogy egy hiteles dokumentumot tart a kezében, és ez fogja meghatározni a további viszonyulását a szöveghez. A hivatalos fordítónak figyelnie kell az ilyen jellegű részletekre, amelyek a szövegépítést nem befolyásolják, de a használati értéket (ti. a felhasználhatóságot) csökkenthetik.

[21.]

Banca noastră trebuie să țină evidente și situații financiare corecte, în conformitate cu prevederile legale în materie, acordând o atenție specială protejării patrimoniului. [RK Banki-ker. jog 6.]

[21a.]

A Banknak pontosan kell vezetnie nyilvántartásait, pénzügyi beszámolóit (Kih.), különös figyelemmel a társasági vagyokra. [RMK Banki-ker. jog 6.]

A fenti példában a román nyelvű eredeti szöveg részletezőbb, a fordítás azonban egyszerűsít. Kihagy egy szövegrészletet, melynek jelenléte nem szükségszerű, hiszen a befogadó számára nyilvánvaló, hogy a bankszakmában az elvárásoknak megfelelően és a törvényt tiszteletben tartva kell elkészíteni

a dokumentumokat. Ebben az esetben tehát egy olyan szövegegység kihagyásával találkozunk, melynek értelme implicit módon továbbra is megtalálható a szövegben, annál is inkább, mert jellege miatt ez a részlet tekinthető ún. *panelelemnek* is, mely nem befolyásolja sem magát a szöveget mint textust, sem annak funkcionális értékét. Bár a hivatalos fordítónak óvatosan kell a *panelemek* önkényes kihagyásával bánni, ebben az esetben indokolt és elfogadható a kihagyás, mert a szöveg fordításakor a fordító az értelmet az extralingvisztikai tényezők segítségével ragadta meg. Ez a *panelem* kihagyása ellenére lehetővé tette az értelem megőrzését.

Nő a tartalmi távolság a fordítás és az eredeti között, amint az extralingvisztikai ismeretek működésbe lépnek. A szakismeret, mely révén a fordító tudja, hogy a szóban forgó szövegrészlet csak *panelem*, tudatosítja benne, hogy a fordítandó szöveg függvényében a fordítási stratégiát is módosítani kell. Emiatt nem törekszik a szó szerinti fordításra, hanem bátran kihagyja a befogadó számára irreleváns elemeket.

[22.]

Nu se vor efectua plăți cu privire la salariile personalului de supervizare și administrativ, acestea vor fi incluse în prețurile conținute în Lista de prețuri pentru manoperă. [RK Pályázat 4.]

[22a.]

*Nem fogják felszámítani az adminisztratív és felügyelő személyzet kifizetésének költségeit, mert ez a **kivitelezések listáján** fog szerepelni (Kih.) [RMK Pályázat 4.]*

A [22/22a.] példában a kihagyásnak tömörítő jellege van, és a könnyebb megértést szolgálja. A kiemelt szókapcsolat fölösleges a román szövegben is. A fordító döntése tehát indokolt, és a célnyelvi befogadó érdekét szolgálja. A fölösleges túlfogalmazást leegyszerűsítve olyan formába önti a célnyelvi szöveget, mely a bonyolult szerkezetet feloldja, és egyértelművé teszi a szövegrészletet. További oka ennek a kihagyásnak a már említett bővítési sajátosságokban is kereshető, hiszen a szó szerinti fordítás a túlbővítés miatt érthetlenséget okozna.

2.4.2.2. *Betoldás*

A betoldás adatai a 3. táblázat 6. sorában láthatók.

[23.]

*Subantreprenorul a verificat **proiectele** puse la dispoziție de către Antreprenor, respectiv a luat la cunoștință anterior condițiile locale și pe baza acestora declară, că își asumă obligația realizării conform proiectelor și în calitate prevăzută a lucrării, stabilite în contract. [RK Szerződés 10.]*

[23a.]

*Az Alvállalkozó a Megrendelő által rendelkezésére bocsátott tender dokumentációt, **vagyis a műszaki tartalom és funkció meghatározásokat, terveket** (Betold.) átvizsgálta, va-*

lamint a helyszíni adottságokat előzetesen megismerte, és ezek alapján kijelenti, hogy a szerződésben meghatározott munka terv szerinti és előírt minőségű teljesítésére vállal kötelezettséget. [RMK Szerződés 10.]

A fenti szövegrészlet egy szerződés része, amelynek fordítása hosszabbra sikerült, mint az eredeti szöveg, a fordító ugyanis egy bővített főnévi szerkezetet toldott a *tender dokumentáció* kifejezés kiegészítőjeként a szövegbe, mintegy magyarázva annak tartalmát is. A jogi nyelvhasználat speciális jellemzője a nominalizáció, amely a fentihez hasonló hosszú magyarázó betoldásokat eredményez a mondatokban. Bár e betoldás nehézkessé teszi a szöveget, mégis lényeges információkat hordoz. Ez a mondatrészlet az eredeti román kifejezés ún. *leíró ekvivalensévé* válik, ami azt jelenti, hogy a fordító a szövegen belüli magyarázattal határozza meg az eredeti forrásnyelvi kifejezést. A textualitás szintjén célzatosság is megfigyelhető, ami azt jelenti, hogy a szöveg létrehozója tudja, hogy kinek és milyen célból készült a szöveg (megrendelésre készülő fordítás), és így rendelkezik a szituáció ismeretével is (Gile 1995. 23.). Abban az esetben, ha a célnyelvi kultúrában nem létezik egy bizonyos szövegtípus, és így nem adott a szituáció, mint ebben az esetben is (a projekt kifejezés ugyanis a magyar jogi nyelvben nem annyira használt, mert más szakterületeken – főként a gazdasági nyelvben – honosodott meg), a fordítónak meg kell találnia a legközelebb álló kifejezést (itt ez a *tender*), de mivel nincs pontos lefedés a két kifejezés által hordozott értelem között, a fordító betoldásra kényszerül, hogy a fordítás illeszkedni tudjon a szituációhoz.

[24.]

Domnule președinte, rugăm ca după efectuarea procedurii legale să pronunțați o hotărâre prin care să dispuneți... [RK Perirat 2.]

[24a.]

Tisztelt (Betold.) Elnök úr, törvényes képviselő révén (Betold.) kérjük, hogy a törvényes eljárás lefolytatása után hozzon döntést, melyben elrendeli ... [RMK Perirat 2.]

Ebben a példában egy célnyelvi kultúra által kötelezővé tett betoldással találkozunk. A fordító a megszólításba betoldja a *tisztelt* melléknevet, mely elengedhetetlen a magyar anyanyelvű olvasó számára, hiszen az udvarias megszólítás fontos tartozéka bármely kérelemnek és keresetnek. A magyar szövegben még található egy további betoldás is, melynek értelmét a fordító *látja bele* a szövegbe, hiszen az a perrendtartásról való ismeretei révén tudja, hogy keresetet kizárólag jogi képviselő intézhet egy kereskedelmi társaság nevében valamely bírósághoz vagy törvényszékhez.

[25.]

Clientul a declarat că prezenta este în conformitate cu voința sa, astfel a semnat-o personal în fața mea. [RK Közjegyzői 1.]

[25a.]

*Az ügyfél **felolvasás és áttanulmányozás után** (Betold.) akaratával mindenben egyezőnek jelentette ki, és azt előttem saját kezűleg aláírta. [RMK Közjegyzői 1.]*

Ebben a példában a fordító a betoldás révén egy ritualizált aktust képez le a fordításban, háttérismeretei és tapasztalatai révén ugyanis tudja, hogy a közjegyzői eljárás része az okirat aláírást megelőző elolvastatása. Ebben az esetben a fordító nem szöveget fordít, hanem szituációt.

[26.]

În cursul acestor consultații am formulat ideea, că ne pregătim pentru o investiție mai mare în regiunea în cauză. [RK Pályázat 1.]

[26a.]

Ezen megbeszéléseken megfogalmaztuk, hogy nagyobb volumenű idegenforgalmi (Betold.) beruházásra készülünk a térségben. [RMK Pályázat 1.]

Ennek a román mondatnak a magyar fordítása tartalmaz egy többletinformációt: megtudjuk, hogy idegenforgalmi befektetésről van szó. Ekképp a szövegrészlet anélkül is egyértelmű a célnyelvi olvasó számára, hogy ismerné a pályázat teljes szövegét. A fordító dekontextualizálja a mondatot, önmagában is érthetővé téve azt.

A fordító a befogadók érdekeit szolgálja: azt szeretné elérni, hogy a kommunikációs aktus sikeres legyen, az olvasók azonnali elolvasás révén pontosan tudják, milyen típusú befektetésről fognak a továbbiakban olvasni. E betoldásra további magyarázatként szolgál az, hogy a fordító saját, a szituációra vonatkozó ismereteit is felhasználja a fordítás elkészítése során.

[27.]

Părțile declară că toate cele convenite mai sus sunt raportate la dispozițiile contractului de colaborare autentificat sub nr. 7x/10.01.2005, de Notarul Public Maria Pop. [RK Szerződés 4.]

[27a.]

A jelen okiratot indítványozó és aláíró felek (Betold.) nyilatkozzák, hogy a fentebbi módosítások összhangban állnak, és megfelelnek a Maria Pop kolozsvári közjegyző által 7x/10.01.2006. szám alatt hitelesített Együtműködési szerződés rendelkezéseinek [RMK Szerződés 4.]

Jelen esetben a román *părțile* főnévnek megfelelő magyar *felek* főnév bővítményeként megjelenik két melléknévi igenév is, melyek az alany jogi minőségét hivatottak tisztázni. Ennek a betoldásnak pontosító jellege van, és szintén annak a „belehallásnak” az eredménye, mely abból a helyzetből fakad, hogy a fordító ismeri a szituációt, és annak szereplőit, tudja, hogy mi előzte meg, és mi fogja követni az illető jogi aktust (vagyis a nyilatkozat megtételét).

2.4.3. Egyszerűsítés és bővítés

2.4.3.1. Tömörítés, egyszerűsítés és pontatlan fordítás

A tömörítés, az egyszerűsítés és a pontatlan fordítás jelenségére vonatkozó adatok a 3. táblázat 7., 8. és 9. sorában tekinthetők meg.

[28.]

Prețul de execuție asigură executarea tuturor lucrărilor și acoperirea cheltuielilor pe care contractul le enumeră ca lucrări de executat și care sunt necesare pentru realizarea completă și profesională a lucrărilor stabilite în conținutul tehnic, **având în vedere condițiile locale, și în cazul în care acestea nu sunt amintite detaliat.** [RK Szerződés 10.]

[28a.]

A vállalási ár (Pontatlan) fedezetet nyújt mindazon munkák költségére, melyet a szerződés elvégzendő munkaként felsorol, és amelyek szükségesek a műszaki tartalomban meghatározott munkák szakzerű elvégzésére, figyelembe véve **a helyszíni körülményeket és adottságokat** (Tömör.). [RMK Szerződés 10.]

Ebben a szövegrészletben egyszerre két egyszerűsítő fordítási jelenséggel találkozunk. Mindjárt a mondat első kifejezésének, mely ebben az esetben az alany, a fordítása pontatlan, hiszen nem *vállalási árról*, hanem *kivitelezési árról* van szó. A fordításban megjelenő kifejezés bizonytalanná teheti a célnyelvi befogadót abban a tekintetben, hogy pontosan mire vonatkozik a *vállalási ár* kifejezés, hiszen számára nem elérhető az eredeti, így lehetetlen az összevetés. Ennek a jelenségnek a magyarázata az, hogy a fordító nem ismeri pontosan a szerződésszövegekre jellemző terminológiát, és nem is ellenőrzi a különböző kifejezéseknek a forrásnyelvi és a célnyelvi jelentéseit.

Megfigyelhetjük, hogy a fordításban a forrásnyelvi szöveg utolsó tagmondata hiányzik. Ez a tömörítés tulajdonképpen egyszerűsít, de nem összevonás, hanem kondenzálás révén. Rövidebbé teszi a szöveget egy olyan tagmondat kihagyása által, mely érthetőség és felhasználás szempontjából lényegtelen. A fordítónak azért sikerül feltalálnia magát egy ilyen helyzetben, mert előtte már találkozott hasonló helyzetekkel és szövegekkel. A fordító valahányszor ilyen szöveggel találja szembe magát, tudja, hogy mit kell vele kezdenie: ebben az esetben tömörít a megértés egyszerűségét szolgálva. Ezt nevezik *berögződött szituációtípusnak* (Neubert 1985. 70.).

[29.]

În ce privește subpunctele d și e din prezenta acțiune considerăm că subscria a fost grav prejudiciată de acțiunea părții, care nu a pus la dispoziție frontul de lucru, beneficiul nerealizat de subscria reprezentând câștigul nerealizat, iar dacă ar fi fost lăsat să execute aceste lucrări și aceasta din urmă le-ar fi executat și ar fi achiziționat materialele respective ar fi realizat acest profit. (...) [RK Perirat 2.]

[29a.]

Ami a d) és e) alszakaszokat illeti, úgy gondoljuk, hogy az alperes azzal károsította meg (Egysz.) a felperest, hogy nem adta át hivatalosan a munkaterületet. Emiatt ez utóbbi nem végezte el a munkálatokat, és nem szerezte be a szükséges anyagokat, és ekképp veszteség érte (Tömör). (...) [RMK Perirat 2.]

A román szöveg követhetetlen, szövedékes, többszöri elolvasás szükséges, hogy sokszor még a központosítást is nélkülöző szöveglabirintuson „átverekedje” magát a laikus olvasó. Ennek megőrzése és átemelése a fordított szövegbe talán még értelmetlenebb szöveget eredményezett volna. Így a fordító a szenvedő szerkezetet cselekvővel váltja fel, sokkal érthetőbb mondatot alkotva, majd ennek egyetlen tárgyi mellékmondatot rendel alá, így pontosabban azonosítható a felperest ért kár. A több tagmondatból álló bonyolult mondatot központosítás alkalmazásával felbontja a fordító, majd ebben a második mondatban tömörítést alkalmaz több grammatikai átváltási műveletet ötvözve. Így határozószóval helyettesít egy teljes mondatot (ti. *iar dacă ar fi fost lăsat să execute aceste lucrări – emiatt*), majd antonim fordítás és grammatikai csere révén nézőpontot vált, és kijelentő módban levő tagadó igékkel fejezi ki a román feltételes módban levő állító igéket.

E műveletek elvégzésének oka az, hogy a fordító a minőség elvét tartja szem előtt: úgy akarja megfogalmazni a szöveget, hogy annak szövegszegmensei képesek legyenek a kommunikációs cél betöltésére. A célnyelvi befogadó szempontjából sikeresnek akkor nevezhető a kommunikáció, ha megérti a fordításban jelen levő üzenettartalmat, és ezáltal úgy tud cselekedni, ahogyan azt a forrásnyelvi feladó elvárta tőle. A forrásnyelvi feladó (valószínűleg nem nyelvész képzettségű, jogász) túl sok mindent akar a szöveg révén egyszerre a befogadó tudomására hozni; a fordító felismeri ezt a helyzetet, és nem vállalja annak kockázatát, hogy munkája hitelességét bárki is megkérdőjelezze, ezért a szövegen ejt szemmel látható módosításokat (Gile 1995. 37.).

Következtetésként mondhatjuk, hogy a jelen fordítás létrehozása során szükségszerű volt a forrásnyelvi szöveg egyszerűsítése és a tömörebb megfogalmazás alkalmazása: ezáltal a célnyelvi szöveg funkcionalitás szempontjából sikeresebbé vált, mint maga az eredeti, és a fordítói hitelességen sem esett csorba.

[30.]

... să obligați pârâta la plata sumei de 1.137.542,58 euro și 216.133,09 euro reprezentând TVA aferent sumei principale în echivalent lei la cursul BNR din ziua plății reprezentând rest de plată pentru contravaloarea lucrărilor efectuate de către subscrisa la construcția centrului comercial [RK Perirat 2.]

[30a.]

... hogy az alperes fizessen 1.137.542,58 EURO + 216.133,09 EURO ÁFA értékű lejt a RNB napi árfolyamán, mely az elvégzett munkálatok ellenértéke... (Pontatlan) [RMK Perirat 2.]

E román nyelvű mondat fordítása során a fordító elmulasztott lefordítani egy lényeges részletet, hiszen a román szöveg azt a kifejezést tartalmazza, hogy

rest de plată (jelentése: *fennmaradt összeg*), a magyar szövegben csak az jelenik meg, hogy *ellenértéke*, mely a teljes és nem a fennmaradt összegre vonatkozik.

A fordító az egyedüli személy, aki mind a forrásnyelvi, mind pedig a célnyelvi szöveggel kapcsolatba kerül. Ő igazolhatja a fordított szöveg tartalmát is (Chesterman 1993. 1–2.). Ezért a fordítónak meg kell felelnie az „elszámoltathatósági normának”,³³ mely a hűség és etika alapelveit ötvözi. Emellett a hivatalos fordítók esetében nem elhanyagolható a „kapcsolat normájának”³⁴ való megfelelés sem: fontos, hogy a megfelelő kapcsolat megőrződjön a forrásnyelvi és a célnyelvi szöveg között. Ehhez a fordítónak meg kell őriznie az eredetiben megtalálható információk összességét (Chesterman 1993. 8–9.). Ebben az esetben a fordító az elkövetett fordítói tévedés által mindkét normát megszegi. Pontatlansága félreértést, sőt jogvitát is eredményezhet.

[31.]

Sediul societății este în România, com. Aiton, str. Principală, nr. 461A, jud. Cluj.
Domeniul principal de activitate al societății este din domeniul Construcții de clădiri (411-Dezvoltare imobiliară), iar obiectul principal de activitate este conform CAEN: 4110 – Dezvoltare (promovare) imobiliară. [RK Banki-ker. jog 2.]

[31a.]

Székhely: (Egysz.) Románia, Ajton, Fő út 461/A, Kolozs megye.
A társaság fő tevékenységi területe: 411 – saját ingatlan javakkal kapcsolatos tevékenységek. (Pontatlan). [RMK Banki-ker. jog 2.]

A szövegrészlet egy alapító okirat része. A román szöveg esetében bővebb megfogalmazás figyelhető meg. A célnyelvi szöveg írója egész mondatral fejezi ki azt, amit a fordító egyetlen szóval fog leképezni a fordításban. Ez a fordításban tömörítést eredményez, de a létrejövő szöveg pontosságát nem befolyásolja, a célnyelvi olvasó is pontosan fogja tudni, hogy mire vonatkozik a *székhely* szó, nincs szükség további információkra a megértéshez.

A fordítói választás oka, hogy a megszóvegező funkcionális szövegekvalenciára törekszik (Harvey 2000. 2–6.): azt a fogalmazási módot alkalmazza, melyet az eredeti, nem fordított és azonos dokumentumtípusba sorolható szöveggel való összevetés során tapasztalt [l. *MK Bank-ker.jog 3.*].

A következő mondatban azonban pontatlan a fordítás, mert nem tér ki külön a tevékenységi terület és a tevékenységi körök megkülönböztetésére, pedig ennek fontos szerepe van a cég bejegyzési eljárása során. Tehát ebben az esetben a fordítói önkény tévedést eredményez, és pontatlanságot okoz, mely az irat hitelességét, sőt használhatóságát is megkérdőjelezheti. Mondható, hogy e jelenség oka a rossz kontextuális előfeltevés, amely miatt a fordító rossz, nem megfelelő pontossággal fordított. A kontextus meghatározza a kijelentés formáját és minőségét is, ezért ha a fordító a kontextust nem érti, vagy rosszul ismeri fel, nem megfelelő mondatot vagy kifejezést fog alkalmazni, esetleg kihagy lé-

33 Angol eredetije: *accountability norm* (l. Chesterman 1993).

34 Angol eredetije: *relation norm* (l. Chesterman 1993).

nyeges elemeket (amint az ebben az esetben is történt). A kontextus révén fény kell derülnön arra, hogy a kijelentést szükséges-e explicitálni, vagy implicit módon érthetővé válik másodlagos műveletek nélkül is (Hewsen–Martin 2000. 77.). Ebben az esetben szükség lett volna külön explicitálni a tevékenységi körökre és a tevékenységi területre vonatkozó hivatkozásokat, azonban a fordító elmulasztotta ezt.

[32.]

*Toate diferendele ce ar putea apare între asociați se vor soluționa pe cale amiabilă. **Liti-giile dintre asociați nerezolvate pe cale amiabilă, precum și cele cu persoane juridice și fizice** sunt în competența instanței judecătorești din România. [RK Banki-ker. jog 2.]*

[32a.]

*A társultak közötti viták békés úton rendeződnek. Abban az esetben, ha **valamely vitát** nem lehet békés úton rendezni, a jogvita megoldásában a romániai bíróságok (Tömör.) illetékesek. [RMK Banki-ker. jog 2.]*

A fenti példában a tömörítés eszköze az, hogy a fordító kihagy egy mondatrészletet (...*diferendele dintre asociați nerezolvate pe cale amiabilă, precum și cele cu persoane juridice și fizice...*) és egyetlen főnévi határozatlan névmással képzi azt le a célnyelvben (*valamely*). Ennek a tömörítésnek összefoglaló és sűrítő jellege van, hiszen az alkalmazott névmás jelentése magába foglalja a teljes kimaradó szerkezet értelmét, és így a visszaulás eszközeként szerepet játszik a kohézió megteremtésében és a logikusabb szövegszerkesztésben is.

A jelenség előfordulásának oka abban a fordítói szándékban keresendő, hogy a fordító a szöveg stílusát akarja fejleszteni, és ezáltal az érthetőséget növelni (Mayoral-Asensio 2003. 50.). Ezért az általa szükségtelennek ítélt szövegrészek és formulák fordítását elhanyagolja. A fordító ebben az esetben ezt megteheti, hiszen a *valamely* névmás általános jellegénél fogva magába foglalja a teljes forrásnyelvi kifejezés tartalmát.

[33.]

*Pornind de la aceste principii generale, **obiectivele proiectului pilot** au vizat:*

- Creșterea gradului de participare la educație și reducerea riscului de abandon școlar pentru copiii cu dificultăți de învățare sau pentru cei provenind din medii defavorizate socio-economic, cu accent asupra copiilor de etnie roma.

- Asigurarea competențelor de bază și a unei minime profesionalizări pentru copiii romi și cei proveniți din medii defavorizate socio-economic, care au părăsit sistemul de educație înainte de absolvirea învățământului obligatoriu. [RK Pályázat 5.]

[33a.]

Céljai (Tömör.) (Pontatlan):

- az oktatásban való részvétel növelése hátrányos helyzetű gyerekek számára, különös tekintettel a roma gyerekekre (Tömör.)

- alapképzés és mesterség biztosítása ezeknek a gyerekeknek, (Egysz.) (Pontatlan), ha kimaradtak a normális rendszerű iskolából tanulmányaik befejezése előtt. [RMK Pályázat 5.]

Láthatjuk, hogy már mindjárt a felvezető mondatrész fordítása két fordítási jelenséggel szembesít bennünket, hiszen egyidejűleg tömör és pontatlan is. A morfológiai szempontból szintetikus megfogalmazás, bár a rag révén leképezi a román nyelvű mondat értelmének egy részét, mégis hiányos, és pontatlan is. Hiszen a román nyelvű szöveg nemcsak a projekt célkitűzéseire utal, hanem azt is megmutatja, hogy e célkitűzések honnan származnak, a fordító azonban ezt figyelmen kívül hagyja. Ha a szöveg olvasásában haladunk előre, láthatjuk, hogy a továbbiakban is egyszerűsít, és erőteljesen sűrít a fordító. Ebből arra a következtetésre juthatunk, hogy a fordítás célja valószínűleg csak informálni a célnyelvi befogadókat ennek a projektnek a létéről és céljairól.

Reiss úgy gondolja, hogy a szövegtípus határozza meg a választandó fordítási módszert és az ekvivalenciát is (Reiss 1971. 265.). Az ekvivalencia fennmaradásának lényege, hogy a szöveg funkciója megmaradjon. A tapasztalat azt mutatja, hogy a fordításnak ugyanaz a funkciója, mint a forrásnyelvi szövegnek: az informatív szövegeket többnyire azzal a szándékkal fordítják le, hogy a szövegben levő információkat továbbítsák a célnyelvi befogadóknak (Stolze 1994. 189.). Mivel itt egy tartalomközpontú szövegről van szó, a fordítás lényege az információ közvetítése, ezért a fordítónak a *tartalom* maradéktalan visszaadására kell törekednie, mégpedig egyszerű köznyelvi eszközökkel. Így az ekvivalencia feltétele az *információ* átvitele lesz, ennek érdekében pedig a fordító az egyszerűsítés valamennyi eszközével élhet.

2.4.3.2. Túlfordítás és bonyolult szerkesztésmód

A túlfordítás és a bonyolult szerkesztésmód jelenségének adatai a 3. táblázat 10. és 11. sorában láthatók.

[34.]

Antreprenorul **nu achită** pentru lucrări suplimentare sau pentru modificări de conținut tehnic determinatoare de cheltuieli suplimentare, care sunt **consecința eventualei neglijențe a Subantreprenorului sau subantreprenorilor săi**, respectiv pe care Antreprenorul nu le-a comandat în scris. [RK Szerződés 10.]

[34a.]

Megrendelő **nem teljesít kifizetést** (Túlford.) olyan többletköltséggel járó pótmunka vagy műszaki tartalom módosítás után, amely **Alvállalkozó vagy alvállalkozója nem szerződésszerű teljesítésére, illetve mulasztására visszavezethető ok következménye** (Túlford.), vagy amelyet Megrendelő írásban nem rendelt meg. [RMK Szerződés 10.]

Ennek a román nyelvű mondatnak a magyarra való fordításakor a túlfordítás két fajtájával is találkozunk. Az első túlfordításnak (*nu achită – nem teljesít kifizetést*) három lehetséges oka van: az egyik ok a jogszabályokra jellemző terjengősség. A jogszabályok alkotói úgy vélik, hogy a köznyelvi szó esetleg szakszerűtlenné tenné a szöveget, és ennek érdekében a lazább szerkesztésmódhoz folyamodva nagyon sok nyelvi elem segítségével próbálnak kifejezni minél

„szakszerűbben” olyan jelentéseket, melyeket egyetlen szóval is pontosan meg lehetne határozni. Ez lehet egyik oka annak, hogy a fordító az amúgy egyetlen tagadó igével (*nem fizeti ki*) kifejezhető értelmet egy analitikus igei szerkezettel fejez ki a célnyelvi szövegben, mely a a mesterkéeltség hatását kelti.

A másik ok a nyelvhasználati divatban rejlik, gyakran hallani, sőt olvasni ugyanis a hivatalos stílushoz tartozó szövegek fordításában *leellenőriz*, *leáraz*, *átbeszél*, *kiértésít*, *lejelentkezik* típusú igéket, melyekben az igekötő fölösleges, hiszen az ige nélküle is pontosan kifejezi a beszélő gondolatát. Ennél is terpeszkedőbbek a *felfektet nyilvántartást* (*nyilvántart* értelemben), *kivisz szerződést* (*megvalósít*, *véghezvisz*, *teljesít* értelemben), *felvesz érintkezést* (*érintkezik* értelemben), *szabálytalanságot vét* (*szabálytalankodik* értelemben) típusú szószervezetek, melyeket vizsgálati korpuszomban is gyakran megtaláltam. A nyelvi divaton túl a nyelvi interferenciák is szerepet játszhatnak az ilyen fordításokban.

A hasonló jelenségek harmadik okaként felfogható a fordítók tapasztalatrendszere. A legtöbb fordító otthonosan mozog az EU-jogszabályok területén, hiszen a csatlakozást megelőző időszakban nagyon sok ilyen jellegű szöveg (nemcsak jogszabályok, hanem alkalmazott szövegek is) fordítására volt szükség. Ezekre azonban már a forrásnyelvtől függetlenül a túlbeszéltség jellemző (legtöbb ilyen szöveg már többszörös fordítás), melynek szöveghű átültetése magyar nyelvre kvázi-helyes kifejezéseket és mondatokat eredményez, és létrehoz egy nem minden esetben szerencsés fordítói memóriát. Ez a *fordítói memória* lehet tulajdonképpen a „vétkes” a fenti példában megjelenő túlfordításért is. Valószínűleg a fordító úgy ítéli meg, hogy a fordítás akkor válik szakszerűvé (és nem utolsósorban a forrásnyelvvél egyenértékűvé), ha alkalmazza a már megtanult stratégiákat, és nagyon részletezően fejt ki a forrásnyelviben fellelhető tartalmakat.

[35.]

Subantreprenorul are obligație de garanție, respectiv de garanție de calitate conform prevederilor legislației în vigoare pentru partea de lucrare realizată de el, pe o durată de 36 luni de la data terminării predării-preluării generale cu succes al obiectivului. [RK Szerződés 8.]

[35a.]

Alvállalkozó az általa kivitelezett minden munkarészért felelős, a létesítmény sikeres generál műszaki átadás-átvétele befejezésének időpontjától (Bo) számított 36 hónapon keresztül jótállási kötelezettség terheli, valamint a hatályos jogszabályi előírásoknak megfelelő szavatossági felelősséggel is tartozik. [RMK Szerződés 8.]

A fenti példában a magyar szöveg utolsó két tagmondata tulajdonképpen megismétli az első mondatban foglaltakat. A szórendi áthelyezések sikertelensége miatt a mondat szerkezete bonyolult lesz, és a lényeges információ hátratólódik. A fordítás bonyolultsága miatt a fordítás funkcionalitása is veszélybe kerül.

Az alábbi szöveg bonyolult szerkesztésmódot mutat, hiszen ha a forrásnyelvi szöveg és a célnyelvi szöveg hosszúságát vesszük alapul, látható, hogy a fordítás háromszor hosszabb, mint az eredeti szöveg (39 leütés, illetve 122

leütés). Az első betoldás önmagában nem eredményezne bonyolult szerkesztésmódot, hiszen a beékelts szerkezet segítségével csak pontosítja az alany jogi minőségét, azonban a további mondatvezetés nehézkességet eredményez. Ennek oka, hogy a *mint nyilvántartott adóhivatal nyilvántartásában* kifejezés a *nyilvántart* szótő megismétlésével bonyolulttá teszi a mondat utolsó részét.

A [35./35a.] és a [36./36a.] példákban tapasztalható jelenségek oka a fordítói igénytelenség, hiszen a fordítás létrehozása során egyáltalán nem törekszik a célnyelvi normákhoz való igazodásra és a szabatos kifejezőmódra.

[36.]

Firma nu este înregistrată fiscal în România. [RK Közjegyzői 3.]

[36a.]

A társaság, mint idegen jogi személy, nem szerepel mint nyilvántartott egyetlen romániai adóhivatal nyilvántartásában sem (Bo) [RMK Közjegyzői 3.]

Az alábbi részlet fordítója a kívánt hatás fordítottját éri el, hiszen pontosan és egyértelműen próbálja visszaadni a szerződés egyik cikkelyének értelmét, de a szakszerű fordítás igénye elsikkad a túlbonyolított szerkesztésben. Ehhez hozzájárul az a tény is, hogy a magyar szövegben nagyon sok nagybetűs szó található, mely félrevezetheti a befogadót az értelem és az azonosítás tekintetében. Egy ideje angol hatásra (különösen a közösségi szövegek beáramlása után) terjed a szokás, hogy a magyar nyelvben is nagy kezdőbetűvel írjuk a többszavas címeket. Ez a magyarázata annak, hogy jelen esetben a fordító a betoldás során beiktatott szerkezeteket – a fordítói memóriájában szereplő ismeretek és téves berögződések miatt – mind nagy kezdőbetűvel írja, ez pedig zavarja a szöveg áttekinthetőségét, és bonyolulttá, sőt helytelené teszi azt.

[37.]

Părțile convin că depunerea să fie deblocată în termen de 6 luni calculate de la începerea efectivă a administrării și exploatarii Proiectului. [RK Szerződés 4.]

[37a.]

A felek egyezsége szerint a befizetett Betét zárolását a Projekt Használatbavételi Bizonylatának (a Szerződésben szereplő megnevezés) jogerősnek nyilvánításától számított 6 hónap belül (Bo) oldják fel. [RMK Szerződés 4.]

[38.]

Dreptul de proprietate asupra bunurilor achiziționate și realizate de-a-lungul derulării proiectului se înscrie după cum urmează:.... (aici este nevoie de precizarea drepturilor de proprietate). [RK Pályázat 3.]

[38a.]

A pályázati támogatás felhasználásával a projekt megvalósítása során beszerzett, illetve létrejövő dolgok és egyéb jogok feletti rendelkezés az alábbiak szerint kerül meghatározásra (Túlford.): ... (itt részletezni kell a tulajdonjogokat, a használati jogokat, és egyéb esetleges más jogokat (Túlford.). [RMK Pályázat 3.]

A pályázati szövegből kiemelt részlet fordításában két túlfordítással találkozunk. Az első a [37./37a.] szöveg vizsgálata során már említett terpeszkeső, analitikus kifejezőmód eredménye. A második túlfordítás valószínűleg abból fakad, hogy a fordító nem tudja pontosan behatárolni a *drepturile de proprietate* pontos jelentéstartalmát a forrásnyelvben, és inkább „túlfordít”, minthogy esetleg fontos információkat kihagyjon. A fordító felbontja a jelentéseket, és ahelyett, hogy valamelyik mellett döntene, és megtalálná a megfelelő terminust, a két divergens megfelelőt mellérendelődiként használja (Malone 1988. 37.). Ez a divergencia a célnyelvi terminológia gazdagságából fakad. Ez nincs előnyére a fordításnak, és elég nagy gondot okoz a célnyelvi befogadónak, hiszen a szöveg felhasználása során tisztázni kell majd a jelentéseket. Tehát mondhatjuk, hogy egy ilyen túlfordítás során elvesz a pontosság és az egyértelműség.

[39.]

Această prevedere nu influențează prevederile cu privire la responsabilitățile reciproce ale membrilor. [RK Pályázat 3.]

[39a.]

Ez a rendelkezés nem érinti a konzorcium tagjainak jelen megállapodás alapján vállalt kötelezettségeikért való egymással szemben fennálló felelősségét (Bo). [RMK Pályázat 3.]

E mondat fordítása kapcsán elmondható, hogy a fordító több információt kívánt a célnyelvi szövegbe iktatni (valószínűleg a kontextus és a szituáció ismeretének fényében), mint amennyit e mondat elbír, anélkül, hogy bonyolultsága miatt értelmetlenné vált volna.

2.4.3.3. Jogi terminusok egyszerűsítése

A továbbiakban néhány mondatrészlet következik, amelyek a jogi terminusok egyszerűsítéseként (3. táblázat 12. szs.) tárgyalt fordítási jelenség példái.

[40.]

Perfectat (JTegysz.) azi 29.11.2007 la Cluj-Napoca, în 3 exemplare, câte 1 exemplar pentru fiecare parte și un exemplar se va păstra și arhiva la avocatul redactor (Egysz.). [RK Szerződés 6.]

[40a.]

Kelt ma (JTegysz.): 2007 november 29.-én, három példányban, egy-egy példány mindkét fél számára, és egy az ügyvédi irattár számára (JTegysz.). [RMK Szerződés 6.]

[41.]

*În lipsa acestui acord, nu este posibilă succesiunea din partea Subantreprenorului, orice dispoziție legată de aceasta este **nul absolut**. [RK Szerződés 12.]*

[41a.]

*Ezen hozzájárulás hiányában nincs lehetőség az alvállalkozói oldalon jogutódlásra, az erre vonatkozó bármely rendelkezés **érvénytelen** (JTegysz.). [RMK Szerződés 12.]*

[42.]

În cazul în care nu se va încheia contractul autentic până la data de 01.11.2008 din vina vreuneia dintre părți, prezentul contract se consideră rezoluționat de plin drept, **operând pactul comisoriu de gradul IV.** [RK Szerződés 5.]

[42a.]

Abban az esetben, ha valamely fél hibájából nem kötik meg a hiteles szerződést 2008. nov. 1.-ig, jelen szerződés megszűnik a felek felmondása által, **mely megszűnést az illetékes bíróság konstatálja** (JTegeysz.). [RMK Szerződés 5.]

[43.]

... **blocarea conturilor în situațiile de executare silită prin poprire sau a popririi asiguratorii dispusă de organele juridictionale abilitate, precum și în alte cazuri prevazute expres de lege.** [RK Banki-ker. jog 6.]

[43a.]

... **a számla zárolása végrehajtás esetén, illetékes bírósági szervek rendelete alapján, valamint egyéb, a törvény által előírt helyzetekben (Tömör.)** (Jtegeysz.). [RMK Banki-ker. jog 6.]

Más tudományterületekhez viszonyítva a jogi szaknyelv a legkevésbé állandó, a legkevésbé megbízható, és a legkevésbé egyértelmű. Az ebből fakadó nehézségeket a fordítók egy *local translation usage* néven ismert eljárás révén próbálják leküzdeni. Ez sokszor ellentmond a terminológiaképződés szabályainak és a fordítói szabályoknak is (Kierzkowska 2000. 23.), de ez az egyedüli megoldás, hogy a számukra ismeretlen kifejezéseket tolmácsolni tudják a célnyelven. Ez tulajdonképpen *ad hoc* fordításokat eredményez. Ennek egy esete vizsgálati korpuszomban a jogi terminus egyszerűsítése. Ez azt jelenti, hogy a fordító egy szaknyelvi szempontból nem pontosan megfelelő szóval vagy kifejezéssel fordít egy forrásnyelvi terminust. Ennek magyarázata a fordító szaknyelvi és jogi ismereteinek hiánya.

A korpuszomból kiemelt fenti három példa közül az első esetében lehetséges lenne a pontos fordítás is, de a fordító eltekint ettől, és a magyar jogi és hivatalos nyelvben használt *kelt* igét használja.

A következő példa esetében (ti. [42/42a.] szöveg) a román szakkifejezés a román jogrendre jellemző sajátosságokat tükröz. Ennek nincs pontos ekvivalense a magyar nyelvben, emiatt a fordító leíró ekvivalenshez folyamodik és magyarázó explicitáció útján köznyelviesíti a terminust. Ezáltal egyszerűsíti a szerződés szövegét, és hozzáférhetőbbé teszi azt a célnyelvi befogadó számára, vállalva a „szakszerűtlenség” kockázatát is.

Az utolsó példa, mely egy banki szerződés része, azt mutatja, hogy a fordító nincs birtokában a banki jog szaknyelvének, nem ismeri a forrásnyelvi kifejezéseket és azok értelmét, sem pedig a célnyelvi megfelelőiket. Így ködösítő-általánosító fordításhoz folyamodik. Kihagyja a számla zárolási módjára vonatkozó információkat, ezáltal tömörebbé teszi a célnyelvi szöveget, azonban ez ebben az esetben nincs a fordítás előnyére, hiszen értékes információk sikadnak el. Ez a célnyelvi befogadót hátrányos helyzetbe hozhatja a forrásnyelvi

befogadóval szemben, emiatt funkcionális szempontból a fordítás nem tekinthető megfelelőnek.

2.4.4. Grammatikai kihagyás

A határozott névelő kihagyására vonatkozó adatok a 3. táblázat 13. sorában olvashatók.

A határozott névelő az utána következő főnév határozottságát jelöli. Az alábbiakban a vizsgálati korpuszom magyar fordított szövegeiből következik néhány szemelvény, melyek mindegyikében megtalálható a grammatikai kihagyás ezen hibát eredményező formája. Ezekben a mondatokban a megjelölt főnév előtt határozott névelőnek kellene állnia, hiszen valamennyi esetben határozott főnévről van szó. Ennek hiánya azt sugallja, hogy az illető szót általános értelmében kell venni.

[44.]

Pótmunka (0) /névelő/ Megrendelő jóváhagyása nélkül nem kezdhető el. [RMK Szerződés 10.]

[45.]

(0) /névelő/ Szerződő felek „vis maior”-nak tekintik a következő eseményeket: [RMK Szerződés 4.]

[46.]

(0) /névelő/ Alvállalkozó nem igényelheti a szerződéses összeg megemelését [RMK Szerződés 10.]

[47.]

Amennyiben (0) /névelő/ szerződésben foglalt munkák teljesítéséhez szükséges kiviteli tervdokumentáció, illetve Megbízó által jóváhagyott eredeti ütemterv [RMK Szerződés 12.]

[48.]

Egyéb esetben (0) /névelő/ Megrendelő Teljesítés Igazolást állít ki. [RMK Szerződés 11.]

[49.]

Részhatáridő elmulasztása esetén: (0) /névelő/ részteljesítés és a ténylegesen elvégzett teljesítés különbözetének nettó értékösszegét fizetik ki [RMK Szerződés 10.]

[50.]

(0) /névelő/ Tervező rendelkezésére áll (0) /névelő/ jogerős építési engedély, annak (0) /névelő/ kikötéseivel. (0) /névelő/ Fenti kiviteli tervek tervjegyzéke jelen szerződés 3-as számú mellékletét képezi... [RMK Szerződés 12.]

2.4.5. Jelentések összevonása és felbontása

2.4.5.1. A szintetikus kifejezésmód esetei a tárgyalott öt dokumentumtípusban

A szintetikus kifejezésmód használatának több esetét figyeltem meg a vizsgálati korpuszomban (3. táblázat 14. ssz.). A továbbiakban két jellemző esetet szeretnék tárgyalni példák segítségével.

A tárgyalandó két jelenség a következő:

- 1) műveltető ige segítségével megvalósuló szintetikus kifejezésmód;
- 2) egy teljes mondat egyetlen szóval való helyettesítése a célnyelvi szövegben;

Műveltető ige segítségével történő szintetizáló fogalmazás:

[51a]

Subantreprenorul declară, că în legătură cu angajații săi, în colaborare cu coordonatorul de protecția muncii al Antreprenorului, respectă și va obliga la respectarea dispozițiilor din legislația muncii. [RK Szerződés 10.]

[51a]

Alvállalkozó kijelenti, hogy az általa foglalkoztatott személyek vonatkozásában Megrendelő munkavédelmi koordinátorával együttműködve betartja és betartatja (Szint.) a társadalombiztosítási, foglalkoztatási és adó jogszabályokban foglalt rendelkezéseket. [RMK Szerződés 10.]

A jelentések összevonásának ezt a fajtáját az teszi lehetővé, hogy gazdag morfológiai lehetőségei következtében a magyar ige több jelentést képes magába olvasztani (szintetizálni), mint általában az indoeurópai nyelvek igéi, melyekre az analitikus felépítés jellemző. Ebben a példában a formát érintő grammatikai csere révén a cselekvő igés szerkezetet műveltető igés szerkezettel fordítja a fordító: *va obliga la respectarea – betartatja a...* Ha ezt az átváltási műveletet nem hajtaná végre a fordító, nehézkes és bonyolult szöveg jönne létre (*betartja és kötelezni fog másokat is arra, hogy betartsák...*). E jelenség oka a két nyelv morfológiai és lexikai rendszerében rejlik, hiszen a magyar ige a szintetikus kifejezésmód a jellemző, míg az indoeurópai nyelvek igéire az analitikus szerkeztésmód (Klaudy 1997b. 66.).

[52.]

Conform art. 1073 creditorul are dreptul de a dobânda îndeplinirea obligației. [RK Perirat 2.]

[52a.]

Az 1073. szakasz értelmében a hitelezőnek joga van teljesíttetni a kötelezettségeket (Szint.). [RMK Perirat 2.]

Ebben a példában egy komplexebb összevonással van dolgunk, hiszen a forrásnyelvi szöveg *főnévi igenév + főnév + főnév* bonyolult szerkezetének fordítása során egyetlen *műveltető ige + főnév* szerkezet fejezi ki az eredeti értelmét. E fordítói választás magyarázata a takarékoság elvének alkalmazásában rejlik. A fordító él a szintetikus kifejezésmód által nyújtott lehetőségekkel, és tömörebben fejezi ki a jelentéseket, mint azt az eredeti szöveg megfogalmazója tette.

Egy teljes mondat egyetlen szóval való kifejezése:

[53.]

Adunările Generale extraordinare pot fi convocate ori de câte ori este necesar. [RK Banki-ker. jog 2.]

[53a.]

Rendkívüli közgyűlések összehívhatók **bármikor** (Szint.). [RMK Banki-ker. jog 2.]

Ebben a példában látható, hogy az eredeti szövegben található egy összetett kötőszó által bevezetett mondat, és ezt a fordító egyetlen időhatározószó segítségével fordítja le. Ez az összevonás tömörséget és világos kifejezésmódot eredményez. Ennek a hasznos fordítói műveletnek a magyarázata szintén – akárcsak az [52./52a.] mondat esetében – a takarékoság elvének alkalmazásában keresendő.

E jelenség további a példája az [54/54a] szövegrészlet is. Itt a román nyelvű szövegnek a magyar nyelvre való fordítása során a fordító egy teljes mondatot egyetlen beálló melléknévi igenévvel fejez ki, mely állítmányi szerepet tölt be.

[54.]

Este obligatoriu să se completeze toate spațiile privind valorile descrise în liste. [RK Pályázat 4.]

[54a.]

A jegyzék valamennyi értékre vonatkozó rovata kitöltendő (Szint.). [RMK Pályázat 4.]

2.4.5.2. Az analitikus kifejezésmód esetei a tárgyalt öt dokumentumtípusban

Az öt alkorpuszban az analitikus kifejezésmód több esetével találkozunk (3. táblázat 15. ssz.), azonban a leggyakoribb előfordulású a következő két jelenség:

- 1) a névutós szerkezetek használata;
- 2) a kiegészítő elemek betoldása.

Az első jelenség terpeszkedő szerkesztésmódot eredményez azáltal, hogy a raggal kifejezhető morfoszintaktikai viszonyt névutós szerkezetek segítségével fejezi ki. Ez nem kötelező, és nem is célszerű fordítási eljárás, legtöbbször a fordítói inkompetencia eredménye, mely nyelvhelyességi szempontból hibás mondathoz vezet.

Az analitikus kifejezésmód második fajtája a kisegítő melléknévi igenév betoldása. Ez az előzővel ellentétben szükségszerű művelet, mert a magyar nyelvben csak így tudjuk elhelyezni a bővítményeket az alapszó előtt.

Íme néhány példa a névutós szerkezetek fölösleges használatára:

[55.]

*are obligația de a întocmi un plan de verificare a calității și de a preda acest plan **Antreprenorului** în termen de 10 zile de la semnarea contractului. [RK Szerződés 12.]*

[55a.]

*...minőség-ellenőrzési tervet készíteni, és azt a jelen szerződés aláírását követő 10 napon belül a **Megrendelő részére** (Anal.) átnyújtani. [RMK Szerződés 12.]*

[56.]

*Acest program cuprinde pe de o parte instruirea **managerilor întreprinderilor mici și mijlocii** în unele domenii (afaceri, management, marketing, cunoștințe juridice, informatică, limba engleză etc.) iar pe de altă parte pregătirea fără contravaloare a strategiei resurselor umane pentru cinci societăți. [RK Pályázat 2.]*

[56a.]

*A képzés a modern menedzsmenthez szükséges alapismereteket nyújtja, és a **kis- és közepes vállalkozók** részére (Anal.) (üzlet, management, marketing, jogi ismeretek, informatika, angol nyelv), és díjmentes képzést nyújt öt társaságnak a humán erőforrással kapcsolatos stratégiákról. [RMK Pályázat 2.]*

Ezekben az esetekben a helyes fordítói megoldás a *megrendelőnek*, illetve a *kis- és közepes vállalkozóknak* ragos főnevek használata lett volna.

A következő mondatok a kisegítő elemek betoldását példázzák:

[57.]

*Președintele fondator al Asociației Martonos Márton este responsabil pentru îndeplinirea **scopurilor asociației civile constituite pentru prezervarea valorilor elitei economice**. [RK Közjegyzői 2.]*

[57a.]

*A Martonos Márton Alapítvány alapító elnöke felel a **gazdasági elit értékeinek megőrzéséért alakult alapítvány** céljainak megvalósításáért. [RMK Közjegyzői 2.]*

[58.]

***Mandatarul nostru prin prezentul mandat** are dreptul de a depune capitalul social subscris de Colby Co Limited în favoarea noii societăți SC Colby SRL. [RK Közjegyzői 1.]*

[58a.]

***Meghatalmazottunknak adott megbízás** nevezettet feljogosítja a Colby Co Limited által fizetett törzstörzskeresz befizetésére az alapítás előtt álló Colby Kft. javára. [RMK Közjegyzői 1.]*

Míg az indoeurópai nyelvekben a főnevek jobbra és balra egyaránt bővíthetők, a magyar főnevek bővítményei általában a főnévtől balra állnak, a jobbra bővítés lehetőségei korlátozottak. A mondat belsejében a bővítmények természetes helye a főnév előtt van. A „balra helyezés” azonban sokszor csak kisegítő melléknévi igenevek (*való, levő, szóló, alakult, adott, kapott*) betoldásával

oldható meg. Ez az oka a fordító által az [57./57a.] és [58./58a.] szövegekben alkalmazott megoldásnak.

2.4.5.3. Szerkesztési nehézkesség a tárgyalat öt dokumentumtípusban

A vizsgálati korpuszban gyakran találhatók olyan szövszerkezetek, mondatok és szövegrészletek, melyek első olvasásra nem érthetők, és megértésükhöz szükséges az újraolvasás, sőt az értelmező átfogalmazás is. Ennek magyarázata lehet a szövegtípusra jellemző bonyolult és sokszor szövevényes szerkesztésmód, melyről a jogi szövegek jellemzőinek kapcsán már esett szó (3. táblázat 16. ssz.).

[59.]

*Odată cu înaintarea facturii finale Subantreprenorul are obligația de a înainta originalul procesului-verbal de Predare – Preluare **semnat de ambele părți**, originalul Certificatului de Execuție (anexa nr. 11.), documentul original certicator al gradului de terminare confirmat de către Antreprenor, originalul documentelor de registru de evaluare/registru de ore* confirmat de către Antreprenor. [RK Szerződés 10.]*

[59a.]

*Alvállalkozó a végszámla benyújtásával egyidejűleg köteles benyújtani a **mind a Megrendelő, mind pedig ő maga által aláírt** (Neh.) eredeti Átadás-átvételi jegyzőkönyvet, az eredeti Teljesítési igazolást (11. sz. melléklet), a Megrendelő által igazolt készütségi fok rögzítését eredeti dokumentumban, Megrendelő által igazolt eredeti felmérési napló/Megrendelő által igazolt óranyilvántartó* dokumentumokat. [RMK Szerződés 10.]*

A magyar fordításban félkövérrel szedett mondatrész az amúgy is hosszú és nehézkes fordított mondatot még bonyolultabbá teszi. Kibontja az *ambele părți* – *mindkét fél* jelentésű szerkezetet, nem együttesen utal rájuk, hanem megnevezi egyiket (*a Megrendelő*), illetve névmás segítségével visszautal a másikra (*maga*), és páros kötőszó segítségével egyetlen mellérendelő szövszerkezeté forrasztja őket. Ez a kibontás azonban részletezőbbé, és ezáltal nehézkesebbé teszi a szöveget.

A fordító mindig szöveget fordít, de a szöveg lineáris jellege miatt sosem fordíthat teljes szöveget, hanem a fordítási folyamat során mondatokkal, kifejezésekkel, szavakkal van dolga. Ezeket a szöveg teljes értelme alapján értelmezi, interpretálja (Albert 2006. 39–40.). Ebben az esetben úgy véli, hogy a kibontás útján történő pontosítás szükségszerű, így ehhez az eljáráshoz folyamodik, még akkor is, ha ez nehézkesebbé teszi a szöveget.

[60.]

*Obligațiile **se referă la serviciile gratuite** cuprinse la punctele a-e. [RK Banki-ker. jog 3.]*

[60a.]

*Ezek a kötelezettségek azoknak **a szolgáltatásoknak az ingyenes nyújtására vonatkoznak** (Neh.), melyeket a jelen szerződés a–e alszakaszai tartalmaznak. [RMK Banki-ker. jog 3.]*

Ebben a példában a nehézkesség forrása a bővítési szabályok megsértése. A korlátozott jobbra bővítési lehetőségekre való tekintet nélkül a fordító az alapszót posztpozicionálisan bővíti. Ez a jelenség nehézkességet eredményez, és a fordítói inkompetenciát tükrözi. A helyes megoldás a következő fordítás lett volna: *azokra az ingyenesen nyújtott szolgáltatásokra vonatkoznak...* – ez a választás érthetőbbé és átláthatóbbá tette volna ezt a szövegrészletet.

[61.]

Bilanțul și contul de profit și pierderi se vor întocmi în condițiile prevăzute de legislația fiscală în vigoare. [RK Szerződés 11.]

[61a.]

A mérleg és a nyereség- és veszteségszámla a hatályos pénzügyi jogszabályoknak megfelelően kerülnek összeállításra (Neh.). [RMK Szerződés 11.]

Ebben a mondatban a nehézkesség forrása a jövő idejű létige és a határozói igenév kapcsolata. Ennek a szószerkezetnek az alkalmazása arra vezethető vissza, hogy a fordító nem végezte el a szükséges grammatikai átváltási műveleteket. Ez tükörfordításhoz vezetett mind lexikai, mind pedig grammatikai szinten. A szóban forgó magyar nyelvű szerkezet a *se vor întocmi* román kifejezés hatására kerül a célnyelvi szövegbe.

Amint már említettük, a magyar nyelv szintetikusabb az indoeurópai nyelvekhez viszonyítva, és egyes magyar nyelvváltozatokban (ti. ahol a magyar nyelvnek nincs hivatalos státusa) a környezeti nyelvek hatása abban is megnyilvánul, hogy a kisebbségi helyzetben használt magyar nyelvben az analitikus szerkezetek nagyobb gyakorisággal jelentkeznek az anyaországi beszélőkhöz viszonyítva.³⁵ Ezeket *relatív kontaktusjelenségnek* nevezzük (Benő 2008. 42.). Ez azt jelenti, hogy a jelenség megfigyelhető a nem kisebbségi helyzetben élő magyar anyanyelvűek beszédében is, de kisebb mértékben, és jelenléte csak további szociolingvisztikai vizsgálatokkal mutatható ki (pl. meg lehetne vizsgálni az angol nyelv hatását a magyarországi hivatali és üzleti nyelvezetre), hiszen nem vezethető vissza valamely konkrét nyelvi jelre vagy jelsorra (Benő 2008. 43.).

2.4.5.4. Összetett szavak alkalmazása a tárgyalt öt dokumentumtípusban

Az összetett szavak (3. táblázat 17. sor) a fordításokban sok esetben tükörszavak, tükörfelfordítások. Azonban vannak olyan összetett szavak is, melyek hagyományos szóösszetétel útján keletkeztek. A mondatban szerkezeti okból vagy akár anélkül is egymás mellé kerülő szavak lassan egységesülnek, és egyetlen szóvá tapadnak össze. Ennek analógiájára a jogi szaknyelvben is létrejönnek hasonló módon összetett szavak. Ezek megalkotása során a létrehozó-fordító kész

35 Lásd az 1995–96-os Kárpát-medencei magyar szociolingvisztikai felméréseket (ennek vezetője: Kontra Miklós).

minták alapján, tudatosan és tömörítő szándékkal kapcsol össze két jeltelen, ragtalan szót, mely lassanként meghonosodik a szaknyelvben. Ilyen összetett szavak figyelhetők meg az [62/62a.] [63/63a.] és [64/64a.] példákban.

[62.]

Mărimea penalității de întârziere în cazul omisiunii unui termen parțial este de 0,25% din valoarea stabilită în primul alineat al punctului 7.2. în prima săptămână de întârziere pentru fiecare zi calendaristică. [RK Szerződés 10.]

[62a.]

*A késedelmi kötbér mértéke **részhatáridő** (Őszó) elmulasztása esetén minden naptári napra számítva a késedelem első hetében a 7.2. pont első bekezdésében megjelölt érték. [RMK Szerződés 10.]*

[63.]

***Participarea la capitalul social** [RK Banki-ker. jog 2.]*

[63a.]

***Törzstőkerészesedés** (Őszó.) [RMK Banki-ker. jog 2.]*

[64.]

*Plata pentru echipamentele mecanice se va face pentru **orele efective lucrate**, timpul în care Echipamentul Executantului este stricat sau este în mentenanța, nu va fi decontat. [RK Szerződés 12.]*

[64a.]

*A mechanikus berendezéses kifizetése a **üzemórák** (Őszó) függvényében fog történni, azokat az órákat nem fizetik meg, amikor az illető berendezés üzemen kívül van vagy el van romolva. [RMK Szerződés 12.]*

2.4.6. Mondathatárok eltolódása

A grammatikai felemelés során a fordító kibontja, tagoltabbá, explicitebbé teszi a mondatot. Teszi ezt azért, hogy a forrásnyelvi mondat bővített névszói szerkezeteit önálló célnyelvi mondategységgel (tagmondattal) fordítja, azaz fel-emeli azokat a mondat szintjére (Klaudy 1997a. 311.).

A grammatikai lesüllyesztés esetében a fordító a forrásnyelvi mondat valamely önálló mondategységét főnévi vagy igenévi szerkezetté alakítja, azaz lesüllyeszt a mondat szintje alá (Klaudy 1997a. 324.). Adatok tekintetében l. a 3. táblázat 18. és 19. sorát. Ez a jelenség ritkábban fordul elő, mint a felemelés.

[65.]

***Răspunde** de politica de personal al SOCIETĂȚII, în ceea ce privește respectarea programului de lucru, **aprobă și verifică** statele de plată, **aprobă și stabilește** programul concediilor de odihnă, **urmărește** elaborarea și participarea personalului SOCIETĂȚII la programele de pregătire profesională, **elaborează** fișa postului și **stabilește** limitele de competență ale șefilor din compartimentele din subordine. [RK Szerződés 9.]*

[65a.]

Feladata a humánerőforrással kapcsolatos teendők irányítása: munkaprogram betartása, bérelszámolás ellenőrzése és jóváhagyása (Gr.csere+sülly.), a pihenőszabadságok ütemezé-

se és jóváhagyása, szakképzések és továbbképző tanfolyamok szervezése (Gr.csere+sülly.), az ezeken való részvétel szabályozása (Gr.csere+sülly.), munkaköri leírások elkészítése (Gr.csere+sülly.), a fennhatósága alatt álló egységek vezetői hatáskörének meghatározása (Gr.csere+sülly.). [RMK Szerződés 9.]

Ebben a példában a román eredeti szövegben hét önálló állítmánnyal rendelkező mellérendelő tagmondat található. A magyar szövegben a fordító valamennyit lesüllyeszti a mondat szintje alá, főnévi szerkezetekkel fordítva azokat. Ezek a szerkezetek egy felsorolás elemeiként jelennek meg, ezáltal csökken a szövetségesség, és nominális jelleget nyer a bekezdés, mely egyetlen mondat. A névszói állítmánnyal rendelkező mondatban egyetlen ige sem található. Elmondható, hogy ezen átváltási művelet végrehajtása révén a célszöveg jellege is megváltozik, nem őrzi meg a forrásnyelvi szöveg sajátosságait, mintegy nominalizálódik.

A mondatok lesüllyesztése szószerkezet szintjére ebben a fordított példában fakultatív átváltási művelet. A fenti példa esetében a hét darab önálló mondatdal való fordítás is elképzelhető lett volna, bár ez enyhén túlterhelte volna a célnyelvi szöveget. A művelet fakultatív jellegének érzékeltetésére elkészítettük a lesüllyesztés nélküli változatot is.

[65b.]

***Felel** a humánerőforrással kapcsolatos teendők irányításáért, a munkaprogram betartásáért, **foglalkozik** a bérelszámolás ellenőrzésével és jóváhagyásával, **elvégzi** és **jóváhagyja** a pihenőszabadságok ütemezését, szakképzéseket és továbbképző tanfolyamokat **szervez, kidolgozza** az ezeken való részvétel szabályzatát, **elkészíti** a munkaköri leírásokat, **meghatározza** a fennhatósága alatt álló egységek vezetőinek hatáskörét. [RMK Szerződés 9.]*

[66.]

*Prezentul contract se poate rezilia unilateral de chirias înainte de termenul stabilit **cu un preaviz scris comunicat locatorului cu 3 luni înainte**, sau în cazul existenței unei condiții de desființare impuse de lege. [RK Szerződés 3.]*

[66a.]

*Jelen Szerződést Bérló saját kezdeményezésére is felbonthatja, **amennyiben (0) Bérbeadót erről 3 hónappal előtte írásban értesíti** (Mm), vagy ha a Szerződés törvényes megszüntető rendelkezések hatálya alá esik (Mm). [RMK Szerződés 3.]*

A fenti szöveg (ti. a [66./66a.] példa) kiemelt főnévi szerkezete egy ún. hátravetett „határozói” jelzős szerkezetet tartalmaz. A magyar nyelv bővítési sajátosságai miatt ebből a jobbra illeszkedő határozói jelzővel bővített főnévi szerkezetből a fordításban önálló mondategység lesz.

[67.]

*Dovada executării acestor lucrări de către subscrisa o facem conform situației finale revizuită pentru lucrări suplimentare înregistrată la SC TERKA SRL **înregistrat sub nr. 123/16.08.2007**, precum și în baza proceselor verbale pentru verificarea calității **lucrărilor***

ce devin ascunse, procese verbale pentru proba de etanșeitate, procese verbale pentru de presiune. [RK Szerződés 10.]

[67a.]

A kivitelezés bizonyítékául a végső jelentés szolgál, melyet a 123/16.08.2007-es számmal iktattak a SC TERKA SRL-nél (Mm). További bizonyítékul szolgálnak a jegyzőkönyvek is a minőség ellenőrzését illetően az elrejtésre kerülő munkálatok (Gr.csere+süilly.) tekintetében (állóképesség, nyomáspróba). [RMK Szerződés 10.]

Ebben a szövegrészletben egyszerre van jelen a grammatikai felemelés és lesülylesztés. A szöveg első mondatában találunk egy grammatikai felemelést, melynek során egy forrásnyelvi bővített főnévi szerkezet a célnyelvi szövegben mellékmondattá alakul át. Ennek a felemelésnek az oka is a két nyelv bővítési lehetőségeinek különbségében rejlik, hiszen felemelés nélkül a szóban forgó mondatrészlet fordított változata nagyon nehézkes lenne (*A kivitelezés bizonyítékául a 123/16.08.2007-es számmal a SC TERRA SRL-nél iktatott végső jelentés szolgál...**).

A szövegrészlet második mondata éppen az első mondatban megtalálható jelenség ellentéte, hiszen ragos főnévből és melléknévi igenévből álló szerkezetté alakítja a forrásnyelvi szövegben külön tagmondatként jelen levő elemet (*ce devin ascunse – elrejtésre kerülő*).

[68.]

Susnumitul, după ce i-am atras atenția asupra faptului că falsul în declarații este pedepsit de lege, a făcut următoarea declarație. [RK Közjegyzői 2.]

[68a.]

Az igazmondásra történt figyelmeztetés, a nyilatkozat joghatályára történt kioktatás után (Gr.csere+süilly.) a nevezett felkért az alábbi nyilatkozat közjegyzői okiratba foglalására. [RMK Közjegyzői 2.]

Ebben a részletben, mely egy közjegyzői okirat része, a grammatikai lesülylesztést a célnyelvi szövegtípusra jellemző sajátosságok teszik szükségesé. Elmondható, hogy a magyar nyelvű közjegyzői okiratok bizonyos elemeket és kifejezéseket nem tűrnek meg. A példában a forrásnyelvi szöveg tartalmaz egy személyességet sugalló tagmondatot. Az ilyen jellegű mondat ellentmond a célnyelvi szövegtípus esetében érvényes normáknak. Ez a mondat a következő: *i-am atras atenția*, ennek pontos fordítása: *felhívtam a figyelmét* lenne. Ilyen jellegű kifejezésmód nem megengedett egy hivatalos okmányban, ezért a fordító a fordítás során lesülyleszt a mondatot a szószerkezet szintjére, eleget téve a célnyelvi befogadó elvárásának. Így a regiszterek közötti ekvivalencia megteremtése válik a fordítási folyamat fő tényezőjévé, és ennek megteremtése lesz a fordíthatóság alapfeltétele. Ez azt jelenti, hogy terminológiai szempontból meg kell találni a megfelelő kifejezéseket, meg kell találni a helyes közlési módot, figyelve arra, hogy írott vagy szóbeli megnyilvánulásról van-e szó.

[69.]

...nu are reședință în România și nici datorii față de statul român, nu a suferit nici o condamnare penală pentru gestiune frauduloasă... [RK Közjegyzői 3.]

[69a]

...nincs romániai székhelye, nincs semmilyen tartozása a román állam fele (Mm), nem érte büntetőjogi ítélet hűtlen kezelésért, bizalommal való visszaélésért, csalásért, sikkasztásért, megvesztegetésért, törvényesen ki nem járó haszon szerzéséért... [RK Közjegyzői 3.]

A [69/69a.] példában a magyar nyelvű szöveg eggyel több tagmondatból áll. Míg a forrásnyelvi mondat kapcsolatos kötőszóval összekötött mellérendelt szerkezetet alkalmaz, melynek tagjai az igei állítmány bővítményei, a magyar szövegben megismétlődik az állítmány két külön hozzárendelt alannyal.

[70.]

Nevalabilitatea uneia sau mai multor dispoziții din prezentele Condiții Generale de Afaceri nu atrage după sine invalidarea celorlalte prevederi din cuprinsul acestora, **astfel cum a fost convenit între Bancă și Client.** [RK Banki-ker. jog 5.]

[70a.]

Amennyiben jelen okirat egy vagy több rendelkezése semmis és érvénytelennek nyilvánul, a többi rendelkezése hatályban marad **a Bank és Ügyfele megegyezése alapján** (Gr. csere+sülly.). [RMK Banki-ker. jog 5.]

[71.]

Costul total de îndeplinire a condițiilor Contractului vor fi incluse în Articolele prezentate în Listele de Cantități, în cazul unor articole care nu au fost incluse în Listele de Cantități, costurile acestora vor fi distribuite în costurile și tarifele celorlalte articole care se referă la tipurile respective de lucrări. [RK Szerződés 4.]

[71a.]

A szerződés teljesítésének összköltségét a Mennyiségek Jegyzékében feltüntetett tételek között találjuk meg, olyan tételek esetében, melyek nem szerepelnek a Mennyiségek Jegyzékében, a költségek és díjak megoszolnak a többi hasonló rendeltetésű tételek körében (Gr. csere+sülly.). [RMK Szerződés 4.]

Ezekben a példákban (ti. a [70./70a.], [71./71a.] szövegrészletek) a grammatikai lesüllyesztés fakultatív átváltási művelet, de a fordító mégis végrehajtja, a takarékoság elvét követve és a célnyelv lehetőségeit kihasználva. Ez a megoldás tömörséget eredményez.

[72.]

Orice împuternicire de reprezentare și/sau orice dispoziție primită de Bancă de la Client, precum și modificările ulterioare vor fi considerate valabile până la revocarea lor în scris. [RK Banki-ker. jog 6.]

[72a.]

Bármely, a Bank Ügyfelétől kapott képviseleti, meghatalmazotti megbízás és/vagy rendelkezés és ezek utólagos módosítása addig érvényes, ameddig írásos visszavonásuk meg nem történik (Mm). [RMK Banki-ker. jog 6.]

A [72/72a.] szöveg esetében kibontással találkozunk, mely során főnévi szerkezetet mellékmondat segítségével fordít le a fordító.

[73.]

Plata se va face în cinci rate de câte 20% din suma în avans. [RK Szerződés 10.]

[73a.]

A kifizetés 5 részletben fog történni, mindegyik az előleg összegének 20%-val egyenlő összeg lesz (Mm). [RMK Szerződés 10.]

Az ebben a példában előforduló jelenség kibontó jelleggel bír, a nagyon tömör román kifejezést (*rate de câte 20%*) önálló állítmánnyal rendelkező tagmondat segítségével fejezi ki (...*mindegyik az előleg összegének 20%-ával egyenlő összeg lesz*). Ez a mondatot hosszabbá teszi, viszont elmaradása lehetetlenné tette volna a grammatikai szempontból helyes fordítás létrehozását a már említett bővítési korlátozások miatt.

2.4.7. Átrendezés

A mondategészek felbontásáról általában elmondható, hogy jórészt fakultatív átváltási művelet. Az alanyok különbözősége lehet az oka a felbontásnak, de ez nem teszi szükségsszerűvé elvégzését. Általában egyetlen olyan különbség sincs a nyelvek között sem a nyelvi rendszer, sem pedig a nyelvhasználat szintjén, mely kötelezővé tenné a mondathatárok felbontását. A mondategészek felbontása nyelvpártól és fordítási iránytól független általános átváltási művelet, melyre viszonylag ritkán, és csak a fordító egyéni, önkényes döntése alapján kerül sor (Klaudy 1997a. 391.).

Az alábbiakban két típusú felbontás példái jelennek meg (3. táblázat 20. és 21. ssz.). E két típus a mondategészek felbontása, valamint a szavak, illetve a szó szerkezetek két vagy több mellékmondatral való fordítása.

[74.]

Proiectantul poate fi obligat chiar și la plata unor penalități cu scopul compensării pagubelor cauzate Beneficiarului de erorile de proiectare, iar la predarea-primirea proiectelor Beneficiarul va accepta factura în proporție de 100%, dar va efectua plata facturii numai în proporție de 85%. [RK Szerződés 12.]

[74a.]

A Tervező köteles a Megrendelőt ért és az esetleges tervehibákból adódó hibás kivitelezésből adódó károk megtérítésére. (Tm.átr.) A kiviteli tervek átadásakor Megrendelő a számlákat 100%-os mértékben fogadja be, de 85%-át fizeti ki. [RMK Szerződés 12.]

Ebben a példában a fordító egyetlen forrásnyelvi összetett mondatot két célnyelvi mondatral fordít. A jelenség magyarázata ebben az esetben az, hogy a fordító alanyváltásra kényszerült az értelem megőrzése érdekében, a mondat szinte megszakadt, és ez készteti őt a mondat felbontására.

[75.]

*Dacă vor apărea sarcini – altele decât cele stipulate de contract **fără culpabilitatea Proiectantului**, se va proceda la modificarea contractului. [RK szerződés 12.]*

[75a.]

*Ha más munkálatok válnak szükségessé, melyet a jelen Szerződés nem tartalmaz, és **nyilvánvaló, hogy az nem tervezői mulasztásból ered** (Tmm), Felek a jelen szerződést megfelelően módosítják. [RMK Szerződés 12.]*

Ez a példa egy olyan fordítási jelenséget hivatott illusztrálni, melyet vizsgálati korpuszom elemzése során gyakran megtaláltam, de nem illeszkedik egyik szakirodalmi besorolásba sem. Terjeszkedő-betoldó jellegénél fogva akár a túlfordításnál is tárgyalható lett volna, de mégis úgy véljük, hogy inkább a mondatok felbontásának körébe tartozik. E jelenség során egyetlen forrásnyelvi szót vagy kifejezést a fordító a célnyelvi szövegben két önálló mondattal fordít akképp, hogy az egyik mondat értelme még implicit módon sem fedezhető fel a forrásnyelvi szövegben található szóban vagy szószerkezetben. A *fără culpabilitatea Proiectantului* kifejezés szóhű fordítása a *tervező hibázthatóságán kívül* lenne, ehelyett a fordító a *nyilvánvaló, hogy az nem tervezői mulasztásból ered* alárendelő összetett mondatot választja. Ez a fajta művelet önkényes, és sok esetben szükségtelen is, a [75./75a.] példában pedig azzal magyarázható, hogy a fordító el akarja kerülni egy morfológiai szempontból túlterhelt szó alkalmazását.

[76.]

Încălcând prevederile de mai sus, părâta dovedește reaua credință în executarea contractului. [RK Perirat 2.]

[76a.]

Mivel a két fent említett rendelkezést megszegte az alperes, azt mondhatjuk, hogy rosszhiszeműen állt az alvállalkozói szerződés teljesítéséhez (Tmm). [RMK Perirat 2.]

Ebben a példában a [75/75a.] szöveg elemzése során tárgyalt jelenség szórendi áthelyezésekkel és többszörös grammatikai cserével társulva jelenik meg. E szöveg esetében a fölösleges mondat az „azt mondhatjuk”, melynek nincs semmiféle jelentősége sem a mondat szerkesztésben, sem pedig az értelem tolmácsolásában. Ez a mondat „töltelék elemként” vagy beszélt nyelvi fordulatként fogható fel, mely terjeszkedővé teszi a fordítást, és nem illeszkedik a célnyelvi szövegtípus által megszabott normához.

[77.]

*...montare poziție hidranți și capete de sprinklere la corp b2, b4, b5.2, muncă efectuată în întregime **având valoarea de** 47.198 euro+TVA. [RK Perirat 1.]*

[77a.]

*...tűzcsap szerelése a B2, B4, B5.2 épülettetben. A szerződés értelmében 100%-osan elvégzett munka. (Tm.átr.) **Ellenértéke:** 47.198 euró+áfa. [RMK Perirat 1.]*

A [77./77a.] példában olvasható felbontás, bár szintén fakultatív művelet, mégis hasznos, és a célnyelvi befogadó érdekét szolgálja. A fordító a román eredetiben megjelenő és a példában kiemelt *gerundium* + *főnév* szerkezetet nem fordítja le, hanem a mondatot átrendezi, központosítás segítségével két részre tagolva azt. Az ekképp átrendezett mondatban az említett szerkezetet egyszerűen egy főnév segítségével fordítja le (ti. *ellenértéke*). E művelet végrehajtása során világosabbá és áttekinthetőbbé válik a mondat megfogalmazása. Mondhatjuk tehát, hogy a fordító ezen átváltási műveletet a célnyelvi befogadó érdekében végzi el, és ezáltal fokozza a szöveg érthetőségét és megkönnyíti az olvasást is.

[78.]

După ce l-am atenționat cu privire la falsul în declarații și i-am explicat consecințele legale ale declarațiilor, subsemnatul a solicitat redactarea actului... [RK Közjegyzői 3.]

[78a.]

Az igazmondásra történt figyelmeztetés után, és miután elmagyaráztam a nyilatkozat jogi következményeit, a nevezett felkért, hogy foglaljam közjegyzői okirathba az alábbiakat... (Tmm). [RK Közjegyzői 3.]

A [78.] szövegrészlet kiemelt részlete annak példája, hogy a fordító egyetlen tagmondatot két mondategység segítségével fordít. Ez teljes mértékben fakultatív művelet, mely nem befolyásolja a fordított szöveg értelmét, de nehezkesebbé teszi a mondatot. Emellett elmondható, hogy ennek a szövegnek a fordítója nem rendelkezett a célnyelvi szövegtípus jellemzőinek ismeretével, emiatt nem tudott elvonatkoztatni a forrásnyelvi szövegtől, és nem sikerült személytelené tennie a célnyelven ezt a jogi nyelvi regiszterbe tartozó szöveget.

[79.]

Beneficiarul va plăti onorariul Furnizorului la data scadentă. [RK Szerződés 11.]

[79a.]

A Megrendelő kötelezi magát, hogy kifizeti a Szolgáltatónak a honoráriumát a meghatározott határidőre. (Tmm). [RMK Szerződés 11.]

Ebben a példában a forrásnyelvi szöveg jövő idejű igei állítmányát a fordító a célnyelvben két tagmondat segítségével fejezi ki. Ez szükségtelen művelet, melynek elvégzése azzal magyarázható, hogy a fordító úgy érezheti, nem eléggé hangsúlyos a hivatalos jelleg, és ennek érdekében „kibontja” a szöveget, hogy az jobban illeszkedjen egy szövevényesebb jogi szövegbe.

[80.]

Verificarea sumei în avans se va face de către Contractor, care va analiza costurile articolului respectiv, inclusiv costurile majore. [RK Szerződés 8.]

[80a.]

Az előleg összegének felbecsülése a Vállalkozó feladata, aki minden tétel értékét felbecsüli, és arra is rámutat, ha nagyobb kiadásokra kell sor kerüljön (Tmm). [RMK Szerződés 8.]

A [80.] szövegrészlet esetében a forrásnyelvi mondatban egy főnévi szerkezet található, melyet a fordító a célnyelvi szövegben két önálló mondategység segítségével fejez ki. A fordító ezen döntése szintén egyéni döntés, hiszen sokkal egyszerűbb választással is élhetett volna (pl. ... *beleértve a nagyobb kiadásokat is*).

[81.]

Titularul de cont poate retrage sau ordona transferul integral sau parțial al sumelor din cont, poate autoriza, pe propria răspundere, alte persoane să retragă sau să ordone transferul parțial sau total al sumelor din cont, iar aceste persoane vor fi menționate în Fișa specimenelor de semnătură. [RK Banki-ker. jog 3.]

[81a.]

A számlatulajdonos elrendelheti a számlán levő összegek felvételét teljességükben vagy részletekben. Felhatalmazhat más személyeket ugyanerre. Ezeknek a személyeknek a neve kell szerepeljen az aláírási címpéldányok jegyzékében (Tm.átr.). [RMK Banki-ker. jog 3.]

[82.]

În cazul în care și un alt membru semnează contractul de finanțare, acel membru va răspunde individual pentru finanțarea de care a beneficiat, iar în acest caz președintele consorțiului nu mai e responsabil pentru această sumă. [RK Pályázat 3.]

[82a.]

Amennyiben a támogatási szerződést más konzorciumi tag is aláírja, úgy a nekik közvetlenül kijelölt támogatások szerződészerű felhasználásáért azok önállóan felelnek. E körben a pénzügyi felelősség alól mentesül a konzorcium vezetője (Tm.átr.). [RMK Pályázat 3.]

A [81./81a.] és [82./82a.] példa esetében a jobb áttekinthetőség és a könnyebb érthetőség érdekében a fordító tagolja a többszörösen összetett mondatot. Ebben az esetben *befogadó-központú fordítási stratégiát* alkalmaz a fordító. Ezáltal a kommunikatív ekvivalencia elve legyőzi a jogi dokumentumok esetében gyakran követett formális ekvivalencia elvét. A fordító megértette, hogy nem a szöveg szerkezete a fontos, hanem a benne található információk, emiatt nem törekedett a forma pontos megőrzésére, és felosztotta a mondatot (Nida 2003. 3.).

2.4.8. Grammatikai csere: forma-, szerep- és szófaváltás

2.4.8.1. A szavak formájának megváltoztatása

A vizsgálati korpuszhoz tartozó szövegekben a grammatikai csere szavak formáját érintő típusai közül megtalálhatók a következők: 1) igeik formájának megváltoztatása; 2) többes szám – egyes szám közötti váltás; 3) a szenvedő – cselekvő és 4) a cselekvő – szenvedő átváltás (3. táblázat 22., 23., 24., 25. ssz.). A jelenség magyarázatáról bővebben lásd a jelen fejezet 2.2.8. alfejezetét.

[83.]

*Părțile cunosc **posibilitatea**, că proiectele, descrierile, procedeele, etc. puse la dispoziție pe durata executării lucrării **sunt sub protecția dreptului de autor**, de aceea utilizarea lor totală sau parțială în afara prezentului contract fără aprobarea titularului dreptului de autor se consideră abuz de drept și implică aplicarea de sancțiuni legale. [RK Szerződés 12.]*

[83a.]

*Felek tudomással bírnak arról, hogy a munka teljesítése során megismert, rendelkezésükre bocsátott tervek, leírások, eljárások stb. **szerzői jogvédelem alatt állhatnak** (Gr. csere+igemód) [RMK Szerződés 12.]*

Ebben a példában az igemódot érinti az átváltási művelet: kijelentő módban levő ígét a fordító a célnyelvi szövegben feltételes módban álló igével fordít. A jelen szöveg esetében ez a váltás annak tudható be, hogy a román nyelvű szöveg tartalmaz egy külön főnevet (*posibilitatea*) melynek jelentése pontosítja, hogy csak lehetőségéről, és nem tényről van szó. A fordító ennek a szónak az értelmét – szintetikus módon és a magyar nyelv morfoszintaktikai gazdagságát kihasználva – belesűríti a feltételes módot képző morfémába. Így az eredeti és a fordított szöveg között nincs értelembeli különbség.

[84.]

*Nivelul salariilor și a onorariilor pentru personalul societății vor fi stabilite și după caz **modificate** de administratorii societății, în conformitate cu dispozițiile legale. [RK Bankiker. jog 2.]*

[84a.]

*A fizetések és honoráriumok szintjét az ügyvezető **állapítja** (Gr.csere+igemód) meg és **szükség esetén módosítja is azt**, a hatályos előírások betartásával. [RMK Banki-ker. jog 2.]*

A fenti példában a román nyelvű mondat állítmánya jövő idejű, a magyar nyelvű mondaté pedig jelen idejű, tehát az átváltás az igeidőt érinti. Ez automatikus és természetes átváltási művelet, hiszen a magyar nyelvben a jövő idejű cselekvést legtöbbször jelen idejű igével fejezzük ki. Ez az átváltás csak az ige formáját érinti, a mondat értelmét nem módosítja.

[85.]

*...**cheltuielile pentru asigurările** încheiate de către Subantreprenor [RK Szerződés 10.]*

[85a.]

*...az Alvállalkozó által kötött **biztosítás díját** (Gr.csere+fn.szám) [RMK Szerződés 10.]*

A [85./85a.] szövegrészlet kiemelt fordítási jelensége (a többes számú főnév egyes számú főnévvel való fordítása) nem automatikus átváltás eredménye. A többes számú alak használatával is grammatikailag helyes mondatot kapna a fordító, de valószínűleg a szituáció ismeretében és a kontextus függvényében az egyes számú alak az adekvátabb a szöveg és annak referencialitása tekintetében.

[86.]

Subantreprenorul este obligat, ca pe durata execuției lucrărilor să ia parte la consultațiile de proiectare. [RK Szerződés 12.]

[86a.]

Alvállalkozó vállalja (A), hogy a kivitelezés ideje alatt a tervezési konzultációkba bekapcsolódik. [RMK Szerződés 12.]

Az indoeurópai szenvedő igealak átváltása cselekvő igealakká az egyik leggyakrabban alkalmazott grammatikai csere. A nem használatos magyar szenvedő igealak cselekvő igealakká való átalakítása ebben a példában azt tükrözi, hogy a fordító jobban meg kíván felelni a magyar olvasók intuitív szövegeszményének (Klaudy 1997a. 394.). Ennek érdekében a magyar nyelvhasználati normáknak megfelelően a cselekvő alanyú mondatot részesíti előnyben a szenvedővel szemben.

[87.]

Dacă în realizarea Subantreprenorului s-a produs o pagubă de către o altă persoană sau a avut loc o pagubă datorită unui eveniment natural, iar Subantreprenorul nu a fost prezent în zona de șantier, poate formula obiecțiuni, la cele constatate în procesul verbal întocmit de Antreprenor, în termen de 72 ore de la recepția procesului verbal, și în același termen are drept la investigarea ulterioară a evenimentului de pagubă. În cazul omiterii acesteia faptele înregistrate în procesul verbal întocmit de Antreprenor nu pot fi obiectate. [RK Szerződés 10.]

[87a.]

Amennyiben az Alvállalkozó teljesítésében valaki kárt okozott (A), vagy elemi kár keletkezett, és ő abban a pillanatban nem tartózkodott a munkaterületen, úgy a Megrendelő által jegyzőkönyvben rögzített tényekre a jegyzőkönyv átvételét követő 72 órán belül tehet észrevételeket, és addig joga van a káresemény utólagos vizsgálatához. [RMK Szerződés 10.]

A [87/87a.] szövegrészlet esetében a magyarázat ugyanaz, mint a [86/86a.] mondat esetében. Hozzáfűzendő, hogy ebben a példában a fordító az átváltás során határozatlan alanyt tett cselekvővé.

[88.]

Dacă nu au desemnat și predat pentru Subantreprenor o zonă de organizare de șantier separată, Subantreprenorul poate lua în utilizare pentru încărcare, respectiv în scop de defilare zona liberă din cadrul șantierului, dar numai după o prealabilă înțelegere cu reprezentantul Antreprenorului, care trebuie să se întâmple cel puțin cu 2 zile lucrătoare înainte de luare în folosință. [RK Szerződés 12.]

[88a.]

Amennyiben az Alvállalkozó részére külön felvonulási terület nem jelölött ki és (P) és nem adatott át (P), úgy az Alvállalkozó a Megrendelő képviselőjével az esedékességet legalább 2 munkanappal megelőzően egyeztetett, építkezésen belüli szabad területet vehe-ti igénybe rakodási, illetve felvonulási célra. [RMK Szerződés 12.]

A cselekvő–szenvédő váltás nem annyira jellemző a magyar nyelvre való fordítás esetében. Ez a szövegrészlet e jelenség miatt kissé nehézkessé vált.

Magyarázata valószínűleg az idegennyelvi hatásokban, a rossz fordítói technikában és a negatív beidegződésekben rejlik. Íme egy további példa:

[89.]

Vor aplica aceste prețuri echipamentelor Executantului aflate deja pe șantier în momentul primirii comenzii de lucrări în regie de la Inginer. [RK Szerződés 12.]

[89a.]

Ezek a díjszabások használtak (P) a Kivitelező azon felszereléseire is, melyek már az építőtelepen vannak. [RK Szerződés 12.]

Nehézkességet eredményező szenvedő igét használ a fordító, mely ellenkezik a magyar mondatalkotás befogadók által elfogadott intuitív mondateszményével, és régies benyomását kelti a szövegnek.

2.4.8.2. Szófajváltás

A szófajcsere körében tárgyalt példák az elemzett anyag 1., 4. és 5. alkorpuszából származnak (l. a 3. táblázat 26., 27., 28. ssz.).

[90.]

Subantreprenorul **garantează** în totalitate securitatea stării, averii și vieții, repară și compensează toate pagubele eventual provocate. [RK Szerződés 12.]

[90a.]

Alvállalkozó köteles az állag-, vagyon- és kapcsolódó életvédelem biztonságának teljes körű **garantálására** (N), az esetlegesen okozott **károk helyreállítására, megtérítésére**. [RMK Szerződés 12.]

A román nyelvű szerződésrészlet sokkal tömörebben fogalmaz. A tömörség oka a rövid igei állítmányokban rejlik. A magyar szöveg azonban névszói állítmánnyal rendelkezik, melynek hátravetett határozói bővítményei vannak (*köteles... garantálására, helyreállítására, megtérítésére*). A nominális jelleg ebben a mondatban nehézkességhez vezet, és bonyolultságot eredményez. A jelenség azzal magyarázható, hogy az alkalmazott jogi szövegek románról magyarra történő fordítási folyamatára jellemző szófajváltás a nominalizáció, mely abban nyilvánul meg, hogy a fordító bővített névszói állítmányt alkalmaz az eredeti szöveg igei állítmányai helyett. Ez a jelenség ellentmond annak a megfogalmazott fordítási univerzálénak, hogy az indoeurópai–magyar fordítási irány legjellemzőbb szófajváltása az „igésítés”. Valószínűleg a jogi dokumentumok sajátos nyelvezete és fogalmazásbeli sajátosságai okozzák ezt a fordítási jelenséget.

[91.]

Lucrările **conțin**: marcarea zonei, decapare și transportarea materialului la zonele stabilite pentru acoperire sau la locațiile de depozitare temporară, curățarea zonei de lucru. [RK Szerződés 12.]

[91a.]

A munkálatok **tartalma**: a terület körülhatárolása, lemaratás, a kitermelt anyag elszállítás (a befödésre váró területekre vagy az ideiglenes tárolási helyekre), munkaterület letakarítása (N). [RMK Szerződés 12.]

Ebben a pályázati anyagok köréből származó szövegben az eredeti román mondat igei állítmányát a magyar fordításban névszói állítmány helyettesíti, melynek szófaja főnév. Ennek a jelenségnek nincsen okozati magyarázata, hiszen magától értetődő, hogy bármely szófajból bármely másik szófaj lehet a fordításban. A szófajváltások tekintetében nehéz lenne tendenciákat megállapítani (Klaudy–Simigné Fenyő 1996. 159.) vagy bármilyen fordítói motiváltságot felfedezni.

[92.]

Prestatorul are dreptul de a transfera total sau parțial obligațiile sale asumate prin contract, numai după **obținerea** în prealabil a acordului scris al achizitorului. [RK Pályázat 4.]

[92a.]

A Szolgáltató a jelen szerződésben foglalt kötelezettségeit csak akkor engedményezheti, ha **megnyerte** (V) a Megrendelő előzetes beleegyezését. [RMK Pályázat 4.]

A románról magyarra történő fordítással együtt járó, és sok esetben automatikusan végrehajtott művelet a főneveknek igével való fordítása. Ez az ún. igésítés. Ez kapcsolatba hozható a főnévi szerkezetek önálló mondategységgé való emelésével is.

A [92.] példában is a román *obținerea* főnév igével való fordítása együtt jár a főnévi szerkezet mondat szintjére való felemelésével. Megfigyelhető, hogy a szófajváltás talán legfontosabb művelete, az igésítés, mindig kísérő jelensége a grammatikai felbontásnak és felemelésnek, hiszen az önálló mondatok úgy keletkeznek, hogy főnévi és igenévi szerkezetek igei szerkezetekké válnak (Klaudy–Simigné Fenyő 1996. 159.).

A következő két példa más szófajok közötti átváltásokat tartalmaz.

[93.]

În cazul prevăzut la clauza 17.2 prestatorul **are dreptul** de a pretinde numai plata corespunzătoare pentru partea din contract indeplinită până la data denunțării unilaterale a contractului. [RK Szerződés 10.]

[93a.]

A 17.2. alponthan foglaltak esetében a Szolgáltató csak annak a munkának az ellenértékére **jogosult** (Gr.csere+szófaj), melyet a felbontás időpontjáig elvégzett. [RMK Szerződés 10.]

Ebben a példában az eredeti román nyelvű szöveg *létige* + *főnév* kapcsolatát a fordító a célnyelvi szövegben befejezett melléknévi igenévvel fejezi ki, mely a mondatban állítmányi szerepet tölt be.

[94.]

Adunarea Generală ordinară se convocă cel puțin o dată pe an de către un administrator în cel mult 2 luni de la încheierea exercițiului financiar al anului precedent. [RK Banki-ker. jog 2.]

[94a.]

*A rendes közgyűlések évente legkevesebb egyszer **összehívandók** (Gr.csere+szófaj) egy ügyvezető által. [RMK Banki-ker. jog 2.]*

A kiemelt jelenség szintén a szófajcsere egy példája, mely esetében az igét beálló melléknévi igenévvel fejezi ki a fordító a célnyelvi szöveg megalkotásakor.

2.4.8.3. Grammatikai szerepváltás

A következő szövegrészletek a vizsgált korpusz különböző dokumentum-típusaihoz tartozó szövegekből származnak. A fordítási jelenség adatolása a 3. táblázat 29. sorában tekinthető meg. A kiemelt részek egy-egy grammatikai szerepváltást tartalmaznak. E műveletek során valamely mondatrész a célnyelvi szövegben más mondatrész funkcióját tölti be, mint a forrásnyelvi szövegben. A mondatrészi szerepek megváltoztatásának eseteit megfigyelve nem tudunk levonni általános érvényű következtetéseket, és nem tudunk a fordítót motiváló okokra sem visszakövetkeztetni, hiszen magától értetődő, hogy szinte bármely mondatrészből bármilyen más mondatrész is lehet a fordításban. A mondatrészváltások szinte minden esetben egyediek, és nem magyarázhatók a kauzális modell³⁶ segítségével (Chesterman 2005. 191.).

[95.]

Aprobarea poate fi expediată managerului prin fax, telex, email sau scrisoare recomandată. [RK Szerződés 9.]

[95a.]

Az engedélyt a Manager faxon, telexen, e-mailen vagy ajánlott levél formájában kaphatja meg (Gr.csere+szerep). [RMK Szerződés 9.]

Ebben a mondatban, mely a szerződések alkorpuszának része, alanyváltás történik. Ennek oka a román nyelvű szövegben található szenvedő szerkezet és ennek kihagyása a magyar szövegben. A szenvedő alany a magyar mondatban a mondat tárgya lesz, az alanyi szerepet pedig az eredeti román mondat részeshatározója fogja betölteni. Tehát ebben a példában két szerepváltással is találkozunk.

[96.]

Acest lucru l-a prejudiciat pe reclamant. [RK Perirat 1.]

[96a.]

*Ez kárt okozott rosszhiszeműen a **felperesnek** (Gr.csere+szerep). [96.] [RMK Perirat 1.]*

36 Angol eredetije: causal model (l. Chesterman 2005).

A periratokból kiemelt mondat esetében az eredeti mondat tárgya a fordított mondatban részeshatározóvá alakul.

[97.]

*Plățile vor continua până la sfârșitul lunii în care **autovehiculele vor fi înapoiate** Contractorului. [RK Banki-ker. jog 4.]*

[97a.]

*A kifizetéseket annak a hónapnak a végéig eszközölik, míg **a járműveket** (Gr.cser+szerep) **visszajuttatják a Vállalkozónak.** [RMK Banki-ker. jog 4.]*

A banki és kereskedelmi jogból eredeztethető iratok köréből kiemelt példa esetében a forrásnyelvi szöveg szenvedő mondatának alanya a célnyelvi szöveg cselekvő mondatának tárgya lesz.

2.4.9. Szórendi áthelyezések

A szórendi áthelyezések (l. még átváltások) adatait a 3. táblázat 30. és 31. sorában olvashatjuk.

A grammatikai áthelyezések esetében összefonódnak a kötelező átváltási műveletek, amelyeket a fordítóknak a grammatikai helyesség érdekében kell végrehajtaniuk, és a fakultatív szórendi átváltási műveletek, melyeket a fordító azért végez, hogy a mondatok jobban illeszkedjenek a szöveg egészébe. A fakultatív szórendi átváltási műveletek esetében vannak olyanok, amelyeket a fordítók nagy része automatikusan elvégez (kötőszók beljebb helyezése, alanyok előrehozása). Az ilyen átváltások a két nyelv szövegépítési sajátosságainak különbségeivel magyarázhatók. Vannak azonban olyan szórendi átváltások is, amelyek a fordító egyéni ízlésétől és szövegértésétől függnak (Klaudy 1997a. 351.). Az alábbiakban három példa következik magyarázattal:

[98.]

*Subsemnatul John Johnson, cunoscând dispozițiile cu privire la falsul în declarații, declar că societatea reprezentată de mine nu a comis infracțiuni și contravenții fiscale și vama **pe teritoriul României.** [RK Közjegyzői 3.]*

[98a.]

*Én, John Johnson, büntetőjogi felelősségem tudatában kijelentem, hogy az általam képviselt cég **Románia területén** nem követett el pénzügyi és vámtörvények által büntetett szabálysértéseket, valamint bűncselekményeket (Gr.áth.+szórend). [RMK Közjegyzői 3.]*

Ebben a szövegrészletben a fordító a helyhatározót áthelyezi a forrásnyelv második tagmondatának végéről a célnyelvi szöveg második tagmondatának elejére, közvetlenül az alany utáni pozícióba. Ez hangsúlybeli eltolódást eredményez. Míg a román nyelvű szövegben a hangsúly azon van, hogy a cég *nem követett el* semmi törvénytelenséget, a magyar szövegben arra kerül a hangsúly,

hogy *Románia területén* nem követett el törvénybe ütközöt, tehát a tárgy helyett a határozót nyomatékosítja a célnyelvi szöveg.

[99.]

Orice modificare a Condițiilor Generale de Afaceri se aduce la cunoștința Clientului prin afișare la sediile unităților Băncii fiind valabilă începând cu a 5-a zi lucrătoare de la data afișării lor. [RK Banki-ker. jog 5.]

[99a.]

Az Ügyfeleket a Bank az egységeinél és a székhelyén való kifüggesztéssel értesíti az Általános Üzleti Feltételek módosításáról, (Gr.áth.+szórend) és ezek a változások a kifüggesztéstől számított ötödik munkanapon lépnek hatályba. [RMK Banki-ker. jog 5.]

Ebben a példában a szórendi áthelyezés szerepmódosulást eredményez. A forrásnyelvi mondat részeshatározója a célnyelvi szöveg tárgya lesz. A román mondat esetében a hangsúlyos bővítmények az ige után találhatóak, míg a magyar mondatban ezeknek az igei állítmány előtt van a helyük. Ezért a hangsúlyos bővítmények átkerülnek a mondat első részébe.

[100.]

Este de remarcat faptul că în cadrul sistemului ZEP se pune un mare accent asupra schimburilor în plan atitudinal, comportamental și motivațional, acestea fiind în mod deosebit valorizate în viitor. [RK Pályázat 5.]

[100a.]

A magatartásbeli, viselkedésbeli és motivációs változásokra fektetnek hangsúlyt az EOT program keretében, ezt nagymértékben értékesítik a későbbiek során (Gr.áth.+szórend). [RMK Pályázat 5.]

E mondat esetében a szórendi átváltás magyarázata ugyanaz, mint az előbbi mondat esetében, eredménye pedig a hangsúly értelem szerinti elmozdulása. Az új információ van értelem szerint a hangsúly, ezért ennek szükségszerűen meg kell előznie az állítmányt.

2.4.10. Terminológiai kérdések

Mivel a terminológiai kérdések tekintetében nagyon sok problémával találkozottam vizsgálati korpuszom elemzése során, külön alfejezetet szentelek ennek a kérdéskörnek (l. 2.5. alfejezet). A terminológiai kérdésekre vonatkozó adatok a 3. táblázat 32–37. sorában láthatók.

2.4.11. Tükörfordítás

Bizonyos forrásnyelvi szövegek elkerülhetetlenül rajta hagyják nyomukat a fordításon. Ez főként jogi szövegek esetében érvényes, mert ennél a szövegtípusnál az a jellemző, hogy egy mondatba sokkal több mindent sűrítenek

bele, mint a köznyelven megfogalmazott mondatokba és szövegekbe, emiatt a célnyelvi szöveg is hosszabb lesz, és az átváltás miatt idegenszerűvé is válhat (Nida 2001. 5.). A fordítás paradoxonja az, hogy minél pontosabb nyelvi szempontból, annál pontatlanabb mint fordított szöveg. A *langue-szintű ekvivalencia* veszélyes, mert nem vezet diszkurzív ekvivalenciához. Az ekvivalenciának a diskurzus szintjén kell megvalósulnia, emiatt nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy az egyetlen nyelv esetében sem esik egybe a fordításbeli és a szó-tárbeli megfelelő (Albert 2006. 40.).

A fordított szövegek elemzése során sok esetben találkozunk átemeléssel. Ezt a szakirodalom *transference* néven tárgyalja. A vizsgálati korpuszban megfigyelt jelenségek között is található hasonló eset. Itt ezt *terminológiai átvétel* néven tárgyaljuk, és azt jelenti, hogy szinte semmiféle módosítás nélkül emeli be a fordító a célnyelvi szövegbe a forrásnyelvi terminust. Idetartozik például a betűszók megőrzése és átemelése.

Egy másik megfigyelhető jelenség az átvitelen alapuló tükrözés. Ezt a jelenséget a szakirodalom a *through translation* néven ismeri. Elméletileg nem kellene ehhez folyamodni, de sok esetben nincsen erre jobb megoldás. Eredményeképpen ún. *calque*-ok keletkeznek. A jelen elemzés során *tükörszerkezetek* néven hivatkozunk e jelenségre. Ez a jelenség a szükséges grammatikai cserék elmulasztása miatt jelenik meg a célnyelvi szövegben, van azonban olyan eset is, amikor a nyelvi interferencia-hatás idézi elő megjelenését a fordított szövegben.

Létezik egy másik eljárás is, mely bár a tükörfordítást eredményez, de a célnyelvi normákra és befogadókra is figyel. Ezt a szakirodalom *naturalizáció* néven ismeri, és a forrásnyelvi szónak a célnyelv rendszerébe való beépítését jelenti (Newmark 1988. 73.). Ezt a jelenséget a vizsgálat során együtt tárgyaljuk a tükörszerkezetekkel. A vizsgálati korpuszban ennek a jelenségnek a példáit főként a nyelvi interferencia következtében találjuk meg (a tükörfordításra vonatkozó adatok a 3. táblázat 38. és 39. sorában láthatók).

[101.]

SC **Vater Románia**, *sedíul: Cluj-Napoca, str. Avram Iancu nr. 1, reprezentat de Nagy János* [RK Szerződés 2.]

[101a.]

SC **Vater Románia**, *székhelye: Cluj-Napoca, Avram Iancu u. 1, képviselve (T) Nagy Jánostól* [RMK Szerződés 2.]

Ebben a példában megtalálható a terminológiai átvétel és a tükörszerkezetek egy-egy esete. A fordító a SC mozaikszót átemeli a célnyelvi szövegbe. Ez valószínűleg azzal magyarázható, hogy a fordító a könnyebb azonosíthatóságra törekszik, hiszen a mozaikszó lefordítása (KT) értelmetlen lenne a célnyelven, mert Magyarországon nem használatos ez a rövidítés. Ugyanakkor előnyösebb a felhasználó szempontjából, ha a hivatalos rövidítés alapján keresheti meg az illető céget a hivatalos nyilvántartásokban. A fordító döntése tehát helyes, és a kommu-

nikatív ekvivalencia megteremtését szolgálja. Érdekes azonban, hogy hibridizálja a szerkezetet, hiszen a mozaikszót nem fordítja le, de az országnevet lefordítja, figyelmen kívül hagyva, hogy az is a cégnév része. Ez (bár ebben az esetben nem ajánlott) valószínűleg automatikusan végrehajtott művelet, hiszen az ország nevének magyar fordítása mindenki által ismert, és nem okozhat megértési zavart. A mondatrészletben találhatunk egy tükörszerkezetet is, mely annak eredménye, hogy a fordító nem hajtotta végre az ez esetben szükséges grammatikai felemelés műveletét. A *-tól* rag használata is helytelen, mert ebben az esetben névutós főnév, és nem ragos főnév lett volna a grammatikailag helyes megoldás.

[102.]

*Clientul are obligația să cunoască reglementările aplicabile cecului, cambiei și biletului la ordin și să declare Băncii, în vederea comunicării la **Centrala Incidentelor de Plăți (CIP)**, filele cec, cambiale și biletele la ordin pierdute, furate, distruse sau anulate, în conformitate cu prevederile reglementărilor și legislației în vigoare. [RK Banki-ker. jog 6.]*

[102a.]

*Az Ügyfél köteles a csekkre, váltóra és saját váltóra vonatkozó jogszabályt és szabályokat ismerni, és bevallást kell benyújtania a **Bankhoz, a Fizetési Incidensek Központjának (CIP)** (T.átv.). [RMK Banki-ker. jog 6.]*

Ebben a szövegrészletben a terminológiai átvétel két esetével van dolgunk. Az egyik esetben a fordító lefordítja az intézmény egy részlegének nevét, viszont nem tartja szem előtt a kommunikatív ekvivalencia elvét, nem keresi meg a név célnyelvi megfelelőjét, hanem ad hoc módon hibridizált fordítást hoz létre. A *Fizetési Incidensek Központja* kifejezésben két lefordított szó közé ékel egy átemelt terminust. A másik eset azonos az előző példában előforduló jelenséggel, vagyis a fordító a betűszót átemeli a célnyelvi szövegbe a könnyebb azonosíthatóság érdekében.

[103.]

*Recunoaștem importanța atât a vieții profesionale, cât și a vieții private și ne străduim să-i ajutăm pe angajații noștri să creeze un echilibru sănătos între activitatea profesională și **viața personală**. [RK Banki-ker. jog 5.]*

[103a.]

*A munkavégzés mellett elismerjük a **magánélet** fontosságát, s minden lehetséges eszközzel elősegítjük, hogy munkatársaink képesek legyenek kialakítani a munkahelyi és **a személys élet** egészséges egyensúlyát. [RMK Banki-ker. jog 5.]*

Ebben a példában a kiemelt részlet egy tükörszerkezet. A fordító nem a célnyelvi megfelelőt használja (ti. *magánélet*), hanem a román szószerkezet elemeit magyar nyelvre fordítja. Ez a jelenség a fordítás során működő nyelvi interferencia eredménye, mely egyben fordítói pontatlanság is.

[104.]

Aici am putea preciza potențialul resurselor umane ale membrilor. [RK Pályázat 3.]

[104a.]

Itt lehetne továbbá meghatározni a tagok humánpotenciálját (T) is. [RMK Pályázat 3.]

E mondatban a fordító, tömörségre törekedvén, összetett szóval próbálja kifejezni a forrásnyelvi szövegben szereplő kifejezést, de eközben terminológiai pontatlanságot követ el, hiszen a román kifejezésnek már létezik elfogadott magyar megfelelője (ti. *humánerőforrás-potenciál*). A fordító nem ezt használja, hanem tükörfordítás és hibridizáció útján új terminust vezet be a célnyelvbe. Ez a megoldás főként a szaknyelv egységesítésére való törekvésekkel ellenkezik.

[105.]

...a predat Antreprenorului toate proiectele și specificațiile, certificatele de garanție, ghidurile de utilizare, rezultatele verificărilor, documentația proiectului de predare și toate celelalte documente cerute în contract. [RK Szerződés 10.]

[105a.]

...minden tervrajzot és specifikációt (Tátv.), garancia-bizonylatot (T), gépkönyvet, vizsgálati eredményt, az átadási tervdokumentációt és a szerződés által megkövetelt más dokumentumot átadott Megrendelőnek... [RMK Szerződés 10.]

E szövegrészlet tartalmaz egy terminológiai átvételt, és egy tükörszerkezetet is. Az első esetben változtatás és fordítás nélkül emeli át a fordító a forrásnyelvi szöveg szavát, nem ellenőrzi annak értelmét és jelentéstartalmát, nem keresi az adekvát fordítási megoldást. A második esetben a fordító tükörfordítás révén újabb szót alkot, hiszen a „certificat de garanție” magyar megfelelője a „jótállási bizonyítvány” vagy a garancialevél. A román szerkezet mintájára a két elfogadott magyar megfelelőt összevonja, mely művelet révén helytelen fordítást hoz létre.

[106./106a.]

Locul nașterii:... Localitatea:...Codul:... / Születés helye. Város:... Kód (T): ...

B. I. Seria ... Nr. / B.I- (T) széria... szám...

Certificat de naștere / Születési igazolvány (T)

Nume și prenume soț / A férj neve és előneve (T):

Nume și prenume soție / A feleség neve és előneve (T): [RK Szerződés 7.] [RMK Szerződés 7.]

A fenti példák közül az első kettő a terminológiai átvétel esetéhez sorolandó, hiszen a fordító átemeli a román szöveg szavait a magyar szövegbe, és csak az írásmódjukat változtatja meg. Ez nem nevezhető fordításnak, csak transzponálásnak.

A harmadik példa tükörfordítás, mely újabb kifejezést eredményez a célnyelvben, holott a forrásnyelvi szónak a célnyelvben két elfogadott megfelelője is van: *certificat de naștere* – *születési bizonyítvány* és *keresztlevél*. A negyedik és ötödik kifejezés esetében is tükörfordítással van dolgunk, a fordító a

prenumele román szót *előnévként* fordítja, pedig ennek magyar megfelelője az utónév vagy keresztnév.

2.4.12. Nyelvhelyességi problémák

Sok esetben a fordítóknak semmiféle tudatos elképzelésük nincs az indoeurópai és más nyelvek különbségeiről, emiatt gyanútlan nyelvi közvetítőkké válnak, akik mindenképpen be kívánják tölteni a két nyelv és a két kultúra közötti híd szerepét. Teljesen ki vannak szolgáltatva az idegen nyelvnek, nincs meg a megfelelő ismeretanyaguk, hogy mérlegeljenek, mielőtt különböző magyar megfeleltetési lehetőségek közül választanának. A román nyelvről magyar nyelvre történő fordítások esetében a fordító nemcsak szakmájánál fogva kétnyelvű, hanem környezeténél fogva is. A fordítók nagy része kétnyelvű környezetben él, és ez a fajta kétnyelvűség a fordításokra is rányomja bélyegét (l. 2.4.11. alfejezet). Jelen esetben a vizsgálati korpusz egy olyan „műfaj” szövegeit tartalmazza, melynek magyar nyelvű megszövegezése (fordítása) terminológiai nehézségekbe ütközik. E nehézségekre mintegy rátevéődnek a két nyelv közötti különbségekből fakadó fordítási nehézségek. A gyanútlan fordítók sok esetben nem mernek az indoeurópai nyelvekből fordított mondatok szerkezetén változtatni, mert nem tudják, hogy egyszerűen a nyelvek közötti különbségekből adódik a változtatás szükségessége. A fordítók sok esetben nem mernek igésíteni, mivel nem tudják, hogy a magyar nyelv korlátozott bővítési lehetőségei miatt a mondat megszerkesztésében gyakran az ige tölti be ugyanazt a funkciót, amit az indoeurópai nyelvekben a főnevek töltenek be. Nem merik személyessé tenni a személytelen mondatokat sem, nem hagyják ki a fölösleges határozatlan névelőket (Klaudy 2007. 236.).

Az alábbiakban néhány fordítási hiba következik, melyeket két csoportba soroltunk a vizsgálat során: 1) a helytelen fordítás következményeként létrejövő értelmetlen szöveg (l. a 3. táblázat 41. és 42. sora) és 2) a nyelvhelyességi-nyelvhasználati hibát tartalmazó szöveg (l. az 1. táblázat 40. sora). A fordítás során felmerülő nyelvhelyességi kérdések körébe soroltuk a helyesírási hibákat is. A példaanyag az alábbiakban ezt is adatolja.

[107.]

Megrendelő az adott tervfázisokhoz, a Megrendelő vagy harmadik fél által külön megbízott szaktervezők közreműködéséhez, adatszolgáltatásához és azok által készített tervekhez szükséges munkarészeknek határidőre történő elkészülését biztosítja, valamint a Tervező részére ezeknek a terveknek a teljes körű megismerését (HÉ). [RMK Szerződés 12.]

Ebben a példában a határozói szerkezet alapszavát több mint tíz balra álló bővítmény előzi meg, amit a magyar olvasó Deme László kifejezésével élve „émésztetlenül hurcol magával a támpontig” (Deme 1981. 15.). Ez a fajta mondat szerkesztés szövevényessé, sőt értelmetlenné teszi a szöveget.

[108.]

Úgy veszik (H), hogy a felszerelésre fordított összegek, a profit és a Kivitelező kötelezettségeiből fakadó költségek egyenlően oszlanak meg a bemutatott díjak körében. [RMK Szerződés 12.]

Ebben a szövegrészletben egy, a hivatalos fordításokban nem használható, kollokvialis kifejezést alkalmaz a fordító.

[109.]

Ha a Polgári Törvénykönyv 1182. fejezete értelmében **kelettel** (H) ellátott, okmánnyal alátámasztható tévedés merül fel, az ár visszatérítendő. [RMK Szerződés 1.]

A kiemelt szó nyelvhelyességi hiba, hiszen nem *kelettel*, hanem *keltezésel* látunk el okmányt, vagy csak egyszerűen *keltezzük* azt.

Az alábbi két példa oka az, hogy a fordító nem ismeri a célnyelvi terminusok értelmét. A *decontare* korántsem *leszámolás*, hanem *elszámolás*, a *collaborare* pedig itt nem *közreműködés*, hanem *együttműködés*.

[110.]

a întocmirii documentației de decontare / leszámolási (T) /mást jelent/ dokumentáció elkészítésének költsége [RK Szerződés 11.]

[110a.]

Közreműködés (H) /mást jelent/ kialakítása (szülőkkel, közösség más tagjaival, más iskolákkal) [RMK Pályázat 5.]

Az alábbi két helyesírási hiba nem szorul magyarázatra, ellenben jó példája annak, hogy még hivatásos-hivatalos fordítók is utószervezési és lektorálási munka nélkül adnak ki szövegeket a kezükből. Az igényes fordító az utószervezés első fázisában a szöveget az eredetivel való egybevetés nélkül olvassa végig, megteremti a szöveg mondatai közötti kapcsolatot, és ellenőrzi a helyesírást. A második fázisban az eredetivel összeveti a célnyelvi szöveget az adatok ellenőrzése céljából (Bart–Klaudy 2003. 26.). Ha ezt a munkát nem mulasztotta volna el a fordító, az alábbi hibák nem maradhattak volna benne a kész szövegben.

[111.]

Módosító okirat (Ím) [RMK Szerződés 4.]

[112.]

...amely kiegyenlítés módján kerül kifizetésre, azaz automatikusan levonódik a bérleti díj összegéből, mindaddig amíg (Ím) a Tulajdonos ezen kötelezettségének eleget nem tesz. [RMK Szerződés 3.]

2.5. Terminológiai kérdésfelvetések

A jogi nyelv egy olyan szaknyelv, amelynek bizonyos lexikai elemei beépültek a köznyelvbe, általánosan elterjedtek. Annak ellenére, hogy a jogkutatók folyamatosan törekednek arra, hogy meghatározzák a jogi fogalmakat, mégis gyakran ugyanazt a jogi terminust különféle jogi szakágakban is más értelemben használják, ugyanakkor meghatározásuk függhet a törvényszéki és szakértői (ti. ügyvédek, jogtanácsosok, közjegyzők) értelmezésétől is.

A jogi szakzsargont többértelműség jellemzi. A fogalmak állandóságának hiánya abból ered, hogy a különböző országok jogrendje különféle értékrendeken, hagyományokon, politikai konvenciókon és ideológiákon alapszik. A jogi terminusok nemcsak a történelem során végbemenő változásokat tükrözik, hanem meghatározzák a világra és a valóságra való rálátást is. Ezek a terminusok annak a ténynek az eredményei, hogy egy társadalom eldöntötte, hogy egy bizonyos formában kívánja igazgatni saját létét néhány jogszolgáltató intézmény révén. A jogi nyelv tükrözi egy adott nemzet törekvéseit, valamint a kultúráját és szokásait is, mondhatjuk tehát, hogy a kulturális különbségek a jogi rendszerben is tükröződnek.

Lotman alapján akár mondhatnánk is, hogy a jogi rendszer struktúrája egy másodlagos modellrendszer, mely a természetes nyelv elsődleges rendszerére épül rá (Dembski idézi Lotmant 1995. 5.). Ebből természetesen az következik, hogy a jogi terminológus, kutató és fordító feladata nagyon bonyolult és összetett.

A jogi szakterminológia különbözik a többi szaknyelvtől, mert kifejezi egy terület, ország, nép, nemzet jogi és társadalmi-gazdasági sajátosságait. Fontos, hogy egy fordítás elkészítése során a társadalmi-gazdasági kontextust is figyelembe vegye a fordító, azt is áthozza a célnyelvbe. „A jogi nyelv esetében nem beszélhetünk nemzetközi zsargonról. A jogi terminusok kötöttek az ország jogrendjéhez, ezért országonként különböznek. Ezért a jogi szakfordítások elkészítése sokkal nehezebb, mint más szakterülethez tartozó munkák fordítása.” (Dembski 1995. 28.)

A nemzeti jogrend feladata, hogy az adott területen alkalmazható legyen és betöltse küldetését, ezért a jogalkotó nem mindig úgy alkotja a törvényeket, hogy azok fordíthatók is legyenek.

Annak ellenére, hogy nem létezik *a priori* megfelelés a két különböző nyelvi rendszer és a két különböző jogrendszer között (intézmények különbözősége, fogalmak, jogi eszközök, eljárások, precedensek, jogszolgáltatók nevének különbözősége stb.), mégis a terminológiai és fordításelméleti szakirodalom az ekvivalenciát egy fordított szöveg elfogadhatóságának elengedhetetlen feltételeként tételezi. Még akkor is, ha sokan elfogadták a fordításkutatók közül, hogy teljes ekvivalencia nem érhető el e szövegek esetében, mégis stratégiákat dolgoznak ki, hogy valamilyen szinten és módon megteremthető legyen az ekvivalencia.

Bár ezek a törekvések nagyon hasznosak, elmondható, hogy a standardizáció és a terminológiai egységesítés szinte teljességében lehetetlen.

A szakirodalmi megközelítés szerint (l. Velmas-Lehto 1989, de Groot 1989, Carballa 1991) a terminológiai ekvivalensnek: 1) egyértelműnek és pontosnak, 2) érthetőnek és egyszerűnek, 3) nyelvészeti szempontból helyesnek és természetesnek kell lennie. Továbbá tükröznie kell a forrásnyelvi fogalom lényegi tulajdonságait, és egységes tömör rendszert kell alkotnia a célnyelvben. Elfogadott követelmény, hogy egy terminusnak nélkülöznie kell a többértelműséget, és egyetlen fogalmat kell jelölnie. A terminus nem mindig egyetlen szó (lehet például szintagma is), de pontos jelentéssel bírónak és ugyanakkor egyszerűnek is kell lennie. Fontos szempont egy terminus esetében annak ragozhatósága és továbbképezhetősége.

Még M. Snell-Hornby is (Snell-Hornby 1995. 54.), aki megkérdőjelezi az ekvivalencia létét, elismeri, hogy a szaknyelvek terminusainak esetében elhanyagolhatatlan az ekvivalencia.

A jogi és hivatalos nyelvi regiszterbe tartozó szövegek fordítása során a következő átváltási lehetőségek közül lehet választani a terminológiai problémákból adódó fordítási nehézségek leküzdésére: 1) hiperonímia – fölérendelt vagy általános szó használata, beleértve a szódsókereket is; 2) a nyelvi rendszerben ugyanolyan szinten elhelyezkedő hasonló jelentésű elem használata; 3) hiponímia – alárendelt szó, kölcsönszó alkalmazása adaptáció nélkül vagy adaptációval; 4) szó szerinti megfelelő beépítése, mely lehet átlátszó (szemantikailag motivált) és hapak (szemantikailag önkényes); 5) leíró ekvivalens megtalálása: szövegen belüli magyarázat (pl. betoldó explicitáció) vagy a szövegen kívüli magyarázat (pl. lábjegyzet, szövegvégi jegyzet, szójegyzék); 6) meghatározás, példa bemutatása, parafrázis. A fordító ezek kombinációjához is folyamodhat.

További megoldás a szóban forgó problémák leküzdésére az archaizmusoknak és más szakterületek szavainak új értelemben való használata. Használhat a fordító neologizmusokat is. Ennek során kombinálhatja a célnyelvi elemeket idegen nyelvi elemekkel, új szakszót hozva létre.

Létezik még egy megoldás, melyet *fordítási couplet*-nek neveznek, és amely azt jelenti, hogy a fordító vagy az eredetit tünteti fel zárójelben, vagy az ajánlott ekvivalens kifejezést. Ha lehetetlen helyes és adekvát megfelelőt találni, kihagyáshoz lehet folyamodni.

A vizsgálati korpuszban a terminológiai jellegű kérdéseket két fő csoportba soroltuk: [1.] jogrend- és szakszövegfüggő terminológiai problémák, valamint [2.] fordítófüggő terminológiai megoldások. Az első csoportba három téma tartozik: 1) a jogi nyelvi terminusok problematikája; 2) a hivatalos intézmények nevének kérdésköre; 3) a hivatalos dokumentumok megnevezésének jellemzői. A második csoportba négy témát soroltunk: 1) terminológiai eltérések ugyanazon dokumentumon belül; 2) terminus átvétele a forrásnyelvből különösebb módosítás nélkül (l. még a 2.4.11. alfejezetet); 3) betűszók alkalmazása, illetve

4) feloldása. Az utóbbi három kérdéskör szoros kapcsolatban van a tükörfordítások kérdéseivel (l. még a 2.2.11. és a 2.4.11. alfejezeteket).

Az első csoport első témájának néhány sajátosságát tükrözi az alábbi táblázat:

17. táblázat. *A jogi nyelvi terminusok problematikája*

Román nyelvű terminus	A vizsgálati korpuszomban szereplő fordításuk	Dokumentípus	Megjegyzések
copermutant		1	
balanță lunară de verificare	havi ellenőrző mérleg	1	-
jurnal TVA	könyvek, melyek az áfára vonatkoznak	1	„kicsomagolás”
bilanțul și contul de profit și pierderi	a mérleg és a nyereség- és veszteségszámla	1	tükörfordítás szakszó: <i>mérleg és zárszámadás</i>
contractul se reziliează de drept	a szerződés jogszerűen felbomlik	1	szaknyelvhez tartozó szintagma (panelelem)
activele societății	a társaság aktívumai	1, 4	könyvelési terminus
dizolvarea și lichidarea societății	a társaság feloszlása és felszámolása	4	pontatlan terminus szakszó: <i>a társaság feloszlása és a végelszámolás megindítása</i>
administrator	adminisztrátor	2, 3	idegenszerű, terminológiai átemelés eredménye szakszó: <i>ügyvezető</i>
combaterea evaziunii fiscale	adócsalás visszaszorítása	4	-
cod fiscal, CUI	adószám	1, 4, 5	-
pârât	alperes	2	-
subantreprenor	alvállalkozó	4	-
durata de realizare	átfutási idő	5	más nyelvi regiszterből való átemelés (kollokvialis és erősen beszélt nyelvi jellege van)
ordin de plată	átutalási megbízás	4	-
garanție bancară	bankgarancia	4	-
trafic de influență	befolyással való üzérkedés	3	-
nr. de înregistrare ORC	bejegyzési száma / cégjegyzékszám	1, 2, 4, 5	terminológiai eltérés, javasolt változat a magyar jogrend alapján a cégjegyzékszám

Román nyelvű terminus	A vizsgálati korpuszomban szereplő fordításuk	Dokumen- típus	Megjegyzések
cont de încasări	bevétele számla	4	összetéveszhető a kereskedelmi társaságok könyvvitelében használt terminussal
hotărâre judecătorească	bírói határozat	2	-
abuz de încredere	bizalommal való visszaélés	3	-
condamnare penală	büntetőjogi ítélet	2	-
semnarea validă a contractului	cégszerű aláírás	4	-
predarea se va face prin foaie de livrare	cégszerű szállítólevéllel	1	-
înșelăciune	csalás	3	-
judecător sindic	csődbiztos	4	szakterminus
	dolgok és egyéb jogok feletti rendelkezés	3	
	dologi jog	1, 2	-
curtea de arbitraj	döntőbírótság/ döntőbizottság	1, 4	ad hoc fordítás, pontatlan
preț forfetar fix	egyszerű fix átalányár / keretösszeg	5	közgazdasági terminus
	együttes rendelet	5	jogalkotási sajátosság
contrafactură	ellenszámlában	1	tükörszerkezet (nem tisztázott a forrásnyelvi jelentés)
se dispune	elrendelik	2	-
sulta	értékkülönbözet	1	szemantikailag motivált, átlátszó szakterminus
omologare	érvényesítési és hitelesítési eljárás	4	leíró ekvivalens
rata anuală a dobânzii	éves kamatláb	4	-
garanție de execuție	fedezeti biztosíték (teljesítési biztosíték)	1	-
reclamant	felperes	2	-
decontări cu și fără numerar	fizetőeszköz-elszámolás	4	-
asociat principal	fő társtulajdonos	4	-
cu certificat de moștenitor	hagyatéki bizonyítvány	3	-
uz de fals	hamis okiratok tudatos felhasználása	3	-
mărturie mincinoasă	hamis tanúzás	3	-
proceduri legale	hatályos eljárás	1, 3	a hatályos csak jelentésgazdagodással jelenthet törvényest (amit a román terminus jelent)

Román nyelvű terminus	A vizsgálati korpuszomban szereplő fordításuk	Dokumen- típus	Megjegyzések
rata anuală a dobânzii	hitel éves kamatlába	4	-
modalitatea și măsura aportului	hozzájárulás formája és mértéke	4	-
dezvoltarea resurselor umane	humán erőforrás- fejlesztés	4, 5	-
gestiune frauduloasă	hűtlen kezelés	3	-
beneficiar	javadalmazott, megrendelő	4	kontextusfüggő a fordító választása
subiect de drept privat	jogalanyiség	1, 4, 5	nem totális fordítás (pontatlanság)
cesiune de drepturi	jogát ruházás	1, 3, 4	szintetikus kifejezőmód, összetett szó
act cu putere de lege	jogerős irat	3, 4	-
titlu executoriu fără investire cu formula executorie	jogerős iratnak tekintendő	1	panelem, szaknyelviesített köznyelvi szavak
proiectantul nu are drept de reziliere	jogosult jelen szerződést nem mondhatja fel	1	szabályozó kifejezés (panelem) szaknyelvhez tartozó szintagma (panelem)
în mod legal	jogszerűen	1, 3	nincs pontos megfelelés
se vor soluționa de către instanțele de drept comun competente din Cluj-Napoca	jogviták megoldása a kolozsvári bíróságok hatáskörébe tartoznak	4	szabályozó kifejezés (formula) szaknyelvhez tartozó szintagma (panelem)
garanție de bună execuție	jóteljesítési biztosíték	1	-
executare silită	kényszer-végrehajtás, végrehajtás	2	-
pagube de răspundere încrucișate	keresztfelelősségi károk	4	tükörszerkezet (nem tisztázott a forrásnyelvi jelentés)
executare tardivă a obligațiilor de plată	késedelmes fizetés	1	jogi szakkifejezés
plată tardivă	késedelmes fizetés	1, 2, 4	magyarországi megfelelő átvétele
penalități la plata dobânzii	késedelmi kamat	4	magyarországi megfelelő átvétele
promisiune sinalagmatică de vânzare-cumpărare	kétoldali adásvételi kötelezvény	1	-
garant	kezeség	4	-
plan de învățământ rectificat	kiigazított tanterv	5	oktatási rendszer sajátossága
graficul de execuție	kivitelezési terv	5	-
executant	kivitelező	4	-

Román nyelvű terminus	A vizsgálati korpuszokban szereplő fordításuk	Dokumentumtípus	Megjegyzések
buget planificat	költség-előirányzat	5	magyaroszági terminus átvétele, megfeleltetés
sumă alocată	költség-előirányzat	5	-
penalități	kötbér	1	-
creanță scadentă	lejárt pénzkövetelés	4	-
depozit bancar	letét	4	hibás fordítás (banki betét lenne a helyes megoldás)
contract de management	menegementi szerződést	1	neologizmus: idegen nyelvű elem+magyar nyelvű elem
valoare reziduală	maradványértéken	5	-
subcont	másodlagos számla	4	ad hoc fordítás
mandatar	megbízó	3	-
mandator/mandant	meghatalmazott, megbízott, felhatalmazott	3	terminológiai egységesítés hiánya
penalitatea pentru eșuare debite	meghiúsulási kötbér	1	-
dare de mită	megvesztegetés	4	-
caietul de sarcini	munkafüzet	3	-
carte de muncă	munkakönyv	5	ad hoc fordítás, pontatlan megoldás
propunerea tehnică	műszaki terv	1	?
nu va bonifica dobânda	nem írja jóvá	5	-
valoare nominală	névleges érték	4	-
a semna în numele nostru și pentru noi	névünkben és helyettünk aláírhat	1, 4	használható lenne a <i>névérték</i> is
fals în acte	okirathamisítás	3	szaknyelvhez tartozó szintagma (panelem)
nu este persoană juridică de sine stătătoare	önálló jogalanyisággal nem rendelkezik	3	-
retragere numerar	összeg leemelése	1	-
jurnal centralizator	összesítő nyilvántartás	4	nem szakszerű leíró ekvivalens
documentația de atribuire	pályázati iratcsomó	1	-
propunerea financiară	pénzügyi ajánlat	5	neologizmus, mely célnyelvi elemekből áll
prelucrarea dosarului contabil	pénzügyi dokumentumok könyvviteli feldolgozása	5	-
exercițiul economico-financiar	pénzügyi év	4	magyarító ekvivalens
procedură civilă	polgári perrendtartás	4	-
prefectură	prefektúra	4	-
		5	közigazgatási rendszer sajátossága

Román nyelvű terminus	A vizsgálati korpuszomban szereplő fordításuk	Dokumen- típus	Megjegyzések
finanțarea afacerilor	projektfinanszírozás	5	pontatlan fordítás (valószínűleg kontextusfüggő megoldás)
a semna în nume propriu	saját nevében aláír	3	szaknyelvhez tartozó szintagma (panelem)
delapidare	sikkasztás	3	-
familia de standarde SR EN ISO 9000	SR, EN, ISO 9000-es szabványcsomag	4	-
taxa statistică	statisztikai illeték	4	tükörfordítás
audit	számvevés	4	kissé archaikus, Magyarországon is inkább az auditálást használják
suma contractuală	szereződéses összeg	1	-
răspundere civilă contractuală	szereződéses polgárjogi felelősség	2	-
procesul verbal de negociere	tárgyalási jegyzőkönyv	1	-
coproprietar	társtulajdonos	1, 3, 4	-
punct de lucru	telephely	1, 4	magyarországi terminus átvétele, megfeleltetés
garanție de executare	teljesítési biztosíték	4	szó szerinti fordítás (motivált)
proiectant	tervező	4	-
primire de foloase necuvenite	törvényesen ki nem járó hasznoszerzés	3	-
culpabilitatea clientului	ügyfél vétkessége	1, 4	-
bunuri mobile	vagyontárgy	1, 2	szintetikus kifejezőmód, összetett szó
prețul de execuție	vállalási ár	1	-
antreprenor	vállalkozó	4	-
contractor	vállalkozó	4	-
a invita antreprenor	vállalkozót behívni	1	tükörszerkezet
taxă vamală	vámilleték	4	-
cesionar-cumpărător	vásárló-engedményezett	1	-
cedent-cumpărător	vásárló-engedményező	1	-
cu obligație de ipotecă (la credite)	zálogkikötés	4	szintetikus kifejezőmód, összetett szó
societate pe acțiuni	zártkörű részvénytársaság	4	többletinformáció alapján való explicitálás, hiszen Romániában nincsen ilyen jogi formájú társaság

A jogi terminusok a szövegek „kemény” részéhez tartoznak, hiszen tekintükben a fordítónak nincs játéktere, nincs különösebb választási lehetősége (Klaudy–Bart 2003. 22.).

A vizsgálati korpusz tekintetében azonban megfigyelhetők kisebb-nagyobb eltérések a terminológia tekintetében is.

Ennek oka a romániai magyar hivatalos nyelvi regiszter hiányossága, mely a kommunizmus évtizedeiben kizárólag román nyelven folyó ügyintézésnek tudható be. Továbbá problémát okoznak az olyan új terminusok is, melyek még a román nyelvű anyagban is idegenszerűnek tűnnek vagy kölcsönelemnek számítanak (pl. *tender, grant*). Ebben az esetben még az angol nyelvű terminológia is befolyásolhatja a fordítót döntése meghozatalában.

Az alábbi táblázat az első csoport második kérdéskörét példázza:

18. táblázat. *A hivatalos intézmények nevének kérdésköre*

Román nyelvű megnevezés	Magyar nyelvű fordítás	Megjegyzések
Ministerul Internelor și Reformei Administrative	Belügyi és Közigazgatási Minisztérium, Belügyminisztérium	Nincs egységesen elfogadott fordítás. Az első változat tükörfordítás, a második pedig adaptáció.
Phare 2004 – Coeziune Economică și Socială, Dezvoltarea Resurselor Umane	Európai Unió által támogatott – Phare 2004, Társadalmi és gazdasági kohézió, Humánerőforrás-fejlesztés	-
Oficiul Național al Registrului Comerțului (ORC, ONRC)	Kereskedelmi Regiszter Hivatala Országos Kereskedelmi Hivatal Nyilvántartási Cégjegyzékében Kereskedelmi Cégjegyzéki Hivatal Kereskedelmi Nyilvántartó Hivatal	Nincs egységesen elfogadott fordítás. <i>Local translation usage</i> jelenség (Kierzkowska 2000. 45.)
Tribunalul Comercial Cluj	Kolozsvári Kereskedelmi Törvényszék	-
Ministerul Economiei și Finanțelor	Közpénzügyi Minisztérium, Pénzügyminisztérium	Nincs egységesen elfogadott fordítás. Az első változat tükörfordítás, a második pedig adaptáció.
Consiliul Județean	Megyei Önkormányzat	Helytelen adaptáció a politikai rendszer különbözősége miatt, Romániában nincsenek önkormányzatok, hanem helyi közigazgatási szervek vannak
Direcția Națională Anticorupție	Nemzeti Korrupcióelleni Ügyészség Korrupcióelleni Tanács	Nincs egységesen elfogadott fordítás. Az első változat tükörfordítás, a második pedig adaptáció.
Ministerul Educației	Oktatási Minisztérium	adaptáció
Casa Națională pentru Asigurări de Sănătate	Országos Egészségbiztosítási Pénztár	Elfogadott helyi megnevezés (fordítás)

Román nyelvű megnevezés	Magyar nyelvű fordítás	Megjegyzések
Direcția națională pentru administrarea resurselor energetice	Országos Energiarendészeti Igazgatóság	Ad hoc elnevezés
Banca Națională a României	Román Nemzeti Bank	Elfogadott, adekvát terminus
Parchetele de pe lângă instanțele de judecată	Ügyészségek	Adaptáció
Curtea de arbitraj	Választott bíróság, Döntőbíróság	Jogrendi megfeleltetés, helyes adaptáció

Amint a táblázat példaanyaga is mutatja, az intézmények nevének egységesítése tekintetében sem történt meg a belső harmonizáció. Ennek oka, hogy a fordítóknak nem áll rendelkezésére egy megfelelő adatbázis, mely többé-kevésbé normatív jelleggel hatna tevékenységükre. Továbbá, amint már említettük az előbbiek során is, sok esetben hiányzik az adekvát fordításhoz szükséges ismeretanyag és háttértudás (politikai, jogi és közigazgatási szakismeretek).

A különböző jogi és igazságszolgáltató intézmények által kibocsátott dokumentumok nevének tekintetében az az általános fordítói tendencia, hogy megtalálja az illető szöveg magyarországi változatának a nevét, és többé-kevésbé adaptálja a célnyelvi joggyakorlatnak megfelelően. Íme néhány példa:

19. táblázat. A hivatalos dokumentumok megnevezésének kérdésköre

Román nyelvű terminus	A vizsgálati korpuszomban szereplő fordításuk	Dokumentumtípus, melynek körébe sorolható	Megjegyzés
<i>antecontract de vânzare-cumpărare</i>	<i>adásvételi előszerződés</i>	1	létezik még a kétoldalú adásvételi kötelezvény változat is (mindkettő elfogadható)
<i>certificat de rezidență fiscală</i>	<i>adóilletékességi igazolás</i>	1	-
<i>act constitutiv</i>	<i>alapító okirat</i>	4	-
<i>statut</i>	<i>alapszabályzat</i>	4	fordítják még rendszabálynak, sőt az idegenszerű statútumnak is
<i>contract de închiriere</i>	<i>bérelti szerződés</i>	1	-
<i>sentință judecătorească</i>	<i>bírói végzés</i>	2	-
<i>convenție/contract de colaborare</i>	<i>együtműködési szerződés</i>	1	-
<i>contract de cesiune</i>	<i>engedményezési szerződés</i>	1	létezik még az átruházási szerződés is
<i>citație</i>	<i>idézés</i>	2	-
<i>chemare în judecată</i>	<i>kereset</i>	2	-

Román nyelvű terminus	A vizsgálati korpuszomban szereplő fordításuk	Dokumentumtípus, melynek körébe sorolható	Megjegyzés
<i>registru comercial</i>	<i>kereskedelmi regiszter</i>	1, 3, 4	tükörfordítás – hibridizáló megoldás
<i>contract de antrepriză</i> <i>contract de executare</i>	<i>kivitelezési szerződés</i>	4	-
<i>declarație</i>	<i>közjegyzői nyilatkozat</i>	3	explicitáló cím (szerintem fölösleges)
<i>împuternicire mandat</i> <i>procură notarială</i> <i>procură specială</i>	<i>felhatalmazás</i>	3	létezik még a meghatalmazás változat is, amely azonban nem helyes
<i>proiect tehnic de execuție</i>	<i>műszaki kivitelezési terv</i>	5	-
<i>contract de prestări servicii</i>	<i>szolgáltatói szerződés</i>	1	-
<i>contract de societate</i>	<i>társasági szerződés</i>	4	-
<i>contract de proiectare</i>	<i>tervezői szerződés</i>	4	-
<i>întâmpinare</i>	<i>válaszirat</i>	2	-

A továbbiakban a második csoportba tartozó terminológiai jelenségekről esik szó. Az első jelenség szorosan kapcsolódik az első csoportban tárgyalt esetek kérdésköréhez.

Vizsgálati korpuszom terminológiai kérdéseinek tárgyalásában a terminológiai eltérésként tárgyalt jelenséghez jutottam. Ennek kapcsán azt figyelhetjük meg, hogy a fordító ugyanazon dokumentumon belül sem tartja szem előtt a szöveg ún. „kemény részeit”. Ennek következményeképpen sokszor ugyanabban a fordításban ugyanannak a fogalomnak többféle megnevezését találjuk. Ez a célnyelvi befogadó részére csorbítja a szöveg felhasználhatóságát és lehetlenné teszi számára a pontos megfeleltetések elvégzését. Ez a jelenség nemcsak a kommunikatív ekvivalenciát, hanem a referencialitást is veszélybe sodorja, hiszen nem mindig követhető nyomon, hogy milyen jeltárgyra utal a célnyelvi jel. A továbbiakban néhány példa következik:

20. táblázat. Terminológiai eltérések egy dokumentumon belül

Román terminus	1. variáns	2. variáns	3. variáns
<i>cesionare</i>	átengedés	átruházás	engedményezés
<i>contract de cesiune</i>	átengedési egyezmény	engedményezési megállapodás	átruházási egyezmény
<i>nr. de înregistrare la ORC</i>	cégbírósági jegyzékszám	cégjegyzékszám	bejegyzési szám
<i>părți sociale</i>	cégrészek	üzletrészek	
<i>CUI, cod fiscal, CIF</i>	egyedi azonosító száma	adószám	

Román terminus	1. variáns	2. variáns	3. variáns
<i>a mandata, a împuternici</i>	felhatalmaz	meghatalmaz	
<i>societate comercială</i>	kereskedelmi társaság	cég	
<i>persoană fizică</i>	magánszemély	természetes személy	
<i>capital social</i>	társasági tőke	törzstőke	
<i>participare la capitalul social</i>	tőkerészesedés	apport	
<i>administrator</i>	ügyintéző	ügyvezető	adminisztrátor
<i>cesionarea părților sociale</i>	üzletrészek átruházása	engedményezése	

Sok esetben azt is megfigyelhetjük, hogy a dokumentumok belső tagolásában szerepet játszó számozások és felosztások tekintetében sem egységes a fordítói választás. Előfordul, hogy ugyanarra a szövegszintre kétféleképpen utal a későbbiekben a fordító, váltogatva pl. a *szakasz, pont, alfejezet, cikkely, cikk* kifejezéseket. Ez nehezíti az eligazodást a szöveg többszintűségében.

A fordítófüggő terminológiai megoldások kérdésével foglalkozó fejezet utolsó előtti problémájához érkeztünk. Ez a forrásnyelvi terminus minimális adaptációval történő áttemelése a célnyelvi szövegbe. Ez a fajta lexémakölcsönzés hiánypótló pillanatnyi átvételnek tekinthető. A legtöbb esetben ezek helyett a terminusok helyett a fordítónak, ha igényesen végezné munkáját, lehetősége lenne adekvátabb és a célnyelvbe jobban illeszkedő szót választani. Az alábbi táblázat e jelenség néhány példáját tartalmazza a lexémák román és magyar szöveggörnyezetével együtt, valamint a potenciális célnyelvi ekvivalens feltüntetésével.

21. táblázat. Terminusok minimális adaptációval történő átemelése a forrásnyelvi szövegből a célnyelvi szövegbe

Átvett (magyarosított terminus)	Eredeti román terminus	Célnyelvi szöveggörnyezet	Forrásnyelvi szöveggörnyezet	(Potenciális) célnyelvi ekvivalens
kontszám	număr cont	A kontszám a továbbiakban jelenti a folyószámla valamennyi variánsát: beleértve a letéti számlát és a másodlagos számlát is [RMK Banki-ker. jog 3.]	prin termenul „cont”, utilizat în continuare, se înțelege oricare dintre variantele contul curent, subcontul și depozitul la termen deschise potrivit condițiilor din prezenta Convenție-Cadru. [RK Banki-ker. jog 3.]	számlaszám folyószámla
kontszámlatulajdonos	titular cont	Kontszámlatulajdonos azonosítója: 1598508 [RMK Banki-ker. jog 3.]	Datele titularului cont : 1598508 [RK Banki-ker. jog 3.]	számlatulajdonos
CIP	CIP	Az Ügyfél köteles a csekke, váltóra és saját váltóra vonatkozó jogszabályt és szabályokat ismerni, és bevallást kell benyújtania a Bankhoz, a CIP -hez [RMK Banki-ker. jog 5.]	Clientul are obligația să cunoască regulamentele aplicabile cecului, cambiei și biletului la ordin și să declare Băncii, în vederea comunicării la CIP , filele cec, cambile și biletele la ordin pierdute, furate, distruse sau anulate, în conformitate cu prevederile regulamentelor și legislației în vigoare. [RK Banki-ker. jog 5.]	„örtlesztési mulasztások központja” (magyarázó ekvivalens)
implementál	implementare	Az ajánlattevőknek ismerniük kell a munkálatok valamennyi részletét és az implementáció folyamatának módszereit [RMK Pályázat 4.]	Ofertanții trebuie să cunoască în detaliu descrierile lucrărilor care vor fi executate și a modului în care vor fi implementate . Toate lucrările vor fi realizate cu aprobarea Inginerului. [RK Pályázat 4.]	alkalmazás
koordinálás	coordonare	Vámintézményekkel való kapcsolat koordinálása [RMK Szerződés 9.]	Coordonarea raportul cu organele vamale.	kapcsolattartás
korrigálni	a coriga	Köteles korrigálni a jelen szerződéses összeg alapulvételével a költségvetés egységeit [RMK Szerződés 10.]	Are obligația de a coriga , odată cu semnarea contractului, prețurile unitare ale bugetului [RK Szerződés 10.]	kiegyenlíteni

Átvett (magyarosított terminus)	Eredeti román terminus	Célnyelvi szöveggörnyezet	Forrásnyelvi szöveggörnyezet	(Potenciális) célnyelvi ekvivalens
komplett	completă	a kivitelezési ár tartalmazza a munkák szakszertűi és komplett megvalósításához szükséges költségeket [RMK Szerződés 10.]	Prețul de execuție cuprinde toate cheltuielile realizării complete și profesionale a conținutului tehnic [RK Szerződés 10.]	teljes
kompenzálás	compensare	a számla értékét végszámlájából Megrendelő kompenzálással egyenlítsa ki [RMK Szerződés 10.].	Subantreprenorul contribuie ca suma facturii pentru serviciul oferite să se achite prin compensare din facturile, partidele sau prin scadență din factura finală. [RK Szerződés 10.]	
delegált	delegat	delegált alvállalkozót, beszállítót kijelölni [RMK Szerződés 10.].	desemnarea de furnizori și subantreprenori delegați [RK Szerződés 10.]t	kirendelt
deponálás	deponare	kizárólagosan használható felvonulási területet, illetve deponálási helyet; [RMK Szerződés 10.]	zona de organizare de șantier respectiv loc de deponare utilizabil în mod exclusiv [RK Szerződés 10.]	lerakodóhely
kontroll	control	beleértve minden, a teljesítési kötelezettségeihez szükséges számlitást, számitások kontrollját vagy más, a kivitelezendő teljesítésekhez és szállításokhoz szükséges dokumentumok elkészítését is. [RMK Szerződés 10.]	incluzând toate calculațiile, controlul calculațiilor necesare pentru obligațiile sale de executare, întocmitrea documentelor necesare pentru realizările de executat [RK Szerződés 10.]	ellenőrzését
koordinátor	coordonator	a program koordinátora indokolt esetben jogosult kérni, hogy az Alvállalkozó távolítsa el a munkaterületről [RMK Szerződés 10.]	coordinatorul programului în caz justificat are dreptul să solicite Subantreprenorul să îndepărteze de pe șantier acei angajați ai săi [RK Szerződés 10.]	felügyelője, vezetője

A terminológiai kérdésekkel foglalkozó fejezet utolsó fordítói problémájának – a betűszóknak – a tárgyalása következik.

Az alábbi szövegrészekben két betűszónak a feloldását találjuk meg, mindkét esetben a megoldás a könnyebb megértést szolgálja.

[113.]

S.C. TecnoPlus S.R.L., persoană juridică română, reprezentată de administrator Kis Anna, cetățean maghiar, domiciliată în Ungaria, în loc. Székesfehérvár 8000, str. Szepesi nr. 4, cu sediul în mun. Cluj-Napoca, str. Donath nr. 1x0, jud. Cluj, având nr. la ORC-Cluj J1x/4x6x/200x, având CUI (Betűszó.felold) 225x9471, în calitate de VÂNZĂTOR... [RK Szerződés 1.]

[113a.]

S.C. TecnoPlus S.R.L., román jogi személy, képviselője: Kis Anna, magyar állampolgár, lakhelye: Székesfehérvár 8000, Szepesi u. sz.4, székhelye Kolozsvár, Donath u. 1x0 sz., Kolozs megye, cégjegyzékszám J1x/4x6x/200x, adószám (Betűszó.felold) 225x9471, mint eladó... [RMK Szerződés 1.]

Az alábbi két részlet ugyanabból a szövegből származik. Láthatjuk, hogy a fordító nem egységesen alkalmazza a mozaikszót, hiszen egyszer annak román változatát, majd a kibontásból származó magyar alakot használja a célnyelvi szöveg megteremtésekor. Az első mondatban a kibontás csak román nyelven történik meg, ez megértési nehézséget okozhat a célnyelvi befogadónak. A második mondatban (ez van a szövegben hátrább) a román mozaikszót magyarul oldja fel zárójelben, miután már alkalmazta a magyar betűszót. Ez késleltetheti a megértést és az azonosítást.

[114.]

Prezentarea se referă la Programul pilot de intervenție în sistemul ZEP, derulat de ISE și MEC. [RK Pályázat 5.]

[114a.]

A bemutató a ZPE kísérleti programba való bevezetést tartalmazza, melyet a Nevelési Intézet és az Oktatási Minisztérium futtat (Zone Prioritare de Educație). [RMK Pályázat 5.]

[115.]

Pornind de la aceste constări am propus o abordare globală a intervențiilor ameliorative sub forma sistemului-ZPE („zonelor prioritare de educație”). [RK Pályázat 5.]

[115a.]

Ezekből a megállapításokból kiindulva kezdtünk gondolkodni egy enyhítő megoldáson, melyet az EOT-programmal szeretnénk megvalósítani (elsődleges oktatási területek). [RMK Pályázat 5.]

2.6. Részkövetkeztetések

E rész célkitűzése a vizsgálati korpusz bemutatása és az elemzés révén megfigyelt fordítási jelenségek feltérképezése és példázása volt.

A vizsgálati korpusz és az elemzési módszerek bemutatását követően a részt három kisebb részre tagoltuk: az első rész (l. 2.2. alfejezet) a tapasztalt fordítási jelenségeket elhelyezi a fordítás elméletével és gyakorlatával foglalkozó szakirodalomban megtalálható fordítási jelenségek közé, a második rész (l. 2.4. alfejezet) példák révén szemlélteti a jelenségeket, magyarázza azoknak sajátosságait és okait, végül a harmadik rész (l. 2.4. alfejezet) a hivatalos fordításokban használt jogi szaknyelv néhány problémáját villantja fel.

A fordítási jelenségek szakirodalmi meghatározásainak bemutatását azért tartottuk fontosnak, mert így láthatóvá válik, hogy az elemzett korpuszban megfigyelhető jelenségek miként térnek el a klasszikus szakirodalmi besorolásokban megnevezett jelenségektől (l. Nida 1964, Tarnóczy 1966 Vaszeva 1980 [a szóban forgó műre Klaudy 1991-ben megjelent kísérleti jegyzete alapján hivatkozom], Malone 1988, Klaudy 1991, 1997, Hewsen 2000). Az elemzés során két esettel szembesültünk: 1) a jelenség tökéletesen illeszkedik a szakirodalom által tárgyalt átváltási műveletek közé, illetve 2) a tapasztalt és adatolt jelenség eltér attól, ami a szakirodalom révén ismeretes. Az előbbi esetben a szakirodalmi meghatározásból kiindulva magyaráztuk és példáztuk a jelenségeket, az utóbbiban pedig a példákkal rávilágítottunk arra, hogy a vizsgálat számára mit jelent az illető fordítási jelenség, miként jelenik meg a vizsgálati korpuszban, és megjelenésének melyek az okai, illetve következményei.

E rész keretében külön alfejezetet szenteltünk a terminológiai kérdéseknek, mert úgy gondoltuk, hogy ezek a megfigyelések és szójegyzékek hozzájárulhatnak az erdélyi magyar nyelv hivatalos regiszterének egységesítéséhez és gazdagításához.

A következő fejezetben egy kontrollkorpusz segítségével kívánunk rávilágítani arra, hogy léteznek-e lényegi különbségek az eredeti és a fordított magyar szövegek között.

TOVÁBBI VIZSGÁLATOK EGY KONTROLLKORPUSZ SEGÍTSÉGÉVEL

3.1. A kontrollkorpusz bemutatása

Az összeállított kontrollkorpusz hasonló felépítésű, mint a vizsgálati korpusz, mely párhuzamos román és magyar nyelvű szövegekből áll. A kontrollkorpusz összesen 36 eredeti magyar nyelvű szöveget tartalmaz. Mindegyik, akár csak a párhuzamos korpusz esetében, a joggyakorlatban használt, nem normatív, hanem alkalmazott jellegű szöveg. A szövegek 5 csoportba sorolhatók: szerződések³⁷ (10), bírósági peranyag³⁸ (3), közjegyzői okmányok³⁹ (4), banki és társasági jogból eredeztethető okiratok⁴⁰ (15), pályázati anyagokhoz kapcsolódó hivatalos iratok⁴¹ (4). A kontrollkorpusz teljes terjedelme 168 oldal, megközelítőleg 50 400 szövegszó (337 628 leütés). A szövegszók száma nem volt pontosan megállapítható, mert sok kontrollszöveg csak nyomtatásban állt rendelkezésre.

A kontrollkorpusz létrehozásának célja, hogy segítségével vizsgálhatók legyenek az azonos szövegtípusba tartozó fordított és nem fordított magyar szövegek sajátosságai és egymáshoz viszonyított hasonlóságai és különbségei. Az elemzés során azt szerettük volna érzékeltetni, hogy milyen megszövegezési és szövegtípusfüggő (l. 3.2.1. alfejezet), illetve terminológiai sajátosságokat (l. 3.2.2. alfejezet) mutatnak az eredeti magyar szövegek a fordított magyar szövegekhez viszonyítva.

37 Hivatkozás a kontrollkorpusz szövegeire a következőképpen: [MK Szerződés 1–10.].

38 Hivatkozás a kontrollkorpusz szövegeire a következőképpen: [MK Perirat 1–3.].

39 Hivatkozás a kontrollkorpusz szövegeire a következőképpen: [MK Közjegyzői 1–4.].

40 Hivatkozás a kontrollkorpusz szövegeire a következőképpen: [MK Banki-ker. jog 1–15.].

41 Hivatkozás a kontrollkorpusz szövegeire a következőképpen: [MK Pályázat 1–4.].

3.2. A fordított és nem fordított szövegek néhány különbsége a vizsgálati korpusz és a kontrollkorpusz szövegeiben

A szövegalkotást minden esetben valamilyen kommunikációs cél motiválja. A szövegalkotás során a szöveg alkotója létrehozza a szöveg előzetes tervét, majd ezt nyelvi reprezentációvá alakítja. A különféle szövegek struktúrája eltérő, mert nem azonos a céljuk, a közönségük, a státusuk, az írójuk és az információ mennyiségük. Továbbá elmondható, hogy a szövegeknek van egy magasabb szintű struktúrájuk, ami függ a szövegtípustól, a szöveg céljától és a befogadótól (Károly 2007. 37.). Amennyiben ez a magasabb szintű struktúra felismerhető, azonosítható, a szöveg könnyebben érthető, felidézhető, és koherensebb.

A kontrollkorpusz szövegei *kommunikációs céljuk* tekintetében többnyire kötelezettségeket és jogokat hivatottak közölni közönségük számára, amely *közönség* nemcsak a jogi aktusba belecsöppenő laikusokból, hanem sok esetben jogász szakemberekből is áll. *Alkotójuk* tekintetében a szövegekről elmondható, hogy azokat általában jogászok fogalmazták ügyfelek és más jogászok számára, *információstruktúrájuk* erősen kötött: a bevezető részben a szerzők adatokat rögzítenek, a rendelkező részben közlik a szükséges tudnivalókat, jogokat és kötelezettségeket, majd a záró rész a hitelesítést és tanúsítást tartalmazza. *Szövegtípusuk* tekintetében elmondható, hogy okiratokról van szó, amelyek valamiféle jogviszony bizonyítására szolgálnak. *Mondat- és szövegszerkesztésüket* az ehhez a szövegtípushoz tartozás alakítja.

Amint már említettük, erre a szövegtípusra, annak ellenére, hogy a szerzőknek a konkrétságra és egyértelműségekre kellene törekedniük, sok esetben a homályosság és bonyolultság a jellemző.

A fordítási szituáció megsokszorozza a szövegalkotást meghatározó és befolyásoló tényezőket. Belép a folyamatba a fordító, aki az egyik nyelven létrejött eredeti szöveg alapján egy másik nyelvű, fordítási szöveget hoz létre a fordítási normák által meghatározott módon. A fordító fejében a forrásnyelvi szöveg alapján kialakul egy potenciális célnyelvi értelemszerkezet, amely lehet azonos is a forrásnyelvi szöveg értelemszerkezetével, de lehet eltérő is az eltérő nyelvi rendszer, a fordítási cél, a fordítási norma, valamint a célnyelvi és a forrásnyelvi szövegtípusok ismeretének függvényében. A kialakult értelemszerkezetet a fordító célnyelvi reprezentációvá alakítja.

A vizsgálati korpusz fordított szövegeinek nyelvi reprezentációja gyakran tükrözi a forrásnyelvi szöveg nyelvi reprezentációját, ezért sok esetben jelentős különbségeket figyelhetünk meg a nem fordított korpusz és a fordított korpusz hasonló típusú szövegei között. Ezek a különbségek abból eredeztethetők, hogy a fordított szövegek legtöbbször nem a célnyelvi normát követik, hanem a forrásnyelvi szöveg által befolyásolt szövegproduktummá válnak.

3.2.1. Fordított és nem fordított szövegek összevetése megszövegezésük szempontjából

A fordított és a nem fordított magyar szövegek összehasonlítása során a dokumentumok megszövegezésének tekintetében megfigyelt különbségeket négy csoportba soroltam. Ezek a következők:

- 1) mondat- és szövegszerkesztési sajátosságok;
- 2) szövegtípusból fakadó sajátosságok;
- 3) pragmatikai tényezőkből fakadó különbségek;
- 4) explicitációs mechanizmusok által okozott különbségek.

3.2.1.1. Mondat- és szövegszerkesztési sajátosságok

A hivatalos szövegek megfogalmazói mindig más szövegszerkesztési stratégiát alkalmaznak, és ezért különböző minőségű „termékek” jönnek létre. E dokumentumok létrehozási módját nem szabályozzák általános szabályok, de mégis léteznek bizonyos normák, melyek erősebben vagy gyengébben érvényesülhetnek a hivatalos okiratok megalkotása során. Ezek elmozdulhatnak egymás irányába. A szabályok objektívek, a normák a szakmai közösség berögzült szokásrendszeréből eredeztethetők, általános és sajátos helyzetekben alkalmazandók. Mondhatjuk, hogy az alkalmazott jogi dokumentumok esetében léteznek előírt, tiltott, elfogadott és megengedett fogalmazásmódok.

Tudjuk, ezek a szövegek nem egyetemesen értelmezhetők, vagyis tágabb kontextusuk „átvilágítását” korlátozza a keletkezési nyelvükben is tükröződő társadalmi-gazdasági-kulturális vonatkozási rendszer. Címzettjük csak elvileg mindenki, ugyanis a szöveg szerkezete szigorúan szabályozott (ti. műfaji szempontból is: szakmai-jogi ismeretterjesztő szövegek, jogászai gyakorlat során alkotott dokumentumok, szerződések, nyilatkozatok, törvényszéki keresetek). Ez a szabályozottság a szakszóállományt is meghatározza. E két tényező együttes hatása kirekeszti a járatlan olvasót (Dániel 1983. 43.).

E szövegek retorikai alaphelyzete: világos és egyértelmű szabályok, szerződések, nyilatkozatok, megállapodások, keresetek megfogalmazása – mindez a bizonytalanság körülményei között. A jogi szövegek nem magyarázhatók az univerzális nyelvi kód partikuláris alkalmazásaként, hanem csakis azon cselekvés vagy törekvés részeként és eszközöként, amelyet szolgálnak (Szabó 2000. 37.).

A speciális szókinccsel és szerkesztési sajátosságokkal bíró szövegek megértéséhez komoly erőfeszítések szükségesek. A szöveg keresztmetszetének elemzésekor jellegzetes elemek különböztethetők meg, melyeket az alábbi szinteken határozhatunk meg:

1) a megjelenítés konzisztenciája (*a szöveg formátuma, a tagolódási egységek jelölése és számozása és az írásjelek egységes alkalmazása*), valamint az okiratok formai követelményeinek betartása (pl. *a szerződések alapsémája*: cím

– szerződő felek neve, jogi aktus altípusa, iktatószáma; preambulumban – bevezető rendelkezések, ez nem mindig kötelező; rendelkező rész – cikkelyek; záró rendelkezések – további (általános érvényű) cikkelyek; mellékletek és függelék);

2) az értelem konzisztenciája (*a szövegekben fellelhető gondolatok és a mód, ahogyan a megszövegezők ezeket a gondolatokat kifejezik*).

Míg a megjelenítés konzisztenciája főként a szöveg külső vonásaira – a szövegre vonatkozik, az értelem konzisztenciája utal arra, hogy az értelem nem a szavakban van, hanem egy deverbálizált egésznek tekinthető, mely az extralingvisztikai tényezőkkel együtt alkot egységes egészet (Lederer 2003. 14.). A mondat értelme az, amit a mondat alkotója közölni akar. Ahhoz, hogy a jogi-hivatalos szöveg valóban ilyen jellegű szöveggé tételeződjön, bizonyos nyelv- és kultúrafüggő, valamint a jogrend által szabályozott szerveződéseknek is meg kell felelnie.

Célkitűzésünk az volt, hogy mondat- és szövegszerkesztési sajátosságok szempontjából összehasonlítsuk a nem fordított, eredeti szövegekkel a vizsgálati korpuszban szereplő szövegeket, amelyek fordított magyar szövegek. Ennek érdekében néhány szemelvényt emeltünk ki a kontrollkorpuszból, melynek segítségével érzékeltetni kívántuk az eredeti (nem fordított) magyar nyelvű alkalmazott jogi okiratok megszövegezésbeli jellegzetességeit.

Az alábbi szövegeket a nem fordított, eredeti magyar kontrollkorpuszból válogattuk.

A fent vázolt szempontok közül az első tekintetében elmondható, hogy a dokumentumok (ti. a teljes dokumentumok, melyekből az idézett részletek származnak) erősen formalizált szövegek, nagyon sok belső szerkezeti alegységgel, alfejezettel. Az okiratok formai követelményeinek betartása kivétel nélkül megfigyelhető valamennyi eredeti (Magyarországon keletkezett) dokumentum esetében (l. még a közjegyzői okiratokról mondottakat: a III. rész 3. fejezetének 3.2.1.2 alfejezete).

A második szempont esetében megfigyelhető, hogy a magyarországi joggyakorlatban használt okiratok kifejezésmódja bonyolult, és ez megértésbeli nehézséget is eredményez.

A túlsűrítés általában fogalmazásban is eltorzítja a szöveget. A túlsűrítés nemcsak nyelvi ferdtéssé válik, hanem tartalmivá is. Nézzünk néhány példát:

[NFMK (a)]

A konstrukció célja egyrészt az 1993. évi III. törvényben (szociális tv.) nevesített szociális alapszolgáltatások ¹ (kivéve tanya- és falugondnoki szolgálatot) ^{1a}, az 1997. évi XXXI. törvényben (gyermekvédelmi tv.) nevesített gyermekjóléti alapellátások ² (kivéve az átmeneti ellátásokat) ^{2a}, valamint a szociális és gyermekjóléti szolgáltatások területén megvalósuló egyéb innovatív megoldásokat hozó alapszolgáltatások ³ **elérhetővé tétele a szolgáltatásihiányos településeken élők számára, új szolgáltatások infrastruktúrájának megteremtésével és a már működő ellátások infrastrukturális fejlesztésével** ^{3a}. / ¹[MK Pályázat 3.]

A fenti szövegrészlet gondolatmenetét a következőképpen lehet összefoglalni: *A konstrukció célja 1, 2, 3 szolgáltatások elérhetővé tétele szolgálathianyos települések számára, 1a, 2a helyzetek kivételével és 3a feltételek mellett.* A mondat – amint a szöveg vizuális képe is mutatja – hosszú és szövedékes, gyakori benne a zárójeles kiutalás a szövegből annak intertextusaira. Ez a fajta nehezkes szerkesztésmód meggátolja az olvasót a lineáris olvasásban, folytonosan vissza kell térnie a szöveg elejére, hogy az összefüggéseket megértse. A mondat a késleltetés módszerével él, az újságoló rész hátravetődik. A hátravetett támpont (l. még Klaudy 1987, Bart–Klaudy 2003) a magyar nyelv szórendi sajátosságával magyarázható, és önmagában nem eredményezne helytelen vagy nehezen érthető mondatot, itt azonban a szöveg túltelítettsége és felszabdaltsága (minden különösebb tagolás nélkül) szöveglabirintussá alakítja e részletet. E szöveg esetében érvényes, amit már előbb említettem, azaz hogy az eredeti (nem fordított) jogi szövegek is csak többszöri olvasás révén érthetők meg (l. még a II. rész 2. fejezetének 2.1. alfejezete és a III. rész 2. fejezetének 2.4.3. alfejezete).

[NFMK (b).]

A Társaság egyrészt lejárt követeléseket kíván vásárolni eseti jelleggel vagy keretszerződés alapján szolgáltató cégektől ¹, így közüzemi társaságoktól, pénzintézetektől, távközlési és kábeltévé-társaságoktól, parkoló társaságoktól, állami szervektől és hatóságoktól (pl. önkormányzat, adóhatóság) ^{1a}, másrészt a Társaság tervezi le nem járt követelések folyamatos faktorálását ², melynek során hosszú távú együttműködés keretében a szolgáltatóktól már a szolgáltatásnyújtás, a számlázás pillanatában, még fizetési határidő előtt, folyamatos jelleggel megvásárolja a fogyasztókkal szemben fennálló követeléseket ³, majd azokat beszedi ⁴, jogi úton behajtja saját kockázatra ⁵ [MK Banki-ker. jog 2.].

A fenti szövegrészlet kapcsán (mely egy tervbemutató dokumentum részlete) elmondható, hogy egy 81 szóból álló, többszörösen összetett mondattal van dolgunk, melynek megértése csakis akkor lehetséges, ha a befogadó azt többször elolvassa, és megtalálja az összefüggéseket, felismeri az alá- és mellérendelő viszonyokat. A mondat az *egyrészt... másrészt* kötőelemek köré szerveződik, ez még önmagában nem okoz bonyolultságot, azonban az *1a* beékeltelem és a bonyolult szerkezetű *3* mondat a szövegrészletet szintaktikai szempontból túlsűríti. Ez a fajta túlsűrítés kizárja a címzettek köréből a laikusok többségét, pedig mint tervbemutató dokumentum az ismertető-leíró dokumentumtípushoz sorolható, így célközönsége nemcsak a szakma. A szövegrészlet szerkesztésmódja még a hozzáértő számára is nehézséget jelenthet. A szakma képviselőjének dolgát könnyítheti az, hogy a szöveg terminológiáját szakmájánál fogva ismeri, míg a laikus olvasóknak ez is folytonos fennakadást okozhat a szöveg értelmének dekódolásában.

Az alábbi szövegrészlet egyetlen körmondat, melynek kerete a következő: *Engedményező kötelezettséget vállal arra hogy (... valamiről ...) az aláírás tervezett időpontját megelőző egy hónappal Bankot írásban értesíti.* Az értesítés

előfeltételeit a szögletes zárójelben szereplő *1a, 1b, 1c, 1d, 1e* mondatok tartalmazzák. Ez a szöveg e betoldások miatt – akárcsak az előbbi példák szövege – nehézkes, és elemzés nélkül szinte érthetetlen. Az irat jellege azonban megkövetelné az érthetőséget, hiszen enélkül „kiürült” szövegnek tekinthető, és elveszíti funkcionalitását. A megszóvegező szándéka valószínűleg az volt, hogy tömören és célratorően fogalmazzon, e szándék vezérli abban, hogy egyetlen mondat formájában próbálja kifejezni a hírtartalmat. E megszóvegezési folyamat során a szövegalkotó szem elől téveszti azt, hogy fontos a világos és önálló megfogalmazás, és azt is, hogy olykor önálló mondatná teendők az „odanyomóritott” közbevetések.

[NFMK (c).]

Engedményező kötelezettséget vállal arra /¹, [hogy amennyiben Engedményező tulajdonosai az Engedményező társaságban fennálló részesedésük egy részét vagy egészét másik tulajdonosokra, illetve harmadik személyre vagy személyekre ruházzák át /^{1a}, vagy Engedményező bármely tulajdonosa vagy harmadik személy Engedményező társaságban 5%-ot elérő mértékű befolyást szerez /^{1b} vagy befolyását 5%-ot elérő mértékben növeli /^{1c}, illetve megszerezzi a szavazatok 25, 51, 75 százalékát /^{1d}, vagy Engedményező társaságban egyéb módon ilyen mértéket elérő befolyást szerez /^{1e}.] (hogy) legkésőbb az ilyen átruházásra, illetve befolyásszerzésre vonatkozó a tulajdonossal, illetve harmadik személlyel kötendő megállapodás aláírásáról az aláírás tervezett időpontját megelőző egy hónappal Bankot írásban értesíti /¹. [MK Banki-ker. jog 15.]

Az alábbi szöveg, mely egy bírósági kereset része, a megjelenítés és az értelem konzisztenciájának szempontjából egyaránt az előbbi bekezdésekben bemutatott szövegrészletek ellentéte, hiszen rövid és tömör, önálló mondatokból áll. Ebben a szövegben annak megszóvegezője az érthetőségre törekszik. A szövegben egyszerre több egymással egyenlő fontosságú újságoló rész van, így természetesen mindegyiknek önálló súlyt kell kapnia, és ez itt meg is történik.

[NFMK (d).]

Az alperes a munkaviszonyomat rendkívüli felmondással megszüntette./¹ A felmondást szóban közölte velem, részletes indokolás nélkül ./² Tekintettel arra, hogy vártam az érvényesen írásos formában rögzített felmondást, a megtámadási határidő álláspontom szerint a részemre az alperes által kézbesített levél kézhezvételének napjával kezdődött /³. A küldemény által tartalmazott iratokat F/2 alatt csatolom. /⁴ Amint az a csatolt okiratokból kitűnik, azok felmondást nem tartalmaznak. /⁵ A felmondás rendkívüli jellegére vonatkozóan a munkanélküli járadék megállapításához kiállított igazolólap 3–4. pontja tartalmaz utalást. /⁶ Előadom továbbá, hogy a rendkívüli felmondásra okot szolgáltató semmilyen kötelességzegést nem követtem el /⁷, munkaviszonyom fenntartását ellehetetlenítő magatartást nem tanúsítottam /⁸, munkámat az előírásokat betartva végeztem /⁹. Fent előadottak szerint közölt rendkívüli felmondás álláspontom szerint jogellenes /¹⁰. [MK Perirat 3.] (...)

A továbbiakban néhány példa következik a fordított magyar korpusz és a nem fordított magyar korpusz közötti különbségek érzékeltetésére.

Az alábbi szövegrészletek különböző szerződések bevezető részletei: az első két szöveg nem fordított magyar szöveg, a második kettő pedig fordított magyar szövegrészlet. Az idézett példákban az figyelhető meg, hogy míg a nem fordított magyar szövegekben a szerződő felek felsorolása mellékmondat segítségével történik, addig a fordított szövegekben főnévi alaptagú szószerkezet vezet be a felek felsorolását. A kontrollkorpusz anyagában valamennyi szövegben ez a megfogalmazás található, míg a vizsgálati korpusz valamennyi hasonló típusú fordított magyar szövegében a felek felsorolása az itt példázott módon történik. Ha megnézzük a román forrásnyelvi szövegeket, azt figyelhetjük meg, hogy a felek felsorolása a *părțile contractante* szószerkezettel kezdődik, következőképpen mondhatjuk, hogy a fordítás során a fordító szó szerint fordított, és a forrásnyelvi joggyakorlatban keletkezett, hasonló típusú dokumentumtípus megszövegezési sajátosságait tartotta szem előtt a célnyelvi szöveg megfogalmazása során.

[NFMK 1.]

Megállapodás, amely létrejött egyrészről a SOFTI KFT (képviseli: KIS JÁNOS) mint megbízó (a továbbiakban: Megbízó) és a SOFTI ROMANIA KFT (képviseli: ION POPESCU) mint megbízott (a továbbiakban: Megbízott) között az alulírott helyen és időben az alábbi feltételek mellett... [MK Szerződés 1.]

[NFMK 2.]

Engedményezési szerződés, mely létrejött egyrészről..... mint Engedményező, valamint mint Óvadéka között az alábbi feltételek szerint. [MK Szerződés 10.]

[FMK 1.]

Szerződő felek:

KIS ANNA, magyar állampolgár, lakhelye: Székesfehérvár 8080, Virág u. xx. sz.

KIS JÁNOS, magyar állampolgár, lakhelye Magyarország, Budapest 1041, Kruspér u. xx sz., mint vásárló-engedményező.

S.C. FORMING S.R.L., román jogi személy, képviselője: **KIS ANNA**, ügyvezető, székhely Kolozsvár, Donath u. 1X0 sz., Kolozs megye, cégjegyzékszám J1x/4x6x/200x, adószám 225x9011, mint vásárló-engedményezett ... [RMK Szerződés 1.]

[FMK 2.]

Szerződő felek:

Borosjenő (román neve: Ineu) település Helyi Tanácsa és

S.C UTEPITO KFT mint Szolgáltató... [RMK Szerződés 8.]

Az alábbi példa azt mutatja, hogy a nem fordított magyar szövegben a megszövegező a köteleességek felsorolásánál bonyolultabb megfogalmazást alkalmaz, mint a fordító a célnyelvi szöveg alkotása során. A nem fordított magyar szöveg összetett mondatot tartalmaz, melyben célviszonyra utaló állandóhatározói alárendeléssel fejezi ki a felvállalt tevékenységeket. A fordított szövegben egyetlen mondat található, melynek igéje kijelentő módban van, az ige után

pedig bővített főnévi szerkezet utal a kötelezettségekre. Ebben az esetben az mondható el, hogy a nem fordított magyar szöveg sokkal inkább ragaszkodik a szövegtípusra általánosan jellemző szövegszerkesztési konvenciókhoz, körülményesebb és bonyolultabb. A fordított szöveg sokkal konkrétabb, sokkal kevésbé „merev”, mint a nem fordított szöveg.

[NFMK 3.]

Megbízó megbízza a Megbízottat, **hogy** a Megbízó által fejlesztett ... Pénzügyi Szoftverek (a továbbiakban: Szoftver) romániai bevezetése érdekében **marketing és tanácsadási tevékenységet (a továbbiakban: szolgáltatás) folytasson** a jelen megállapodás 2. pontjában részletezettek szerint, illetve a Szoftver értékesítésében az alábbiak szerint **közreműködjön**. [MK Szerződés 1.]

[FMK 3.]

A Javadalmazott megrendelésére az Alvállalkozó mint szakkivitelező – a Javadalmazott által szolgáltatott tervdokumentáció alapján – **elvállalja** az alábbi címen található építési területen **az építési (gyártási, szerelési) munka teljes körű szakkivitelezését**. [RMK Szerződés 12.]

A következő nem fordított szövegrészlet egyetlen szerződésből származik, és azt figyelhetjük meg, hogy a négy mondat, melyből a szöveg felépül, azonos szerkezettel kezdődik, mely esetünkben *panelemnek* tekinthető. Itt arról a jogi szaknyelvre jellemző sajátosságról van szó, hogy a szöveg szerzője nem terminológiai értékű, de szaknyelvisített nyelvi fordulattal él, és a szöveg koherenciáját ennek segítségével akarja biztosítani. A második szövegrészlet egy román nyelvről magyar nyelvre fordított szerződés része. Láthatjuk, hogy a fordításban nem található meg a *panelem*. A nem fordított szövegek esetében a panelem után *hogy* kötőszóval bevezetett mellékmondatok következnek, a fordított szövegrészlet mondataiban a fordító kijelentő mód jelen időt használ, és nem utal a felekre általában, csak konkrétan arra a szerződő félre, akire vonatkozik a rendelkezés (ellentétben a nem fordított magyar szövegekkel, ahol minden esetben *A felek rögzítik...* elem megtalálható). A nem fordított szöveg mondatai bonyolultabbak és ritualizáltabbak, míg a fordított szöveg mondatai lényegretörőbbek és nem annyira ritualizáltak. A vizsgálati korpuszom ehhez a dokumentumtípushoz tartozó szövegeit áttekintve megállapítható, hogy az itt példázott jelenség szinte mindegyikben megfigyelhető. Elmondható tehát, hogy a fordított szövegek, még akkor is, ha helyenként bővítenek és az explicitáció eszközeivel élnek, sok tekintetben kevésbé szövevényesek és kevésbé szövegtípus-specifikusak, mint a nem fordított szövegek.

[NFMK 4.]

A Felek rögzítik, hogy a jelen szerződés teljesítése során ellátják egymást a megfelelő információkkal és kölcsönösen együttműködnek a jelen szerződés teljesítése érdekében.

A Felek rögzítik, hogy a Megbízottat a 2. pont szerinti tevékenysége ellátásáért a jelen megállapodás 3.2. pontjában írt havi átalánydíj, valamint a 3.3. pontban írt teljesítményarányos sikerdíj illeti meg.

A Felek rögzítik, hogy a Megbízottat jelen szerződésben írt tevékenysége ellátásáért xx. euró/hó fixdíj illeti meg.

A Felek rögzítik, hogy a Megbízottat a jelen szerződésben írt tevékenysége ellátásáért évente két alkalommal az adott naptári félévet követő hónapban teljesítményarányos sikerdíj illeti meg az alábbiak szerint. [MK Szerződés 7.]

[FMK 4.]

A Megrendelő a Szolgáltató **rendelkezésére bocsátja** azokat az információkat, illetve eszközöket, melyeket az a műszaki terv benyújtásakor kért a Megrendelőtől, és melyeket a Szolgáltató szükségesnek tart a szerződés kivitelezésének érdekében. A Megrendelő **a Szolgáltató rendelkezésére bocsátja** minden hónap-ig a munkálatok elvégzéséhez szükséges iratokat. Abban az esetben, ha a felek megegyeznek, az iratok benyújtása történhet 10 napos rendszerességgel. A Megrendelő **kifizeti** a szerződéses összeget, ellenkező esetben anyagilag és polgárjogilag is felelős. [RMK Szerződés 11.]

Az alábbi két szövegrészlet közül az első példa mondatai egy nem fordított és egy fordított engedményezési szerződés részét képezik. A második példához tartozó két idézett szövegrészlet egy-egy banki keretszerződés részletei. Mindkét esetben a megfigyelt különbség a mondat szerkesztési módra vonatkozik. A példákban megfigyelhető, hogy mind az eredeti magyar, mind pedig a fordított magyar mondat bonyolult szerkesztésmóddal bír. Ennek ellenére láthatjuk, hogy míg a nem fordított szövegek egyetlen többszörösen összetett mondatból állnak, addig a fordított szövegek két vagy több önálló mondatból építkeznek. Az első fordított szövegrészlet román eredetije a magyar eredeti szöveghez hasonlóan egyetlen összetett mondat: *Subsemnații cumpărători-cedenți din propria noastră inițiativă am hotărât cesionarea antecontractului de vânzare-cumpărare asupra terenului, care constituie obiectul dosarului nr. 2697/211/2007 al Judecătoriei Cluj-Napoca având ca obiect acțiune în constatare, cu o suprafață de 183 m², și care va fi înscris în Cartea Funciară nr. 1x376 – Cluj Napoca și va face parte din terenul înscris pe A+4 sub nr. top. 21131/1.* [RK Szerződés 1.] A fordító azonban a célnyelvi szöveg létrehozásakor a könnyebb érthetőség érdekében felbontja azt, és egyetlen forrásnyelvi mondatot több célnyelvi mondat segítségével fordít. A második szövegrészlet esetében is ugyanez figyelhető meg. Íme az eredeti román szöveg: *Modalitatea de plată: cesionarul va depune prețul de cesiune pe contul cabinetului avocat cu titlu de depozit, la Banca OTP din mun. Cluj-Napoca – sediul central, deschis pe baza art 3 pct. g din Legea nr. 51/1995, iar de pe acest cont se va efectua plata către cedenți, iar în cazul în care din motive obiective nu se va încheia contractul autentic, cesionarul este îndreptățit să-și valorifice drepturile pe calea instanțelor de judecată* [RK Szerződés 6.]. Tehát itt is a fordítás során a bonyolult mondat szerkezetet némiképpen lazítja a két mondatra való felosztás. A továbbiakban a fordított és a nem fordított magyar szövegek következnek:

(célnyelvorientált)

[NFMK 5.]

Az Engedményező a jelen szerződés aláírásával, a Polgári Törvénykönyv engedményezésre vonatkozó szabályai szerint, visszavonhatatlanul a Bankra engedményezi az Engedményező és a Kötelezett között 5x2/2004 számon létrejött szerződés szerint az Engedményező által már teljesített, az 1. számú mellékletben meghatározott engedményezési nyilatkozat rendelkezéseinek megfelelően az abban felsorolt számlák alapján fennálló követelésének az 1. számú mellékletben meghatározott összegű részét. [MK Szerződés 10.]

[FMK 5.]

Alulírott vásárlók-engedményezők saját akaratunkból elhatároztuk, hogy engedményezük azt az adásvételi szerződést, melynek tárgya a kolozsvári bíróság 2x97/211/2007-es iratcsomójának témáját képező földterület, melynek felülete 183 nm. A nevezett földterületet az 1x376-os kolozsvári telekkönyvbe fognak jegyezni az A+4 alá 2x131/1 helyrajzi számmal. [RMK Szerződés 1.]

[NFMK 6.]

Engedményező felhatalmazza a Bankot arra, hogy amennyiben a Bankkal szemben fennálló és jelen szerződésből származó bármely fizetési kötelezettséget nem teljesíti, Bank az Engedményező előzetes értesítése nélkül a tartozás összegével Engedményező Banknál vezetett bármely bankszámláját megterhelje, azaz a lejárt pénztartozás összegét a Ptk. 296-297 cikkelye szerint beszámítsa. [MK Szerződés 10.]

[FMK 6.]

Fizetési mód: az engedményezett letétbe helyezi az engedményezés árát az Ügyvédi Iroda bankszámlájára (számlavezető bank OTP Bank, Kolozsvár, a számlanyitási jogi alapja: az 51/1995-ös törvény 3. cikkely), mely számláról megtörténik az engedményezők kifizetése. Abban az esetben, ha objektív okokból nem történik meg a hiteles szerződés megkötése, az engedményezettnek joga van jogainak bírósági úton történő érvényesítésére. [RMK Szerződés 1.]

A következő szövegrészek két nem fordított magyar és két fordított magyar szöveg részletei. Az első két szöveg egy-egy banki keretegyezmény része, míg a második kettő egy-egy üzleti megállapodás része. Jól látható, hogy az eredeti magyar szövegek rendelkezései sokkal részletesebbek, mint a fordított magyar szöveg hasonló rendelkezései. Ez a különbség megfigyelhető valamennyi hasonló típusú szövegben. Ennek magyarázata a forrásnyelvi szövegben rejlik. Valamennyi hasonló szövegrészlet esetében elvégeztük a román szöveggel való összevetést, és arra a következtetésre jutottunk, hogy az ebbe a dokumentum-típusba tartozó román nyelvű szövegek egyszerűbb megfogalmazással bírnak, rövidebbek, tagoltabbak és érthetőbbek, mint magyarországi társaik. Ez magyarázza a fordított szövegek jellegét is.

[NFMK 7.]

A CIB Bank Zrt. kijelenti, hogy a rendelkezésre bocsátott személyes adatokat a személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló 1992. évi LXIII. törvény, valamint a hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról szóló 1996. évi CXII. törvény rendelkezéseit maradéktalanul megtartva kezeli. A CIB Bank Zrt. az Ön által megadott adatok közül az Ön személyére, adataira, vagyoni helyzetére, üzleti tevékenységére, gaz-

dálkodására, tulajdonosi, üzleti kapcsolataira vonatkozó valamennyi adatot, tényt, információt, megoldást a jogszabályok által előírt titokként – ha Ön ügyfelünk, banktitokként – kezel. [MK Banki-ker. jog 1.]

[FMK 7.]

A Bank az Ügyfél számláját illető információkat és az általa rendelt műveleteket bizalmasan kezeli, és beleegyezése nélkül nem szolgáltat információkat azokról. Az Ügyfél egyetért azzal, hogy személyes adatai az OTP BANK ROMANIA SA adatbázisában feldolgozásra kerüljenek, a 2001. évi 677. sz. törvény szerint. A 2001. évi 677. sz. törvény az Ügyfél hozzáférési, beavatkozási és ellentmondási jogait is biztosítja. [RMK Banki-ker. jog 5.]

[NFMK 8.]

A Társaság tevékenységi köre faktorálás, mely során a Társaság partnereitől lejárt és le nem járt követeléseket vásárol meg, majd azt saját kockázatára beszedi, illetve jogi úton behajtja. A Társaság elsősorban nagytömegű, főként lakossággal szemben fennálló követelések faktorálását tervezi végezni. A Társaság elsősorban a teljes kockázat átvállalásával, visszteher nélküli faktorálást kíván végezni, de igény esetén végezni fog visszterhes faktorálási szolgáltatást is. [MK Banki-ker. jog 2.]

[FMK 8.]

Az ELECTRICA SA a következő szolgáltatásokat végzi el: elemzi és megvizsgálja a Társaság által benyújtott dokumentációt, kibocsátja a forgalmazási engedélyt, valamint az elfogadási nyilatkozatot. Mindezért egy meghatározott díjat fizetnek neki, mely díj fedezi az alábbiak költségeit:

– a szakképzett személyzet biztosítása, mely képes az elvárásoknak megfelelően teljesíteni munkáját

– kiegészítő költségek: (segédletek elkészítése, posta, telefon, telefax, telex), melyek az elfogadási eljárás során felmerültek. [RMK Banki-ker. jog 4.]

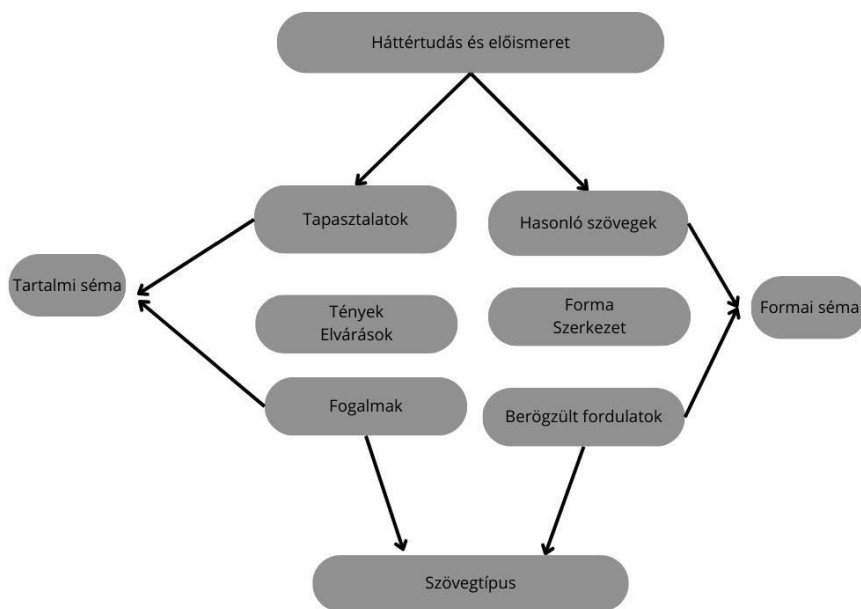
3.2.1.2. A fordított és nem fordított szövegek szövegtípusfüggő sajátosságai

Mind a vizsgálati korpusz szövegei, mind pedig a kontrollkorpusz szövegei típusuk tekintetében a hivatalos nyelvi regiszterhez tartozó alkalmazott jogi szakszövegek körébe tartoznak. Így ezek a szövegek olyan kommunikatív jelenségként értelmezhetők, melyek kizárólag saját környezetükben (ti. hivatalok, ügyvédi és közjegyzői irodák, bíróságok, állami hatóságok) töltik be pragmatikai funkciójukat.

A szakszöveg a köznyelvi szövegektől nem csupán tartalom és szókinccs tekintetében különbözik, hanem szerepet játszik a szöveg környezete, a nyelvhasználati szintér, a beszédhelyzet és a kommunikációs szituáció összes többi összetevője is (Kurtán 2003. 76.). Mondhatjuk, hogy a szakszöveg a specifikus beszédzándékok által meghatározott nyelvi közlés, amely a kommunikáció alapegységeként egy specifikus beszédhelyzetben vagy szöveggörnyezetben konvenciók alapján kialakított kommunikációs szerepnek tesz eleget.

A szöveg *funkcionális stílusa* alapján a vizsgálat tárgyát képező szövegek hivatalos-jogi szövegek. Tudjuk, a különböző szövegek *nyelvi szervezetségük*

alapján lehetnek kemény és lágy struktúrájú szövegek. A hivatalos-jogi szövegek szigorúan kötött nyelvi megformáltsággal jellemezhetők, nem nyújtanak több variációs lehetőséget, tehát kijelenthető, hogy az ehhez a szövegtípushoz tartozó szövegek struktúrája kemény struktúra. A *tervezettség szintjét* tekintve elmondható, hogy általában jól megformált, írott szövegekről van szó, de bizonyos tekintetben e szövegek is mutatnak a kevésbé megformált szövegekre jellemző szintaktikai ismérveket (Biber 1988. 119.). E szövegek *stilisztikailag* nem színezett szövegek, *formalitásuk mértéke* szerint pedig erősen kötött, hivatalos szövegek. A szövegtípus kötöttségét a tartalmi és formai sémák pontos betartása biztosítja. Az ebbe a szövegtípusba tartozó műfajok ezáltal olyan többé-kevésbé standardizált kommunikációs helyzetek, melyben a kommunikációs cél a résztvevők által kölcsönösen elfogadott és funkcionálisan meghatározott (Swales 1990. 89.).

14. ábra. Az információk bizonyos szövegtípuson belüli szerveződése a kommunikáció folyamatában (forrás: Swales, 1990)

Az ábra a Swales által 1990-ben megalkotott modell adaptációja, mely az információk bizonyos szövegtípuson belüli szerveződését illusztrálja a szövegalkotás és a szövegbefogadás dinamikus folyamatában.

A vizsgálati korpuszhoz tartozó szövegek közül a közjegyzői okiratokat és a pályázati anyagokat összevetettük a kontrollkorpusz azonos dokumentumtí-

pusba tartozó szövegeivel, és a szövegtípusfüggő sajátosságok tekintetében azt figyeltük meg, hogy a két korpusz között nagyon sok egyezés figyelhető meg.

A romániai közjegyzői okiratokhoz hasonlóan a magyarországi közjegyzői okiratok főbb szerkezeti részei a következők: a bevezető rész, mely megjelöli a helyet és időt, valamint a közjegyző személyét, majd következik a jogügyleti rész (a felek nyilatkozata, a jogi tartalom megfogalmazása), ezután pedig a zárórész olvasható (utalás a tájékoztatás és felolvasás tényére, nyilatkozat tekintettel arra, hogy a felek megértették és akaratukkal egyezőnek találták az iratot, keltezés, aláírás és bélyegző). Végül, ha szükséges, következnek a mellékletek, melyekre pontosan kell hivatkozni és az okirathoz kell fűzni.

Mind a vizsgálati korpusz, mind pedig a kontrollkorpusz közjegyzői okiratok kategóriájába tartozó szövegei követik ezt a szerkezeti felépítést. Összevetésük alapján megállapítható, hogy az ebbe a dokumentumtípusba tartozó eredeti magyar szövegek és a fordított magyar szövegek nem mutatnak jelentős fogalmazásbeli különbségeket. A hasonlóságot valószínűleg az erősen formalizált, kötött jelleg okozza.

[NFMK 9.]

*Alulírott napon 2005. Kettőezeröt év hó tizenhetedik napján doktor *, mint doktor *, Budapest, VIII. kerület, 1. számú székhelyére kinevezett közjegyző mellett működő közjegyzőhelyettes előtt, a közjegyző hivatalos helyiségében, ahol jelen voltak: [MK Közjegyzői 1.]*

[FMK 9.]

Előttem, Pop Ion kolozsvári közjegyző előtt székhelyemen (Kolozsvár, Napoca u. 25/23, Kolozsvár) az alulírott napon és helyen megjelent, mint ügyfél: [RMK Közjegyzői 1.]

[NFMK 10.]

Alulírottak egyúttal kijelentik, hogy jelen nyilatkozat megtételére cégük nevében megfelelő felhatalmazással rendelkeznek, ahhoz semmilyen további (tulajdonosi vagy hatósági) engedélyre nincs szükség. [MK Közjegyzői 4.]

[FMK 10.]

A meghatalmazott megfogalmazhat és aláírhat nevünkben minden szükséges kérvényt és nyilatkozatot bármely magánszemély vagy illetékes hatóság előtt, aláírását minden iraton további engedélyek nélkül magunkra nézve elkötelezőnek tartjuk. [RMK Közjegyzői 2.]

Eltérés figyelhető meg a közjegyző által tett nyilatkozat megfogalmazásában. Észrevehető a vizsgálati korpusz minden hasonló szövegében, hogy a nyilatkozat megfogalmazása rövid és tömör, nem tartalmaz további hivatkozásokat és utalásokat, míg ha a kontrollkorpusz szövegeit vizsgáljuk, bonyolult szerkesztésmóddal találkozunk. A magyar eredeti közjegyzői okmányok e zárórésze bővelkedik törvényszövegre való hivatkozásban, terpeszkedő és kevésbé világos. Ez a különbség a közjegyzők tevékenységét szabályozó törvényből fakad. Számukra az 1991-ben megjelent XLI. törvény előírja a következőket:

„A közjegyző a jogszabály által meghatározott hatáskörében az állam igazságszolgáltatató tevékenysége részeként jogszolgáltatató hatósági tevékenységet végez. A közjegyző az eljárása során csak a törvénynek van alávetve, melyre kötelező módon és kivétel nélkül hivatkozni köteles, és nem utasítható.” A romániai jogszabály (36/1995.05.12. sz. törvény) nem tartalmaz erre vonatkozó rendelkezést, csupán az aláírás és a bélyegző hitelesítő szerepére utal (*A közjegyzői okirat hitelességét a törvény értelmében a közjegyző aláírása és hivatalos bélyegzője biztosítja*).

[NFMK 11.]

Alulírott Nagy Mária szegedi közjegyző a közjegyzőkről szóló 1991. XLI. Törvény 136. cikkelyének 1. bekezdése és i) pontjában foglalt jogkörben eljárva tanúsítom, hogy a jelen tanúsítványhoz általam hozzáfűzött 7, azaz hét oldal terjedelmű Cg.06-0x-001937 cégjegyzékszámú cég Céginformációs és Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium Céginformációs és Elektronikus Cégeljárásban Közreműködő Szolgálatát által 200x. év június 21. napján nyilvántartott adatokkal mindenben megegyezik. [MK Közjegyzői 3.]

[FMK 11.]

Alulírott közjegyző nyilatkozom, hogy a csatolt okirat mindenben megegyezik az előttem felmutatott eredeti okirattal, melynek iktatószáma 32x4/Kjo/401/2007. [RMK Közjegyzői 1.]

A pályázati anyagok esetében a vizsgálati korpusz magyar nyelvű szövegei és a kontrollkorpusz több hasonlóságot mutat, mint amennyi eltérést. Ezt a hasonlóságot azzal magyarázom, hogy mindkét országban a pályázatok a célközönség számára íróraknak, és emiatt szerzőjüknek közérthetőségre kell törekednie. A pályázatnak világosan kell utalnia a meghirdető személyére, a meghirdetés céljára, a pályázók körére, a pályázati feltételekre, és végül a pályázási határidőre is. Az alábbi szemelvények mutatják, hogy a nem fordított és a fordított szövegrészek hasonló megszövegezési sajátosságokkal bírnak.

[NFMK 12.]

*A Magyar Tudományos Akadémia és az Oktatási Minisztérium által kinevezett Domus Hungarica Kuratórium magyarországi tudományos ösztöndíj-pályázatot ír ki külföldi magyar, illetve magyar tárgyú kutatásokat folytató **külföldi nem magyar kutatók számára. A pályázattal az MTA, valamint az OM lehetővé kívánja tenni, hogy a magyar tudományosságot külföldön képviselő kutatók bekapcsolódhassanak a magyarországi tudományos életbe, az akadémiai és egyetemi intézetek kutatómunkájába.** [MK Pályázat 5.]*

[FMK 12.]

*A MaryConsult Kft. és a SilviaNobis Egyesület **pályázatot hirdet** a Hargita és Kovászna megyei cégvezetők számára, az Európai Unió által támogatott – Phare 2004, Társadalmi és gazdasági kohézió, Humán erőforrás fejlesztés – elnevezésű program keretén belül. **A pályázat célja a modern menedzsment feltételeihez való sikeres felzárkóztatás, és a kis- és közepes vállalkozások azon vezetőinek szől, akiknek megvan az illető vállalkozáshoz szükséges szakképzésük, de vezetői ismereteik hiányosak.** [RMK Pályázat 2.]*

[NFMK 13.]

A konstrukció **célja** egyrészt az 1993. évi III. törvényben nevesített szociális alapszolgálatok, az 1997. évi XXXI. törvényben nevesített gyermekjóléti alapellátások, valamint a szociális és gyermekjóléti szolgáltatások területén megvalósuló egyéb innovatív megoldásokat hozó alapszolgáltatások elérhetővé tétele a szolgáltatáshiányos településeken élők számára, új szolgáltatások infrastruktúrájának megteremtésével és a már működő ellátások infrastrukturális fejlesztésével. [MK Pályázat 3.]

[FMK 13.]

Az utolsó célkitűzés merész, felülmúlva az elsődleges **célokat**. Ez nem más, mint az iskolának egy komplex központtá való alakítása, melynek multifunkcionális jelentősége van, és egyaránt figyel a gyerekek és a felnőttek nevelésére. Főleg falun és a város külvárosaiban kellene futtatni. [RMK Pályázat 5.]

3.2.1.3. Pragmatikai tényezőkből eredeztethető különbségek

A nyelvi tevékenységet különböző pragmatikai tényezők jellemzik. A szövegalkotás során a szövegek létrehozója az általa ismert, különféle nyelvi lehetőségek közül képes kiválasztani a kommunikációs szituációnak és célnak, a befogadó elvárásainak leginkább megfelelő megoldásokat, nyelvi formákat (Pap 2007. 70.).

A kommunikáció sikerességének azonban az is alapvető feltétele, hogy a megnyilatkozásokat hozzáigazítsák a kommunikációs igényekhez. A társadalom különféle szféráiban létrejövő eltérő társadalmi kapcsolatok más és más nyelvhasználatot kívánnak. A megnyilatkozás formájának megválasztása egyrészt az egyén döntésének eredménye, ugyanakkor a társadalmi előírások is hatással vannak rá.

A törvényszéki keresetek megfogalmazási módját minden ország jogrendjében különféle berögzült szokások határozzák meg. Továbbá a keresetek kifejezőmódját befolyásolja az a tény is, hogy a hivatalos-jogi dokumentumok közül ez a dokumentumtípus áll a legközelebb a beszélt nyelvi szövegekhez, jellege nem normatív, hanem deskriptív, és már megtörtént tényeket vázol (Bianchi 2005. 91.). A megnyilatkozás tehát nem függetleníthető a sajátos szövegtípustól, amelybe tartozik.

A következő példák bírósági keresetekből származnak. Mindegyik példa esetében a nem fordított és a fordított szövegek közötti különbség a nyelvi kifejezőmódban is tükröződő szemléletmódbeli eltérésekből fakad. Az eredeti magyar szöveg több udvariassági formulát tartalmaz, mint a fordított magyar szöveg, mely egyszerűen parancsoló-felszólító jelleggel bír (*hozzon döntést...*). Ha megvizsgáljuk a román eredeti szöveget, láthatjuk, hogy a magyar fordítás teljes mértékben ezt követi (*să ia o decizie prin care...*). Elmondhatjuk, hogy a fordító nem törekedett semmiféle kulturális adaptációra, nem alakította át egyáltalán a szöveget a célnyelvi kultúra függvényében, egyszerűen szöveghűen lefordította azt.

[NFMK 14.]

... **vizontkeresetet** terjesztek elő, és **tisztelettel kérem a Bíróságot**, hogy a fenti számú peres eljárás tárgyát képező ingatlan 10/12 tulajdoni illetőségének általam történő elbirtoklásának tényét **ítéletével megállapítani szíveskedjen**. [MK Perirat 1.]

Keresetet nyújtok be, és kérem a tisztelt Munkaügyi Bíróságot, hogy ítéletében állapítsa meg a munkaviszonyom jogellenes megszüntetésének voltát, valamint kötelezze a korábbi munkáltatómat, az alperest az eredeti munkakörömben való továbbfoglalkoztatásomra, továbbá az elmaradt munkabérem megtérítésére. [MK Perirat 3.]

[FMK 14.]

A törvényes eljárás lefolytatása után, **kérjük, hogy hozzon döntést, melyben elrendeli:**
1) hogy az alperes fizessen 1.137.542, 58 euró + 216.133,09 euró, áfa értékű lejt a RNB napi árfolyamán, mely a következők ellenértéke 2) hogy az alperes fizesse meg a jelen per költségeit is. [RMK Perirat 2.]

3.2.1.4. Az explicitáció kérdésköre

Az alábbi példában egy olyan különbség figyelhető meg, melynek oka az előbbi fejezetben már tárgyalt betoldással és értelmező magyarázattal járó explicitáció. Az azonosíthatóság érdekében a fordított szövegbe a fordító betoldja a székhely magyar megjelölése mellé annak hivatalos román nevét is. Ez a különbség kivétel nélkül minden esetben megfigyelhető a szerződések szövegének esetében.

[NFMK 15.]

Mely létrejött egyrészről a **BETONÚT Kft.** (székhelye: 6728 Szeged (*0), Dorozsmai út x2.) mint Megrendelő, másrészről a **Kix Kft.** (székhelye: 1239 Budapest, Ócsai u. x.) mint Vállalkozó között alulírott napon és helyen az alábbi feltételek szerint: [27.] [MK Szerződés 5.]

[FMK 15.]

Felek: **MOSÓMEDVE SRL** (székhelye: Zilah **municipium /Municipiul Zalău/,** Florilor út x4. /str. Florilor nr. x4/) mint Megbízó, és **A Plus Kft.** (székhelye Kolozsvár **municipium /Municipiul Cluj-Napoca/,** Roşiori u. x4 /str. Roşiori nr. x4/) mint Javadalmazott... [28.] [RMK Szerződés 4.]

Az alábbi mondatok az explicitációs hipotézist támasztják alá. Ennek értelmében a forrásnyelvi szöveg interpretációjának folyamatában olyan célnyelvi szöveg jöhet létre, amely redundánsabb, mint a forrásnyelvi szöveg. Ebben a szövegrészletben (4. dokumentumtípus) a fakultatív explicitáció egy formájával találkozunk, amely során a fordító egy szaknyelvi terminust lefordít a célnyelvre (egy elavultabb kifejezést használva), de nem elégszik meg ennek egyszerű beépítésével, hanem konkretizálja és magyarázza azt, és a magyarázat során már használja az idegen eredetű szakkifejezést is (ti. *nyomon követő és felülvizsgáló audit*). Ebben az esetben a tárgyalt fordítási jelenség nem magyarázható sem a nyelvek rendszerbeli vagy nyelvhasználati különbségeivel, sem a kulturális különbségekkel, a magyarázat csak a fordítás

természetében kereshető. A magyarázat az lehet, hogy a fordító, aki hivatásos nyelvi közvetítő, arra törekszik, hogy a két kommunikáló fél között létrejöjjön a megértés, és ezért minden lehetséges eszközzel (magyarázatokkal, betoldásokkal, kiegészítésekkel) igyekszik elősegíteni, hogy a célnyelvi olvasó megértse a szöveget.

[NFMK 16.]

Audit: Szisztematikus, független és dokumentált folyamat, amelynek során auditbizonyítékok begyűjtésére és azok objektív értékelésére kerül sor, hogy meghatározzák az auditkövetelmények teljesülésének mértékét. [29.] [MK Banki-ker. jog 7.]

[FMK 16.]

Számvevés: (nyomon követő és felülvizsgáló audit) olyan folyamat, mely révén a zárójelben említett műveletek révén adatokat gyűjtenek, és azokat értékelik, hogy megvizsgálják a minőségi kritériumoknak való megfelelést. [30.] [RMK Banki-ker. jog 4.]

3.2.1.5. Következtetés

A kontrollkorpusz és a vizsgálati korpusz különböző dokumentumtípusaihoz tartozó szövegek összehasonlító elemzésének megkezdésekor konkrétan nem fogalmaztunk meg előfeltevéseket, sokkal inkább kíváncsiak voltunk arra, hogy milyen tekintetben és milyen mértékben különböznek ezek a szövegek egymástól. Ugyanakkor a további hasonlóságok megfigyelésére is sort kerítettünk. Bár konkrét előfeltevéseink nem voltak, mégis úgy gondoltuk, hogy a vizsgálat igazolni fogja a szakirodalom néhány feltevését: 1) ha a fordító több megoldás közül választhat, amely egyaránt megfelel a célnyelvi normának, általában igyekszik az explicitebb, kifejtettebb megoldást választani, ezért a szövegek bonyolultabbak és hosszabbak lesznek (Klaudy 1997a. 382.); 2) a fordítás valójában egy, a forrásnyelvi szöveg által indukált célnyelvi szövegprodukción (Károly 2007. 44.); 3) a fordításban gyakrabban fordulnak elő az analitikus szerkezetek, és emiatt nehezebb a fordított szövegek megértése és feldolgozása (Hel-tai 2004. 31.).

Ezzel szemben azt tapasztaltuk, hogy a kontrollkorpusz szövegei, amelyek nem fordított, hanem eredeti magyar szövegek, minden esetben bonyolultabbak és szövevényesebbek. Esetükben gyakoribbak a szaknyelvjelleggel gazdagított *panelemek* és formulák, és alkotójuk nem retten vissza a hosszú összetett mondatok gyakori alkalmazásától sem. Ezeknek a szövegeknek erős intertextuális jellegük van, gazdagok a jogi szakszövegekre jellemző hivatkozásokban, melyek szövevényessé és követhetlenné teszik őket. Bár a fordított szövegekben valóban találkozunk az explicitáció különféle eszközeivel, ez nem mindig eredményez bonyolultabb szöveget, hanem legtöbb esetben magyarázó kompenzációként foghatók fel, amely az okiratok sajátos helyzetéből és jellegéből, illetve a magyar nyelv kisebbségi nyelv státusából fakad.

A szakirodalom azon feltevése, mely szerint a fordított szöveg a forrásnyelvi szöveg lenyomatai többé-kevésbé beigazolódik. A fordított szövegek egyszerűbb megfogalmazása sok esetben abból ered, hogy a fordító a forrásnyelvi szöveg megfogalmazását pontosan követve fordít, nem tartja szem előtt a célnyelvi szövegtípus szerkesztési sajátosságait, melyek fellelhetők az eredeti szövegekben.

Megfigyelhető, hogy a fordított szövegekben és a nem fordított szövegekben egyaránt nagy gyakorisággal fordulnak elő az analitikus szerkezetek, amely jelenséget én azzal magyarázok, hogy a magyar jogi szaknyelv hajlamos a hosszabb szószerkezetek alkalmazására. Ez azzal magyarázható, hogy a jogi nyelv terminológiai szempontból soha nem éri el a kívánt pontosságot, ezért a jogi szöveg alkotója pontosítani akarja a jogi fogalmak és helyzetek kifejezési módját. A megszóvegező úgy véli, hogy az analitikus szerkezetek szakszerűbbek és jogi szempontból pontosabbak, használatuk kívánatosabb. Ugyanez az oka annak, hogy a fordított magyar szövegekben is gyakran analitikus szerkezetekkel találkozunk. Tehát nem nevezhetjük e jelenséget fordítási jelenségnek (*translationese*) vagy a forrásnyelvi szöveg célnyelvi szövegre gyakorolt befolyásának. Az érthetőség és a feldolgozás tekintetében elmondható, hogy a szakjelleg miatt mind a fordított, mind pedig a nem fordított szövegek megértése többlet odafigyelést igényel.

Amint már említettem a 3. és 5. dokumentumtípusba tartozó szövegek esetében, több hasonlóság figyelhető meg a nem fordított és a fordított szövegek között, mint amennyi eltérés. A 3. dokumentumtípus esetében a szükségszerű formalizáltság okozza a hasonlóságot, az 5. dokumentumtípus esetében a szöveg jellege teszi ugyanezt. A pályázatok ugyanis a befolyásoló jelleggel bíró szövegek közé sorolhatók a reklámszövegekkel, tájékoztatókkal és belső szabályzatokkal együtt. A meghirdetőjük a pályázók körét kívánja befolyásolni, a kiírások szövege azt sugallja, hogy érdemes a pályázatot benyújtani, mert a sikeres pályázók előtt kiváló lehetőségek nyílnak meg. Befolyásolási szövegnél az adekvát terminológia mellett nagyon fontos a szövegépítkezés is. Emiatt ezek a szövegek többnyire nagyon célratorően és takarékosan fogalmaznak, függetlenül attól, hogy milyen nyelven keletkeztek. Ebből fakadóan, ha román nyelvből fordítunk egy pályázatot, a fordítási szöveg legfeljebb néhány terminológiai eltérést fog mutatni a nem fordított, Magyarországon keletkezett szövegekhez viszonyítva.

3.2.2. Terminológiai összevetés

A kontrollkorpusz elemzése során a terminológiai jellegű kérdéseket négy csoportba soroltuk: 1) a jogi nyelvi terminusok csoportja; 2) a nem terminológiai értékű, de a szakszövegekre jellemző jogi nyelvi kifejezések, vagyis *panelemek* csoportja; 3) a hivatalos intézmények nevének kérdésköre; 4) a rövidítések és betűszók problémája.

1) A nem fordított magyar szövegekben nagyon sok olyan jogi szakterminust találunk, melyek nem találhatók meg, vagy más formában szerepelnek a fordított magyar szövegekben. Az alábbi táblázat tartalmazza az eltérő kifejezéseket és ugyanakkor szemlélteti a különbségeket azáltal, hogy feltünteti a fordított magyar szövegben megtalálható terminust is.

22. táblázat. *A fordított és a nem fordított magyar korpusz összevetése a szövegekben használt jogi nyelvi terminusok szempontjából*

Nem fordított magyar szövegbeli terminusok	Dokumentumtípus, amelybe sorolható	Fordított magyar szövegbeli változata
adminisztrátori feladat	5	ügyintézői/ügyvezetői feladatok
adóhatóság	4	adóhivatal
ajánlatadás	5	ajánlattevés
akvirált ügyfél	5	-
alapító tag	4	társult
állami szervek és hatóságok	4	
árbevétel	4	bevétel
átruházás	4	engedményezés
audit	4	audit, számvitel
auditbizonyíték	4	<i>auditbizonyíték</i>
auditkövetelmények	4	követelmények
auditkritériumok	4	<i>auditkritériumok</i>
beszállító	4	szállító
bianco-váltó	4	-
cégforma	4	a társaság jogi formája
cégjegyzékszám	4	-
cégjegyzés	3, 4	cégszerű aláírás
cégnév	4	a társaság elnevezése
devizanem	4	valutanem, pénznem
elbirtoklás	2	-
előtársaság	4	-
engedélyköteles	1, 4	-
épitményadó	4	házasó
faktorálás	4	<i>factoring</i>
finanszírozás	5	pénzügyi támogatás, finanszírozás
fióktelep	4	fiók
fixdíj	1	havi díj
garanciaügylet	4	jótállási ügy
gépjárműadó	4	autóadó
hitelkonstrukció	4	a hitel jellege
iparűzési adó	4	iparadó
jegyzett tőke	4	tőzrstőke
jogszabályi előírások	1, 2, 3, 4	törvény, törvényes rendelkezés

Nem fordított magyar szövegbeli terminusok	Dokumentumtípus, amelybe sorolható	Fordított magyar szövegbeli változata
jogügylet	3, 4	ügy
jótáll	3, 4	garantál, garanciát vállal
kamattámogatott hitel	4, 5	kamatmentes
kérelem	2, 3, 5	kérés
kereskedelmi lajstrom	4	kereskedelmi jegyzék
készízető kezesség	4	kezesség
komfortlevél	4	biztosíték
kommunális adó	5	-
kooperációs munka	4	együttműködés
korlátolt felelősségű társaság	4	korlátolt felelősségen alapuló társaság
könyvvezetés	4	könyvelés
közhitelesség	3	hitelesség
közjegyzőjelölt	3	közjegyzőhelyettes
közraktárjegy	4	raktárjegy
lakásszövetkezet	1	lakószövetség
lejárt követelések	4	ki nem fizetett követelések
létesítő okirat	4	alapító okirat
minőségcél	4	cél
minőségirányítási kézikönyv	4	<i>minőségirányítási kézikönyv</i>
minőségirányítási rendszer	4	minőség-management
munkabér	1	fizetés
munkanélküli járadék	1, 5	munkanélküli segély
nemmegfelelőség	4	minőségi eltérés
nevesített	3, 4	nevezett
operatíván közreműködnek	4, 5	ténylegesen közreműködnek
önkormányzat	4, 5	helyi vezetés, helyhatóság, önkormányzat
panasz eljárás	1, 4	-
panaszügyintézés	1, 4	-
pénzforgalmi bankszámla	4	bankszámla
pénzforgalmi jelzőszám	4	számlaszám
pénzintézet	1, 4	bank
pertárgy	2	a per tárgya
potenciális ügyfelek	4	lehetséges ügyfelek
preferált ügyfél	4	kiemelkedő fontosságú ügyfél
projektútlevél	5	-
reprodukálni	5	újratemetni
szakadatlan birtoklás	2	-
széljegyek	3	megjegyzések, jegyzetek
szolgáltatáshiányos	4	-
taggyűlés	4	közgyűlés
tárgyhó	1	flyó hó

Nem fordított magyar szövegbeli terminusok	Dokumentumtípus, amelybe sorolható	Fordított magyar szövegbeli változata
telephely	4	-
tőkepiaci törvény	4	-
törzsbetét	4	törzstőkéhez való hozzájárulás
tranzakció	4	ügylet
ügyféllevél	4	-
ügyintézési kontaktok	1	kapcsolattartó személy
ügyleti kamat	4	kamat
ügymenet	3, 4	ügyek bonyolítása, eljárás
ügyszám	2, 3	iktatószám
üzletév	4	pénzügyi év
üzleti könyv	4	könyvelési kimutatás
validálás	4	érvényesítés, jóváhagyás
verifikálás	4	igazolás, ellenőrzés
vétel jogcímen	3	vásárlás jogcímen
vételár	3, 4	ár
visszaadási határnap	1	határidő
visszterher nélküli faktoring	4	-
visszterhes faktoring	4	-
zálogkötelezett	3, 4	-
jogvédelem	1	jogok védelme
felelősség kizárása	1, 4	-
banktitok	4	banki titok
kockázat átvállalása	4	-
közüzemi társaságok	4, 5	közüzemek
követelésvásárlás	4	-
fedezet nélküli követelés	4	-
igazgatótanács	4	igazgatóság
általános közgyűlés	4	közgyűlés
külső és belső könyvvizsgáló	1, 4	könyvvizsgáló szervezetek
vezérigazgató	1, 4	vezérigazgató, általános igazgató (de csak véletlenszerűen, hiszen a director general tükörfordítása)
behajtási osztály	4	-
gazdasági és adminisztrációs osztály	4, 5	-
részvénykönyv	4	részvények jegyzéke
bankkivonat	1, 4	banki információk (valószínűleg a román informátió bancaire miatt)
vevőszámlák	4	-
adatszolgáltatási kötelezettség	3, 4	-
vállalat	4	cég, kereskedelmi társaság
munkavállaló	4	alkalmazott
számlán való sorban állás	4	-

Nem fordított magyar szövegbeli terminusok	Dokumentumtípus, amelybe sorolható	Fordított magyar szövegbeli változata
nyugdíjpénztár	4	nyugdíjbiztosító
ügyviteli rend	3, 4	ügyvitel
elintézési határidő	4	határidő
kárirat	2, 4	kárfelmérő jegyzőkönyv
közbeszerzési eljárás	5	tender (az angol megfelelő átvétele)
tulajdoni arányok	4	-
ajánlattevő	5	-
egyedi szerződő	5	szerződő
partnerszerződő fél	5	társ szerződő
munkáltató	1, 4	munkaadó, alkalmazó
szociális alapszolgáltatás	5	-
telekhatár	5	-
tényleges birtokbaadás	1	-
célpiac	4	-
piacépítés	4	piac fejlesztése
üzletkötő	4	-
brandépítés	4	-
viszontkereset	2	válaszirat
elbirtokol	2, 3	-
nyugdíjszelvény	5	-
közösségi adószám	1, 3, 4, 5	közösségi adószám (viszonylag új, 2007-től érvényes)
jogutód	1, 4	-
engedményes	1, 4	engedményezett
betétlekötés	4	betét
végelszámolás	1, 4	likvidálás (l. a 31/1990. törvény szemelvényeinek fordítása a Hivatalos Közlöny magyar változatában)
jogorvoslat	1, 2, 4	-
jogvita	1, 2, 4	vitás ügy, jogvita
kézi jelzálog	3, 4	jelzálog, biztosíték
hitelgarancia	4	garancia
hitelügylet	4	-
betét	4	letét
fiókvezető	4	-
referens	4, 5	előadó

A nem fordított magyar korpusz és a fordított magyar korpusz között megfigyelt terminológiai különbségeket öt csoportra oszthatjuk: a) a nyelvi interferencia elkerülésének érdekében választott megoldások az FMK-ban; b) analitikus kifejezőmód az FMK-ban; c) szintetikus kifejezőmód az FMK-ban; d) rövidebb szavak és kifejezések használata az FMK-ban, illetve e) más szó vagy kifejezés alkalmazása az FMK-ban.

a) A fordított magyar szövegek esetében a fordító tartózkodik az idegen szavak és kifejezések használatától, emiatt a *reprodukálni* ige helyett az *újratereíteni* igét, az *adminisztrátori feladat* kifejezés helyett az *ügyvezetői/ügyintézői feladat* kifejezést, a *preferált ügyfél* kifejezés helyett a *kiemelkedő fontosságú ügyfél* terpeszkedő kifejezést, a *tranzakció* szó helyett pedig az *ügylet* szót használja, a *validálás* kifejezés helyett az *érvényesítés* szót, a *verifikálás* helyett az *igazolás* és *ellenőrzés* szót használja, a *kooperáció* helyett az *együttműködést* választja. Sok esetben a *finanszírozás* szó helyett inkább a *pénzügyi támogatás* kifejezést alkalmazza a fordító, de néhány esetben a *finanszírozás* szó is bekerül a fordított magyar szövegekbe. Ugyanez a helyzet a *potenciális ügyfél-lehetséges ügyfél* kifejezéspárral is. Ezt a jelenséget azzal magyarázhatjuk, hogy a fordító mindenképp el kívánja kerülni a nyelvi interferencia jelenségét. Az eredeti magyar szöveg megfogalmazóinak nincsenek ilyen jellegű aggályai, hiszen ők egynyelvű környezetben élnek, és egynyelvű közösség számára készítik szövegeiket. További magyarázatként szolgálhat még az is, hogy a magyarországi szaknyelv általában nyitott az idegen terminusok használatára, így a jogi szaknyelv is szívesen él kölcsönelemekkel.

b) Bár nem jellemző a magyar nyelvre, az FMK-ban az NMFK-hoz viszonyítva nagyon sok esetben találunk terpeszkedő kifejezéseket. Íme néhány példa: *korlátolt felelősségen alapuló társaság* (a *korlátolt felelősségű társasággal* szemben), *a társaság elnevezése* (a *cégnévvel* szemben), *törzstőkéhez való hozzájárulás* (a *törzsbetéttel* szemben), *cégszerű aláírás* (a *cégjegyzéssel* szemben), *pénzügyi év* (az *üzletévvel* szemben), *a társaság jogi formája* (a *cégformával* szemben), *a per tárgya* (a *pertárggyal* szemben), *az ügyek bonyolítása* (az *ügymenettel* szemben), *garanciát vállal* (a *jótáll* helyett). Ennek magyarázata a forrásnyelvi szöveg erőteljes hatásában rejlik, melyet az a célnyelvi szövegre gyakorol.

c) Az előző bekezdésben tárgyalt jelenséggel ellentétes eljárás a szintetikus kifejezésmód előnyben részesítése. A továbbiakban néhány példa következik: *társult* (az *alapító tag* helyett), *számlaszám* (a *pénzforgalmi jelzőszám* helyett), *bankszámla* (*pénzforgalmi bankszámla* helyett).

d) Néhány esetben a fordított magyar szövegben rövidebb szót vagy kifejezést találunk a nem fordított magyar szövegekben található kifejezésekhez viszonyítva. Ez sok esetben a nem fordított szövegekben fellelhető szerkezetek valamely tagja. Így például az *ügyleti kamat* szókapcsolat helyett egyszerűen a *kamat* szót használja a fordító, a *vételár* összetett szó helyett az *ár* egyszerű szót alkalmazza, a *fióktelep* összetett szó helyett a *fiók* szóval él, a *közraktárjegy* helyett a *raktárjegy* szót használja, a *közhitelesség* szó helyett pedig egyszerűen a *hitelesség* szót, a *jogügylet* helyett pedig az *ügy* szót használja, a *beszállító* helyett a *szállító* szót alkalmazza, a *minőségcél* helyett pedig egyszerűen a *cél* szót részesíti előnyben.

e) A vizsgálati korpusz és a kontrollkorpusz összevetése során sok esetben megfigyeltem, hogy a vizsgálati korpuszom magyar nyelvű szövegei másként fejeznek ki bizonyos jelentéstartalmakat, mint ahogyan azt a kontrollkorpusz szövegei teszik. Néhány ilyen esetet érzékeltetnek az alábbi példák, melyeknek első eleme a fordított magyar korpuszból származik, második eleme pedig a nem fordított magyar korpusz szövegeinek része: *engedményezés-átruházás, közgyűlés-taggyűlés, ajánlattevés-ajánlatadás, közjegyzőhelyettes-közjegyző-jelölt, nevezett-nevesített, fizetés-munkabér, kereskedelmi jegyzék-kereskedelmi lajstrom, munkanélküli segély-munkanélküli járadék, kérés-kérelem, vásárlás jogcímén-vétel jogcímén, könyvelési kimutatás-üzleti könyv, bank-pénzintézet, törvényes rendelkezés/törvény-jogszabályi előírás, házadó-építményadó, autóadó-gépjárműadó, valutanem/pénznem-devizanem, iktatószám-ügyszám, könyvelés-könyvvezetés, számvitel-audit, garanciaügylet-jótállási ügy, adóhivatal-adóhatóság, biztosíték-komfortlevél* stb.

2) A következő táblázat néhány nem terminológiai értékű, de a jogi szaknyelvre jellemző szaknyelviesített kifejezést és több mondatértékű panelelemet tartalmaz, ezáltal szemlélteti e tekintetben a fordított és az eredeti magyar nyelvű szövegek közötti különbségeket.

23. táblázat. *A fordított és a nem fordított magyar korpusz összevetése a szövegekben előforduló panelelemek szempontjából*

Nem fordított magyar szövegben előforduló szaknyelviesített kifejezések	Dokumentumtípus, amelybe sorolható	Fordított magyar szövegbeli változata
a bíróság állapítsa meg a munkaviszonyom jogellenes megszüntetésének voltát	2	-
a bíróság végrehajtási záradékkal látja el a közjegyzői okiratot, ha az tartalmazza	2	-
a felek meghatalmazzák a koordinátort	5	a felek meghatározzák a programfelelőst
a fenti vállalkozói díj a befejezési határidőre prognosztizált egyösszegű vállalási ár	1 előrejelzett ár
a jelen szerződés a felek között tárgyát tekintve teljes megállapodást képez	1	
a jelen szerződés kötelezettségei a Magyar Köztársaság joga szerint jöttek létre, annak alapján értelmezendők és hajtandók végre	1	-
a képviselőre jogosultak adatai	4	a képviselők adatai
a késedelmes fizetések késedelmi kamatként meghatározott mértékű kamattal terheltek	1	a határidő be nem tartása kamatfizetési kötelezettséget von maga után
a közjegyzői okiratba foglalt követelés bírósági végrehajtási útra tartozik	3	-

Nem fordított magyar szövegben előforduló szaknyelviesített kifejezések	Dokumentumtípus, amelybe sorolható	Fordított magyar szövegbeli változata
a minőségirányítási kézikönyv fejezeteit javítás, átdolgozás után, új változatszámú példányként kell kiadni.	4	-
a nyilatkozat megtételére megfelelő felhatalmazással rendelkeznek	3	joguk van a nyilatkozat megtételére
a választott bíróság a saját szabályzata szerint jár el, és a jogvita elbírálásánál a magyar jogot alkalmazza	1, 4	-
annak elolvasását és megértését követően helybenhagyólag írták alá mint ügyleti akaratukkal mindenben egyező	1, 4	Felek a szerződést elolvasták, és megértették annak tartalmát, majd akaratukkal egyezőként írták alá azt.
az adatok tájékoztató jellegűek és indikatívak	4	-
az általam szolgáltatott információk minden részletükben teljesek és helyesek	1, 3, 4	<i>hasonló megfogalmazás</i>
az egy kötegben benyújtott hitelügyletek	4	-
az ingatlant vétel jogcímén részemre az ingatlan-nyilvántartásba bejegyezzék.	4	telekkönyvbe bekebeleznek tulajdonjogomat
cégbíróság nyilvántartásából lekérdezett és hitelesített adatok értelmében	1, 3	a jegyzett adatok alapján
cégszerű aláírás	3, 4, 5	hivatalos aláírás
egyfordulós eljárás keretében kerülnek kiválasztásra	5	-
előzetes tájékoztatás kötelezettségek megszegése esetén	3, 4, 5	
felek között alulírott napon és helyen, az alábbi feltételek mellett	1	
fenntart egy szakképzett és hatékonyan irányított értékesítési apparátust	4	szakemberekből álló csapatot foglalkoztat
figyelmeztetés nélkül lejárttá válik	3, 4, 5	késedelembe helyez
ha kifejezetten ellentétesen nem rendelkezik	1, 4	ha nincs ellenkező rendelkezés
hatályon kívül helyez minden előző megállapodást, megegyezést, tárgyalást és megbeszélést	1	érvényteleníti a korábbi megállapodásokat és szerződéseket
jelen megállapodás a Felek általi aláírásának napján lép hatályba	1, 4	a megállapodás (szerződés) aláírásától fogva hatályos
jelen megállapodás kondícióit egyoldalúan módosítja	1	jelen szerződés feltételeit egyoldalúan módosítja
jelen szerződés határozatlan időtartamra jött létre	1	... meghatározatlan ...
készfizető kezesség	4	kezesség
köteles egy bizonyos garanciális tartalék-pénzösszeget fenntartani	5	-
kötelezettségek vállal arra...		kötelezi magát

Nem fordított magyar szövegben előforduló szaknyelviesített kifejezések	Dokumentumtípus, amelybe sorolható	Fordított magyar szövegbeli változata
közjegyző mellett működő közjegyzőjelölt	3	-
közjegyző őrizetében levő eredeti okirat	3	a közjegyző irattárában létező példány
közokiratok hamisítására vonatkozó büntetések tudatában, saját felelősségemre kijelentem	3	büntetőjogi felelősségem tudatában kijelentem (nyilatkozom)
minőségügyi eljárásokban, utasításokban előírt formanyomtatványok alkalmazása révén keletkező dokumentumok	4	... űrlapok ...
nem szabályozott kérdésekben a Ptk. rendelkezései az irányadók	1	<i>hasonló megfogalmazás</i>
paragrafusainak rendelkezései határozzák meg	1, 2, 4	a törvény x-edik cikkelye szabályozza
pénzügyi szolgáltatás közvetítése	4	pénzügyi közvetítői tevékenység
szoftverek Romániában történő eladásához és lokalizációjához	1	-
tekintve, hogy ... továbbá tekintettel arra, hogy	1, 2, 3, 4, 5	-
vagyoni értékű jog	3, 4	vagyon, javak
vitás esetben a magyar verzió az irányadó	1, 4	vitás esetben a magyar nyelvű szerződés az irányadó

A táblázatba foglalt példák kapcsán elmondható, hogy a nem fordított magyar korpusz és a fordított magyar korpusz szövegei közötti különbségek három csoportba sorolhatók: a) terjedelem tekintetében megfigyelhető különbségek; b) jogrendi eltérésekből fakadó megfogalmazásbeli különbségek és c) a nyelvi interferenciák és idegenszerűségek elkerülése végett alkalmazott kifejezések.

a) A fordított magyar korpusz szövegeiben sokkal kevesebb terpeszkezdő szaknyelviesített kifejezést és panelelemet találunk, mint a nem fordított magyar korpusz szövegeiben. Ennek illusztrálására szolgálnak az alábbi kifejezéspárok, amelyek közül az első a fordított magyar szövegekben olvasható és a második a nem fordított magyar nyelvű szövegekben: *vagyon, javak*–*vagyoni értékű jog*, *késedelembe helyez–figyelmeztetés nélkül lejárttá válik*, *a képviselők adatai–a képviselőre jogosultak adatai*, *büntetőjogi felelősségem tudatában nyilatkozom–a közokiratok hamisítására vonatkozó büntetések tudatában saját felelősségemre kijelentem*, *kötelezi magát–kötelezettséget vállal arra, hogy* stb.

b) Ha összevetjük a fordított magyar korpusz szövegeit a nem fordított magyar korpusz szövegeivel, elmondhatjuk, hogy az eredeti magyar korpusz szövegeiben sok olyan szó és kifejezés található, amelyek a fordított szövegekben csak abban az esetben jelenhetnek meg, ha a fordító a fordítói stratégia megválasztásakor a jogrendi megfeleltetés, vagyis a „kulturális adaptáció”

mellett dönt. Az alábbi kifejezések olyan esetek példái, amikor a fordító nem ezt a stratégiát alkalmazta, hanem egyéni fordítói megoldást keres: *cégbíróság nyilvántartásából lekérdezett és hitelesített adatok–a cég jegyzett adatai, közjegyző mellett működő közjegyzőjelölt–közjegyzőhelyettes*. A kifejezéspárok második tagjai, mint véletlenszerű – *ad hoc* – megoldások, magukon viselik a fordítottság jeleit.

c) Akárcsak a terminusok vizsgálata során, a szaknyelviesített kifejezések esetében is találkozunk azzal a jelenséggel, hogy a fordító, aki kétnyelvű környezetben él, akár erőltetett vagy pontatlan kifejezéseket is alkalmaz a fordítás során pusztán azért, hogy elkerülje a nem kívánatos nyelviinterferencia-jelenségeket. Íme néhány példa: *a törvény **paragrafusainak** rendelkezései határozzák meg–a törvény x. **cikkelye** szabályozza, a magyar nyelvű **verzió** az irányadó–a magyar nyelvű **szerződés** az irányadó, formanyomtatvány–úrlap*. Az első példában a cikkely szó a román *paragraf* szó fordításaként szerepel. Bár a két szó jelentése eltérő, a fordító nem meri a *paragrafus* szót használni, még akkor sem, ha az magyar jogi nyelv szerves része. Az idegenszerű elemek ilyen mértékű kerülése nem feltétlenül szakmai igényességet jelent, sokkal inkább a szaknyelvi regiszter ismeretének hiányát. A második példában a fordító inkább megismételi a jogi dokumentum típusának nevét, hogy ne kelljen a *versiunea* román szót az idegenként ható *verzióval* fordítani. Amint a kontrollkorpusz is illusztrálja, az eredeti magyar szövegek megfogalmazói gyakrabban és kevésbé megfontoltan használnak idegen nyelvű elemeket. A harmadik példa kapcsán elmondható, hogy a fordítók valószínűleg azért választják a fordított magyar korpusz szövegeiben következetesen az *úrlap* kifejezést, mert a *formanyomtatvány* kifejezés hangzásában közel áll a forrásnyelvi *formular* szóhoz. Választásuk révén akarják elkerülni a nyelviinterferencia-jelenségeket.

3) Az alábbi táblázat néhány olyan intézménynevet tartalmaz, melyek a nem fordított magyar szövegben találhatóak.

24. táblázat. *A fordított és a nem fordított magyar korpusz összevetése a szövegekben fellelhető hivatalos intézmények nevének szempontjából*

Nem fordított magyar szövegben található intézménynevek	Dokumentumtípus, amelybe sorolható	Fordított magyar szövegbeli változata
Adó Iroda	4	Adóhivatal
Behajtási és Ellenőrző Osztály	4	Behajtási és Ellenőrző Hatóság
Céginformációs és az Elektronikus Cégeljárásban Közreműködő Szolgálat	4	Kereskedelmi Nyilvántartó
CIB Bank Zrt.	4	CIB Bank Rt.
Fogyasztóvédelmi Főfelügyelőség	5	-
Gazdasági és Közlekedési Minisztérium	5	-
Gazdasági Kamarák mellett működő Békéltető Testületek	4	-

Nem fordított magyar szövegben található intézménynevek	Dokumentumtípus, amelybe sorolható	Fordított magyar szövegbeli változata
Gazdasági Versenyképességért működő Operatív Hatóság	5	-
GVOP Irányító Hatóság	5	Gazdasági Versenyképességért Irányító Hatóság
Kerületi Bíróság	2, 4	-
Lakástakarék-pénztár	4, 5	-
Magyar Államkincstár	4	Államkincstár
Magyar Elektrotechnikai Ellenőrző Intézet	1, 4	-
Munkaügyi Bíróság	2	Munkaügyi Bíróság
Országos Kárrendezési Központ	4	-
Pénz- és Tőkepiaci Állandó Választottbíróság	3	-
Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete	4	-
Régióigazgatóság	5	-
Szeged Megyei Jogú Város Polgármesteri Hivatala	5	... municípium
Városi Bíróság	2	Bíróság

A vizsgálati korpuszhoz tartozó szövegek elemzésekor számos olyan intézménynév-fordítással találkozunk, mint a 24. táblázat harmadik oszlopában felsorakoztatott megnevezések. Ezek többnyire *ad hoc* fordítások, a fordítói lelemény és önállóság képződményei. Létrejöttüket az a tény magyarázza, hogy a fordító nem törekszik jogrendi megfeleltetésre, és nem tartja szem előtt a célnyelvi olvasók érdekeit sem. Ellenkező esetben a 24. táblázat első oszlopában szereplő megnevezéseknek kellene megjelenniük a fordított szövegek megfelelő helyein.

Az említett első oszlopban azonban vannak olyan nevek is, melyek csak a nem fordított szövegekre jellemzők, hiszen a nemzeti jogi, politikai és közigazgatási struktúrákra vonatkoznak. A fordított szövegekben ezek, mivel a román eredetiben ilyen jellegű nevek nem szerepelnek, nem találhatók meg. Esetenként azonban hibás jogrendi megfeleltetés eredményeként felbukkanhatnak. Ilyenek például: *Céginformációs és az Elektronikus Cégeljárásban Közreműködő Szolgálat*, *Gazdasági Kamarák mellett működő Békéltető Testületek*, *Szeged Megyei Jogú Város Polgármesteri Hivatala*, *Gazdasági és Közlekedési Minisztérium*. Romániában még nem létezik elektronikus cégeljárás, nincsenek békéltető testületek sem, csak választott bíraskodás. A közigazgatási egységekbe való szerveződés Romániában még erős centralizációt mutat, ezért itt nincsenek önkormányzatok, csak helyi hatóságok, és megyei jogú városok sincsenek (Bukarest kivételével), csupán municípiumok és megyeszékhelyek. Ennek ellenére a sajtóban és néha még hiteles fordításokban is megjelennek ezek a

magyarországi ekvivalensnek számító kifejezések, melyek azonban értelembeli pontatlanságot okoznak, és fordításként is helytelenek.

4) Az alábbi táblázat a kontrollkorpuszban megtalálható betűszók közül tartalmaz néhányat. A céloom e betűszók és feloldásuk felvázolásával csupán az, hogy érzékeltessem, hogy sokszor még a nem fordított, eredeti szövegek esetében is ütközhet a befogadó szinte technikainak nevezhető megértésbeli korlátokba, hiszen, amint a táblázat harmadik oszlopában látható, a mozaikszó alkalmazása sokszor gátolja a megértést, extratextuális műveletek elvégzésére kényszeríti az olvasót. Abban az esetben, ha a befogadó háttérismeretei nem elégségesek, kénytelen kutató-dokumentáló munkát végezni, hogy megérthesse a neki címzett szöveget. A fordított szövegekben – amint már említettem (l. a 3. fejezet 2.4. alfejezetét) – a fordító a forrásnyelvi betűszók feloldására, magyarázására törekszik – több-kevesebb sikerrel. Ez a tény érzékelteti, hogy a fordító befogadóként problémát érzékel a szövegben, és ettől akarja mintegy „megóvni” a készülő fordítás célnyelvi olvasóját. Az eredeti szövegek esetében azonban a szöveg alkotója számára egyértelmű, mit fed a betűszó, és úgy gondolja, hogy a jövőbeli olvasó számára is az lesz.

25. táblázat. *A nem fordított korpuszban előforduló mozaikszók*

A kontrollkorpuszban található betűszók	A betűszók feloldása	Megjegyzések
CIB Bank Zrt.	CIB Közép-Európai Nemzetközi Bank Zártkörűen Működő Részvénytársaság	Érthető a rövidítés használata ellenére is, hiszen a rövidítés a jogi formára utal, és az könnyen feloldható (még akkor is, ha Romániában kevésbé népszerű jogi forma)
GT	Gazdasági Törvény	Feloldás nélkül nehezebben érthető
BT	Betéti Társaság	Feloldás nélkül nehezen érthető, hiszen Romániában nem létezik ez a jogi forma gazdasági társaságok esetében
Kft.	Korlátolt Felelősségű Társaság	Könnyen érthető
PTk.	Polgári Törvénykönyv	Szöveggörnyezetből könnyen világossá válik az értelme
BTK.	Büntető Törvénykönyv	Szöveggörnyezetből könnyen világossá válik az értelme
MT	A Munka Törvénykönyve	Szöveggörnyezetből könnyen világossá válik az értelme
Tv.	Törvény	Szöveggörnyezetből könnyen világossá válik az értelme
ME	Minőségügyi Eljárás	Feloldás nélkül nem érthető, a megértésben segíthet a szöveggörnyezet és szituáció ismerete
Cg.	Cégjegyzékszám	Nem egyértelmű, hiszen a fordított magyar szövegekben még a feloldott változatot sem mindig használják egységesen

A kontrollkorpuszban található betűszók	A betűszók feloldása	Megjegyzések
PSZÁF	Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete	Nehezen érthető, hiszen a feloldott megnevezés is hosszú. Romániában nem használt.
Fv. Tv.	Fogyasztóvédelmi Törvény	Szöveggörnyezetből világossá válhat az értelme, önmagában, magyarázat nélkül nem érthető
OKK	Országos Kárrendezési Központ	Nem magyarországi befogadó részére nehézséget jelenthet a megértése, de egy internetes keresőprogram segítségével viszonylag könnyen feloldható
AC	Adminisztrációs Centrum	Nem magyarországi befogadó részére nehézséget jelenthet a megértése, de egy internetes keresőprogram segítségével viszonylag könnyen feloldható
GKM	Gazdasági és Közlekedési Minisztérium	Nem magyarországi befogadó részére nehézséget jelenthet a megértése, de egy internetes keresőprogram segítségével viszonylag könnyen feloldható
GVOP	Gazdasági Versenyképesség Operatív Program	Nem magyarországi befogadó részére nehézséget jelenthet a megértése, de egy internetes keresőprogram segítségével viszonylag könnyen feloldható
IT	Információs Társadalom	Félreérthető, hiszen a számítástechnikára is gyakorta használják ezt a kifejezést
KFh.	Körzeti Földhivatal	A romániai olvasó számára nem érthető (még a nem betűszós változat sem), hiszen Romániában <i>telekkönyvi hivatalok</i> ként ismerik az <i>Oficiul Cărtii Funciare</i> vagy a <i>Biroul Cadastral</i> nevű hivatalokat
IM	Igazságügyi Minisztérium	Nem magyarországi befogadó részére nehézséget jelenthet a megértése, de egy internetes keresőprogram segítségével viszonylag könnyen feloldható
NYDOP	Nyugat-Dunántúli Operatív Program	Nem magyarországi befogadó részére nehézséget jelenthet a megértése, de egy internetes keresőprogram segítségével viszonylag könnyen feloldható
ESZA	Egészségügyi és Szociális Alapszolgáltatások	Nem magyarországi befogadó részére nehézséget jelenthet a betűszó megértése
Pp	Polgári Perrendtartás	Szöveggörnyezetből könnyen világossá válik az értelme
MKI	Magyar Kereskedelmi és Iparkamara	Nem magyarországi befogadó részére nehézséget jelenthet a megértése, de egy internetes keresőprogram segítségével viszonylag könnyen feloldható
ÁVB	Állandó Választott Bíróság	Ritkábban használt rövidítés, Magyarországon is inkább a feloldott változatot használják

A kontrollkorpuszban található betűszók	A betűszók feloldása	Megjegyzések
KT	Kereskedelmi Törvény	Nem magyarországi befogadó részére nehézséget jelenthet a megértése, de egy internetes keresőprogram segítségével viszonylag könnyen feloldható
ÁPTF	Állami Pénz- és Tőkepiaci Felügyelet	Ritkábban használt rövidítés, Magyarországon is inkább a feloldott változatot használják (a korpuszban kis mértékű és véletlenszerű az előfordulása)
GVh.	Gazdasági Versenyhivatal	Ritkábban használt rövidítés, Magyarországon is inkább a feloldott változatot használják (a korpuszban kis mértékű és véletlenszerű az előfordulása)
LTP	Lakás Takarékpénztár	Nem magyarországi befogadó részére nehézséget jelenthet a megértése, de egy internetes keresőprogram segítségével viszonylag könnyen feloldható
HITV	Hitelintézeti Törvény	Ritkábban használt rövidítés, Magyarországon is inkább a feloldott változatot használják (a korpuszban kis mértékű és véletlenszerű az előfordulása)

A jogi és hivatalos nyelvi regiszterbe tartozó szövegek íróinak helyzete különleges, egyrészt a jogi vagy közigazgatási szituációt próbálják elemezni és dokumentálni, másrészt próbálják erre vonatkoztatni nyelvi ismereteiket, úgy, hogy vizsgálják a jogi diskurzus magyarázó, meggyőző és értelmező eszközeit, sőt ezek módosulását az idők során (l. a jogrend változó voltáról mondottakat). Ha a jog a köznyelvi terminusokat használja, az már a *sensus communis* újraértelmezése, melynek eredménye a közérthetőség lenne. Azonban legtöbb esetben nem ez történik, hanem megmarad az örökös feszültség, mely a megfogalmazási mód és a szaknyelvi jellegzetesség között tapasztalható.

A nem fordított és a fordított magyar szövegek összevetése során megfigyelhető, hogy még az egynyelvű környezetben készült szövegekben is nehéz a terminusok beazonosítása és pontos használata. Ennek a nehézségnek a fokozódása tűnik ki a kétnyelvű környezetben keletkezett fordított szövegek elemzésekor. Megjegyzendő ugyanis, hogy nemcsak egy jogi témáról vagy jogi szövegtörzsről van szó, hanem ezek külső vonatkozásairól is. Fontos a jog „vitális valóságosságának” hangsúlyozása, a jogi szituáció nyelvi exteriorizációja. Mind az eredeti szakszöveg alkotásakor, mind pedig a fordítások létrehozásakor a megszövegezőnek törekednie kell a terminológiai normarendszer építésére és a létező terminusok egységes használatára.

Elmondható, hogy bár fontos a közérthetőség, mégsem lehet a jogi nyelvet köznyelvvé redukálni, hiszen ebben az esetben vitathatatlanul szemantikai veszteség érné. Az egyszerűsítés műveletének látszólagos könnyűsége ellenére szükséges megfontolni, hogy például egy terminus vagy egy szaknyelvi jellel

bíró szó leegyszerűsített használata módosíthat a jogi szövegek eredeti értelmén, mert a szemantikai és pragmatikai jelentés nem esik egybe. További problémát jelent a különböző országok jogrendjének különbözősége. Egy adott jogi terminológiába beletanult fordító nehezen vonatkoztatja ismereteit egy másik közösség jogi normáira, sőt az is lehet, hogy megértésbeli nehézségei is adódnak a fordítási folyamat során. A nehézség nemcsak a különböző nyelvek szaknyelvi regiszterének különbségeiben rejlik, hanem adódhat ugyanannak a nyelvnek a többközpontúságából is. Gondoljunk itt azokra a kiemelt példákra, melyek esetében a nem fordított szövegek és a fordított szövegek különböző terminust használnak ugyanarra a jogi fogalomra. A jogi terminológiai adatbázisok kidolgozása során a nyelvész vagy akár a fordító megpróbálja „omologálni” a terminust, miután bejáratta. Más használati körbe vonja be, keresi azt a megfelelő terminust, amely tükrözi a jogi rendszerek hasonló vonásait a különbségek ellenére is.

3.3. Részkövetkeztetések

A fordított és a nem fordított szövegek közötti különbségek az eredeti és a fordítási szövegalkotás sajátosságaiból fakadnak. Az eredeti szöveg megalkotásának motivációja az eredeti szöveg létrehozása, míg a fordítási szöveg esetében a motiváció egy már létező szöveg más nyelven való reprodukálása. Tárgya tekintetében az eredeti szöveg a szövegalkotó által hozzáférhetővé tett vagy teendő kijelentéseket tartalmazza, ezzel szemben a fordítás egy már létező másik szöveg tartalmait és az ebben hozzáférhetővé tett, más valaki által megalkotott jelentéseket hordozza. Az eredeti szöveg létrehozójának célja megalkotni a szöveget, a fordító célja reprodukálni a már megalkotott szöveg tartalmait a fordítói újraalkotó tevékenység révén. Nyelvi szempontból az eredeti szövegek egy nyelvi rendszeren belül léteznek, míg a fordítások a gondolatokat egy másik nyelvi rendszeren keresztül képezik le. Míg az eredeti szöveg megalkotásánál csak a fogalmazás folyamatának szokásos korlátaiba ütközik a szöveg alkotója (műfaj, konvenciók, stílus, regiszter), addig a fordító a célnyelvű szövegalkotás e korlátain kívül a forrásnyelvi szöveg által teremtett korlátokba is beleütközik. Ha a szövegalkotás normáit vesszük figyelembe, elmondható, hogy az eredeti szövegeknek csak az adott nyelv szövegalkotási konvencióit kell tiszteletben tartaniuk, ezzel szemben a fordító dolgát nehezíti a forrásnyelvi és a célnyelvi szövegalkotási normák és konvenciók összeegyeztetése, valamint a fordítási normák és konvenciók követése. Az eredeti szövegalkotás – ha szakszövegről van is szó – kreatív munka, a fordítás csak korlátozott minőségben kreatív, mert a forrásnyelvi szövegtől függ, és a fordítónak döntést kell hoznia arra vonatkozóan, milyen mértékben lehet kreatív a szöveg létrehozásában. A nem fordított szövegek esetében nagyobb a szöveg írójának szabadsága, a fordítónak ugyanis

a fordítás létrehozásakor mérlegelni kell, mennyire lehet szabadon, illetve szó szerint fordítania.

Fordítás során a forrásnyelvi szöveg célnyelvi modellálása történik (Károly 2007. 28.), ennek a folyamatnak az eredményeként foghatók fel azok a fordítási jellegzetességek, melyek a fordított szövegeket különbözővé teszik a nem fordított szövegektől.

HIVATALOS ŰRLAPOK NÉHÁNY FORDÍTÁSI SAJÁTOSSÁGA

4.1. Kétnyelvű hivatalos űrlapok elemzése a fordítási jelenségek szempontjából

A vizsgált korpusz részét képezi még 5 darab kétnyelvű hivatalos űrlapból álló alkorpusz is, mely főként a kétnyelvű közigazgatási ügyintézés néhány sajátos nyelvi tulajdonságát tükrözi. A vizsgált kétnyelvű űrlapokra teljes mértékben illenek a nyelvközi kommunikáció ismertetőjegyei, ezért fordításnak tekinthetők (Lanstyák 2006. 109.). Legtöbb esetben ezeknek az űrlapoknak a magyar változatai csak tartalmi és formális szempontból tekinthetők ekvivalensnek, funkcionális szempontból nem, hiszen nem töltik be – nem tölthetik be – azt a funkciót, amelyet a forrásnyelvi (ti. *államnyelvi*) szöveg betölt a hivatali élet színterén. A vizsgált kétnyelvűsített űrlapok szövegei többször szervesen összekapcsolódnak, nemegyszer szét sem választható egészet alkotva (itt a később említésre kerülő explicitációs mechanizmusokra gondolok: l. jelen fejezet 4.1.1. alfejezete), az üzenetek pedig emiatt megduplázódnak vagy kiegészítik egymást (Lintner 2008. 17.).

Mondhatjuk, hogy szimbolikus kétnyelvűsítéssel van dolgunk, vagyis a magyar változat elkészítése megduplázza ugyan az üzenetet, de nem gyakorlati okból teszi azt, hanem hogy általa a közösség éljen nyelvi jogaival, melyeket a törvény biztosít számára.

Ha Nord már hivatkozott szempontjai alapján vizsgáljuk meg ezeket az űrlapokat, a következőket állapíthatjuk meg (Nord 1991. 4.): 1) a közvetítő személy tekintetében az eredeti román nyelvű űrlapokat a központi állami szervek hivatalnokai hozták létre, az űrlapok fordítását pedig a helyi közigazgatásban dolgozó hivatalnokok készítették el; 2) a román nyelvű űrlapok célja a polgárok különböző ügyeinek egységes modellek alapján való csoportosítása és intézése, a fordítások e cél mellett további két célt szolgálnak: megkönnyíteni a magyar kisebbség számára az ügyintézését, és élni a törvény által biztosított joggal, melynek értelmében a magyar nyelv használható a közigazgatásban azon területeken, ahol a magyar lakosság aránya eléri a 20%-ot (l. a 215/2001-es törvény, mely a közigazgatást szabályozza); 3) ha azt vizsgáljuk, hogy kinek szólnak az űrlapok, elmondhatjuk, hogy a román nyelven keletkezettek az átlagpolgárnak szólnak nemzetiségi hovatartozásra való tekintet nélkül, a magyar nyelvű for-

dítások célközössége az a magyar kisebbséghez tartozó átlagpolgár, aki a román nyelvet nem birtokolja megfelelő szinten, hogy a hivatalos ügyintézés során is használja azt; 4) megvizsgálva, hogy miről szólnak az iratok, megfigyelhető, hogy az űrlapok román és magyar nyelvű változata egyaránt a későbbi felhasználó adataira vonatkozó kérdéseket, majd a benyújtandó igénylések, kérelmek szövegét tartalmazza; 5) a szöveg funkcióját tekintve elmondható, hogy a román és a magyar szövegek az említett közigazgatási törvény értelmében egyaránt hivatalos dokumentumok.

A vizsgált kétnyelvű űrlapokat a Sepsiszentgyörgyi Polgármesteri Hivatal hivatalnokai kétnyelvűsítették.⁴² Megjegyzendő tehát, hogy a vizsgálati korpusz eddigi magyar nyelvű, fordított alkorpuszaitól eltérően e szövegeket nem hivatásos és hivatalos fordítók hozták létre, hanem közigazgatásban dolgozó kétnyelvű hivatalnokok.

Az említett űrlapok a vizsgálati korpusz egy külön alkorpuszát képezik, mely összesen 1953 szövegszót tartalmaz (ez 28 013 leütés). Ezt az alkorpuszt is megvizsgáltam a fordítási jelenségek előfordulásának tekintetében. Íme néhány számszerű adat: implicitáció és explicitáció összesen négy alkalommal figyelhető meg, kihagyás csak egyszer fordul elő, az egyszerűsítés különböző eseteivel csupán öt alkalommal találkozunk, a jelentések összevonásának körébe sorolható jelenségek közül tizenegy alkalommal találkozunk összetett szó alkalmazásával szószerkezet helyett, mondathatárok eltolódásával és átrendezéssel csupán két-két alkalommal találkozunk. Terminológiai problémával kilenc alkalommal szembesülünk, tükörfordítást pedig huszonhét alkalommal találunk. A többi fordítási jelenség egyáltalán nem található meg ebben az alkorpuszban.

4.1.1. Explicitáció és implicitáció

[1.]

Dețin următoarele terenuri, conform actelor / Titlu de proprietate _____, Extras CF. _____. Denumirea parcelei de câmp [RM_kétnyelvű_hiv_űrlap 2.]:

*Az alábbi területek képezik a tulajdonomat, amelyeket igazolni tudok okiratokkal: **Birtoklevél / Titlu de proprietate** (B. expl. É.) _____ **Telekkönyvi kivonat – CF-kivonat:** ... (B. expl. É.) Dűlöl / (parcella) megnevezése (B. expl. É.). [RM_kétnyelvű_hiv_űrlap 2.]*

Az explicitáció terminust ezen alkorpusz esetében arra a jelenségre használjuk, mely során a fordított szöveghez hozzáadunk valamely többletet, mely hozzáadás nem magyarázható a két nyelv strukturális, stilisztikai és retorikai különbségeivel (Seguinot 1989. 108.).

42 Hivatkozás a forrásszövegekre a következőképpen: [RM_kétnyelvű_hiv_űrlap 1–5.].

A kiemelt példa az explicitáció egy olyan példája, melyben az explicitációt az a tény eredményezi, hogy az irat megszövegezője tudatában van annak a ténynek, hogy még akkor is, ha a későbbi célnyelvi felhasználó nem teljesen birtokolja a román nyelv hivatalos regiszterét, sok esetben mégis a román nyelvű kifejezést ismeri jobban, és azt használja, nem ismeri, és nem is használja annak magyar megfelelőjét. Így a jobb azonosíthatóság és nagyobb mértékű funkcionalitás kedvéért az irat elkészítője a magyar nyelvű változatot úgy készíti el, hogy megőrzi a román kifejezéseket, mintegy segítségükkel magyarázva a magyar szót vagy kifejezést. Nevezhetnénk ezt a jelenséget fordított explicitációnak, hiszen nem a forrásnyelvi szót vagy kifejezést magyarázza a fordító célnyelvi elemek segítségével, hanem a célnyelvi megfelelőre utal a forrásnyelvi kifejezés megőrzésével. E jelenség rokonítható a vizsgálati korpusz elemzése során is kiemelt betoldó-magyarázó explicitációval (l. a III. rész 2.4. alfejezetének 2.4.1.2. alfejezete). Mondhatjuk, hogy a fordítást elkészítő munkája nem is fordítás, hanem csupán kétnyelvűsítés.

A szemelvény második példája egy hibrid kifejezés: egy román mozaikszó egy magyar főnévvel alkot szerkezetet. „A betűszókölcsonzés a direkt átvételnek egy sajátos formája, amely abban különbözik a tulajdonképpeni kölcsönzéstől, hogy az etimon az átadó nyelvben is több szó rövidítéséből keletkezett, így gazdag információtartalom jellemzi.” (Benő 2008. 28–29.) A *CF-kivonat* (a román kifejezés: *extras CF*; a román betűszó feloldása: *carte funciară*) magyar betűszós megfelelője a *TK-kivonat* lenne (a magyar betűszó feloldása: telekkönyvi kivonat), azonban ennek előfordulása a mindennapi szóhasználatban sokkal ritkább. Ebben az esetben szinte biztos, hogy a hivatalos űrlap jövőbeli felhasználói sokkal pontosabban képesek azonosítani ezt a hibrid szerkezetet, mint annak magyar megfelelőjét. A dokumentum megszövegezője erre a háttérismeretre építve dönt e kifejezés használata mellett. Döntésében a szöveg íróját még az is befolyásolhatta, hogy a romániai magyar hivatalos nyelvi regiszter beszélt változatában ez a szerkezet teljes mértékben elfogadott, ügyvédek, közjegyzők és hivatalnokok által egyaránt gyakorta használt.

[2.]

Descrierea imobilelor (vile sau casă de sfârșit de săptămână) aflate în proprietatea sau folosință: [RM_kétny_hiv_űrlap3.]

A család tulajdonában tartós használatban levő ingatlanok (Impl.) felsorolása: [RM_kétny_hiv_űrlap3.]

Az implicitáció úgy határozható meg, hogy implicitté tesz a fordító a célnyelvben valamit, ami a forrásnyelvi szövegben explicit volt, ezáltal szöveggörnyezetre és a háttérismeretekre bízva a megértésüket (Klaudy–Károly 2005. 19.).

Ebben a példamondatban a kihagyásos és összevonásos implicitáció egyik esetével találkozunk, mely abban nyilvánul meg, hogy a román szöveg zárójeles kifejtését a magyar szöveg létrehozója kihagyja, és az *ingatlan* gyűjtőfőnévre

bízza a tartalom kifejezésre juttatását. Ebben az esetben ez az implicitáció pontatlanságot eredményez, hiszen az *ingatlan* főnév nem csupán a nyaralókra és villákra vonatkozik, hanem magában foglalja a más építményeket sőt a telkeket is. Ez a pontatlanság akár az űrlap helyes és szabályszerű kitöltését is veszélyeztetheti, félreértéseket okozhat.

4.1.2. Kihagyás

Ebben az alkorpuszban a kihagyás és betoldás kategóriájába sorolt jelenségek közül csupán a kihagyással találkozunk. A kihagyás egy esetét szemlélteti az alábbi példamondat:

[3.]

Dacă sunt mai multe parcele, parcelele respective se vor enumera pe verso. [RM_ketny_hiv_űrlap2.]

A többi területeket (Kih.) a hátsó oldalon kell folytatni. [RM_ketny_hiv_űrlap2.]

Látható, hogy ebben a példában a magyar szöveg írója a forrásnyelvi szöveg egy egész mellékmondatát hagyja ki. Ez a kihagyás tulajdonképpen rokonítható az implicitáció előbbi esetével, de itt nem csupán szavakat, hanem egy egész feltételes mellékmondatot hagy ki önkényesen a megszövegező. Ez a kihagyás is félreértésnek adhat helyet, hiszen nem minden esetben léteznek további területek az űrlapot felhasználó állampolgár birtokában, a mondat mégis azt sugallja, hogy ezek felsorolása kötelező a hátsó oldalon. Ezt a félreértési lehetőséget fokozza még a *kell* ige kötelező jelleget sugalló használata is.

4.1.3. Egyszerűsítés és bővítés

Az egyszerűsítés és bővítés jelenségcsoportba sorolt jelenségek közül az űrlapok alkorpuszában az egyszerűsítésre, a pontatlan fordításra és a bonyolult szerkesztésmódra találunk példát. Ezek olvashatók az alábbiakban.

[4.]

În ceea ce privește construcțiile din gospodăria mea declar: am o casă / două / trei, cu etaj, cu o suprafață construită de _____ mp, construită din lemn, cărămidă etc. în anul _____.

Grajd _____ mp Șură _____ mp Remiză-șoproane _____ mp Garaje _____ mp. [RM_ketny_hiv_űrlap2.]

A tulajdonomban létező építmények::

Lakóház / házak: _____ négyzetméter, épült év _____ fából/téglából

_____ fából/téglából

_____ fából/téglából

Istálló _____ m² Csűr _____ m² Szín _____ m² Garázs _____ m² stb.

(Egysz.) [RM_ketny_hiv_űrlap2.]

A román eredeti szöveg egy összetett mondat segítségével juttatja kifejezésre a birtokolt ingatlanokat, a magyar változatban ugyanez felsorolás segítségével történik. Ennek az egyszerűsítésnek gyakorlati jellege van, hiszen áttekinthetőbbé teszi az űrlapot, és a szövegtípusnak is (ti. formanyomtatvány) jobban megfelel. Elmondható tehát, hogy ez a megoldás a felhasználó érdekeit szolgálja és az érthetőséget fokozza.

[5.]

Membrii familiei, solicitanților care suferă de boli contagioase, neurologice, invaliditate sau handicapati:... [RM_kétny_hiv_űrlap3.]

Az igénylővel közös háztartásban élő fertőző, hátrányos helyzetű (Pontatlan), illetve más betegség miatt elkülönítendő családtagok:... [RM_kétny_hiv_űrlap3.]

A fenti példa a pontatlan fordítás két esetét is tartalmazza. A megszövegező nem fordítja le a *neurologice, invaliditate* és *handicapați* kifejezéseket, hanem két általánosabb értelmű kifejezéssel helyettesíti azt: *más betegség* és *hátrányos helyzet*. Ez lexikai szintű pontatlansághoz vezet. A másik megfigyelhető pontatlanság egy túlfordítás, hiszen a román nyelvű szövegben sehol sem találunk utalást arra, hogy a kérdéses családtagok *elkülönítendő* lennének. Ez tehát a fordítói önkény eredménye, mely szintén félreértést okozhat, és veszélyeztetheti a kitöltött űrlap funkcionalitását, befolyásolva a kérelem elbírálását.

[6.]

Constat că au fost îndeplinite condițiile cerute de lege pentru încheierea căsătoriei [RM_ketny_hiv_űrlap_5.]

Megállapítom, hogy a házasságkötéshez a törvény által előírt feltételek teljesítésre kerültek (Bo). [RM_ketny_hiv_űrlap_5.]

A jelen példamondat megszövegezője a magyar szöveget nehézkessé tevő *teljesítésre kerültek* terpeszkedő szerkezetet használja, mely típusú szerkezeletről a korábbiakban többször esett szó. Ezt egyrészt a forrásnyelvi szöveg hatására teszi (*au fost îndeplinite*), és másrészt, hogy ne kelljen a mondat alanyait megneveznie. Azonban ez nem az egyszerűséget és érthetőséget szolgálja, hanem fordításnyelvinek nyilvánítható, hangzásában nem illeszkedik a célnyelvi normához, és a fordító anyanyelvi kollokációs kompetenciájának bizonytalanságát és hiányait tükrözi.

4.1.4. Jelentések összevonása

Amint már említettük, a jelentések összevonásáról akkor beszélünk, amikor a fordító egyetlen szóval is vissza tudja adni két vagy több forrásnyelvi szó értelmét, vagy összetett szóval fejez ki forrásnyelvi szókapcsolatokat (Klaudy–Simigné Fenyő 1996. 44.). Az alábbi két példa ez utóbbi esetet szemlélteti.

Mindkét esetben a román nyelvű kifejezés jelzős szó szerkezet, a magyar nyelvű ezzel szemben jelzős szóösszetétel.

[7.]

Suprafața locuibilă – Lakófelület [RM_kétny_hiv_űrlap3.]

[8.]

Registrul agricol – Gazdalajstrom [RM_kétny_hiv_űrlap2.]

4.1.5. Mondathatárok eltolódása

A következő példa annak szemléltetése, hogy a magyar nyelvű szöveg létrehozója hogyan alkalmazza (persze nem tudatos fordítói stratégiaként) a grammatikai süllyesztés átváltási műveletét. A mondat határon belül maradván a forrásnyelvi mondat egyik önálló mondat egységét bővített névszói szerkezetté alakítja.

[9.]

*Declar că îndeplinesc condițiile prevăzute de lege pentru plata alocației suplimentare și că am luat cunoștință de obligațiile **ce îmi revin în temeiul acestei legi**. [RM_kétny_hiv_űrlap_4.]*

*Elismerem, hogy teljesítem a törvényben előírt körülményeket a kiegészítő pótlék kifizetésére, és tudomásul vettem **a törvény által előírt kötelezettségeimet**. (Gr.csere+sülly.) [RM_kétny_hiv_űrlap_4.]*

4.1.6. Átrendezés

[10.]

Constat că au fost îndeplinite condițiile cerute de lege pentru încheierea căsătoriei și vă fac cunoscute următoarele dispoziții din Codul familiei... [RM_kétny_hiv_űrlap5.]

Megállapítom, hogy a házasságkötéshez a törvény által előírt feltételek teljesítve vannak. A továbbiakban szíves figyelmükbe ajánlom a Családjogi Törvénykönyv következő szakaszait. (Tm.átr.)... [RM_kétny_hiv_űrlap5.]

A fenti példa annak a grammatikai felbontások körébe tartozó műveletnek az illusztrációja, melynek eredményeként egyetlen forrásnyelvi mondatból több célnyelvi mondat lesz. Ebben az esetben elmondható, hogy ezt a műveletet a *szíves figyelmükbe ajánlom* udvariassági formula betoldása tette szükségesszerűvé. Felbontás és átrendezés nélkül a magyar nyelvű mondat hosszú és bonyolult lett volna.

4.2. A kétnyelvű űrlapok elemzése terminológiai sajátosságok szempontjából

A közigazgatási és hivatalos nyelvi regiszterbe tartozó szövegek kapcsán elmondható, hogy az államnyelv dominanciájának következményeképpen jóval több a fordítás románból magyarra, mint fordítva. Megjegyzendő, hogy az államnyelvből való kölcsönzés is jóval több ezeknek a regisztereknek a keretében, mivel ezeknek a kölcsönzéseknek hiánypótló jelentőségük van. Ezt a tényt támasztják alá azok az adatok, melyek az űrlapok alkorpuszának elemzésekor voltak megfigyelhetők. Az alábbi táblázat néhány terminológiai sajátosságot szemléltet.

26. táblázat. A román–magyar kétnyelvű űrlapok terminológiai sajátosságai

Terminológiai kérdések (terminusok és tükröfordítás)	Az űrlapban szereplő változat	Román megfelelő	Magyarországon használt kifejezés
<i>Szaknyelvi terminusok (közigazgatási terminusok)</i>	állami pótlék gazdalajstrom egység kérés kiigazítás juttatás gyám állandó lakhely lakbér lakótér lakfelület bekebelez birtoklap	alocație registrul agricol unitate, filială cerere, solicitare rectificare alocare, alocație tutore, tutore legal domiciliu stabil chirie spațiu locativ suprafață locuibilă se întabulează foaie de avere	családi pótlék földhivatali jegyzék fiókintézet, leányvállalat kérvény - - - bejelentett lakhely bérleti díj, lakásbérlet használható felület lakófelület bejegyez tulajdonlap
<i>Dokumentumnevek</i>	kérés birtoklevél	cerere foaie de avere/titlu de proprietate	kérelem/folyamodvány birtoklevél
<i>Terminológiai átvétel</i>	seria... nr... CNP	-	sorozat... szám -
<i>Eltérő terminushasználat</i>	pecsét-bélyegző kérelmező-kérvényező iktatószám-ügyszám	-	bélyegző kérvényező ügyszám
<i>Tükröfordítások</i>	kód buletin szerinti kódszám a férj neve és előneve: buletin széria _____ régiség	cod CNP (BI) nume și prenume soț seria buletin vechime	postai irányítószám személyi igazolvány száma a férj családneve és keresztnéve sorozatszám szakmai tapasztalat

A táblázat első sorában az űrlapok alkorpuszából kiemelt néhány közigazgatási szaknyelvi terminus Romániában használt és magyarországi változatát

tüntetem fel. A megfigyelhető különbségek két okra vezethetők vissza: 1) a szociális berendezkedésből származó szemléletmód; 2) a nyelv hivatalos státusa, illetve ennek a státusnak a hiánya.

Az első ok következményeképpen lép fel az a jelenség, hogy pl. a *pótlék* szó jelzője a romániai magyar nyelvhasználatban az *állami* lesz, vagyis azt jelöli, hogy kitől jön a segély, míg a magyarországi nyelvhasználatban a *családi* lesz, vagyis azt nevezi meg, hogy ki a pótlék kedvezményezettje. Ez a különbség a Romániában máig is létező túlzott centralizáció nyelvi leképződése, ugyanis itt még nincsenek önkormányzatok, emiatt egyértelmű, hogy bármiféle pótlék csakis az államtól származhat.

Az említett második okból fakadóan áll fenn az a helyzet, hogy az alkorpusz részét képező úrlapok megszövegezői nem mindig biztosak abban, hogy milyen kifejezést is használjanak egy-egy román kifejezés fordításakor. Általában kétféle megoldással próbálkoznak: 1) a régi (szinte archaikusnak ható) kifejezés felelevenítése (pl. *gazdalajstrom*, *bekebelez*, *birtoklap* stb.), illetve 2) új kifejezés létrehozása. Ez utóbbi azonban a legtöbb esetben nem tudatos terminusalkotás, hanem egyszerűen tükörfordítás: *egység* (*unitate*), *állandó lakhely* (*domiciliu stabil*), *lakótér* (*spațiu locativ*).

A dokumentumok nevét (l. a táblázat 2. sora) illetően elmondható, hogy a romániai magyar és a magyarországi magyar változatok legtöbbször fedik egymást, a különbség árnyalatnyi, és azzal magyarázható, hogy a címadásnál a magyarországi közigazgatási nyelv jobban kedveli a bonyolultabb szokat és kifejezéseket, hitelesebbnek tartja azokat. Ezért a *kérés* – *kérvény*, *kérelem*, *folyamodvány* kifejezések közül az utóbbi három használatos a magyarországi közigazgatási szaknyelvben, hiszen ezek jobban illeszkednek a hivatalos nyelvi regiszter normáihoz, nem annyira köznyelvi és egyszerűek.

Az úrlapokat olvasva találkozunk olyan esettel is, amikor a magyar változat megszövegezője a román kifejezést magyar helyesírással veszi át (l. a táblázat 3. sora). A kétnyelvű hivatalnok (és felhasználó) számára ugyanis a gyakori használat következtében már fel sem tűnik, hogy az a bizonyos kifejezés nem a magyar nyelv része (*széria-seria*, *buletin-buletin*, *fizetési igazolás-fluturás* stb.).

A táblázat negyedik sorában látható, hogy az említett úrlapokban sok esetben ingadozik a szóhasználat a romániai elfogadott kifejezés és a Magyarországon használt változat között (*pecsét-bélyegző*, *iktatószám-ügyszám*).

A táblázat utolsó sora tükörszokat tartalmaz: ezek román nyelvi minta alapján fordítással létrejött, mesterkéltszók és kifejezések.

Összefoglalásként elmondható, hogy az egyértelmű terminológia hiánya az utóbbi években, az említett közigazgatási törvény megjelenése óta vált nyilvánvalóvá. Hiányként érzékelik a helyhatóságok és az újságírók is, de az utóbbi időben tudatosítják a nyelvész-fordítók is. A nyelvészek nyelvtervezési döntésként fogják fel: el kell dönteni, hogy a Magyarországon használatos kifeje-

zések közül javasoljanak-e egyet, a forgalomban levő helyi fordítással létrejött kifejezések közül alkalmazzák-e valamelyiket, esetleg alkossanak egy új *ad hoc* kifejezést a kontextustól függően (Szabó Mihály 2005. 4.). A cél az lenne, hogy a lehető legnagyobb egységet teremtsék meg munkájuk révén a nyelvészek és fordítók. Ennek legrövidebb útja az lehet, hogy funkcionális megfelelés esetén a magyarországi jogi-közéleti terminusokat kell bevezetni. Ha ez funkcionális okokból nem valósítható meg, a már létező helyi terminust kell használni. Új szakterminusokat csak akkor ajánlott alkotni, ha nem létezik magyarországi ekvivalens, és nincs létező, bevett kifejezés sem.

AZ ŰRLAPOK TOVÁBBI VIZSGÁLATA EGY KONTROLLCÉLÚ ALKORPUSZ SEGÍTSÉGÉVEL

5.1. A kontrollcélú alkorpusz bemutatása

Az űrlapokból felépülő kontrollkorpusz létrehozásának célja, hogy segítségével vizsgálhatók legyenek az űrlapok kategóriájába tartozó fordított és nem fordított magyar nyelvű iratok hasonlóságai és különbségei. Ez egy egynyelvű korpusz, mely a fordított magyar űrlapokkal összehasonlítható szövegeket tartalmaz,⁴³ tulajdonképpen azt a célt szolgálja, hogy érzékeltesse a románról magyarra fordított és az eredetileg magyarul keletkezett hivatalos űrlapok között fellelhető különbségeket. Az teszi a két korpuszt összehasonlíthatóvá, hogy azonos közléshelyzetben keletkezett szövegeket tartalmaz, melyek jórészt azonos célt szolgálnak a magyarországi és a romániai magyar befogadók körében (Kenny 2001. 58.).

A vizsgálat során arra figyeltünk, hogy milyen megszövegezési és szövegtípusfüggő (l. 5.2. alfejezet), illetve terminológiai sajátosságokat (l. 5.3. alfejezet) mutatnak az eredeti magyar űrlapok szövegei a fordított magyar űrlapok szövegeihez viszonyítva.

Az összeállított kontrollcélú alkorpusz hasonló felépítésű, mint az űrlapokból álló vizsgálati alkorpusz, mely kétnyelvű (román és magyar) formanyomtatványokból áll. A kontrollkorpusz összesen 5 eredeti magyar nyelvű hivatalos űrlapot tartalmaz. Mindegyik ebben az esetben is, akárcsak a kétnyelvű űrlapok esetében, a közigazgatásban használt (főként szociális kedvezményekhez kapcsolódó) alkalmazott jellegű szöveg. A kontrollcélú alkorpusz 1133 szövegszót tartalmaz (ez 11 724 leütés).⁴⁴ Ezen űrlapok esetében megállapíthatók a következők: 1) a közvetítő személy tekintetében a nem fordított magyar űrlapokat a magyarországi önkormányzatok dolgozói hozták létre; 2) céljuk, akárcsak a fordított magyar nyelvű űrlapok esetében, a polgárok különböző ügyeinek egységes modellek alapján való csoportosítása és intézése; 3) ha pedig azt vizsgáljuk, hogy kinek szólnak az űrlapok, elmondhatjuk, hogy a célcsoport a magyar állampolgárok közössége; 4) megvizsgálva, hogy miről szólnak az iratok, megfigyelhető, hogy az űrlapok az azt kitöltő személy adataira vonatkozó

43 Az angol szakirodalomban: „monolingual comparable corpus” (l. még Laviosa-Braithwaith 1996, 1997, Kenny 2001).

44 Hivatkozás a forrásszövegekre a következőképpen: [M_hiv_űrlap1–5].

kérdéseket, majd a benyújtandó igénylések, kérelmek szövegét tartalmazzák; 5) a szöveg funkcióját tekintve elmondható, hogy e formanyomtatványok kitöltés után hivatalos dokumentummokká válnak.

A kiválasztott kontrollcélú űrlapokat a www.magyaroszag.hu/allampolgar internetes honlapról töltöttem le.

A további két alfejezet során a két általunk választott szempont alapján megfigyelt jelenségek néhány példájának bemutatására kerül sor.

5.2. Megszövegezési és szövegtípusfüggő sajátosságok

Az űrlapok szövegtipológiai szempontból nehezen besorolhatók: megválaszolandó és bővítendő kérdésekből, kitöltendő rovatokból építkeznek. Szerzőjük tekintetében is problémás kategóriáról van szó. Az előre nyomtatott részletekről tudjuk, hogy közhivatalnokok készítették, az adatközlés és a válaszadás során létrejött szövegekről csak azt tudjuk, hogy az igénylő állampolgár hozta létre azokat. Ez az egyik oka annak, hogy ebben a kutatásban csak az előre nyomtatott szövegrészletekről lesz szó. Ennek másik oka pedig az, hogy úgy vélem, ezek a részletek tudnak rávilágítani a magyarországi hivatali nyelvhasználat néhány tipikus vonására. Ezek megvilágítása segítségül szolgál a fordított (kétnyelvűsített) űrlapok szövegeinek értékelésében is.

Ismeretes az a tény, hogy a különféle szövegek struktúrája eltérő, mert nem azonos a céljuk, a közönségük, a státusuk, az írójuk és az információmennyiségük. Az űrlapok szövege struktúra tekintetében egyfajta keret, melyet a megfelelő információkkal és adatokkal kell teljessé tennie a kitöltőnek, közlési célja tekintetében azonban kitöltetlen állapotban csak modellértékű, kitöltés által nyeri el kommunikatív értelmét. Az űrlapoknak nincs befogadó közönsége, csupán felhasználói vannak, továbbá hagyományos értelemben vett írójuk sincs, csupán megszövegezőről beszélhetünk. A közölt információmennyiség tekintetében elmondható, hogy a szöveg maga nem közöl információkat, hanem kérdéseket tartalmaz, melyek az adatszerzést célozzák meg. Például:

Házastársa/élettársa folytat-e kereső tevékenységet külföldön, az Európai Unió tagállamában vagy az Európai Gazdasági Térségről szóló megállapodásban részes más államban, illetve olyan államban, amelynek állampolgára az Európai Közösség és tagállamai, valamint az Európai Gazdasági Térségről szóló megállapodásban nem részes állam között létrejött nemzetközi szerződés alapján a szabad mozgás és tartózkodás joga tekintetében az Európai Gazdasági Térségről szóló megállapodásban részes állam állampolgárával azonos jogállást élvez? Igen / Nem [M_hiv_űrlap2.].

Státusuk tekintetében megállapítható, hogy hivatalos értékű dokumentumokról van szó, melyeket megfelelő, célirányos kitöltés után iktatni fognak, és hiteles okiratként fognak kezelni.

A szöveg nyelvi szervezetsége alapján elmondható, hogy az előre nyomtatott részletek kemény struktúrájú szövegek, szigorúan kötött nyelvi megformáltsággal.

Funkcionális stílus-alfaj szempontjából hivatalos utasításoknak minősíthetők, a közlés módja szerint pedig írásbeli közlésre szánt szövegek. Ezek a szövegek stilisztikai szempontból nem színezettek, pragmatikai szempontból pedig rendszerező célú szövegek, melyek az ügyintézészt hivatottak gördülékenyebbé tenni.

5.2.1. Mondat- és szövegszerkesztési sajátosságok

Az előbbi bekezdésekben vázolt szempontok figyelembevételével megállapítható az a tény, hogy a nem fordított magyar szövegek esetében a mondat- és szövegszerkesztési sajátosságok tekintetében érvényesülnek a nyelvi szervezetség feltételei. Az alkorpuszba beépülő eredeti magyar úrlapok kötött megformáltsággal bírnak, sok bennük a berögzült nyelvi fordulat, mely jellemző a hivatali nyelvre. Például: nyilatkozattétel (*Büntetőjogi felelősségem tudatában kijelentem, hogy a közölt adatok a valóságnak megfelelnek... A bejelentési kötelezettségről szóló tájékoztatóban foglaltakat megismertem. [M_hiv_úrlap3.]*), megszólítási formulák (*azzal a kéréssel fordulok a Tisztelt Címhez, A bejelentő lap kitöltése előtt szíveskedjen a kitöltési útmutatót alaposan áttanulmányozni! [M_hiv_úrlap2.; M_hiv_úrlap3.]*), felsorolások bevezetése (*Az ellátást igénybe vevő adatai:..., Az ellátást igénybe vevővel egy háztartásban élő nagykorú személyek száma:... [M_hiv_úrlap3.]*).

Elmondható, hogy a hivatalos úrlapok mondat szerkesztése a hivatali nyelvezet jellegzetességeit tükrözi, hiszen többször megfigyelhető, hogy a szövegrészletek túl bonyolultak és nehezen érthetőek. Néha a világosságra és közérthetőségre való törekvés ellenkező hatást vált ki a túlzott explicittség által.

Ha összevetjük a fordított magyar alkorpuszt a nem fordított magyar alkorpuszsal, azt láthatjuk, hogy a fordított alkorpuszhoz tartozó szövegek sokkal általánosabb megfogalmazással bírnak. A nem fordított úrlapok gyakran intertextuálisak, gazdagok törvényszövegekre való hivatkozásokban, a fordított társaikkal szemben nem tartalmaznak intertextuális utalásokat, a törvényszövegekre való hivatkozást pedig egy általános utalás segítségével érik el különösebb részletezés és pontosítás nélkül (ti. *a törvényes feltételeknek*). Ezt példázzák az alábbi szövegek, melyek közül az első egy nem fordított szöveg, a második pedig egy fordított szövegrészlet.

[11.]

Mindezek alapján az illetékekről szóló, többször módosított 1990. évi XCIII. törvény 26. § (6) és (9) bekezdéseiben foglalt feltételeknek megfelelek, és kérem a kedvezmény megadását. [M_hiv_úrlap4.]

[12.]

Nyilatkozom, hogy teljesítem a törvényben előírt körülményeket a kiegészítő pótlék kifizetésére, és tudomásul vettem a törvény által előírt kötelezettségeimet. [M_hiv_úrlap4.]

Megszólítási formulák tekintetében elmondható, hogy a fordított szövegek szinte teljesen hiányolják ezeket, erről azonban a pragmatikai tényezőkből fakadó különbségek tárgyalásánál ejtek szót.

Ha a felsorolások számát vesszük figyelembe, megállapítható, hogy a fordított szövegek gazdagabbak ebben a tekintetben. A megszővegezőjük egyrészt takarékoságból és hatékonysági célokból, másrészt pedig a forrásnyelvi szövegek hatására szinte minden esetben felsoroláshoz folyamodik, amikor az eredeti magyar űrlapok szövegének elkészítője egész mondatok segítségével fogalmaz.

5.2.2. Szövegtípusfüggő sajátosságok

Okmányok, dokumentumok és hivatalos űrlapok tekintetében felmerülhet az az érv, hogy ezeknek rendszerint jól meghatározott formájuk van, sőt sokszor nagyon szigorú előírásokat kell e tekintetben betartani, hogy valami egyáltalán dokumentumnak vagy hivatalos okiratnak számítsen. Erre az évrre azt válasszolhatjuk, hogy ebben az esetben csak tisztán külső formai előírásokról van szó, amilyen például a grafikus elrendezés és a rögzített kifejezések használata. E két szempont alapján kijelenthető, hogy a nem fordított űrlapokból álló alkorpusz és a fordított űrlapokból álló alkorpusz nagymértékben különböznek egymástól. A grafikai elrendezés tekintetében a nem fordított űrlapok szövegei inkább szövegszerűek, hosszabb bekezdésekből építkeznek és folyamatosak. Ezzel szemben a fordított űrlapok szövegei inkább párbeszédre emlékeztetnek, kérdéseket és kitöltendő rovatokat tartalmaznak. A berögzült kifejezések gyakoriságának tekintetében a két alkorpusz több hasonlóságot mutat, mint amennyi eltérést. Mindkét alkorpusz szövegei szakterminusokban gazdagok, és a szakfrazeológiát is alkalmazzák. Az alábbi két részlet mindkét szempontot hivatott érzékeltetni (a félkövérrel szedett szavak a második szempont alapján elkülönített példák):

[13.]

*... kijelentem, hogy a fenti **vagyonszerzés** kivételével nincs és nem is volt **lakástulajdonom**, lakástulajdonban 50%-ot elérő **tulajdoni hányadom**, **lakástulajdonhoz kapcsolódó, az ingatlan-nyilvántartásba bejegyzett vagyoni értékű jogom**, így **első lakástulajdont szerzőnek** minősülök [M_hiv_úrlap4.]*

[14.]

Milyen **jogcímen** laknak a lakásban:

A család tulajdonában **tartós használatban levő ingatlanok** felsorolása:

Tulajdonítottak-e el 1990. január 1. után házat vagy lakrészt: Igen Nem [RM_kétny_hiv_űrlap3.]

5.2.3. Pragmatikai tényezőkből eredeztethető különbségek

Az alábbi példa esetében a nem fordított és a fordított hivatalos űrlapok szövegei között megfigyelhető különbség a szemléletmódot is tükröző nyelvi megformálásból ered (l. még a III. rész 3.2. alfejezetének 3.2.1.3. alfejezetét). Az eredeti magyar űrlap szövege udvariassági formulát tartalmaz ott, ahol a fordított magyar szöveg csupán felszólító módot tartalmaz (*kérem jóváhagyni...*). Ha megvizsgáljuk a román eredeti szöveget, láthatjuk, hogy a magyar fordítás teljes mértékben ezt követi (*să-mi aprobați...*).

Elmondhatjuk, hogy az űrlapot fordító hivatalnok, nem rendelkezvén a szükséges fordítói ismeretekkel, és nem ismervén a fordítói stratégiákat, nem törekedett semmiféle adaptációra, nem alakította át egyáltalán a szöveget a célnyelvi norma tiszteletben tartásának céljából, szövegűen lefordította azt. Íme egy példa:

[15.]

Alulírott azzal a kéréssel fordulok a **Tisztelt Címhez**, hogy a családok átmeneti otthonában történő átmeneti elhelyezésemet gyermeke(i)mmel együtt **biztosítani szíveskedjen** [M_hiv_űrlap3.].

[16.]

Alulírott....., a 119/1997-es Törvény előírásainak értelmében, **kérem jóváhagyni** a gyerekes családok kiegészítő pótlékát. [RM_kétny_hiv_űrlap1.]

Az alábbi részletek a nem fordított magyar nyelvű alkorpuszból származnak, és az előbbi bekezdésben foglaltak alátámasztására szolgálnak. Láthatjuk, hogy míg a nem fordított alkorpusz szövegei gazdagok az alábbihoz hasonló udvarias megszólításokban és felkérésekben, ehhez hasonló megfogalmazás a fordított alkorpusz szövegeiben nem lelhető fel.

[17.]

A bejelentő lap kitöltése előtt **szíveskedjen** a kitöltési útmutatót alaposan áttanulmányozni! [M_hiv_űrlap2.]

[18.]

Kérjük a **tisztelt igénylőt**, hogy a nyilatkozatot az adásvételi szerződés mellékleteként a földhivatali eljárás megindításakor **szíveskedjék** leadni! [M_hiv_űrlap4.].

5.3. Terminológiai kérdések

A nem fordított magyar nyelvű űrlapokból álló kontrollkorpusz a magyar nyelvre fordított űrlapok terminológiai sajátosságainak érzékeltetésére szolgál.

A nem fordított magyar nyelvű űrlapok terminológiai sajátosságait a fordított magyar nyelvű űrlapokhoz való viszonyítás során két kategóriába soroltam: 1) a tulajdonképpeni közigazgatási terminusok kategóriája; 2) a szaknyelviesített, terminusértékű kifejezések kategóriája.

Az első kategória tekintetében (ti. a tulajdonképpeni terminusok kategóriája) azt állapítható meg, hogy a magyarországi űrlapokban megfigyelhető hivatalos szóhasználat sokkal gazdagabb, mint a fordított szövegek szóhasználata. E jelenség magyarázata a már említett státusbeli különbségekben rejlik: a nem Magyarországon keletkező magyar nyelvű iratok tükrözik azokat a hiányosságokat, melyek abból fakadnak, hogy a magyar nyelv nem bír hivatalos státussal. Sok esetben egyetlen összefoglaló kifejezés jelöl komplex kategóriákat, melyek különböző elemeit a magyarországi hivatalos nyelv másként nevezi meg.

Magyarországon a hivatalos dokumentumok nyelvezetének egységességéért 1997 óta az Igazságügyi Minisztérium felel. A minisztérium a jogi-nyelvi szerkesztési, valamint a terminológiai munkát házon belül tartja, de az alkalmazott írásos dokumentumok (így a formanyomtatványok) megszövegezéséért és elkészítéséért az önkormányzatok hivatalnokai a felelősek, de ezeknek a dolgozóknak is kötelessége tiszteletben tartani a központilag meghatározott szakterminológiát és a sajátos formai követelményeket is. Ez azt a célt szolgálja, hogy az elkészült és iktatásra kerülő iratok egységes terminológiát használjanak, és valamennyi önkormányzati hivatalban elkészülő dokumentum konzisztens legyen a többi önkormányzatban kitöltésre kerülő űrlappal.

A speciális szókinccsel és szerkesztési sajátosságokkal bíró hivatalos űrlapok elkészítése szempontjából fontos a megjelenítés (a szöveg formátuma), a szavak és kifejezések használata (hivatalos nyelvezet), címek és alcímek, mondatok és bekezdések megszövegezése. A szöveg formátuma tekintetében fontos a tagolódási egységek jelölése és kiemelése (a közérthetőség és a könnyebb kitöltést szolgáló). Nem mellőzhető továbbá a részletes kitöltési útmutató elkészítése sem.

A szakkifejezések helyes használata a megszövegezési folyamat egyik legnagyobb kihívása. A terminológia tekintetében Magyarországon is hiányzik egy egységes terminológiai adatbázis. Egy ilyen adatbázisnak biztosítania kellene a hozzáférhetőséget az érintettek számára, másrészt pedig egyfajta munkafelületként kellene szolgálna, ahol terminológusok rögzíthetnék az összes olyan információt, mely az egyeztetési-egységesítési folyamat során hasznos lehet (Somssich–Varga 2001. 58.).

27. táblázat. *A hivatalos űrlapok terminológiai sajátosságai fordított és nem fordított iratokban*

Kategória	FM űrlap	NFM űrlap
Tulajdonképpeni közigazgatási terminusok	családi pótlék, gyermekgondozási segély, gyermeknevelési támogatás, anyasági támogatás	állami pótlék
	illetékes intézményvezető	illetékes hatóság
	kérelem, kérés, kérvény	kérés
	az ellátást igénybe vevő	igénylő
	születési helye	születési hely
	születési időpontja	születési idő
	tartózkodási helye	bejelentett lakhely
	jogállás	jogviszony
	társadalombiztosítási azonosítási jele	-
	törvényes képviselő	gyám
	jövedelemigazolás	jövedelmi igazolás
	jövedelemnyilatkozat	adónyilatkozat
	tértítési díj	önköltség
	szociális igazgatási eljárás	-
	lakástulajdon	lakásingatlan
	ingatlan-nyilvántartás	telekkönyvi hivatal
	bejegyzett vagyoni értékű jog	telekkönyvezett ingatlan
	földhivatali eljárás	telekkönyvezés
	igénylő	igénylő
	igénybejelentés	igény
kereső tevékenység	kereset, jövedelemforrás	
családtámogatási eljárás	állami pótlék igénylése	
otthonteremtési támogatás	-	
Terminusértékű szakkifejezések	a kérelemhez az alábbi mellékleteket csatoljuk	bizonyítékul...
	az ellátásokat az alábbi gyermekek után igénylem	az eltartásban levő gyermekek névsora
	az igénybejelentésen feltüntetett adatok a valóságnak megfelelnek	elismerem, hogy teljesítem a törvényben előírt körülményeket a kiegészítő pótlék kifizetésére, és tudomásul vettem a törvény által előírt kötelezettségeimet
	a bejelentési kötelezettségről szóló tájékoztatóban foglaltakat megismertem	-
	illetékes intézményvezető részére	illetékes hatóság részére
	kérelem családok átmeneti otthonában történő elhelyezéshez	kérés kiegészítő pótléokra

Kategória	FM űrlap	NFM űrlap
Terminusértékű szakkifejezések	Tudomásul veszem, hogy ha utólagosan megállapításra kerül, hogy a kedvezmény igénybevételére jogosulatlan voltam, az igénybe vett kedvezmény összegének háromszorosát pótlólag meg kell fizetnem.	... jogtalanul vettem igénybe ...
	A nyilatkozatot az adásvételi szerződés mellékleteként a földhivatali eljárás megindításakor kell leadni!	-
	otthonteremtési támogatás iránti kérelem	kérés szociális lakásra
	... az otthonteremtési támogatást célra szeretném felhasználni	-

A címek tekintetében megjegyzendő, hogy a címek és alcímek az ismétlődő elemek kategóriájába tartoznak. Kiemelten fontos, hogy egy hivatalos űrlap címe mindig ugyanúgy szerepeljen bárhol és bármilyen szöveggörnyezetben, akár főcímként, akár hivatkozásként fordul elő.

A mondatok és különböző szövegszegmensek (pl. több kérdés és a rájuk adandó válasz) az űrlapok szövegének a leghosszabb egységei. Ezen a szinten is elengedhetetlen az egységesség. A célorientált és gyors ügyintézését szolgáló fontos, hogy az űrlapok szövege egységesített és ellenőrzött legyen.

A hivatalos űrlapok tulajdonképpen az állam és az állampolgárok közötti kapcsolattartás eszközei. Az űrlapok a közigazgatási rendszer szerves részét képezik, emiatt olyan pontosnak kell lenniük megszövegezési és terminológiai szempontból, hogy ne ébreszthessenek kétséget a kifejezések és szakszók értelme felől. Ez nemcsak az űrlapok országos szintű egységességét, hanem az állampolgárok érdekeit is szolgálja.

A szaknyelvi terminushasználat néhány konkrét eltérését szemlélteti a 27. táblázat.

A két alkorpusz terminológiai szempontból való összevetése során a következőket állapítottam meg: 1) a nem fordított magyar űrlapokban használt terminusok kevésbé tagolják a valóságot, sokkal általánosabbak; 2) a nem fordított magyar űrlapok gazdagabbak szintetikus, egyszavas kifejezésekben, míg a fordított űrlapok analitikus szerkesztésmóddal élnek; 3) a fordított szövegek a régi közigazgatási nyelv néhány terminusát nagyobb gyakorisággal alkalmazzák a megszövegezés során; 4) néhány, az eredeti űrlapokban megtalálható szakkifejezés teljesen hiányzik ezen szövegekből. Valamennyi megfigyelés magyarázata a közigazgatási rendszerek különbségeiben rejlik.

Az első jelenség (pl. az NFM űrlapban: *családi pótlék*, *gyermekgondozási segély*, *gyermeknevelési támogatás*, *anyasági támogatás* – az FM űrlapban pedig egyszerűen *állami pótlék*) magyarázata a szociális rendszer különbségében

rejlik, a romániai rendszerben nem található meg minden olyan támogatásfajta, mely a magyarországi rendszerben megtalálható.

A második jelenség magyarázata az a divatjelenségként terjedő analitikus fogalmazásmód, mely ugyanolyan mértékben jellemző a magyar jogi és hivatalos nyelvre, mint a romániai magyar hivatalos nyelvhasználatra: pl. *a kiskorú törvényes képviselője – gyám*. Mégis az általam összegyűjtött hivatalos űrlapokból álló alkorpuszok esetében az figyelhető meg, hogy a fordított magyar nyelvű űrlapok gyakrabban tartalmaznak analitikus kifejezéseket. Ez a forrásnyelv által a célnyelvi megszövegezőre gyakorolt hatással magyarázható.

A harmadik jelenség oka a hiánypótló szándék: a román közigazgatást megelőző időszakban használatos kifejezésekhez nyúlnak vissza az űrlapok szövegeinek létrehozói (pl. *gazdajstrom, telekkönyvi hivatal, telekkönyvbe bekebelezett* stb.).

A negyedik jelenség magyarázata a már említett státusbeli különbségekben rejlik.

A második kategória kapcsán – ti. a terminusértékű szakkifejezések szintjén – is hasonló jelenségek figyelhetők meg. Gyakran találkozunk a nem fordított szövegek esetében olyan struktúrákkal, melyek a fordított űrlapok szövegeiből hiányoznak. Ez a hiány azzal magyarázható, hogy a megszövegezők elhanyagolják a terminológiai egységességre való törekvést, és nem keresik meg azokat a kifejezéseket sem, melyek használatosak, és számukra is elérhetőek lennének akár internetes adatbázisok, akár szakszótárak segítségével.

5.4. Részkövetkeztetések

A hivatalos űrlapok nyelvezetét a közéleti stílus jegyei jellemzik.

Ez a nyelvezet tekinthető a törvényalkotás, a rendeletek, a közlemények és minden fajta hivatalos közlemény és beadvány nyelvének. Ez az a nyelvezet, mely révén az egyén a hatósághoz fordul, a hatóság pedig az egyénhez. E nyelvezet személytelenné teszi ember és ember viszonyát. A hivatalos iratok és közlemények célja a tájékoztatás, a hivatalos űrlapoké pedig az állampolgárok ügyeinek rendszerszerű és gyors intézése egységes modellek segítségével.

Mindkét irattípus legfontosabb jellemzői a következők: sajátos műszavak és kifejezések használata (*folyósít, jogerőre emel* stb.); merev formák, fordulatok megőrzése (*elrendeltetik, minekutána* stb.); a mondatokat túlterhelő szóhalmozása; az idegen szavak gyakori használata (*konkrét, probléma, volumen* stb.).

E jellemző jegyek megfigyelhetők a vizsgálatom tárgyát képező fordított és nem fordított magyar nyelvű űrlapok elemzésekor is. Elmondható, hogy szószaporító, gyakran helytelen kifejezések (*intézkedést foganatosít, előjegyzésbe vesz* stb.), a bonyolult, körülményes, gyakran nehezen érthető mondatok jel-

lemzők attól függetlenül, hogy eredeti magyar szövegről vagy fordított magyar szövegről van-e szó. Megfigyelhető azonban a fordított magyar nyelvű úrlapokat tartalmazó alkorpusz esetében az egyszerűsége és közérthetősége való törekvés is. Sajnos azonban ez nem mindig sikeres, a forrásnyelvi szöveg szinte kivétel nélkül rányomja bélyegét az így keletkezett célnyelvi szövegekre.

Amennyivel e szövegek jobbnak tekinthetők az egyszerűbb fogalmazásuk révén, annyival gyengébbnek minősíthetők a nem megfelelő szakkifejezések használata és a tükörfordítások jelenléte miatt.

VARIÁCIÓK UGYANAZON FORRÁSNYELVI SZÖVEGRE

6.1. Indoklás

Ha a fordítást több választást megengedő, alkotó tevékenységként kezeljük, akkor természetes számunkra az a tény, hogy a célnyelvi szöveg számtalan döntés eredménye, és mint ilyen nem létezik két teljesen egyforma fordítás. A forrásnyelvi szöveg minden elemének fordítása előzetes döntés eredménye. Ezek a döntések sok esetben objektív okokkal magyarázhatók még akkor is, ha legtöbbször szubjektívek. Összevetve ugyanannak a forrásnyelvi szövegnek a kétféle fordítását mindig találunk azonos és eltérő megoldásokat is.

Nincs ez másként a hivatalos fordítások esetében sem. Még akkor is, ha számos érv e fordítások pontosságának és egyértelműségének fontossága mellett szól, nagyon sok eltérés figyelhető meg ugyanannak az iratnak a többféle fordítását elemezve. Az eltérések megfigyelhetők mind szövegszerkesztési-megfogalmazási, mind pedig lexikai-terminológiai síkon. Ez utóbbi ellentmond a szaknyelvi fordítások tekintetében felállított terminológiai alapelvnek, mely értelmében „egy terminusnak nélkülöznie kell a többértelműséget, egy terminusnak egyetlen fogalmat kell jelölnie. Meg akkor is, ha a terminus nem mindig egyetlen szó – lehet például szintagma is –, jelentéssel bírónak kell lennie, és ugyanakkor egyszerűnek is. Lehetőleg egy terminus legyen nemzetközi és legyen ragozható és továbbképezhető.” (Dembski 1995. 47.) Ennek az alapelvnek a megszegése még hangsúlyosabb az olyan kétnyelvű környezetben, melyben az egyik nyelv nem örvend hivatalos státusnak (pl. román–magyar, szlovák–magyar, szerb–magyar, ukrán–magyar, szlovén–magyar, német–magyar, hogy csak a Magyarország határán kívül eső régiókat említsük). Az ebben a környezetben létrejövő szakfordítások esetében ugyanis a célnyelv (esetünkben a magyar nyelv) nem rendelkezik minden egyes hivatalos regiszterbe tartozó szakszóval, emiatt a fordítónak örökösen három szakzsargont kell működtetnie a fordítói tevékenysége során: a forrásnyelvi szakzsargont, a magyarországi szakzsargont és a helyi használatban lévő szakzsargont. Így elmondható, hogy a forrásnyelvi terminus–célnyelvi terminus egyértelmű megfelelésének hiánya bizonytalanságot okoz a hivatalos fordítók számára. E bizonytalanság pedig az egységesség hiányához vezet. A terminológiai egységesség hiányából fakadó pontatlanságot a hivatalos fordítások esetében csak fokozza a fordítói tevékenységre jellemző

alkotói szabadság. Ez utóbbi az oka ugyanis a megszövegezésbeli és fogalmazásbeli különbségeknek.

Kutatásaink során felmerült annak gondolata, hogy érdemes lenne elemezni a vizsgálati korpuszom néhány román nyelvű szövegének kontrollfordítását is. A kontrollfordításokat csíkszeredai szabadúszó fordítók és fordítóirodák munkatársai készítették el. A kontrollfordítás elkészítésének helye azért kiemelkedő fontosságú, mert abból az előfeltevésebből indultam ki, hogy az elkészített fordítások jellegét valószínűleg befolyásolni fogja – az egyéni fordítói megoldásokon túl – a keletkezési hely nyelvhasználata is.

A kontrollfordítások a vizsgálati korpusz valamennyi dokumentumtípusából tartalmazznak egy-egy szöveget.⁴⁵ A korpusz terjedelme 17 oldal, ez szövegszók tekintetében 4092 szövegszót jelent (ez 33 586 leütés). A kontrollfordításokból álló korpusz a magyar fordított korpusz 7,5%-át jelenti.

A vizsgálati korpusz elemzésekor észlelt fordítási jelenségekből kiindulva ezek meglétét, illetve hiányát ellenőriztük a kontrollfordítások szövegeiben. Továbbá megvizsgáltuk minden esetben a két fordítási változat viszonyát a forrásnyelvi szöveghez. Megállapítottuk, hogy a legnagyobb mértékű eltérés a terminológiai egységesség tekintetében figyelhető meg.

A kontrollfordítások szövegeiben a vizsgálati korpuszban megfigyelt fordítási jelenségek közül a következők figyelhetők meg: explicitáció (*explicitáció és implicitáció jelenségcsoport*), pontatlan fordítás, túlfordítás, bonyolult szerkesztésmód (*egyszerűsítés és bővítés jelenségcsoport*), határozott névelő kihagyása (*grammatikai kihagyás jelenségcsoport*), analitikus kifejezésmód, szintetikus kifejezésmód, szerkesztési nehézkesség (*jelentések felbontása és összevonása jelenségcsoport*), mondathatárok eltolódása, átrendezés és nyelvhelyességi problémák. Több esetben megfigyelhető az, hogy a kontrollfordításban a jelenségek máshol fordulnak elő, mint a vizsgálati korpusz fordított szövegeiben. Ugyanakkor látható az is, hogy a vizsgálati korpusz fordított szövegeinek bizonyos pontjain megtalálható jelenség hiányzik a kontrollfordítás ugyanazon helyén. A jelenségek előfordulását szintén zárójelbe helyezett kódokkal jeleztem. Valamely fordítási változatban megfigyelhető meglétüket vagy hiányukat a kódok mellé helyezett (+) és (–) jelekkel érzékeltettem.

6.2. A kontrollfordítások és a vizsgálati korpusz fordításainak összevető elemzése

Az alábbi alfejezetek a vizsgálati korpusz részét képező magyar fordítások és a kontrollfordítások néhány fordítástechnikai sajátosságát viszonyítják

45 Hivatkozás a forrásszövegekre a következőképpen: [RMKV Szerződés 1.], [RMKV Közjegyzői 1.] [RMKV Perirat 1.] [RMKV Banki-ker. jog 1–2.] [RMKV Pályázat 1.].

egymáshoz. Az alábbiak során a könnyebb hivatkozás kedvéért a vizsgálati korpuszból kiemelt szövegre mint első fordításra, a kontrollfordítás szövegére pedig mint második fordításra utalok, jelölésük pedig *a.*, illetve *b.* szöveg.

6.2.1. Explicitáció és implicitáció

Az alábbi példák az explicitációt és implicitációt szemléltetik.

[1a.]

Borosjenő (román neve: Ineu) (B. expl. É.) település (Expl.) Helyi Tanácsa, székhelye: Borosjenő (román neve: Ineu) (B. expl. É.), Republicii utca 5., Arad megye, postai irányítószám: 315300, telefon/fax: 0257/511550/0257511965 [RMK Szerződés 8.]

[1b.]

INEU HELYI TANÁCSA (B.expl.É.hiánya), székhelye: INEU /BOROSJENŐ/ (B.expl.É.megléte), REPUBLICII u. 5, Arad megye, postai irányítószám: 315300, telefon/fax: 0257/51150/0257511965 [RMKV Szerződés 1.]

A kontrollfordításban (l. az [1b.] szöveg) a település neve román nyelven szerepel. Ez az oka annak, hogy a vizsgálati korpusz részét képező fordításhoz (l. az [1a.] szöveg) viszonyítva nem található meg a szövegben a betoldó-értelmező explicitáció (ti. *román neve: Ineu*). A vizsgálati korpusz szövegében ugyanis a település neve magyar nyelven szerepel, emiatt szükséges a román nyelvű településnév meghatározása a jobb azonosíthatóság miatt, itt azonban erre nincs szükség. Továbbá megfigyelhető az is, hogy a kontrollfordításban nem szerepel a *település* szó, vagyis a vizsgálati korpuszhoz tartozó fordításhoz viszonyítva egy újabb explicitációs művelet marad el. Azonban a székhely meghatározása során a kontrollfordításban is két nyelven szerepel a településnév. Más azonban a sorrend: míg az első fordításban a magyar név szerepel elől, a román név csak értelmez, addig a második fordításban a román név szerepel első helyen, a magyar településnév zárójelben van, magyarázó szereppel bír. Ennek a fordítási megoldásnak a kapcsán elmondható, hogy a kontrollfordítás készítője megőrizte a román településnév primátusát, ezzel akarva biztosítani a pontos fordítást, az érthetőséget és a hivatalos jelleget is.

[2a.]

A vis maiort egy illetékes hatóság állapítja meg. [RMK Szerződés 8.]

[2b.]

A vis major helyzetet (Expl+) az illetékes hatóság állapítja meg. [RMKV Szerződés 1.]

Az első fordítás (l. a [2a.] szöveget) rövidebben, explicitáció nélkül utal a *vis maiorra* a román eredeti szöveghez hasonlóan (l. a román eredetit *Forța majoră este constatată de o autoritate competentă [RK Szerződés 8.]*). Egyértelmű a fordító számára, hogy a felhasználó tudja, ez egy jogi kifejezés, amely egy bizonyos helyzetre vagy eseményre vonatkozik, szükségtelen ezt pontosítani

külön lexikai elemmel. Ezzel szemben a második fordítás (l. a [2b.] szöveget) készítője explicitál, betoldva a *helyzet* főnevet.

[3a.]

A szerződés hivatalos nyelve a román nyelv. [RMK Szerződés 8.]

[3b.]

A szerződés nyelve a román nyelv. (Expl. hiánya) (pontosítani kellene) [RMKV Szerződés 1.]

A fenti mondatok a következő román nyelvű mondat különböző fordításai: *Limba care guvernează contractul este limba română* [RK Szerződés 8.]. Látható, hogy az első fordítás (l. a [3a.] szöveget) készítője, annak ellenére, hogy a román szövegben nem szerepel sehol a *hivatalos* szó, mégis a célnyelvi szöveg elkészítésénél betoldja e kifejezést. A második fordítás (l. a [3b.] szöveget) megszóvegezője nem teszi ezt. Úgy gondolom, hogy az első fordítás sikeresebb, hiszen egyértelműsíti a mondatot, és a forrásnyelvi szöveghez is jobban illeszkedik, kompenzálja a *guvernează* ige kihagyása miatt bekövetkező veszteséget.

[4a.]

A Társaság megfelel minden hatályos törvényes előírásnak ahhoz, hogy a Croce del Sud Kft. kereskedelmi társaság (székhelye: Kolozsvár, Republicii u. 109. sz., Kolozs megye, alapítása folyamatban) társultjának szerepét betöltse és gyakorolja. [RMK Közjegyzői 2.]

[4b.]

A Társaság megfelel azon törvényes feltételeknek, amelyek lehetővé teszik, hogy a Kolozs megyei, Kolozsvár, Republicii u. 109. sz. alatti székhellyel rendelkező, alapítási folyamatban lévő S.C. Croce del Sud S.R.L.-ben társult vállalkozás szerepét betöltse (B. expl .É.+ (Expl+), és az ezzel kapcsolatos jogait (B. expl. É. +) gyakorolja. [RMKV Közjegyzői 1.]

A fenti szövegrészletek összevetése révén látható, hogy a második fordítás (l. a [4b.] szöveget) létrehozója explicitációval élve pontosítja a szóban forgó személy meglévő jogi minőségét (ti. *vállalkozás*), míg az első fordítás (l. a [4a.] szöveget) elkészítője nem utal erre, csupán a beálló minőségre (ti. *társult*). Az első fordításban implicitáció által a *szerep* főnév magába foglalja a vele járó jogokat is, a második fordításban ezekre külön utal a fordító (ti. *az ezzel kapcsolatos jogait*). Az eredeti szöveghez viszonyítva (mely a következő: *pentru deținerea și exercitarea calității de asociat în S.C. Croce del Sud S.R.L.* [RK Közjegyzői 2.]) a második fordítás bővebb és explicittebb.

[5a.]

A 2008. március 3-án kelt 18051-es iktatószámmal kelt okirat, melyben a Forgale SRL alapító okiratának módosítását jegyzik. A módosítás a 2007. december 10-i közgyűlésen kelt határozat alapján jött létre, melynek tartalmát a 2007. december 10-én kelt kiegészítő okiratba foglalták. A módosítást bejegyzik a cégjegyzékbe 2008. április 10-én a kirendelt bíró 6119-es számú végzése értelmében, mely 2008. április 10-én kelt. [RMK Banki-ker. jog 7.]

[5b.]

A 2008. március 3-án iktatott 18051-es (K.impl.Ö.+) okirat a SC Forgale Kft. társasági szerződésének módosítását jegyzi. A módosításokat a taggyűlési határozatban eszközölték,

2007. december 10-én. A taggyűlési határozat tartalmát 2007. december 10-én foglalták módosító okiratba. A módosításokat 2008. április 10-én jegyzik a kereskedelmi nyilvántartóba (Registru Comercial)(B. expl. E. +). A bejegyzés jogi alapja a 2008. április 10-én kelt bírói határozat, melynek száma 6119. [RMKV Banki-ker. jog 1.]

A kontrollfordításokhoz tartozó szövegben (l. az [5a.] szöveget) megfigyelhető első fordítási jelenség az összevonásos implicitáció egyik példája. A forrásnyelvi eredetihez viszonyítva láthatjuk, hogy a román nyelvű *elaborat și înregistrat* kifejezések jelentéstartalmát egyetlen szó hivatott kifejezni. Ez az *iktatott* melléknévi igenév. Ennek a jelenségnek a magyarázata az lehet, hogy a fordítás elkészítője egyszerűsíteni akarta a szöveget, és emiatt önkényesen kihagyott egy terminust. A fordítói önkény tényét támasztja alá az is, hogy a vizsgálati korpuszhoz tartozó szöveg esetében (l. az [5a.] szöveget) annak létrehozója külön kifejezést használ a két különböző román terminus magyarra fordítása során (ti. *kelt...*, *iktatószámmal kelt*), ez a fordítói megoldás érzékelteti, hogy lehetséges lett volna implicitáció nélküli totális fordítást is létrehozni.

A kontrollcélú fordításban találkozunk az explicitáció egy újabb esetével, mely a betoldásos-magyarázó explicitáció jelenségéhez sorolható (l. az [5b.] szöveget). A vizsgálati korpusz ugyanezen szövegében (l. az [5a.] szöveget) ez az explicitáció nem található meg. Mondhatjuk tehát, hogy míg a kontrollcélú korpuszhoz tartozó fordítás készítője úgy ítéli meg, hogy a román nyelvű forrásnyelvi terminus betoldása szükséges, és a megértést szolgálja, ugyanannak a forrásnyelvi szövegnek a vizsgálati korpuszhoz tartozó fordítását készítő személy a célnyelvi ekvivalensre bízza (ti. *cégjegyzék*) a jelentéstartalom kifejezését. Ugyanakkor megfigyelhetjük, hogy a kontrollcélú korpusz szövegének fordítója nem jogrendi összehasonlítás segítségével készíti el a szövegét (mint ahogyan azt a vizsgálati korpusz szövegének fordítója teszi), hanem szó szerint fordít, és leíró ekvivalenssel kívánja tolmácsolni az eredeti szöveg értelmét (ti. *kereskedelmi nyilvántartó*).

Ez is szolgálhat magyarázatként a tárgyalt explicitációs mechanizmus használatára, hiszen a fordító érzi, hogy az általa választott fordítói megoldás nem elégséges a teljes megértéshez és a pontos azonosításhoz, emiatt veszélybe kerülhet a kommunikatív ekvivalencia. Ezért dönt a román terminus célnyelvbe való additív áttemelése mellett.

[6a.]

A társaság **időtartama** meghatározatlan. A társaságnak nincs emblémája. [RMK Banki-ker. jog 1.]

[6b.]

A társaság **működési időtartama** (expl.) meghatározatlan. [RMKV Banki-ker. jog 2.]

A két példa kiemelt szegmenszei az eredeti román *durata* főnév különböző fordításai. Megfigyelhető, hogy a kontrollcélú korpusz fordítása (l. a [6b.] szöveget) explicitációt tartalmaz, a fordító háttérismereteire alapozva egyértelmű-

síti, hogy a *működési időtartamról* van szó, a vizsgálati korpusz ugyanezen szövegének (l. a [6a.] szöveget) fordítója egyszerűen, minden további magyarázat vagy betoldás nélkül fordítja le a román szót. Így a célnyelvi olvasó tudására és szituációismeretére bízva a megértést.

A vizsgálati korpusz és a kontrollfordításokból álló alkörpusz összevetése során megfigyelt explicitációs és implicitációs jelenségek áttekintésére szolgál az alábbi táblázat:

28. táblázat. *Az explicitáció és az implicitáció előfordulása a kétféle fordítási variáns esetében*

Explicitáció és implicitáció	Ssz.	RMK (első változat)	RMKV (második változat)	A forrásnyelvi szöveghez való viszony		Megjegyzés
				RMK	RMKV	
1. példa [RMK Szerződés 8.] és [RMKV Szerződés 1.]	[1a.] [1b.]	(B. expl. É.) – (Expl.) + (B. expl.É.) +	(Expl) – (Expl.) – (B. expl. É.) +	CNy sz. primátusa FNy sz. primátusa	FNy sz. primátusa CNy sz. primátusa	-
2. példa [RMK Szerződés 8.] és [RMKV Szerződés 1.]	[2a.] [2b.]	(Expl.) –	(Expl.) +	FNy sz. primátusa	CNy sz. primátusa	CNy. olvasó érdekei
3. példa [RMK Szerződés 8.] és [RMKV Szerződés 1.]	[3a] [3b.]	(B. expl. É.) +	(B.expl.É) –	CNy sz. primátusa	FNy sz. primátusa	CNy. olvasó érdekei
4. példa [RMK Közjegyzői 2.] és [RMKV Közjegyzői 1.]	[4a.] [4b.]	Ø (Impl.) +	(Expl.) + (Impl.) –	FNy sz. primátusa FNy sz. primátusa	CNy sz. primátusa CNy sz. primátusa	CNy. olvasó érdekei
5. példa [RMK Banki-ker. jog 7.] és [RMKV Banki-ker. jog 1.]	[5a] [5b.]	(K.impl.Ö.) – (B. expl.É) –	(K.impl.Ö) + (B. expl. É.) +	FNy sz. primátusa FNy sz. primátusa	CNy sz. primátusa CNy sz. primátusa	CNy. olvasó érdekei
6. példa [RMK Banki-ker. jog 7.] és [RMKV Banki-ker. jog 1.]	[6a.] [6b.]	(Expl.) –	(Expl.) +	Fny sz. primátusa	CNy sz. primátusa	RMK – szóhí

6.2.2. Egyszerűsítés és bővítés

Az egyszerűsítés és bővítés jelenségcsoportba tartozó fordítási jelenségek közül a kontrollfordításokban a bonyolult szerkesztésmód, a túlfordítás, a pontatlan fordítás és a tömörítés eseteivel találkozunk. Példáim a szerződések, banki-kereskedelmi jogi okiratok és a periratok szövegeiből valók.

[7a.]

A Megrendelő kötelezi magát, hogy a Szolgáltatónak kifizeti azt az összeget, mely fölött megállapodtak Borosjenő zöldövezeteit érintő rendezési munkálatok szerződéses kivitelezéséért. [RMK Szerződés 8.]

[7b.]

Megrendelő kötelezettséget vállal a „BOROSJENŐI ZÖLDFELÜLETEK RENDEZÉSÉRE” a műszaki leírásban és az odaítélési dokumentációban meghatározott időtartam/időtartamok betartása mellett vállalt kötelezettségeknek megfelelően, és a szerződés értelmében történő teljesítése esetén járó vállalkozói díj kifizetésére (Bo+). [RMKV Szerződés 1.]

A fenti két szövegrészletek létrehozói egymással ellentétes fordítási technikákat alkalmaznak. Míg az első szöveg (l. a [7a.] szöveget) létrehozója a pontatlanság kockázatát vállalva kihagy és egyszerűsít, addig a második szöveg (l. a [7b.] szöveget) írója az egyszerűség és érthetőség rovására teljes fordításra törekszik (vö. az eredeti szöveggel: *Achizitorul se obligă să plătească prestatorului prețul convenit pentru îndeplinirea contractului de lucrări de „AMENAJARE SPAȚII VERZI ÎN LOCALITATEA INEU”, conform caietului de sarcini cuprins în Documentația de atribuire în perioada/periodele convenite și în conformitate cu obligațiile asumate prin prezentul contract.* [RK Szerződés 8.]). Azonban ez a teljes fordítás csak formális szinten éri el az ekvivalenciát, hiszen funkcionális szempontból – bonyolultsága miatt – nem biztosítja azt. E fordítás kommunikatív szempontból nem tekinthető ekvivalensnek, hiszen nem tartja szem előtt a célnyelvi olvasót, csupán a forrásnyelvi szövegre figyel.

Az alábbi példa második fordítása (l. a [8b.] szöveget) a forrásnyelvi szöveg szolgálai követésének példája (vö. az eredeti szöveggel: *în cazul în care apar: orice motive de întârziere ce nu se datorează prestatorului; sau alte circumstanțe neobișnuite, susceptibile de a surveni altfel decât prin încălcarea contractului de către prestator îndreptățesc prestatorul să solicite prelungirea perioadei de prestare a lucrărilor sau a oricărei faze a acestora* [RK Szerződés 8.]). A bonyolult szerkesztésmód homályos és nehezen érthető mondatot eredményez. A forrásnyelvi szöveg mondatszerkesztési stratégiájának követése megátolja a fordítót az érthetőséget szolgáló fordítói mechanizmusok működtetésében. Ez az oka annak, hogy nem folyamosodik a mondatok felosztásához, és az összetett mondatok mellékmondatainak határát nem módosítja. Elmondható, hogy az első fordítás (l. a [8a.] szöveget) szövege áttekinthetőbb, hiszen a fordító kisebb szerkezeti egységekre tördeli az összetett mondatot, és felsorolást alkalmazva szövegezi meg a célnyelvi szöveget.

[8a.]

abban az esetben, ha:

a) késedelembe esik a Szolgáltató, de saját hibáján kívül (+)

b) más olyan körülmény (Kih.) áll elő, mely nem jelent szerződésszegést (Egysz.)

a Szolgáltató kérheti (Egysz.) a kivitelezési időtartam, illetve a munkaszakaszok elvégzési időtartamának meghosszabbítását is. [RMK Szerződés 8.]

[8b.]

Abban az esetben, ha: vállalkozónak fel nem róható bármilyen okból adódó késedelem, vagy egyéb szokatlan körülmény, amely vállalkozó általi szerződészegés kihagyásával adódik, vállalkozónak jogában áll kérni a munkálatok vagy részmunkálatok teljesítési határidejének eltolását, és ebben az esetben felek közösen felülvizsgálják a munkálatok időtartamát és mellékletet fognak aláírni (Bo+). [RMKV Szerződés 1.]

Az alábbi két szövegrészlet közül a második szöveg (l. a [9b.] szöveget) terjedősebb, terpeszkedőbb fordítása (ún. túlfordítása) a következő román mondatnak: *Achizitorul are obligația de a efectua plata către prestator în termen de 30 de zile de la emiterea facturii de către prestator*. Bár e fordítás pontosabb, és hűen követi a román eredetit, mégis kommunikatív sikerességének tekintetében alulmarad az első fordításhoz viszonyítva (l. a [9a.] szöveget).

[9a.]

A megrendelő köteles a munkadíj kifizetésére (N) a számla benyújtásától számított 30 napon belül. [RMK Szerződés 8.]

[9b.]

(0) Megrendelő köteles eleget tenni fizetési kötelezettségeinek (Túlford+) vállalkozó által készített számla kiállításának napjától számított 30 napon belül. [RMKV Szerződés 1.]

A következő két szövegrészlet közül a második (l. a [10b.] szöveget) két olyan fordítási jelenséget tartalmaz, melyek az egyszerűsítés és bővítés jelenségcsoportba sorolhatók. Ötvözi a túlfordításként és a bonyolult szerkesztésmódként tárgyalt fordítási jelenséget. Az ekképp keletkezett fordítás redundáns elemeket tartalmaz (mint például a *kerültek elhelyezésre* analitikus kifejezés, mely fölösleges, ha már előbb a fordító a *beépítette* igét használta), emiatt a létrejövő szöveg bonyolultabb és szövevényesebb.

[10a.]

Az alvállalkozói szerződés 2.6. szakasza alapján a szerződés értéke magába foglalja az anyagok beszerzésének árát is. Annak ellenére, hogy a felperes felszerelte a berendezéseket és felhasználta az anyagokat a PCC FOKUS-nál, máig sem történt meg a kifizetés. [RMK Perirat 2.]

[10b.]

Az alvállalkozói szerződés 2.6. cikkelyének megfelelően, az ár magában foglalta egyebek között az anyagköltséget is. Bár alulírott a fentebb említett anyagokat beépítette, és ezek a PCC Fokus-ban kerültek elhelyezésre (Túlford.+), ezek ellenértéke mostanig nem került kifizetésre, annak ellenére, hogy a szerződés értékének a részét képezte (Bo+). [RMKV Perirat 1.]

A mondottak alátámasztásául íme az eredeti szöveg azonos részlete: *Cu toate că subscrisa a montat materialele precizate mai sus și acestea sunt instalate la PCC Fokus, nici până acum nu s-a achitat contravaloarea acestora deși a fost inclusă în prețul contractului* [RK Szerződés 8.]. Az alábbi példa második részlete (l. a [11b.] szöveget) szövegszerkesztési és lexikai síkon egyaránt tar-

talmaz pontatlanságot. A lexikai pontatlanság az *exclusivă* szó pontatlan fordításában nyilvánul meg. A *kivételesen* szó ugyanis a jelen kontextusban nem az *exclusivă* román kifejezés megfelelője, ez utóbbi értelme ebben a szöveggörnyezetben az, hogy *kizárólag*.

Szövegszerkesztési síkon a kontrollfordítás (l. a [11b.] szöveget) a forrásnyelvi szöveg szolgálai követése miatt homályos és pontatlan. A vizsgálati korpuszhoz tartozó fordítás (l. a [11a.] szöveget) esetében a pontatlanság kiküszöbölésére a fordító egyszerűsítő fogalmazáshoz folyamodik. Az „are dreptul de a deduce din prețul contractului, ca penalități, 0,06% prețul contractului pentru fiecare zi de întârziere” [RK Szerződés 8.] szövegrészletet a következőképpen fordítja: „jogában áll kötbéreként levonni a szerződés értékének 0,06%-át minden késedelmi napra” [RMK Szerződés 8.]. Ezzel szemben a kontrollfordítás elkészítője a sokkal bonyolultabb „megrendelőnek jogában áll kötbéreként levonni a szerződés értékéből, melynek mértéke a szerződés értékére számított 0,06% minden egyes késedelmi napra” [RMKV Szerződés 1.] fogalmazással él. Az utóbbi mellékmondat a *kötbérre* vonatkozik, de ez a nem egyértelmű. Az egyértelműség hiánya ebben az esetben nehézkessé teszi a szöveget, zavarja az érthetőséget is.

[11a.]

Abban az esetben, ha a Szolgáltató kizárólag saját hibájából nem teljesíti szerződéses kötelezettségeit, a Megrendelőnek jogában áll kötbéreként levonni a szerződés értékének 0,06%-át minden késedelmi napra, mindaddig, míg a Szolgáltató nem teljesíti a vállalt kivitelezést. [RMK Szerződés 8.]

[11b.]

Abban az esetben, ha vállalkozó kivételesen (Pontatlan +) neki felróható okból nem tudja teljesíteni a szerződésben vállalt kötelezettségeit, megrendelőnek jogában áll kötbéreként levonni a szerződés értékéből, melynek mértéke a szerződés értékére számított 0,06% minden egyes késedelmi napra a kötelezettségek tényleges teljesítéséig (Pontatlan +). [RMKV Szerződés 1.]

Az alábbi két szövegpár második részletei (l. a [12b.] és [13b] szövegeket), melyek a kontrollfordításokhoz sorolhatók, a tömörítést példázzák, mely szintén az egyszerűsítés és bővítés jelenségcsoportba sorolható. Az első szövegpár esetében az figyelhető meg, hogy a második fordítás (l. a [12b.] szöveget) létrehozója tömörebben fogalmaz az első fordítás (l. a [12a.] szöveget) elkészítőjéhez viszonyítva. A „Prestatorul are obligația de a presta lucrările prevăzute în contract cu profesionalismul și promptitudinea cuvenite angajamentului asumat și în conformitate cu propunerea sa tehnică” román mondat fordítását a második fordító szöveghűen készíti el, ez tömörséget eredményez, mely azonban ebben az esetben jót tesz a fordítási szövegnek, az érthetőséget szolgálva. Az első fordító elszakad a forrásnyelvi szövegtől, összetett mondatot fordítja azt, és ez nehézkességet eredményez. Az első fordítás (l. a [12a.] szöveget) esetében

egy pontatlanságot eredményező lexikai szintű túlfordítással is találkozunk, hiszen a fordító a *profesionalism* román szó fordításaként a *legmagasabb szakmai szakszerűséget* használja, mely hosszúsága miatt nem eléggé frappáns és egyértelmű.

Míg az első szövegpár esetében a tömörítés mint fordítói eljárás sikeresnek bizonyult, a második szövegpár második fordításának (l. a [13b.] szöveget) esetében ennek a fordítottja állapítható meg. A tömör nominális fogalmazás nehezen érthetővé teszi a mondatot.

[12a.]

A Szolgáltató köteles a jelen szerződésbe foglalt munkákat a legmagasabb szakmai szakszerűséggel (Túlford.) végezni, a szerződésbe foglalt időtartam által megkövetelt gyorsasággal, valamint oly módon, hogy mindeközben tiszteletben tartsa a saját műszaki tervét (Tmm+neh.). [RMK Szerződés 8.]

[12b.]

Vállalkozó köteles a szerződésben foglalt munkákat szakszerűen és megfelelő gyorsasággal elvégezni a vállalt kötelezettségeknek és a műszaki ajánlatnak megfelelően. (Tömör). [RMKV Szerződés 1.]

[13a.]

A Megrendelőnek joga van a munkálatok kivitelezési módjának ellenőrzésére (N), annak érdekében, hogy meghatározza a kivitelezési munkálatok szabványszerűségét (Expl.) (amint azt a Műszaki terv, illetve a Munkafüzet rögzíti). [RMK Szerződés 8.]

[13b.]

Megrendelőnek jogában áll ellenőrizni a munkálatok Műszaki ajánlata és Műszaki leírása előírásainak megfelelőségét (Tömör+). [RMKV Szerződés 1.]

Egy további példa következik:

[14a.]

Az ügyvezető megbízása meghatározatlan időtartamú hatásköre kiterjed azon műveletekre, amelyek a cég tevékenységi körének teljesítéséhez szükségesek. [RMK Banki-ker. jog 1.]

[14b.]

Az adminisztrátor megbízása meghatározatlan időtartamú, hatásköre kiterjed azon műveletekre, amelyek a cég tevékenységéhez szükségesek (Tömör +.). [RMKV Banki-ker. jog 2.]

A fenti példa második szövegében (l. a [14b.] szöveget) észrevehető, hogy a fordító takarékosabb a nyelvi elemek használatának tekintetében, hiszen egyszerűen a „cég tevékenységéhez szükséges” kifejezést használja ott, ahol az első szöveg elkészítője a „cég tevékenységi körének teljesítéséhez szükséges” terpeszkedő kifejezést alkalmazza. Mondható, hogy a kontrollcélú korpusz fordítása jobban alkalmazkodik a célnyelvi normához, tömörebb, és így egyszerűbben érthető.

A következő táblázat a fenti bekezdésekben foglaltakat szemlélteti:

29. táblázat. *Az egyszerűsítés és a bővítés előfordulása a kétféle fordítási variáns esetében*

Egyszerűsítés és bővítés	A példa sorszáma	RMK (első változat)	RMKV (második változat)	A forrásnyelvi szöveghez való viszony		Megjegyzések
				RMK	RMKV	
1. példa [RMK Szerződés 8.] és [RMKV Szerződés 1.]	[7a.] [7b.]	(Pontatlan) +	(Pontatlan) –	CNy. primátusa	FNy. primátusa	-
2. példa [RMK Szerződés 8.] és [RMKV Szerződés 1.]	[8a.] [8b.]	(Bo) –	(Bo) +	CNy. primátusa	FNy. primátusa	-
3. példa [RMK Szerződés 8.] és [RMKV Szerződés 1.]	[9a.] [9b.]	(Túlford.) –	(Túlford.) +	CNy. primátusa	FNy. primátusa	-
4. példa [RMK Perirat 2.] és [RMKV Perirat 1.]	[10a.] [10b.]	(Túlford) – (Bo) –	(Túlford) + (Bo) +	FNy. primátusa	CNy. primátusa	RMKV (rossz megoldás)
5. példa [RMK Szerződés 8.] és [RMKV Szerződés 1.]	[11a.] [11b.]	(Pontatlan) –	(Pontatlan) +	CNy. primátusa	FNy. primátusa	-
6. példa a) és b) [RMK Szerződés 8.] és [RMKV Szerződés 1.]	[12a.] [12b.] [13a.] [13b.]	a) (Tömör.) – b) (Tömör.) –	a) (Tömör.) + b) (Tömör.) +	CNy. primátusa CNy. primátusa	FNy. primátusa FNy. primátusa	RMKV (jó megoldás) RMKV (rossz megoldás)
7. példa [RMK Banki-ker. jog 1.] [RMKV Banki-ker. jog 2.]	[14a.] [14b.]	(Tömör) –	(Tömör) +	FNy. primátusa	CNy. primátusa	-

6.2.3. Grammatikai kihagyás

Az alábbi példák szemléltetik az általam grammatikai kihagyásként tárgyalt jelenséget. E jelenségcsoportba csupán egy jelenséget soroltam: a határozott névelő kihagyását. A kontrollfordítások szövegeiben ez a jelenség ugyanolyan mértékben elterjedt, mint a vizsgálati korpusz fordított szövegeiben. Nem mondható tehát, hogy ez a jelenség régióspecifikus vagy fordítófüggő lenne. A szóban forgó jelenség fordításnyelvinek tekinthető. Íme néhány példa a kontrollfordítások szövegeiből:

– (0) *Vállalkozó kötelezettséget vállal (0) „BOROSJENŐI ZÖLDFELÜLETEK RENDEZÉSÉRE [15b.]”*

- (0) jelen szerződés érvényessége az aláírás napján kezdődik [16b.]
- (0) Megrendelő köteles (0) vállalkozó rendelkezésére bocsátani minden kedvezményt [17b.]
- (0) vállalkozó nem tartja be az ütemtervet, megfelelő időn belül köteles ezt közölni (0) megrendelővel [18b.]

(A fenti példák forrása a következő: [RMKV Szerződés 1.]).

6.2.4. Jelentések felbontása és összevonása

A kontrollfordítások és a vizsgálati korpusz magyar szövegeinek összevető elemzése során a szóban forgó jelenségcsoportból az analitikus és a szintetikus kifejezőmódra találunk példát. Idézett példáim a szerződések, a periratok, a banki-kereskedelmi jogi dokumentumok és a közjegyzői okiratok szövegeinek részletei.

[19a.]

A 1073. szakasz értelmében a hitelezőnek joga van **a kötelezettségek pontos teljesítésére** (Szint.). [RMK Perirat 2.]

[19b.]

Az 1073. cikknek megfelelően a hitelezőnek jogában áll **a kötelezettség pontos teljesítését kivívni** (Anal+) (nem annyira szakszerű). [RMKV Perirat 1.]

A fenti két fordítás elemzésekor divergens fordítói mechanizmust tapasztalunk: az „are dreptul de a dobândi îndeplinirea exactă a obligației” (RK Perirat 2.) román mondat kétféle fordításának elkészítői egymással ellentétes fordítási eljárást alkalmaznak. Az első fordító (l. a [19a.] szöveget) szintetikus kifejezőmóddal fejezi ki a forrásnyelvi szöveg tartalmát (műveltető igei), míg a második fordító (l. a [19b.] szöveget) analitikus kifejezőmódot alkalmaz (igéből képzett főnév + főnévi igenév). Mivel a magyar nyelvre inkább a szintetikus jelleg jellemző, elmondható, hogy az előbbi fordítás jobban igazodik a célnyelvi normához.

[20a.]

A Szolgáltató teljes mértékben **felel** (Szint.) a szerződés kivitelezési módjáért. [RMK Szerződés 8.]

[20b.]

Vállalkozó teljes **felelősséggel tartozik** megrendelővel szemben a szerződés teljesítési módját illetően. (Anal+) (Anal+) [RMKV Szerződés 1.]

Az előbbi szövegrészletek közül a második fordítás (l. a [20b.] szöveget) a főnév + ige szerkezettel fejezi ki, amit az első fordítás (l. a [20a.] szöveget) egyetlen igével tükröz. Az eredeti román szövegben a *răspunde* ige található meg, vagyis elmondható, hogy az első fordítás követi hűségesebben a forrásnyelvi szöveget, a második fordítás pedig a magyar nyelvben is egyre inkább elterjedő analitikus kifejezőmódot helyezi előtérbe (l. a 2.2.5. és a 2.5.5. alfejezeteket).

Az alábbi példák kifejezéspárokat tartalmaznak. A kifejezéspár első tagja a vizsgálati korpuszhoz tartozó fordítás (l. a [21a.] és [22a] kifejezéseket), a második tagja pedig a kontrollfordításhoz tartozó fordított kifejezés (l. a [21b.] és [22b.] szövegeket). Látható, hogy az első kifejezéspár esetében az első fordítási szöveg szintetikus kifejezésmódot alkalmaz, a második fordítási szöveg analitikus megoldással él. A második kifejezéspár esetében ennek fordítottja figyelhető meg. Következésképpen elmondható, hogy nem beszélhetünk tendenciáról sem az analitikus kifejezésmód, sem pedig a szintetikus kifejezésmód alkalmazását illetően. A két fordítói eljárás valamelyikének kiválasztása az egyéni fordítói döntésen alapul.

[21a.] – [21b.]

hamis okiratok tudatos **felhasználásáért** (Szint) [RMK Közjegyzői 2.] – hamis okirat tudatos **felhasználása miatt** (Anal+) [RMKV Közjegyzői 1.]

[22a.] – [22b.]

nem érte büntetőjogi ítélet (Anal) hűtlen kezeléért [RMK Közjegyzői 2.] – **nem büntették** (Szint+) hűtlen kezeléért [RMKV Közjegyzői 1.]

Íme egy további példa:

[23a.]

Törzstőkerészesedés: [RMK Banki-ker. jog 1.]

[23b.]

A társasági tőkéhez való hozzájárulás (Anal +): [RMKV Banki-ker. jog 2.]

A fenti példa azt érzékelteti, hogy nem feltétlenül minden fordító követi a takarékoság elvét, még akkor sem, ha az célszerűbbnek és a célnyelv szempontjából adekvátabbnak tűnik. A kontrollfordítás megszővegezője egy analitikus szerkezet segítségével fordítja azt, amit a vizsgálati korpusz létrehozója egy összetett szóval fejezett ki (vö. a [23a.] és [23b.] szövegeket). Az előbbi esetben azt mondhatjuk, hogy a fordító a forrásnyelvi eredetihez ragaszkodott jobban, annak mintegy a lenyomatát készítve el a célnyelvi szövegben (l. *participarea la capitalul social*).

A következő táblázat a fent említett jelenségek könnyebb áttekintését szolgálja:

30. táblázat. A jelentések felbontása és összevonása a kétféle fordítási variáns esetében

Jelentések felbontása és összevonása	A példa szsz.a	RMK (első változat)	RMKV (második változat)	A forrásnyelvi szöveghez való viszony		Megjegyzések
				RMK	RMKV	
1. példa [RMK Perirat 2.] és [RMKV Perirat 1.]	[19a.] [19b.]	(Szint) +	(Anal) +	CNy sz. primátusa	FNy sz. primátusa	A célnyelvre a szintetikus szerkesztésmód jellemző.

Jelentések felbontása és összevonása	A példa szs.a	RMK (első változat)	RMKV (második változat)	A forrásnyelvi szöveghez való viszony		Megjegyzések
				RMK	RMKV	
2. példa [RMK Szerződés 8.] és [RMKV Szerződés 1.]	[20a.] [20b.]	(Szint) +	(Anal) +	CNy sz. primátusa	FNy sz. primátusa	A célnyelvre a szintetikus szerkesztésmód jellemző.
3. példa a) és b) [RMK Közjegyzői 2.] és [RMKV Közjegyzői 1.]	[21a.] [21b.] [22a.] [22b.]	a) (Szint) + b) (Szint) +	(Anal) + (Anal) +	CNy sz. primátusa	FNy sz. primátusa	A célnyelvre a szintetikus szerkesztésmód jellemző.
4. példa a) és b) [RMK Banki-ker. jog 1.] és [RMKV Banki-ker. jog 2.]	[23a.] [23b.]	a) Szint + b) Szint +	(Anal) + (Anal) +	CNy sz. primátusa	FNy sz. primátusa	A célnyelvre a szintetikus szerkesztésmód jellemző.

6.2.5. Grammatikai csere: a mondathatárok eltolódása

A mondathatárok eltolódásának vizsgálata során két fordítási jelenséggel szembesültem: a szó szerkezetek mellékmondatokkal való fordításával és a mellékmondatok mondat szint alá való süllyesztésével. Ez a két jelenség előfordul mind a vizsgálati korpusz magyar nyelvű szövegeiben, mind pedig a kontrollfordításokban. Alkalmazásukat hivatottak tükrözni az alábbi részletek. A továbbiakban az eredeti román mondat olvasható két különböző magyar fordításával együtt.

Achizitorul are dreptul de a acorda avans prestatorului, dacă acea solicită, numai contra unei scrisori de returnare a avansului și numai în limita valorică prevăzută de lege. [RK Szerződés 8.]

[24a.]

A Megrendelőnek joga van előleget adni a Szolgáltatónak, ha az igényli ezt, egy, az előleg visszaszolgáltatására vonatkozó levél ellenében, és csupán a törvény által meghatározott mértékben. [RMK Szerződés 8.]

[24b.]

Vállalkozó kérésére (Gr.csere+sülly.+) megrendelőnek jogában áll előleget fizetni a vállalkozónak, de csak egy előleg-visszafizetési levél ellenében és csak a törvény által előírt (Im) értékig. [RMKV Szerződés 1.]

Az első fordítás megőrzi az eredeti mellékmondatos építkezését (l. a [24a.] szöveget), a kontrollfordítás ezzel szemben grammatikai süllyesztéshez folyamodik (l. a [24b.] szöveget), előrevetett bővített főnévi szerkezettel fejezi ki ugyanazt a mondatrészt. Ezáltal a második fordítás rövidebb és tömörebb. Ez a megoldás kommunikatív szempontból sikeresebbé teszi a fordítást.

A továbbiakban egy újabb román szöveg olvasható két különböző magyar fordításával:

Partea contractantă care invocă forța majoră are obligația de a notifica celelalte părți, imediat și în mod complet, producerea acesteia și de a lua orice măsuri care îi stau la dispoziție în vederea limitării consecințelor. [RK Szerződés 8.]

[25a.]

Az a fél, amely a vis maiorra hivatkozik, (Mm) köteles a helyzet előállásáról teljes jelentést tenni, és köteles minden rendelkezésére álló intézkedést megtenni a következmények minimalizálásáért (Gr.csere+sülly.). [RMK Szerződés 8.]

[25b.]

A vis major helyzetre hivatkozó fél (Gr.csere+sülly.) köteles haladéktalanul értesíteni a másik felet az esemény bekövetkezéséről, és a lehetőségekhez mérten minden olyan intézkedést meg kell tennie, amely rendelkezésére áll és amely mérsékeli a következményeket. (Mm+). [RMKV Szerződés 1.]

A fenti román szöveg két fordítása abban különbözik egymástól, hogy míg az első fordításban (l. a [25a.] szöveget) grammatikai süllyesztéssel találkozunk (bővített főnévi szerkezettel fordítja a fordító a félkövérrel szedett eredeti mellékmondatot), addig a kontrollfordításban a fordító megőrzi az eredeti mondatépítési módját (l. a [25b.] szöveget). Formális szempontból ez utóbbi fordítás közelebb áll az eredetihez, de a célnyelvi norma szempontjából bonyolultnak tűnik.

A mondathatárok eltolódását illusztráló példák arra engednek következtetni, hogy a legtöbb esetben hatékony átváltási művelet a grammatikai süllyesztés, hiszen a célnyelvi olvasó érdekeit szolgálja és átláthatóbbá, gördülékenyebbé teszi a keletkezett célnyelvi szöveget.

Íme a mondottak táblázatba foglalva:

31. táblázat. *A mondathatárok eltolódásának előfordulása a kétféle fordítási variáns esetében*

Grammatikai csere (mondathatárok eltolódása)	A példa ssz.a	RMK (első változat)	RMKV (második változat)	A forrásnyelvi szöveghez való viszony		Megjegyzések
				RMK	RMKV	
1. példa [RMK Szerződés 8.] és [RMKV Szerződés 1.]	[24a.] [24b.]	(Mm) +	(Gr. csere+sülly) +	FNy sz. primátusa	CNy. sz. primátusa	
2. példa [RMK Szerződés 8.] és [RMKV Szerződés 1.]	[25a.] [25b.]	(Gr. csere+sülly.) +	(Mm) +	CNy. sz. primátusa	FNy. sz. primátusa	

6.2.6. Átrendezés

Az általam használt értelemben az átrendezés olyan felcserélő művelet, mely révén a fordító a célnyelvi szövegben a forrásnyelvi szöveg néhány gondolatát felcserélt sorrendben adja vissza. Az idézett példához tartozó második fordítás (l. a [26b.] szöveget) esetében a fordító a felcserélő átrendezés művele-

tével él. A fordító a következőképpen fordítja a „fără a crea o imposibilitate de executare, face extrem de costisitoare executarea obligațiilor uneia din părți” [RK Szerződés 8.] román nyelvű mondatot: „...amely valamelyik fél kötelezettségeinek teljesítését rendkívül költségessé teszi, de nem akadályozza meg a megvalósítást” [RMKV Szerződés 1.]. Látható, hogy a *de* ellentétes kötőszó által bevezetett tagadó jelentésű mellékmondat segítségével fejezi ki a román kötőszó + főnévi igenév + bővített főnév szószerkezetet. Az előjelváltás révén (állító kifejezés tagadó kifejezéssel való fordítása) felcseréli a gondolatokat és átrendezi a mondat alkotóelemeit. A példához tartozó első fordítás esetében előjelváltás van, de felcserélő átrendezés nincs (l. a [26b.] szöveget).

[26a.]

Nem fogható fel vis maiorként az a fentiekhez fogható esemény (0), mely nem teszi lehetővé a szerződés kivitelezését (Mm), de nagyon költségessé teszi azt valamely fél részére. [RMK Szerződés 8.]

[26b.]

Nem minősül vis majornak olyan fentiekhez hasonló esemény, amely valamelyik fél kötelezettségeinek teljesítését rendkívül költségessé teszi, de nem akadályozza meg a megvalósítást (Átrendezés+) (mind a forrásnyelvi szöveghez, mind pedig a másik fordításhoz viszonyítva). [RMKV Szerződés 1.]

Következő példám azt illusztrálja, hogy az átrendezés okozhat értelembeli módosulást is, hiszen látható, hogy a kontrollfordítás esetében az eredeti szöveg értelme is megváltozik az átrendezés miatt (l. a [27b.] szöveget). Ez a fordítás a következőképpen értelmezhető: *a vállalkozó elvitathatatlan joga a szerződés felbontásáig teljesített munka ellenértékének követelése*. Az első fordítás (l. a [27a.] szöveget) a *csak* kötőszó alkalmazásával rögzíti a jogosultság korlátait is. Ez a fordítás sikeresen tükrözi a román eredetiben található kifejezést: „are dreptul de a sollicita numai contravaloarea lucrărilor efectuate până în momentul rezilierii prezentului contract” [RK Szerződés 8.].

[27a.]

17.3. A 17.2. alpontban foglaltak esetében a Szolgáltató csak annak a munkának az ellenértékére jogosult, melyet a felbontás időpontjáig elvégzett. [RMK Szerződés 8.]

[27b.]

A 17.2. pontban leírt esetben, vállalkozónak jogában áll követelni a szerződés felmondásának napjáig teljesített rész ellenértékének kifizetését (értelemmódosító fordítás) (átrendezés miatt). [RMKV Szerződés 1.]

Egy további példa az átrendezésre:

[28a.]

A Kolozsvári Bíróság mellett működő Kereskedelmi Nyilvántartó Hivatal mint Cégbíróság Módosítások bejegyzését igazoló tanúsítvány [RMK Banki-ker. jog 7.]

[28b.]

Registruul Comercial, Cluj-Napoca (megőrzi a román eredetit)

Bejegyzési Igazolvány (Szakny.+term.)

Tárgy: módosítások jegyzése (felbontás) [RMKV Banki-ker. jog 1.]

Certificat de înregistrare a actelor constitutive privind modificarea datelor firmei

Ebben a példában azt figyelhetjük meg, hogy a kontrollcélú alkorpuszhoz tartozó fordítás (l. a [28b.] szöveget) elkészítője a célnyelvi szövegben az eredeti román szövegben megtalálható címet két részre tagolja (l. *Bejegyzési Igazolvány – Tárgya: ...*). Az átrendezés kategóriájába sorolható jelenség oka az, hogy a forrásnyelvi cím hosszú, leíró jellegű és nem frappáns, a magyar nyelvre azonban a célratoróbb címadás a jellemzőbb. Emiatt kell a fordítónak a fent látható megoldáshoz folyamodnia, ekképp a szóban forgó irat címe a *Bejegyzési igazolvány* lesz, a cím többi részlete a továbbiakban kerül kifejtésre a *tárgy* címszó után. A vizsgálati korpuszhoz tartozó fordításban ez a jelenség nem figyelhető meg, itt a fordító egyszerűsítve ugyan, de egyetlen szerkezettel fordítja le az eredeti okirat címét (l. a [28a.] szöveget).

Az alábbi példa a mondatok átrendezését illusztrálja.

[29a.]

A MaryConsult Kft. és a SilviaNobis Egyesület intenzív képzést indít a Hargita és Kovászna megyei cégvezetők számára, az Európai Unió által támogatott – Phare 2004, Társadalmi és gazdasági kohézió, Humán erőforrás-fejlesztés – elnevezésű program keretén belül. [RMK Pályázat 2.]

[29b.]

A MaryConsult Kft. és a SilviaNobis Egyesület intenzív tanfolyamot indít a Hargita és Kovászna megyében tevékenykedő vállalkozók számára. (felosztás) A tanfolyam megszervezését az Európai Unió által támogatott – Phare 2004, Társadalmi és gazdasági kohézió, Humán erőforrás fejlesztése elnevezésű program tette lehetővé (felosztás). [RMKV Pályázat 1.]

Jelen példa esetében annak lehetünk tanúi, hogy míg a vizsgálati korpuszhoz tartozó fordítás elkészítője nem él a mondathatárok módosításnak lehetőségével (l. a [29a.] szöveget), a kontrollcélú korpuszhoz tartozó fordítás megszervezője a nagyobb áttekinthetőség érdekében a hosszú forrásnyelvi mondatot felbontja (l. a [29b.] szöveget). (Az eredeti román mondat a következő: *SC MaryConsult SRL în parteneriat cu Asociația SilviaNobis în cadrul programului Phare 2004 – Coeziune Economică și Socială, Dezvoltarea Resurselor Umane – oferă consultanță și organizează un curs intensiv pentru conducătorii de IMM din județele Harghita și Covasna. [RK Pályázat 2.]*.) Ez hasznos és befogadóorientált fordítói mechanizmus, hiszen a célnyelvi olvasó érdekeit szolgálja.

A következő táblázat az előbbieket során mondottak alátámasztására készült:

32. táblázat. Az átrendezés előfordulása a kétféle fordítási variáns esetében

Átrendezés	A példa sorszám	RMK (első változat)	RMKV (második változat)	A forrásnyelvi szöveghez való viszony		Megjegyzések
				RMK	RMKV	
1. példa [RMK Szerződés 8.] és [RMKV Szerződés 1.]	[26a.] [26b.]	(Átr.) –	(Átr.) +	–	–	
2. példa [RMK Szerződés 8.] és [RMKV Szerződés 1.]	[27a.] [27b.]	(Átr.) –	(Átr.) +	FNy.sz. primátusa	CNy. sz. primátusa	RMKV – nem sikeres
3. példa [RMK Banki-ker. jog 7.] és [RMKV Banki-ker. jog 1.]	[28a.] [28b.]	(Átr.) –	(Átr.) +	FNy. sz. primátusa	CNy. sz. primátusa	
4. példa [RMK Pályázat 2.] és [RMKV Pályázat 1.]	[29a.] [29b.]	(Átr.) –	(Átr.) +	FNy. sz. primátusa	CNy. sz. primátusa	

6.2.7. Nyelvhelyességi kérdések

A kontrollfordítások elemzése során a nyelvhelyességi kérdéseket két csoportra osztottam: 1) a fogalmazásbeli hibák, melyek értelemzavart okoznak, és 2) a helyesírási hibák.

- Szerződés: a felek (Im, hiányzik a kettőspont) szerződő hatóság, mint megrendelő és vállalkozó (hiányzó elem, pontatlan) között megkötött okirat, amely mindkét fél akaratának megfelelő megegyezést tartalmaz [30b.]
- **az szerződés** megkötésekor (Ím, hiba) [31b.]
- kiállításának napjától **számított** (Ím) [32b.]
- a törvény által előírt (Ím) értékig. [33b.]

(A fenti példák forrása a következő: [RMKV Szerződés 1.]

A fenti felsorolás első példája az írásjelek nem megfelelő használatát illusztrálja, a második két esetben pedig helyesírási hibát figyelhetünk meg. Ha a helyesírási problémák tekintetében vetjük össze a vizsgálati korpusz fordított magyar szövegeit a kontrollfordítások szövegeivel, azt vesszük észre, hogy mindkét szövegtörzshöz viszonyított előfordulási arányuk is nagyjából egyező.

- Vis major – felek által nem irányítható és (hiány elem) fel nem róható okból bekövetkezett események, amelyek nem voltak előreláthatóak **az szerződés** megkötésekor (Ím, hiba) [34b.]

- Egyben felelős a műveletek és eljárások biztonságáért, de a szerződés időtartama alatt **igénybevelt** személyzet szakmai felkészültségéért is. [35b.]
- Minden írott dokumentumot be kell iktatni **úgy** az átadás, **mint** az átvétel pillanatában **egyaránt**. (páros kötőszó helytelen használata) [36b.]
- Vállalkozónak nem áll jogában a szerződésben vállalt kötelezettségek teljes vagy részleges **átengedésére** megrendelő előzetes és írásos hozzájárulása nélkül. (nincs állítmány). [37b.]

(A fenti példák forrása a következő: [RMKV Szerződés 1.]

Az előbbi példasor első esete azt tükrözi, hogy a fordító nem él a visszautalás eszközeivel, emiatt azonban a keletkező szöveg veszít egyértelműségéből és érthetőségéből is. A zárójelben jelölt helyen szükséges lenne a *nekik* anaforikus alkalmazása vagy a *felek* főnév határozóragos megisméltése. A második kiemelt példában az ellentétes kötőszó használata nem indokolt, világosabb és egyértelműbb lenne a *de* kötőszó helyett a kapcsolatos *és* kötőszó használata. A következő egy nyelvhelyességi hibát tartalmaz: a *mind ... mind* páros kötőszó helyett a fordító az *úgy ... mint* helytelennek minősített változatot használja. Az utolsó példa egy olyan mondat, melynek nincs állítmánya, emiatt nem világos jelentéstartalma, a felhasználó nehézségekbe fog ütközni a felhasználás tekintetében. Ha a vizsgálati korpusz fordított szövegeit hasonlítjuk a kontrollfordítások szövegeihez, arra a következtetésre jutunk, hogy ez utóbbi szövegek esetében sokan gyakoribbak a kötőszók helytelen használatából fakadó hibák, mint a vizsgálati korpusz szövegeiben.

6.2.8. Terminológiai jellegzetességek

Amint az indoklásban már utaltunk rá, a legjelentősebb különbség a vizsgálati korpusz magyar fordított szövegei és a kontrollfordítások szövegei között a terminológiai egységesség területén állapítható meg. A kontrollfordítások és a vizsgálati korpusz fordított magyar szövegeinek összevetése során megállapított terminológiai kérdéseket három szempont alapján csoportosítottuk: 1) a két fordítás között megfigyelhető eltérések; 2) hibás szakterminus használata a kontrollfordításokban; 3) pontosabb szakterminus vagy fogalmazásmód használata a kontrollfordításokban.

Az első szempont alapján négy kategóriát különböztettünk meg: a) a kontrollfordítás megszövegezője lefordítja az intézményneveket, míg a vizsgálati korpusz magyar szövegeinek fordítója megőrzi a hivatalos román nevet; b) a kontrollfordítás elkészítője román nyelvű rövidítést alkalmaz; c) a kontrollfordítás szövegeinek fordítója áttemeli a román terminust, míg a vizsgálati korpusz szövegeinek fordítója megkeresi a legközelebbi magyar megfelelőt; d) a két fordító teljesen eltérő terminust alkalmaz ugyanannak a jogi fogalomnak a megnevezésére.

A második szempont alapján három csoportot különítettünk el: a) következetlen terminushasználat; b) szaknyelvi szempontból nem megfelelő fogalmazás vagy valamely panelem hibás alkalmazása; c) valamely kifejezés vagy szakszó hibás fordítása.

A harmadik szempont figyelembevételével főként a megfelelőbb szakterminus használatára találtunk példákat.

Íme néhány példa az első szempont alapján elkülönített első kategóriára (ti. az intézménynevek lefordítása az RMKV-ban [a]): a *Trezoreria Ineu* megnevezés megmarad a vizsgálati korpusz részét képező magyar fordításban, de a kontrollfordításban már a *Borosjenői Államkincstár* néven szerepel; a vizsgálati korpusz fordított magyar szövegében a *SC Croce del Sud SRL*-ként szereplő cégnév a kontrollfordításban *Croce del Sud Kft.*-ként szerepel. Mindkét esetben a kontrollfordítás létrehozója helytelenül járt el, hiszen e megnevezéseknek, akár csak a tulajdonneveknek, változatlanul kell maradniuk a célnyelvi szövegben is az azonosíthatóság és az egyértelműség érdekében.

A második kategória (ti. román nyelvű rövidítés az RMKV-ban [b]) példája a *str.*, *ap.* és *nr.* rövidítések átemelése a román nyelvű szövegből a kontrollfordítás magyar nyelvű szövegébe.

A harmadik kategória (ti. a román terminus átemelése az RMKV-ba [c]) szemléltetését pedig az alábbi táblázat szolgálja:

33. táblázat. *Román nyelvű terminus átemelése a magyar nyelvű hivatalos űrlapokba*

A román eredetiben olvasható terminus	A vizsgálati korpusz magyar szövegeiben olvasható terminus	A kontrollfordításban használt terminus
actualizare	újraszámítás, frissítés	aktualizálás
conform standardelor UE	EU-szabványnak megfelelő	EU-standardnak megfelelő
finalizare	véglegesítés	finalizálás
finanțare	pénzügyi támogatás	finanszírozás
front de lucru	munkaterület	munkafront
grafic de execuție	kivitelezési terv	kivitelezési grafikon
materiale standard	szabványszerű anyagok	standard minőségű anyagok
validitate	érvényesség	validitás

A táblázatba foglalt kifejezések kapcsán két különböző típus figyelhető meg: az első típus esetében *hibrid kifejezésekkel* találkozunk, vagyis a kifejezés egyik tagját lefordítja, a másik tagját pedig csak alakja tekintetében adaptálja a fordító (pl. *grafic de execuție* – kivitelezési grafikon, *front de lucru* – munkafront). A második kategóriába azon szavakat soroltam, melyek ún. *divatszavak*, és az EU-zsargonnal együtt terjedtek el a magyarországi és a romániai nyelvhasználatban (pl. *finanszírozás*, *validitás*, *standard*). Ezeknek a szavaknak a lefordítása, il-

letve az adaptált átvétele ingadozik a fordító egyéni megoldásainak és fordítói stratégiáinak függvényében. Megfigyelésem az, hogy a csíkszeredai fordítók inkább kedvelik az ún. nemzetközi terminust, mint a kolozsvári fordítóirodák munkatársai.

Az alábbi táblázat a terminológiai eltéréseket illusztrálja (ti. az első szempont által elkülönített negyedik kategória [d]), melyek a kontrollfordítások és a vizsgálati korpusz fordításai között figyelhetők meg.

34. táblázat. *A fordított és nem fordított magyar űrlapok terminológiai eltérései*

A vizsgálati korpusz magyar szövegeiben olvasható terminus	A kontrollfordításban használt terminus
a káresemény megtörtént	a károsodás tényszerű
a kárt nem térítette meg	a jóvátétel nem történt meg
adóhivatal	adóhatóság
hamis tanúzás	hamis tanúvallomás
joga van a kötelezettség teljesítésére	joga van a kötelezettség teljesítését kivívni
joga van elállni a szerződéstől	joga van közölni a szerződés jogi megszűnését
Kereskedelmi Nyilvántartó Hivatal	Cégbírósági Hivatal
kivitelezési munkálatok	szerződéses munkálatok
kivitelezési terv	teljesítési ütemterv
köteles biztosítani (anyagokat)	köteles szolgáltatni (anyagokat)
rosszhiszeműen követte el	a cselekedetet bűnösen követték el
szolgáltató	vállalkozó
törvényesen ki nem járó haszon szerzése	jogtalan haszonszerzés
újra kiadott	újra közzétett

Az előbbi táblázat különbségei szubjektív fordítói választások eredményei. Ennek ellenére megállapítható az a tény, hogy a jogi és hivatalos szakfordítások sok tekintetben nélkülözik az egyértelműséget. A fordítások közötti különbségek nem mindig olyan szubjektív döntések eredményeként jönnek létre, melyek meghozása során a fordító a helyesség szempontját veszi figyelembe. Számos példa van ugyanis arra, hogy a többé-kevésbé normaértékű terminológiai megoldások alkalmazásának tekintetében is van eltérés és ingadozás. Ennek érzékeltetésére a táblázatból kiemelném a következő két példát: a jogi nyelv bevett *jogtalan haszonszerzés* terminus helyett az első fordítás létrehozója a *törvényesen ki nem járó haszon szerzése* terpeszkedő, nem szakszerű kifejezést alkalmazza. Második példaként említeném az *adóhivatal* elfogadott megnevezés helyett alkalmazott *adóhatóság* kifejezést, melyet a második fordító használ. Ez a szó akár a tükörfordítások példájának is tekinthető: *autoritatea financiară – adóhatóság*.

Az előbbieket során tárgyalt három jelenség (ti. az első szempont alapján elkülönített második, harmadik és negyedik kategória) oka az, hogy az egységesítést szolgáló különféle kétnyelvű magyarázattal is rendelkező jogi szakkönyvek és kétnyelvű jogi szakszótárak hiányoznak. A létező ilyen jellegű szakmunkák általános eligazítást adhatnak egy kifejezés jelentésére nézve, de a szótárakban szereplő kifejezések mindig gyanúval kezelendők, és érdemes az autentikus szövegforrásokban utánanézni ezeknek. Gondoljunk itt arra a későbbiekben szereplő példára, hogy a *vina exclusivă* román kifejezést a második fordító *kivételes hibájának* fordítja a *kizárólagos hiba* helyett.

A második szempont alapján elkülönített első csoportot (ti. következtetlenség a terminushasználatban [a]) tükrözi az alábbi példa:

A 19. kikötés (Szakny+term.) kivételével, kivéve azt az esetet, amikor megrendelő hozzájárul a 11.3. pont szerinti meghosszabbításhoz, a szerződés teljesítési késedelme feljogosítja megrendelőt kötbér felszámolására a 16. pontnak megfelelően. [38b.]

A félkövérrel szedett két kifejezés ugyanannak a román nyelvű kifejezésnek (ti. *clauză*) megfeleltetett megnevezések. Ez tulajdonképpen a fordítói következtetlenség példája, hiszen a fordító egyazon dokumentumon belül (sőt egyazon mondaton belül is) váltakoztatja a terminust. Ez nemcsak terminológiai szempontból, hanem a hitelesség szempontjából is pontatlanságot eredményez, veszélyezteti a megértést.

A második szempont (ti. nem megfelelő panelelem-használat [b]) alapján elkülönített második csoportba soroltam a nem szakszerű fogalmazást és a panelemek hibás használatát.

Prezentul contract de prestare de lucrări s-a încheiat astăzi în trei exemplare, câte unul pentru fiecare parte. [RK Szerződés 8.]

Kelt ma:, 3 példányban, minden fél kapott egy-egy példányt. [RMKV Szerződés 1.] [RMK Szerződés 8.] [39a.]

Jelen vállalkozói szerződés három példányban készült (jogi terminus nem alkalmazása) év hó..... napján három példányban. [RMKV Szerződés 1.] [39b.]

A fenti példa azt illusztrálja, hogy a fordítók nem minden esetben alkalmazzák a megfelelő szaknyelvi szót vagy kifejezést. A második fordítás készítője a szerződések megszövegezésénél alkalmazott *kelt* szakszerűbb és hivatalosabb terminus helyett a *készült* köznyelvi szót alkalmazza. Az alábbi részletek egy hasonló jelenséget tartalmaznak:

Dacă după 15 zile de la începerea acestor tratative neoficiale achizitorul și prestatorul nu reușesc să rezolve în mod amiabil o divergență contractuală, fiecare poate solicita ca disputa să se soluționeze de către instanțele judecătorești din România. [RK Szerződés 8.]

Abban az esetben, ha a tárgyalások megkezdésétől számított 15 napon belül nem sikerül megoldani a nézeteltéréseket, bármely fél folyamodhat a romániai bíróságokhoz jogorvoslatért. [RMK Szerződés 8.]. [40a.]

Ha 15 napon belül felek nem tudják békés úton rendezni a szerződéssel kapcsolatos jogvitájukat, felek kérhetik a romániai illetékes bíróság által történő megoldást. [RMKV Szerződés 1.]. [40b.]

Ebben a példában a félkövérrel szedett részlet azt mutatja, hogy a második fordítás elkészítője kevésbé birtokolja a szaknyelvi kifejezőmódot, mint az első fordítás megszövegezője.

Az alábbi szöveg azt példázza, hogy sok esetben a hivatalos fordító nemcsak a szaknyelvi jelleggel bíró panelelemeket nem ismeri, hanem a kollokációkat sem helyesen használja. Látható, hogy a második fordítás létrehozója a *megkötött okirat* kifejezést alkalmazza, holott a *megkötött* befejezett melléknévi igenév jogi nyelvi kifejezésként a *szerződés* vagy a *megállapodás* főnévvel társítható. Az *okirat* főnévvel a *szerkesztett, készített, létrehozott, írott* igék társíthatók.

Contract – actul juridic care reprezintă acordul de voință al celor două părți încheiat între o autoritate contractantă, în calitate de achizitor, și un prestator de lucrări, în calitate de prestator [RK Szerződés 8.];

Szerződés – jogi aktus, mely a felek közös akaratát rögzíti, és mely a Megrendelő és a Szolgáltató között kelt (Mm) [RMK Szerződés 8.]. [41a.]

Szerződés – a felek: szerződő hatóság, mint megrendelő és vállalkozó között megkötött okirat (Szakny+term.), amely mindkét fél akaratának megfelelő megegyezést tartalmaz; [RMKV Szerződés 1.] [27. [41b.]]

Az előbbi példával rokon jelenséget tartalmaz az alábbi bekezdés második fordítása. Szaknyelvi szókapcsolatként a *nyilatkozatot tesz, nyilatkozattétel* kifejezések elfogadottak. Ezzel szemben a második szöveg elkészítője a *nyilatkozatot állít ki* szókapcsolattal él, amely nem felel meg a szövegtípus által meghatározott követelményeknek.

Prezenta declarație s-a făcut spre a-i servi la ORC de pe lângă Judecătoria Cluj. [RK Szerződés 8.]

Jelen nyilatkozat a Kolozs megyei Törvényszék mellett működő Országos Kereskedelmi Nyilvántartó Hivatal részére készül. [RMKV Szerződés 8.] [42a.]

Jelen nyilatkozatot a Kolozsvári Bíróság melletti Cégbíróági Hivatalnál történő felhasználás céljából állítottuk ki. [RMKV Szerződés 1.] [42b.]

A második szempont harmadik csoportjába (ti. valamely terminus hibás használata [c]) azokat az eseteket soroltam, amikor a kontrollfordítás készítője hibásan fordítja a román eredetiben szereplő szót vagy kifejezést. A következő táblázat ezeket a példákat tartalmazza:

35. táblázat. Szakterminusok hibás használata a kontrollfordítások szövegeiben

A román eredeti terminus	A vizsgálati korpusz magyar szövegeiben olvasható terminus	A kontrollfordításban használt terminus	A szövegkörnyezet, melyben előfordul
a dobândi drepturile	jogokat érvényesíttetni	kivívni	a hitelezőnek jogában áll a kötelezettség pontos teljesítését kivívni (nem annyira szakszerű)
act adițional	kiegészítő okirat, módosító okirat	melléklet	mellékletet írnak alá (nem helyes)
exclusiv	kizárólag	kivételesen	abban az esetben, ha vállalkozó kivételesen /kizárólag neki felróható/ neki felróható
facilitate	eszközök	kedvezmény	megrendelő köteles vállalkozó rendelkezésére bocsátani minden kedvezményt (nincs ilyen a forrásnyelvi szövegben)
să controleze	felügyelni	felülvizyázni	vállalkozó köteles felülvizyázni a munkálatokat
vor stabili de comun acord	közösen állapítják meg	kölcsönösen meg fogják állapítani	abban az esetben, ha vállalkozó késedelembe esik és/vagy többletköltségeket könyvel el, ami kizárólag a megrendelőnek köszönhető, felek kölcsönösen meg fogják állapítani

A táblázat első sorában szereplő *să controleze* igének a második fordítása hibás, hiszen a *felülvizyázni* igen nem létező ige (ti. a *felvizyázni*, *felügyelni* vagy *felülvizyálni* igék közül kellett volna a kontextus függvényében választania a fordítónak). Ebből a táblázatból még a román *act adițional* fordítását emelném ki, melynek magyar megfelelőjeként a második fordítás megszövegezője – helytelenül – a *melléklet* szót alkalmazza. Ennek a román szakkifejezésnek elfogadott magyar nyelvű fordítása a *kiegészítő okirat* vagy *módosító okirat*. Ezeknek a hibáknak a magyarázata egyrészt a szakismeretek, másrészt pedig a nyelvi ismeretek hiányossága.

A harmadik szempont alapján (ti. sikeresebb terminushasználat a kontrollfordításokban) a kontrollfordítások szövegeiben több olyan esetet figyeltem meg, amikor ezeknek a fordításoknak a létrehozói találják meg a célnyelvi normának inkább megfelelő szakszót vagy kifejezést, viszonyítva a vizsgálati korpusz fordított szövegeinek létrehozóihoz. A következő táblázat egymás mellé

állítja az első fordításban szereplő kevésbé megfelelő kifejezést a második fordításban (ti. a kontrollfordításban) szereplő pontosabb kifejezéssel.

36. táblázat. *Sikeresebb fordítói megoldások a kontrollfordításokban*

A román eredeti terminus	A vizsgálati korpusz magyar szövegeiben olvasható terminus	A kontrollfordításban használt terminus
caiet de sarcini	munkafizet	műszaki leírás
caracter enunțiativ	imperatív jellegű	tájékoztató jellegű
clauză	pont(ja)	kitétel
comunicările dintre părți	felek közötti kapcsolattartás	felek közötti értesítések
documentația de atribuire	pályázati iratcsomó	odaítélési dokumentáció
fapte ilicite	törvénytelen cselekedet	bűnösen elkövetett cselekedet
în conformitate cu obligațiile asumate	jelen szerződés tiszteletben tartásával fog történni	kötelezettségeknek megfelelően
primire de foloase necuvenite	törvényesen ki nem járó vagyonszerzés	jogtalan haszonszerzés
să plătească prestatorului prețul convenit	kivitelezési díj	vállalkozói díj

6.3. Részkövetkeztetések

Következtetésként elmondható, hogy a kontrollfordítások szövegeiben kevesebb explicitációval találkozunk, mint a vizsgálati korpusz magyar szövegeiben, implicitációt pedig egyáltalán nem figyelhetünk meg. E jelenségcsoport pedig kisebb fokú előfordulási számmal bír a kontrollfordításokban, mint a vizsgálati korpusz szövegeiben.

A második jelenségcsoport (ti. *kihagyás és betoldás*) fordítási jelenségei egyáltalán nem figyelhetők meg a kontrollfordításokban.

A kontrollfordítások elemzése során láthatóvá vált, hogy az egyszerűsítés és bővítés jelenségcsoportból csupán a pontatlan fordítás, a túlfordítás, a bonyolult szerkesztésmód és a tömörítés esetei figyelhetők meg. Nem lelhetők fel az átszervező egyszerűsítés és a jogi terminus egyszerűsítésének esetei. Ennek a megfigyelésnek az alapján elmondható, hogy a kontrollfordítások szerzői sokkal inkább a forrásnyelvi szövegek szerkesztési módját követik, figyelmen kívül hagyván, hogy az egyszerűsítő átszervezés sok esetben a célnyelvi olvasó érdekeit szolgálná.

A jelentések felbontása és összevonása körébe tartozó jelenségek közül a kontrollfordítások szövegeiben egyáltalán nem lelhető fel az összetett szavak alkalmazása szintagmák fordításaként, és elmondható az is, hogy dominál e szövegekben az analitikus jelleg. Ez is a szöveghű fordítás princípiumának alkalmazását tükrözi.

A mondathatárok eltolódásának mindkét jelenségét megtaláljuk a kontrollfordítások szövegeiben is. A gyakoriság szempontjából e jelenség ugyanolyan gyakorisággal fordul elő, mint a vizsgálati korpusz szövegeiben.

A kontrollfordítások szövegeiben az átrendezésként tárgyalt fordítási művelet az előjelváltással együtt járó antonim fordítással párosul.

A terminológiai kérdések szempontjából következtetésként elmondható, hogy a fordítók számára kétségkívül szükséges mind a forrás-, mind a célnyelvi kultúra jogi sajátosságainak tanulmányozása. Azonban ha olyan fogalomról van szó, amely csak abban a kultúrában létezik, és ha nincs bevett megoldás, egyszerű, tömör, mégis értelmező jellegű megoldáshoz kell folyamodnia – nem érdemes kitalálni egy új szót. Bár a román jogrendszer nem annyira speciális, hogy bővelkedne ilyenekben, de ha valakinek a például a Registrul Comerțului kifejezéssel kell megbirkóznia, kétségkívül érdemesebb megnéznie, hogy mivel is foglalkozik ez pontosan, illetve hogy milyen helyet foglal el ez az intézmény a célnyelvi kultúra jogrendjében, és a Kereskedelmi Nyilvántartó jellegű kísérletek helyett megmaradni a Cégbíróságnál.

ÖSSZEGZÉS, KÖVETKEZTETÉSEK

7.1. Gondolatok a hivatalos fordításról és a hivatalos fordítóról

„Amit csinálunk, az csak átültetés, jó esetben funkcionális megfeleltetés, úgyhogy itt el kell felejteni a szépérzékét és a kreativitást” – hangzik el gyakran hivatalos fordítók szájából. A hiteles fordítás tehát valamiféle lélekölő, gépies munka, amely nem arra való, hogy bárki örömét lelje benne. A cél az, hogy az iratok rendeltetésére és a pontos szakszóhasználatra összpontosítsanak, miközben a nyelvet csupán eszköznek tekintik.

Sokan a hivatalos fordítás folyamatát – minden elméleti kerettől függetlenül – úgy képzelik el, mint lineáris és objektumorientált műveletláncot, mely során a fordító mint hivatalos nyelvi közvetítő az egyik nyelv által („világosan”) kifejtett jelentést átülteti a másik nyelvre a szótár és a nyelvtani szabályok helyes használatával. Azonban ez nem ilyen egyszerű, ugyanis a fordítási folyamatban általában – és a hivatalos fordításokban még inkább – egy sor extralingvisztikai elem is szerepet játszik. Az emberi intelligencia tartalmaz egy sor információfeldolgozó mechanizmust, amelyek segítségével a fordító a fordítási folyamat során egy sor területspecifikus műveletet hajt végre: dekódol és kódol úgy, hogy közben újrafogalmaz, és bizonyos értelemben alkot is. Ezek a műveletek interaktív módon működnek a fordítás folyamán. A fordítói tevékenység magja szintaktikai, szemantikai, pragmatikai műveleteket végezni, melyek során a forrásnyelvi szöveget célnyelvi környezetbe ültetik át, a szóban forgó szövegek esetében a kommunikatív és funkcionális ekvivalenciát tűzve ki célul. Az általános értelemben vett fordítás a kultúrák közötti tevékenységként is felfogható, és ennek analógiájára elmondható, hogy a hivatalos fordítás jogrendek közötti tevékenységként tételeződik, melyben a fordító nem más, mint „jogi idegenvezető”. A hivatalos fordítói tevékenység egy sor többletképességet feltételez, melyek révén a fordító felismeri a forrásnyelvi szövegben található fordítási problémákat, és képes lesz áthidalni azokat. Így akár azt is mondhatjuk, hogy ez a fordítástípus is egy kreativitást igénylő tevékenység. Ez azonban egy dinamikus fogalom, mert a fordítások nem eredeti művek, hanem meglevő szövegek újraképzései egy másik nyelven.

A szociokulturális dimenzióban a hivatalos fordításokat úgy lehet leírni, mint több változó összekapcsolódásának egységét. Ez messze túllépi a forrás-

nyelvi szöveget, a nyelvek közötti rendszerbeli különbségeket és textuális hagyományokat, vagy akár a fordító kognitív képességeit. A fordítók mindig más stratégiát alkalmaznak, és ezért különböző termékek jönnek létre. A szociokulturális megkööttségek két véglet között mozognak: az általános szabályok és az *ad hoc* megoldások. Ez utóbbit mindig az egyéni nyelvérzék sugallja. A fordító hivatásos szövegalkotó, aki szellemi terméket hoz létre, vagyis a külső elvárásokon kívül saját ízlése és ismeretei szintén befolyásolják munkáját. Ha valaki a kötőszók, a funkcionális melléknévi igenevek vagy a névutók egyikét szereti jobban a másikonál, azzal óhatatlanul is önnön nyelvhasználatának enged teret (Horváth 2002. 37.). Az idegen vagy a magyar szó használata, nem is szólva az alakváltozatokról, ugyancsak a saját nyelvi preferenciának engedelmessé válik. Ez megnyilvánul a mondatok szintjén is (a mondathatárok önkényes megváltoztatása, az alárendelések ellensúlyozása mellérendelésekkel), akárcsak a szöveg egészében (lényegtelen szavak cseréje szinonimára stb.), az értelmi kiemelésekben és a szövegekben. A hivatalos fordítás inkább tartalomközpontú, mint hatásközpontú, ennek ellenére a fordító egyfajta társszerzőnek minősül. A fordítás minden esetben két nyelvet és két kulturális hagyományt feltételez – két szabályrendszert minden szinten. Nincsen ez másként a hivatalos fordítások esetében sem, itt azonban nem általános értelemben vett kulturális hagyományról van szó, hanem egy szűkebb terület (esetünkben a jogrend és a törvénykezés, igazságszolgáltatás, közigazgatás) hagyományáról. Értékét két fő tényező határozza meg: 1) egy űrt tölt be a célnyelvben; 2) megteremt egy másik jogrendi dimenzióban létező szöveget a befogadók számára, ezáltal kielégítve egy szükségletet.

7.2. A kutatás tárgya és a kidolgozott témakörök

A három részből, bevezetésből és összegzésből álló munkában a fordítást *mint végterméket és mint folyamatot* elemeztük általános elméleti keretbe helyezve és konkrét adatbázisok segítségével.

A létrehozott adatbázisok e kettős megközelítésből való vizsgálatának elméleti keretét hivatott biztosítani a dolgozat első részének második fejezete. Ebben a fejezetben ugyanis éppen annak a szakirodalmi fejtegetése olvasható, hogy a fordítás kezelhető szöveggként, ugyanakkor folyamatként is. Azok a kutatók, akik az előbbi elképzelés mellett foglalnak állást, úgy vélekednek, hogy a fordítás tulajdonképpen minden esetben egy történelmi-földrajzi és kulturális szükségletek által konstituált produktum, vagyis egy kész szöveg, melynek önmagában kell a kutatás tárgyát képeznie. Ezzel szemben a második nézőpont képviselői úgy gondolják, hogy a fordítás egy átmeneti metakommunikációs aktus, melynek lényege, hogy az elsődleges szöveget másodlagos produktummá alakítsa át. Bár a kutatók e csoportja a folyamat primátusát vallja a szöveg fölött,

meghatározásainak mégis minden esetben szerves részét képezi a fordításnak mint szövegnek a fogalma. Ez nem véletlen, hiszen a szöveg maga a fordítási folyamat *célterméke*.

Összegzésként elmondható, hogy a különbség a két meghatározástípus között csupán a hangsúlyban rejlik: van aki számára a végtermék bír hangsúlyosabb szereppel, van aki számára az a folyamat, amely során létrejön a végtermék. A két meghatározástípus – véleményem szerint – sokkal több pontban érintkezik egymással, mint amennyiben eltér egymástól. Éppen ezért gondoltam úgy, hogy e kettősség hasznos lehet az adatbázisaimhoz tartozó fordítások elemzése során.

A két megközelítés ötvözése lehetővé tette, hogy a fordított szövegeket ne csupán szöveggént, hanem a fordítási folyamat során meghozott fordítói döntések eredményeként is tudjam vizsgálni. Ez utóbbit azért tartottam fontosnak, mert gyakorló fordítóként naponta kerülök döntéshelyzetbe, és kell kizárnom bizonyos lehetőségeket más lehetőségek javára. Ismeretes a tény, hogy a létrejövő szöveg magán hordja a *kauzalitás jegyeit*, vagyis minden egyes elvégzett fordítási művelet mögött jól meghatározott ok áll, és maga a megszületett megoldás pontosan meghatározott célt szolgál (l. Chesterman 2005). Az első megközelítésből (mely a fordítást mint szöveget határozza meg) kiindulva végzett vizsgálatot azért tartottam fontosnak, mert így kimutathatóvá váltak a fordított hivatalos szövegekben megfigyelhető sajátos átváltási műveletek. E jelenségek leírása és példázása révén azt kívántuk érzékeltetni, hogy a hivatalos fordítók által alkalmazott átváltási műveletek túlfeszítik a már létező elméleti kereteket (l. a III. rész 2. fejezetének 2.2. alfejezetét). Teszik ezt amiatt, hogy már az eredeti szövegek is egy olyan valóság szeletre utalnak, melynek nyelvi leképzése a keletkezés nyelvén is problematikus, és egy szakma kizárólagos privilégiuma. Fő probléma, hogy az eredeti szövegek gyakran két- vagy többértelműek.

Éppen ezért mondható, hogy a jogi szakfordítás egy interdiszciplináris munka, melynek ötvöznie kell a nyelvészetet a jogtudománnyal, mely során a fordító *nem átülteti* a jogi szövegeket a célnyelvi jogrendszerbe, hanem *megteremtí* a szöveget egy másik nyelven. Az a fordítás, melyben a fordító a célnyelvi jogrendszer szakterminusait használja, de nem végzi el a szükséges magyarázó-értelmező műveleteket, és az átvételek megtételekor egyáltalán nem mérlegel, nem biztos, hogy az illető jogrendszerrel egyező eredményt hoz létre, ez pedig a befogadóknak zavart kelthet, mert ők saját jogrendszerük szerint közelítenek a fordítás fele, az pedig lehet, hogy nem épül bele ebbe a rendszerbe (l. a II. rész 1. és 2. fejezetei).

Ez azonban ellenkezik a jogi fordítás fő funkciójával, mely az, hogy betöltse a megfelelő szerepet a befogadó nyelvben, vagyis hogy megfeleljen a cél-nak. A jogi fordítások forrásnyelvi szövegei normatív funkcióval bírnak, míg a célnyelvi szövegek főként informálnak, de ez nem mindig elégséges, ugyanis okiratként lényeges lenne a kommunikatív ekvivalencia feltételeinek való meg-

felelés is. Már az elméleti felvezetés során (l. az I. rész 4. fejezetét) előrevetítettem, hogy az általam tárgyalandó fordítások tekintetében a legelfogadottabb ekvivalenciátípus a kommunikatív ekvivalencia, hiszen éppen ennek elérése fogja biztosítani az elkészülő szövegek okiratjellegét. A hivatalos fordítás során megvalósított ekvivalencia nem mindig jelenti az ugyanazon valóságélemekre való teljes és hiánytalan célnyelvi vonatkozást. Nem mondhatjuk, hogy a célnyelv és a forrásnyelv ugyanazt a valóságot fejezi ki. Sokkal elfogadhatóbb azt gondolni, hogy a forrásnyelvi és a célnyelvi szöveg nagyjából ugyanarra a valóságszeletre utal, de a két nyelv sajátosságainak megfelelően fogalmazza meg azt, tiszteletben tartva a szövegtípus által diktált feltételeket is. Formális oldalról tehát a hivatalos fordítások esetében a kommunikatív egyenértékűség abban a törekvésben fejeződhet ki, hogy az eredeti és a fordított szöveg egységei struktúrájukban és elemeikben maximálisan párhuzamosak legyenek. Az ettől a párhuzamosságtól való eltérés úgy tekinthető, mint kényszerűség, melynek oka az, hogy a formális hasonlóság összeegyeztethetetlen a kommunikatív egyenértékűséghez nélkülözhetetlen tartalmi azonosság biztosításával. A kommunikatív ekvivalencia magával von egy bizonyos fokú helyettesíthetőséget, hiszen mindkét okiratnak hiteles dokumentumként kell elfoglalnia helyét a kommunikáció aktusában. Ez feltételezi tartalmuk nagyfokú azonosságát. Ha a forrásnyelvi szöveg és a célnyelvi szöveg tartalmi szempontból nem megegyezők egymással, a kommunikáció nem jön létre, mert létrejöttének minimális feltétele hiányzik (l. a II. rész 3. fejezetét). A tartalmi azonosságot azonban még a hivatalos szövegek fordítása során sem szabad összetéveszteni a szó szerinti azonossággal, hiszen a forrásnyelvi szöveg ilyen jellegű visszaadására tett kísérletek minden esetben – függetlenül a szövegtípustól – sikertelenségre vannak ítélve (l. az I. rész 3. fejezetét). Extratextuális és extralingvisztikai elmozdulásra lesz szükség, amely nemcsak a szükséges távolságot biztosítja a fordító számára, mielőtt végző döntését meghozná, hanem egy szélesebb perspektívát is nyújt az átváltási műveletek kiválasztása során. Ilyen extratextuális és extralingvisztikai elmozdulás a jogrendi összevetés elvégzése (l. a II. rész 2. fejezetének 2.2. alfejezetét). További segítségül szolgálhat a nyelvi rendszerek összevetése is, mely különböző alternatívákat teremt a fordítói mechanizmusok kelléktárában. Ezek az alternatívák átváltási műveletek formájában léteznek a fordítói memóriában, bármikor kiválaszthatók, és ugyanolyan gyakorisággal elutasíthatók. Tehát a különböző megoldások csak mint egy-egy választható alternatíva részei, és nem mint általános értelmű szabályok határozhatók meg. Ez a tény nyer bizonyítást a dolgozat III. részének 2. fejezetében, melyben egy párhuzamos korpusz segítségével mutatom be a hivatalos fordítások megalkotása során alkalmazott átváltási műveleteket, melyeket én a jelen dolgozatban fordítási jelenségek név alatt tárgyalok (ez ugyanis egy általánosabb megnevezés, és jobban fedi a terminológiai kérdések körébe sorolt jelenségek tekintetében mondottakat is).

A párhuzamos korpusz különböző dokumentumtípusok eredeti és fordított szövegeit tartalmazza: 1) szerződések; 2) periratok; 3) közjegyzői okiratok; 4) banki és kereskedelmi jogból eredeztethető dokumentumok; 5) pályázati anyaghoz tartozó iratok. Ezeket a dokumentumtípusokat figyelembe véve a fordítónak elsődlegesen arra kell törekednie, hogy megteremtse a helyzeti ekvivalenciát, hogy a célnyelvi szövegek tiszták, érthetők és a kontextusnak megfelelőek legyenek. A fordítónak ismernie kell mind a forrásnyelv, mind pedig a célnyelv jogi rendszerének fordulatait, hiszen a legfontosabb tényező a befogadók szükségleteinek kielégítése: a fordítónak a fordítás elkészítése során olyan célnyelvi formákat kell használnia, amelyeket a befogadók megértenek, természetesnek, ugyanakkor szakszerűnek és hivatalosnak tartanak, illetve el is fogadnak. Sok esetben azonban – amint ezt láthattuk a szövegek elemzése során (l. a III. rész 2. fejezetének 2.5. alfejezetében tárgyalta) – a fordítónak nem sikerül kiválasztania a dokumentumtípusnak leginkább megfelelő átváltási műveletet, sokszor a túlfordítás vagy az alulfordítás, a túlzott hangsúlyozás, illetve a referencia elrejtésének csapdájába esik, de az is megtörténik, hogy nem megfelelően működteti az explicitációs mechanizmusokat, illetve a nyelvi rendszerek különbözőségeiből fakadó eltéréseket sem tudja kielégítően áthidalni.

A fordítási folyamat vizsgálata, valamint a fordított szövegek eredeti szövegekkel való összevetése során (l. III. rész 3. fejezetét) tett megfigyelések alapján megkülönböztetünk *nyelvészeti normákat* és *operacionális normákat*. A nyelvészeti normákat a továbbiakban textuális normáknak tekintem, és arra vonatkozatom, hogy a fordító milyen általános és szövegtípusra fókuszáló nyelvi elemek és eszközök segítségével fogalmazza meg a célnyelvi szöveget. Az operacionális normákat modellként írom le, mely alapján az ebbe a fordítástípusba tartozó szövegek a célnyelvi jogrend által szükségessé tett módosítások szabályrendszerének, valamint az általános célnyelvi normáknak az együttes figyelembevételével jönnek létre. A normák határozzák meg a fordítások ekvivalenciahányadosát. A forrásnyelvi normákhoz való ragaszkodás a fordítás adekvátságát, míg a célnyelvi normákhoz való ragaszkodás a fordítás elfogadhatóságát határozza meg. A textuális fordítási normák által előírt átváltási műveleteket már magán a fordított szövegen is tudjuk tanulmányozni, míg az operacionális normák miatt szükségszerű mechanizmusokat csak interdiszciplináris kutatások révén, és kizárólag extratextuális ismeretek segítségével elemezhetjük. A textuális nyelvészeti normák tekintetében elmondható, hogy léteznek *alapnormák* (ezek tulajdonképpen elsődleges normák, melyek kötelezőek minden esetben: pl. a nyelvek közötti átváltás, mert nélküle el sem kezdődhet a fordítás folyamata); *ajánlott normák* (ezek tulajdonképpen másodlagos normák, melyek kívánatos tendenciák formájában nyilvánulnak meg egyes fordított szövegekben); és *tolerált normák* (ezek olyan fordítói viselkedést jelentenek, amelyek során a fordító megengedett, de nem elfogadott megoldásokat alkalmaz). Az operacionális

normák modellje két lépésből áll: a *jogrendi összehasonlítás* és a *terminológiai egységesítés* a célnyelvi jogrendben létező szakzsargon segítségével.

A textuális-nyelvészeti normák megszegése kapcsán megfigyelhető, hogy az a legnagyobb tévedés, ha a hivatalos nyelvi regiszterben íródott forrásnyelvi szövegeket a célnyelven köznapinak számító stílusban fordítják. A regisztereknek ez az elcsúszása szinte elkerülhetetlenül bekövetkezik, ha a fordító nem fogja fel, hogy tulajdonképpen mi az üzenet eredeti célja, ha ugyanis bármilyen apró kétségünk van egy adott szöveg jelentése felől, csaknem ösztönösen úgy reagálunk, hogy annak nyelvi szintjét megváltoztatjuk, egyszerűsítjük a közérthetőségre való törekvésünkben.

A hivatalos fordítások esetében elmondható, hogy a formai egyezések lehetőségei jóval nagyobbak, mint azt az emberek többsége elképzei.

A textuális, formai és szövegen kívüli tényezőkön kívül számolnunk kell a funkcionális vagy más néven dinamikus dimenzióval is, mely sok tekintetben rokonságba hozható a szöveg hatásával. Ez az a terület, ahol a befogadó szerepe döntővé válik, hiszen a fordítást csak akkor lehet adekvátnak tartani, ha a befogadó megérti a számára megfejtett forrásnyelvi üzenet kódját, és képes azt úgy hasznosítani, ahogyan az eredeti szöveg befogadói tették (l. az I. rész 4. fejezetét, illetve a II. rész 3. fejezetének 3.5. alfejezetét).

A kommunikatív szempontú ekvivalenciára való törekvés elmozdulást jelent az fordítási ekvivalencia irányából a fordítási adekvátság irányába. Tény azonban, hogy még a leginkább adekvátságra törekvő fordítás esetében is átváltási műveletek szükségesek. Így az átváltás tulajdonképpen igazi fordítási univerzáléként határozható meg. Az átváltási műveletek minden egyes fordítási típusban jelen vannak (l. a III. rész 2. fejezetének alfejezeteit).

A fordításokat illetően nem lehetséges egy minden esetben alkalmazható, előíró, objektív elméletet kidolgozni. Nem a legszerencsésebb a fordításra úgy tekinteni, mint egy egyszerű dekódoló-újrakódoló műveletsorra, hiszen, amint láthattuk, egy ennél sokkal komplexebb műveletsorról van szó.

A dolgozatom III. részének 1–3. fejezeteiben tárgyalt fordítási jelenségek előfordulását vizsgáltam meg további két alkorpusz esetében. Az egyik alkorpusz szintén egy párhuzamos korpuszból és egy újabb egynyelvű kontrollkorpuszból áll, melyek hivatalos űrlapokat tartalmaznak. A vizsgálatok során tett megfigyeléseim szoros kapcsolatot mutatnak a kontaktológia bizonyos kutatási területeivel, így a kutatás ezen részét nem tartom pusztán fordítástudományi szempontból lezárhatóknak, úgy gondolom, e területen további kutatásokra lenne szükség a kontaktológia és az interferenciakutatás módszereinek bevonásával (l. a III. rész 4–5. fejezetét). A másik alkorpusz tulajdonképpen a vizsgálati korpuszhoz tartozó néhány román szöveg kontrollcélú fordítását tartalmazza, melyek a vizsgálati korpusz fordított magyar szövegeinek variánsaként épülnek be a jelen kutatásba. Ezeket a fordításokat hasonlítottuk össze a vizsgálati korpusz fordított magyar szövegeivel, és közben folyamatosan viszonyítottuk a for-

rásnyelvi szöveghez is. A vizsgálat során látottak arra engedtek következtetni, hogy a hivatalos regiszterhez tartozó, egyetemesen értelmezhető és szabályozott szöveg fordításának stratégiája nem sokban különbözik annak függvényében, hogy mely régióban keletkezett a szóban forgó célnyelvi szöveg, tágabb kontextusának átvilágítását nem korlátozza valamely közösség sajátos és nyelvében is tükröződő társadalmi-gazdasági-kulturális vonatkozási rendszere. Különbségek figyelhetők meg azonban a terminológiahasználat és néhány szövegtípusfüggő megszövegezési aspektus tekintetében (l. a III. rész 6. fejezetét).

7.3. A kutatás eredményei és az eredmények alkalmazhatósága

A dolgozat célkitűzéseit a bevezetőben 12 pontba foglaltam össze. A dolgozat elméleti és kutatási részeinek elkészítése után ebben a részben e pontok mentén kívánok haladni annak érdekében, hogy összefoglaljam az eredményeket, és rámutassak azok alkalmazási lehetőségeire is.

1.) Célkitűzésünk volt felvezetni, hogy a jogi szaknyelvi fordítások és hiteles fordítások milyen helyet foglalnak el a szakirodalom által meghatározott fordítástípusok között, illetve a fordítástudomány kutatási témái között. Az elméleti vizsgálódás arra engedett következtetni, hogy a jogi és hivatalos nyelvi regiszterbe tartozó szövegek fordítása mint cselekvés a szakfordítói tevékenységek közé, és mint végtermék a szakfordítások közé sorolható. Észrevehető, hogy a szakfordítót főként a szöveg érdekli, nem taglalja, hogy mi történik a fordítási folyamat során. Számára ez a szakmai kommunikáció egyik formája, amelynek megvannak a gyakorlatból elvonatkoztatott szabályai, melyeket ő a fordítási folyamat során több-kevesebb sikerrel alkalmaz. Nem elhanyagolható, hogy e szövegek létrehozóit megfizetik munkájukért, így a fordítási folyamatot, melyet az adatbázis szövegeinek elemzése során próbáltam nyomon követni, ez a tényező is befolyásolja. Észrevehető, hogy nem belső, hanem külső motiváció határozza meg a hivatalos fordítók munkájának minőségét és a létrehozott szövegek jellegét. További befolyásoló tényezőként működik még a fordítások keletkezési folyamata során a megrendelő elvárásai és a rendelkezésre álló idő.

2.) Célunk volt továbbá meghatározni, hogy miben és milyen okokból különböznek az ehhez a típushoz tartozó fordítások a többi fordítástípustól. Megállapítottuk, hogy az ehhez a típushoz tartozó fordítások azért különböznek a többi fordítástípustól, mert sajátos jellegük van, amelyet én az elemzések során okiratjellegnek nevezek. Az okiratjelleg következtében e szövegeknek a formális ekvivalencia feltételeit is tiszteletben kell tartaniuk. A másság egy további okaként az tételezhető, hogy a fordítónak az a felelősségteljes feladat jut, hogy

a leglehetősebb helyzetben is megoldást találjon, és a funkcionalitás elvét nemcsak a jelentés, hanem a stílus és forma szempontjából is kövesse.

3.) A dolgozat egyik fő célkitűzése az volt, hogy megállapítsa, ezek a fordítások milyen jellegzetességeket mutatnak megszövegezési, funkcionális, kommunikatív és terminológiai szempontból. Hagyományos értelemben a fordítás az üzenet jelentésének egyik nyelvről a másikra történő átültetése. A hivatalos fordítások számára ez a meghatározás azonban túl leegyszerűsítő. Általában kettős célt kell szolgálniuk: meg kell felelniük a megrendelőnek (nem szakértő), és meg kell felelniük a felhasználónak (szakember), és sokszor a kettő közötti kommunikációt is befolyásolniuk kell. Ennek érdekében a fordító sokszor egyszerűsítéshez folyamodik, hogy a megrendelőnek is megfeleljen. Ennek ellenére a fordító legtöbb esetben mégis törekszik a szakszerűségekre és arra, hogy stiláris szempontból egységes maradjon a szöveg, hogy az illető szakszerv számára elfogadható legyen. A hivatalos fordításoknak két típusú funkcióját különböztetjük meg: *performatív* funkció (*általán konstituálódik egy jogviszony, pl. tulajdonjog*) és *referenciális* funkció (*informál*). Ez utóbbi a gyakrabban betöltött szerep, hiszen általában az eredeti irat bír jogerővel, a fordítás csak informál (sok esetben erre a záradékban olvasható utalás: pl. „În cazul litigiilor se va lua în considerare versiunea originală redactată în limba română.” – „Jogvita esetén az eredeti román nyelvű példány a mérvadó.”). A referenciális funkció szempontjából fontos az irat azonosítása, mely azt jelenti, hogy az okirat fordításának tartalmaznia kell az eredeti iratot kiadó szerv nevét, a dokumentum megnevezését, az iktatószámot, a törvényekre való hivatkozást, mely alapján kibocsátották az illető iratot, a kibocsátó személy nevét és adatait, a kibocsátó személy funkcióját, a kibocsátás helyét és időpontját. Az iratnak, mivel informáló szerepe van, tartalmaznia kell a leírt eseményre, viszonyokra vonatkozó információkat, ezek bejegyzési időpontját, esetenként a tanúk vallomását és adatait. A dokumentum, és így a fordítás típusa is függ az esemény vagy az iratba foglalt viszonyok típusától. Egy *társasági szerződés* például nem tartalmaz történéseket, csak állapotok, döntések leírását, ezért a fordítás inkább leíró jelleggel bír, ellentétben például egy baleseti jegyzőkönyv fordításával, ahol a történéseket elbeszéli az érintettek és a tanúk, és ennek az írásba foglalt elbeszélésnek a fordítását végzi a fordító. Az előbbi esetben a szöveg sokkal koherensebb lesz, mert már az eredeti dokumentum is megfelelt bizonyos formai és tartalmi követelményeknek, és a fordítónak is kötelessége mindezt szem előtt tartania. A második esetben a szöveg sokkal inkább beszélt nyelvi jellegű, szerzeágazóbb és pontatlanabb. Felismerhetők benne a verbális elbeszélés jegyei, így a fordítás is töredezettebb lesz, és bizonyos mértékben megszegi az írott szövegek esetében érvényes szabályokat (sok az anafora, katafora és deixis).

4.) A kutatás egy további célja volt annak meghatározása, hogy e fordítások milyen szerepet töltenek be a célnyelvi befogadók körében, hogyan működnek „hídként” bizonyos szituációkban. Arra a következtetésre jutottam, hogy

egy hivatalos fordításnak elsősorban elfogadhatónak kell lennie a felhasználó számára. Nem elfogadható egy fordítás, ha a közvetített információ nem releváns, érthetetlen vagy nem teljes, nem lehet az adatokat azonosítani, esetleg a fordítás kétértelmű; a fordítás szabálytalan körülmények között zajlott, a fordító túllépte a számára megszabott törvényes keretet, az eredeti irat hamis vagy az irat nem elfogadható egy hivatalos szerv számára; vagy nem tartotta szem előtt a szövegtípust, esetleg a stílus nem megfelelő. Továbbá elmondható, hogy a hivatalos fordítás elfogadható kell legyen az ügyfél számára, és a hivatalos fordításban foglaltaknak pontosan meg kell egyezniük az eredeti okiratban foglaltakkal. Egy hivatalos fordítás akkor lehet hatékony, ha minőségi szempontból is elfogadható: a hatékonysági feltételek megvalósítása érdekében 1) a fordító magyarázatait el kell különíteni a fordítási testtől; 2) a le nem fordítható elemeket (bélyegző és aláírás, sőt más szemmel látható jegyek is) is fel kell tüntetni; 3) a forrásnyelvi szöveg minden változtatását fel kell tüntetni (ha például módosítások, kihúzások vagy betoldások vannak); 4) a forrásnyelvi szöveg minden hamisítható elemét pontosítani kell. A minőségi feltételek megvalósítása érdekében fontos a stílus fejlesztése és az érthetőség növelése, célszerű a szükségtelen formulák és szövegrészek kihagyása, elengedhetetlen a pontosság fokozása, a terminológia egységesítése, a hibák kijavítása és a nyelvezet fejlesztése. Ahhoz, hogy a szöveg elfogadható legyen, magyarázatokkal kell szolgálni, melyek a célnyelvi kultúra miatt szükségesek, esetleg intézményekre és kulturális vonásokra vonatkozó információk betoldását kell eszközölni. Fontos a lexikai és szemantikai űrök kerülése, az értelem tisztázása értelmezés és magyarázat révén, a referenciák azonosításának megkönnyítése, valamint az esztétikai és érzelmi kritériumok kielégítése, de nem minden esetben kerülhető el a kreativitás sem (Mayoral-Asensio 2003. 50–53.).

5) A III. részben elemzett párhuzamos korpuszok (ti. kétnyelvű, illetve egy-nyelvű korpuszok) segítségével érzékeltetni akartuk, hogy a hivatalos fordítások szövegei – esetünkben a magyar célnyelvi szövegek – a nyelvrendszerek közötti eltérés által okozott különbségeken túl, számos vonásukban eltérnek a forrásnyelvi szövegektől. Az átváltási műveletek elemzése és szemléltetése példák segítségével, valamint a rájuk vonatkozó számszerű adatok maguktól beszélnek (l. a III. rész 2–3. fejezetét, illetve a 3. táblázat adatait).

6) Szerettük volna továbbá érzékeltetni egy egynyelvű kontrollkorpusz segítségével a fordított és a nem fordított szövegek közötti különbségeket megszövegezési és terminológiai szempontból. Az eredeti szövegekkel való összevetés során arra a következtetésre jutottam, hogy a fordítók a fordítás során nemcsak a szokásos célnyelvi lexémákat használták, hanem új szókombinációkat, összetételeket, alkalmi összetételeket is. Ez a morfológia és szintaxis szintjén is megmutakozó jelenség. Kimutatható a célnyelvi szavaknak más kontextusban és funkcióban való használata is. Megfigyeltük, hogy a fordításokban sokszor előfordulnak olyan kifejezések és szerkezetek, melyek nem minden esetben for-

dulnak elő egy eredeti szövegben. Ezek az idegenszerűségek annak tudhatók be, hogy a fordítás során a fordító ragaszkodni kíván a forrásnyelvi szöveghez, annak invariánsát tartván szem előtt. Ez annál inkább előfordul, minél inkább úgy tekintenek a fordításra, mint az eredetinelé alacsonyabb rendű szövegre, és nem úgy, mint egy egységes egésze. A forrásnyelvi interferenciák a célnyelvi szöveget idegenszerűvé teszik, és szerkezetbeli devianciákat is okoznak a célnyelv rendszerétől. Ezeket a *translationese* szakszóval illeti a szakirodalom. A hivatalos okiratokról mint szövegtípusról mondtak alapján ennek analógiájára bevezethető a *legalese* fogalma (Palmer–Fulles 2004), amely azt jelenti, hogy a jogi és hivatalos regiszterbe tartozó szövegek már a keletkezésük nyelvén sem egyértelműek, sok esetben magyarázatra szorulnak (I. a II. rész 1. fejezetét). Emiatt feltehetjük a kérdést, hogy ez mentség-e a fordító számára, vagy követendő példa. A kérdésre nem lehet egyértelműen választ adni, de elmondhatom, hogy az eredeti és a fordított szövegek összevetése során tapasztalt sajátosságok arra engednek következtetni, hogy a magyar nyelven keletkezett hivatalos és jogi szakszövegek fő jellemvonása a bonyolultság, a hosszú és többszörösen összetett mondatok használata és az ezekből fakadó nehézkesség (I. a III. rész 3. fejezetét). Ez a megállapítás arra enged következtetni, hogy e szövegtípus esetében – függetlenül attól, hogy eredeti szövegről vagy fordításról van szó – ez a fajta fogalmazásmód „normának” tekinthető.

7.) Szerettem volna érzékeltetni a Romániában hivatalos státussal nem rendelkező magyar nyelvre való fordítással (vagy amint utóbb kiderült, inkább „kétnyelvűsítéssel”) keletkezett hivatalos űrlapok néhány sajátosságát. Az adott forrásnyelvi írásmű nyelvi megoldásai nagyon konkrétan befolyásolják annak megfogalmazóját. A két nyelv minden kétnyelvű ember beszédtevékenysége során hat egymásra, és nincsen ez másként a fordítások elkészítése során sem; a fordítási folyamatban különösen feltűnő a hivatalos nyelv hatása a hivatalos státussal nem rendelkező nyelvre. A kontaktushatás nagyobb olyankor, amikor a kétnyelvű beszélő kétnyelvű beszédhelyzetben van, és e hivatalos űrlapok kétnyelvűsítési folyamata joggal tekinthető kétnyelvű beszédhelyzetnek. A hivatalos nyelvek érintkezésének egyik sajátos formája a fordítás segítségével történő érintkezés, azaz a „fordítási érintkezés” (Rabin 1958. 134.). A fordítási érintkezés mellett a nyelvérrintkezés is befolyásolja az alorpusz részét képező hivatalos űrlapok magyar változatának létrejöttét. Fordítási érintkezés révén gazdagodik a célnyelv is, hiszen sok olyan célnyelvi fogalomnak találnak olyan megnevezést, mely eddig nem létezett a célnyelven, és ezért az idegen nyelvű terminussal helyettesítették, valahányszor szükség volt a használatára. Ezek bizonyos idő elteltével jövevényszavakká alakulnak és egyazon rendszerben kapnak majd helyet a magyarországi szaknyelvből átvett terminusokkal. Tudjuk, a nyelvérrintkezés során a kétnyelvű beszélőközösségek átvevő nyelvi rendszerébe beépült szavak, szószervezetek, nyelvtani szerkezetek nemegyszer sajátos alrendszereket alkotnak az átvevő

nyelvi szókészleten, illetve nyelvtani rendszeren belül, melyek abban különböznek az adott nyelv eredeti elemeitől, hogy pontos megfelelőjük van a beszélők másik nyelvében, s így a közösség első nyelvét közelítik a másodikhoz, megkönnyítve a két nyelv elsajátítását és az egyikről a másikra való fordítást (Lanstyák 2003b). Rabin szerint ez a fordítási érintkezés esetében is bekövetkezhet, ha az érintkezés kellően hosszú és intenzív, és az átvétel oka a fogalmat megnevező kifejezés teljes hiánya. A fordítási érintkezés egy idő után egy olyan sajátos jelentéskörű célnyelvi szóanyagot eredményez, melynek elemei a tökéletes egybevágóság viszonyában vannak forrásnyelvi megfelelőikkel, és ez nagymértékben megkönnyíti a fordító dolgát. A grammatikai rendszerben is kialakul a szerkezeti megoldásoknak egy olyan készlete, amelyek könnyen megfeleltethetők a forrásnyelvben használatos szerkezetekkel, még ha amúgy a célnyelvben nem általános használatúak is. A nagyarányú fordítási tevékenység hatására bekövetkező nyelvi változások nyelvi interferenciák formájában nyilvánulhatnak meg, melyek különböző elemek és bizonyos diskurzusok át-helyezését jelentik a forrásnyelvből a célnyelvbe.

8) A vizsgálatok célkitűzései közé tartozott az is, hogy megállapítsam, az elkészített fordítások minőségét befolyásolja-e a fordító regionális hovatarozása. Arra a megállapításra jutottunk, hogy a szövegeket ez nem befolyásolja jelentős mértékben. A két fordításvariáns között fellelhető különbségek inkább a terminológia egységességének hiányát sugallják, továbbá néhány esetben a forrásnyelvi szöveghez való viszonyuk tekintetében elmondható, hogy denotatív eltérések (esetleg hibák) figyelhetők meg. A különböző fordításvariánsok minőségi felmérése egy szisztematikus összehasonlításra ad alapot, de nem lehet igazi értékítéletet levonni belőle. Az ekvivalencia önmagában nem felmérési, csak összevetési alap, tehát ez alapján csak egyezésről vagy különbözőségről beszélhetünk. Felmérési alap lehet az elfogadhatóság kritériuma, mely két fordítás összevetése, illetve a forrásnyelvi szöveghez való viszonyításuk révén megmutathatná, melyik variáns az adekvátabb fordítás.

9) Szerettünk volna választ kapni azon kérdésekre, hogy mit gondolnak, és hogyan ítélik meg a hivatalos fordításokat (azok minőségét és funkcionálisát) a fordított szövegeket felhasználó elsődleges befogadók (ti. a fordítást megrendelő ügyvédek). A válaszadókat a kérdőívek kitöltése után megkértük, mondják el, mit tesznek, ha nem megfelelő fordítással találkoznak. Annak ellenére, hogy a kérdésekre adott válaszokból kiderül, milyen elvárásaik vannak a fordítókkal és a hivatalos fordításokkal szemben, ez utóbbi, szóbeli kérdésre adott feleletükből az derült ki, hogy a fordítót soha nem vonják felelősségre a nem szándékos fordítási hibák miatt, esetleg azzal „büntetik”, hogy többé nem veszik igénybe szolgáltatásait. A szövegben található hiba kiküszöbölését pedig egy újabb fordítás elkészíttetésével kísérelik meg, azonban véleményük szerint még ez sem biztosíték arra, hogy az újabb fordítás tökéletesen hibátlan és adekvát lesz. Ezért a megrendelőnek be kell érnie a minimális kommunikatív ekvi-

valenciát megteremtő fordításokkal, azzal a minimális elvárással, hogy ezek a fordítások legyenek képesek funkciójukat valamelyest betölteni.

10.) Az elemzés révén a hivatalos fordítások komplex voltára és az ebből fakadó nehézségekre akartuk felhívni a figyelmet. A szakirodalomból is láthatuk, hogy a fordítás minden esetben nagyon komplex és bonyolult tevékenység. A forrásnyelvi és a célnyelvi egységeknek ritkán ugyanaz a jelentésük lingvisztikai értelemben, de szerepelhetnek ugyanabban a szituációban. A hivatalos fordításokban igen nehéz kérdés a szituációtartalom azonossága. Mindig azzal a kérdéssel függ össze, hogy a forrásnyelvhez és a célnyelvhez tartozó jogrendek mennyire eltérőek. Ha az eltérés jelentős, pontosításra szorul a szituáció, hiszen a szituáció tökéletes ismeretének a hiánya megakadályozza a szókészlet helyes alkalmazását, a megszokott frazeológiához való ragaszkodást, bizonyos textusok és paratextusok használatát, illetve az explicitációs és implicitációs mechanizmusok helyes működtetését.

11.) A kutatás egyik gyakorlati célkitűzése az volt, hogy egy terminológiai adatbázis alapjait tegye le, mely a vizsgálati korpusz és a kontrollkorpusz terminusainak párhuzamba helyezése révén segítheti a hivatalos fordítók munkáját. Az elemzett fordításokban fellelhető szaknyelvi terminusok nagyszámú előfordulása azt mutatja, hogy lehetséges lenne a hivatalos fordítások összességének segítségével különböző elektronikus formában elérhető szótárakat megalkotni, melyek az újabb fordítások létrehozásában lennének hasznosak, vagyis segéd-eszközzé válhatnának. Az ilyen adatbázis alapú szótárak sokban segíthetik a fordítókat, még akkor is, ha ezekkel az eszközökkel sem kerülhető teljes mértékben el a külső források használata. Egy ilyen fordítói korpusz a romániai hivatalos fordítók számára nyújthatna tényleges segítséget. Ezekből az elemzésekből kiindulva létre lehetne hozni olyan *ad hoc* korpuszokat, melyek digitalizált formában bizonyos hivatalos nyelvi szituációkat tartalmaznának (mondjuk vizsgálati korpuszom szövegeinek kivonatát), melyek a nyelvi valóságból kiindulva érzékeltetik a fordítói problémákat beszédrészek, mondatrészek, nyelvtani szabályok, morfológia, szintaxis, kontextus, beszédmód és stílus tekintetében. Ezek segítségével főként tanulmányozhatjuk a kész fordításokat, de sok esetben hasznavehetőek volnának új fordítások létrehozása során is. Ezek lingvisztikai és extralingvisztikai információkkal szolgálhatnának a fordítás körülményeiről is.

12.) A hibák és nyelvhelyességi problémák tekintetében bemutatott példák által úgy véljük, sikerült rámutatnom arra, hogy mindenekelőtt szakfordítóképzésre lenne nagy szükség, illetve egy ilyen képzés keretében ajánlott lenne a szaktantárgyak mellett általános nyelvészeti diszciplínák oktatása is. A felfedezett hibák arra engednek következtetni, hogy szigorítani kellene a fordítói engedély megszerzésének szabályain, és módosítani kellene az e tekintetben rendelkező jogi normákat. Ezáltal talán megelőzhető lenne a szakmai színvonal még jelentősebb csökkenése, nőhetne a hivatalos fordítók tevékenységének presztízse, csökkenhetne a célközösségi felhasználók anyagi megterheltsége.

A romániai magyar hivatalos nyelv szempontjából is fontos lenne a minőség emelkedése, hiszen minél több felhasználható okirat születik egy bizonyos nyelven, annál inkább elfogadottá válik annak ha hivatalos nem is, de „hiteles” státusa, megszűnik az a szakmai kényszer például a jogászok részről, hogy a célnyelvi szöveget folyamatosan összehasonlítsák a forrásnyelvi szöveggel az esetleges hibák kiküszöbölése céljából. Csakis így létezhetnének „önálló entitásként” ezek a fordítások.

7.4. További kutatási irányok

7.4.1. Korpusznyelvészeti perspektíva

A korpusznyelvészet egyaránt új perspektívát jelent a nyelvészetben és a fordítástudományban. Kvantitatív tudományként, melyet főként a szóelőfordulás, a nyelvtani valószínűség, a nyelvi ökológia, a kollokációk számszerű adatai érdekelnek, az empirikus tudományok számára is elérhetővé teszi a szintaktikai és lexikai elemek vizsgálatát. Ez elmozdulást jelent a jelentés irányából a használat irányába.

A vizsgálódások során úgy ítéltém meg, hogy nem lenne érdektelen a romániai magyar nyelvváltozat hivatalos regiszterének vizsgálata szempontjából egy fordítási korpusz létrehozása, mely felölelné a jogi, hivatalos és közigazgatási regiszterbe tartozó szövegtípusokat. Ismeretes, hogy a korpusznyelvészeti módszer meghatározza a szöveg belső mátrixát (l. pl. a megjelenések, kihagyások, helyettesítések, hozzáadások, áttételek számszerűsítését) a fordított szövegek esetében, és a szöveg aktuális megfogalmazását is (l. pl. textuális normák). Ez lehetővé tenné, hogy a fordított szöveg jellegzetes struktúráit felismerjük, hiszen amint láttuk, ezek különböznek mind a célnyelv, mind pedig a forrásnyelv struktúrájától. Továbbá egy ilyen korpusz segítségével a hivatalos fordítások során érvényesülő fordítási univerzálékat is tanulmányozhatnánk. Levonhatók lennének bizonyos, a hivatalos fordításokra jellemző szabályszerűségek, mint például az, ha egy fordított korpuszban a kutató kimutatja, hogy kisebb a lexikai elemek száma, mint egy ugyanazon a nyelven keletkezett eredeti szövegkorpuszban, akkor levonható az a következtetés, hogy a fordító hajlamos egyszerűsíteni, és így hozzáférhetőbbé tenni a szöveget az új befogadók részére.

A korpusznyelvészet a fordítástudományon belül előbb a fordított és nem fordított szövegek közötti hasonlóságokra és különbségekre figyelt, majd a figyelem arra terelődött át, hogy a fordított szövegekre jellemző sajátosságokat kutassák. Mindkét kutatástípus érdekes lehetne a román–magyar hivatalos korpuszok esetében, hiszen bizonyíthatóvá vagy cáfolhatóvá válna a kutatók azon feltételezése, hogy a fordítási folyamat különbözik a többi kommunikációs fo-

lyamattól, a fordított szöveg pedig különbözik az ugyanolyan nyelven keletkezett nem fordított szövegektől, és ez a különbség a forrásnyelvi szövegtől való függőségnek tudható be.

Tudjuk, hogy a nagy nyelvi korpuszok (legyenek azok egy- vagy többnyelvűek) referenciaértékűek. Egy nyelv különböző regisztereihez tartozó szövegek korpusza pragmatikai szempontból sokat segíthet a fordítónak mind a célnyelvi, mind pedig a forrásnyelvi szövegekkel kapcsolatban, hiszen validálja a fordító választását, és választ is nyújthat bizonyos nyelvhasználati kérdésekben. Kijelenthető, hogy ez különös jelentőséggel bírhat a szaknyelvi kategóriák tisztázása során, a szakfordítás terminológiai és frazeológiai nehézségeire nyújtva megoldást. A fordító a párhuzamos kétnyelvű korpuszok segítségével a terminológia, a szakkifejezések, a nyelvi adatok és a szaknyelv tekintetében juthat értékes megoldásokhoz, melyek segítségével elolvashatja és megértheti a forrásnyelvi szöveget, majd lefordíthatja azt a célnyelvre. Továbbá a szintén párhuzamos, de egynyelvű korpuszok abban szolgálhatnak a fordítónak segítségül, hogy általuk a fordítók képesek lesznek a célnyelvi normához legközelebb álló szövegszervezési stratégiákat alkalmazni.

Nem elhanyagolható tényező azonban az, hogy a korpuszépítés során a megfelelő szövegeket kell kiválogatni. A megfelelőség fő ismérve e dokumentumtípus esetében a letöltött szövegek megbízhatósága és hitelessége, illetve a reprezentativitása (milyen gyakorisággal alkalmazzák például a joggyakorlatban a szóban forgó irattípust). A megfelelő korpuszok létrehozása nemcsak a fordítási folyamatot fogja megkönnyíteni, hanem a nyelvi tervezésben is előrelépést fog jelenteni (ti. korpusztervezés).

7.4.2. A hivatalos fordítások kutatásának szerepe a nyelvi tervezésben

A hivatalos fordítások kutatása kiindulópontja lehet bizonyos nyelvtervezési feladatok elvégzésének. Tudjuk, folyamatosan születnek új, a hivatalos élet szférájába tartozó fogalmak, amelyek nevét románul ismerjük meg, és mindig lesz egy célközösség, akit meg kell tanítani arra, hogy az ilyen fogalmaknak nem szolgai fordítás segítségével kell nevet adni, hanem a már létező magyar megfelelő megkeresésével. Ez persze korántsem jelenti azt, hogy a társadalmi valóság nem teszi szükségessé olykor az önálló elnevezések megalkotását (l. Szabó Mihály 2006). A vizsgálati korpusz elemzése során megfigyeltem, hogy a fordított szövegekben adathatók mind a magyarországi, mind pedig a helyi kifejezések (l. még a III. rész következő fejezeteit: 2. fejezet 2.5. alfejezete; 3. fejezet 3.2.2. alfejezete; 4. fejezet 4.2. alfejezete, 5. fejezet 5.3. alfejezete; 6. fejezet 6.2.8. alfejezete). Ezt azt jelenti, hogy a hivatalos fordítónak nem egyszerűen a megfelelő magyar szót vagy kifejezést kell megtalálnia, hanem nyelvtervezési feladat is hárul rá: választania kell a rendelkezésre álló nyelvi elemek és

normák közül. A legtöbb esetben ajánlatos a magyarországi standardhoz való alkalmazkodás, vagy, ha ez lehetetlen, akkor az ehhez való közelítés. Ez persze nem azt jelenti, hogy egy-egy elemről döntve nem választhatnak, és nem kodifikálhatnak a magyarországitól eltérő elemet.

A rendszerváltozás után, bár a magyar nyelv Romániában nem vált hivatalossá, a hivatalos kapcsolatokban és a nyilvános színtereken való használatát jogszabályok rögzítik. Mivel terminológiai fejlesztéssel és kodifikációval a rendszerváltásig senki sem foglalkozott, a jogi, közigazgatási és hivatalos szövegeket és szakmai publikációkat is nagyfokú variabilitás jellemzi (a tulajdonképeni hivatalos fordítások mellett gondoljunk itt azokra a fordításokra, melyek a romániai *Hivatalos Közlöny* magyar verziójában olvashatók, ahol ugyanannak a fogalomnak több megnevezése is van, továbbá ahol gyakori a szaknyelvi jelleggel bíró nyelvi fordulatok, formulaszerű elemek inadekvát alkalmazása).

A standardizálást és a kodifikációt a következő területeken kellene megcélozni: 1) köznevek (jogi, közigazgatási és hivatalos nyelvi terminusok); 2) szaknyelvi jelleggel bíró panelelemek; 3) intézménynevek; 4) mozaikszók és hibrid szók.

Továbbá meg lehetne vizsgálni a spontán fordítás útján létrejövő kifejezések adekvátsági szintjét az előfordulási szám, illetve az ekvivalenciateremtés sikerességének függvényében.

7.4.3. Kontaktológiai vizsgálatok fordítási korpuszok segítségével

A jogi és hivatalos nyelvi fordításokkal foglalkozó szakembernek a fordítási folyamatban megnyilvánuló nyelvhasználat egy függő kétnyelvű nyelvvaltozatként fogható fel, amely feltételezi a forrásnyelv és célnyelv folyamatos kölcsönhatását (Lanstyák 2003. 50.). Ezt „fordítási nyelvvaltozatoknak” vagy „fordításnyelvnek” is nevezzük (Klaudy 1994, Heltai 2002). A „fordításnyelv” használata függ a forrásnyelvi szöveg tartalmától és a célnyelvi szöveg betöltendő funkciójától, és ezt a használatot olyan normák szabályozzák, amelynek létét intuitíve érezzük, de eddig még tudományosan bizonyítani nem sikerült (l. Klaudy 1999).

További kutatási irányként előrevetíthető egy olyan kontaktológiai vizsgálat elvégzése, amely a romániai magyar hivatalos nyelvi regiszter fordításfüggő kétnyelvű nyelvvaltozatának feltérképezését tűzi ki célul. Egy ilyen kutatás előfeltevése az lehetne, hogy a fordításfüggő kétnyelvű (szak)nyelvvaltozatokban előforduló kontaktusjelenségek típusuk tekintetében hasonlóak a fordításokon kívüli nyelvérrintkezés során kialakult kontaktusjelenségekhez.

Ha a fordítást egy sajátos kétnyelvű beszédtevékenységként tételezzük, elvégezhető lenne egy olyan kutatás is, amely a hivatalos fordítások esetében megfigyelhető fordítási univerzálékat mint kétnyelvűségi jelenségeket vizsgálja. Egy ilyen kutatás segítségével fényt lehetne deríteni a következő jelenségek-

re: 1) a kontaktusjelenségek megjelenésének mennyiségi mutatói; 2) a hivatalos nyelvi regiszter terminusképződés tendenciái kétnyelvű környezetben; 3) a nyelvi bizonytalanság és szakmai bizonytalanság kapcsolata; 4) fordítói önkény és kreativitás oppozíciója az alkalmazott implicitációs és explicitációs stratégiák fényében; 5) a szó szerinti fordítások és a tükörfordítások kapcsolata 6) a „purista” szakszerűtlenség jelenségei; 7) a kétnyelvűségi helyzet által gyakorolt nyelvi kontaktushatás megnyilvánulása a fordításokban és ezen fordítások hatása az illető (esetünkben a romániai magyar jogi és közigazgatási nyelv) szaknyelvi regiszterre.

7.4.4. Szakfordítóképzés

A jelen kutatás érzékelteti, hogy Romániában számos gond ered az egyénes fordításpolitikai hiányából, és bár nagyon sok román állampolgár (szám szerint 583 személy)⁴⁶ rendelkezik fordítói engedéllyel, úgy véljük, hogy nagyobb hangsúlyt kellene fektetni a szakemberképzésre (jogi fordítók, bírósági tolmácsok), hiszen ez segítené nemcsak a fordítók szerepkörének tisztázásában, hanem lehetővé tenné a szakmai színvonal emelését, és megteremténé a szakma presztízsét is.

A szakfordítóképzésben nem mellőzhető az egyetemközi oktatás és a nemzetközi tanszéki kapcsolatok bővítése sem, ugyanis ez lehetővé tenné a hallgatók számára bizonyos ösztöndíjak elnyerését, illetve megnyitná az utat különböző nemzetközi részképzések irányába.

7.5. Hatástanulmányok elvégzése

Amint a II. rész 3. fejezetében felvillantottam, nem lenne érdektelen egy olyan kutatás elvégzése, amely arra keresi a választ, hogy a hivatalos fordítások hogyan „élik” önálló szövegeként életüket, milyen hatással lehetnek a különböző jogviszonyokra, hogyan dönthetnek el különféle jogvitákat, miként határozhatják meg egy büntetőper kimenetelét.

Egy ilyen vizsgálat szempontjából az „elvésett” fordítások lennének érdekesek. A vizsgálatot az igazságszolgáltatás különböző struktúráiban dolgozó személyekkel készített interjúk segítségével lehetne elkezdni, majd e „vallo-mások” alapján meg lehetne keresni az irattárban ezeket a fordításokat, illetve a hozzájuk csatolt eredeti szöveget. Mielőtt a jogi hatások vizsgálatára kitérnénk, meg kellene a szöveget vizsgálni tartalma, megszóvegezettsége és terminológiája alapján.

46 Az adat a www.just.ro/MeniuStanga/Listapersonelorautorizate/Traducatori/tabid129/Default.aspx honlapról származik.

A „vétség” felfedezése után meg kellene állapítani, milyen jellegű hibáról van szó, és mi lehetett a hiba előfordulásának oka. Utolsó lépésben pedig megnevezve a per kimenetelét, el lehetne dönteni, hogy milyen mértékben befolyásolta az ügy megoldását a hivatalos fordítás „nem hitelessége”.

Egy ilyen vizsgálat elsősorban azt támasztaná alá, hogy a hivatalos fordításokban szereplő szóhoz csatolt jelentésnek sajátos típusú következményei lehetnek, például embereket ítélnék el *előre megfontolt szándék* nevében (I. még a II. rész 1. fejezetét).

7.6. Javaslatok hivatalos fordítóknak

A hivatalos fordítóknak tudatosulnia kell annak, hogy az eredeti szöveg mondanivalójának van valamilyen magja, melynek változatlanok kell maradnia. Ez a mag a közléstartalom, és ezt a fordítónak a kontextus, a közlési helyzet (ti. a kölcsönhatás, melyet a forrásnyelvi megszövegező és a címzett társadalmilag meghatározott személyisége gyakorol egymásra) és a szöveg tágabb környezete figyelembevételével kell megőriznie.

Elengedhetetlen a hivatalos fordításokat végző személy számára a lexikai szembesítés, ami azt jelenti, hogy a fordítónak pontosan tudnia kell, mire vonatkozik egy-egy adott forrásnyelvi jel (jelcsoport), és ha ezt is tudja, meg kell találnia, melyik a célnyelvnek az a jele (jelcsoportja), amely ott és akkor ugyanarra a fogalomra, fogalmi összefüggésre vonatkozhat. A fogalomvilág értése teszi lehetővé az egyenértékű változat megtalálását. Nem mellőzhető továbbá a grammatikai szembesítés sem. Ennek során a fordító a tágabb és a közvetlen szövegösszefüggés segítségével felismerheti, hogy például egy kérdő mondat nem egyszerűen a tudásbeli bizonytalanság kifejezőeszköze, hanem stiláris érteke lehet.

Fontos továbbá a használati szokásrendszer szembesítése is, vagyis a fordítónak le kell hatolnia a közlés aktuális tartalmáig.

A fordítói stratégia kiválasztása során a fordítónak mindig a fordítás objektivitására kell törekednie, figyelembe véve a címzett személyét és az üzenet jellegét.

ÖSSZEGZÉS

A fordítások tanulmányozása hasznos tesztelése annak, hogy milyen szerepe van a nyelvnek a társadalom életében. Miközben egy új kommunikációs aktust hoznak létre, a fordítók saját társadalmi meghatározottságuk nyomása alatt állnak, és közben arra törekednek, hogy a forrásnyelvi szöveg alkotója és a célnyelvi szöveg befogadója között sikeres közvetítést hajtsanak végre.

A dolgozatban a fordítást úgy tárgyaljuk, mint kommunikációs folyamatot, mely társadalmi keretek között zajlik, és mint végterméket, ami azt jelenti, hogy a célnyelvi olvasó már csak a kész szöveget kapja kézbe, nem ismerheti a fordítási folyamat sokszínűségét. Láttuk, hogy nem elhanyagolható megvizsgálni azt, hogy ki fordít kinek, mikor, hol és miért, milyen körülmények között. Vagyis figyelembe kell venni a szociolingvisztikai meghatározottságot is.

Észrevehettük, hogy az ekvivalencia terminus használata is sarkító kissé, mert feltételezi, hogy lehetséges a teljes formális és dinamikus ekvivalencia létrehozása a forrásnyelvi és célnyelvi szövegek között, ami nem mindig igaz. Helyesebb, ha ezt a terminust relativizáljuk: vagyis hogy azt nézzük, hogy mi a forrásnyelvi szöveg legközelebbi célnyelvi megfelelője. Egészségesebb, ha az adekvát terminust használjuk, mert ez lehetőséget nyújt arra, hogy figyelembe vegyük a használók-befogadók szükségleteit is.

A forma és tartalom tekintetében látjuk, az lenne az ideális, hogy mindkettő teljes mértékben megőrződjön, viszont ez nem mindig lehetséges, mert a forrásnyelvi szöveg formáját sokszor a forrásnyelvi konvenciók határozzák meg, ami ha pontosan úgy kerülne át a célnyelvbe, akkor csonkítaná a jelentést és az üzenetet. Nida szerint a diskurzus formája, illetve a befogadó reakciója kell legyen a kiindulópont, ezért sok esetben nem szükséges megőrizni a forrásnyelv stílusbeli sajátosságait. Mégis a stílus módosítása azzal járhat, hogy a célnyelvi befogadónak nem lesz hozzáférése az eredeti szöveg világához.

Minden olvasási folyamat tulajdonképpen fordítás, értelmezés. Ezért minden fordítás szükségszerűen tartalmazni fogja a fordító elképzeléseit, mentális és kulturális berögződéseit.

Ez kevésbé érvényes az általam tárgyalt jogi és adminisztratív szövegekre, ezért tehát mondhatjuk, hogy a stílusbeli sajátosságok visszaadásának szükségessége diskurzustípusonként változó. A saját értelmezés főként irodalmi fordítások esetén játszik fontos szerepet, a vizsgálatom tárgyát képező dokumentumtípusok esetében ez a tényező elenyésző fontosságú.

Következtetésképpen mondható, hogy a fordítói normatív törvények tulajdonképpen szövegezési normatívák és a nyelvi viselkedést szabályozó törvények részét képezik: fordítani annyi, mint bizonyos feltételek mellett szöveget hozni létre. Észrevehető, hogy az elméleti kutatások elvontságukkal öncélúságot tükröznek. A fordításelméletet és a fordítástechnikát mindig egységesen és mindig azzal a céllal kell művelni, hogy a tudomány a fordítás problémáit megoldja, és a jó fordítások létrejöttét előmozdítsa. A fordításelmélet számára nemcsak a rendszerek összevetése fontos, nem kevésbé jelentős a rendszerbeli különbségek kontextuális megvalósulásának felszínre hozatala sem. Ezen túlmenően a fordításelméletnek sajátos feladata is van, melyet az összevető nyelvészet keretein belül nem lehet megoldani, tisztázni kell magát a fordítás mechanizmusának folyamatát, meg kell határozni a fordítói döntéseket befolyásoló tényezők összességét, fel kell tárni e döntések logikáját. Ezen kutatásokban hasznosíthatja a pszichológia, esztétika, etnográfia, szociolingvisztika, korpusznyelvészet eredményeit. A fordításelmélet nem vonatkoztathat el teljesen azoktól a szubjektív mozzanatoktól, amelyek a kétnyelvű kommunikációs aktus résztvevői, azaz az eredeti szöveg szerzője, a fordító és a fordítás olvasója révén kerülnek be a fordítás folyamatába. A felszíni szabályszerűségekből hajlamosak vagyunk általános fordítói viselkedésre következtetni. Nem szabad elfelejteni, hogy a világ és a nyelv között állandó, kétoldalú kapcsolat van. A modern nyelvészetnek köszönhetően tudjuk, hogy a személyes tapasztalat soha nem kommunikálható a maga teljességében, és hogy a nyelvi alapegységek (fonéma, morféma) sem összemérhetők a nyelvek között, de a kommunikáció lehetséges marad a közösen átélt szituációnak köszönhetően. Ha elmélet nem is, de bizonyos szabályok felállíthatók, ha összevetjük a fordításokat az eredetivel. Az összevetés során látható lesz, hogy néhány elemnek a fordítási megoldás minőség tulajdonítható. Ennek az eljárásnak a során, mely feltételezi, hogy megtaláljuk a két szöveg egymásnak megfelelő részleteit, egy sor olyan műveletet fogunk felfedezni, amely mutatja azt, hogy a két szöveg hogyan határozza meg kölcsönösen egymást. Ennek a kölcsönösségnek a felismerése válhat a szabályok megalkotásának alapjává.

IRODALOM

AJTAY-HORVÁTH Magda

2002 Fordítás saját költészetre (Áprily Lajos Lucian Blaga versfordításai). In: Klaudy Kinga – Dobos Csilla (szerk.): *MANYE XV. A világ nyelvei és a nyelvek világ. Soknyelvűség a gazdaságban, a tudományban és az oktatásban*. I–II. MANYE–Miskolci Egyetem, Pécs–Miskolc, 377–381.

ALBERT Sándor

2006 *Fordítás és filozófia. A fordításelméletek tudományelméleti problémái és a filozófiai szövegek fordítási kérdései*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.

BAKER, Mona

1992 *A Coursebook on Translation [Fordításelméleti kézikönyv]*. Routledge, London–New York.

1993 *Corpus Linguistics and Translation Studies. Implications and Applications [Korpusznyelvészet és fordítástudomány. Hozadékok és alkalmazások]*. In: Baker, Mona et al. (eds.): *Text and Technology. In Honour of John Sinclair [Szöveg és technológia. Köszöntőkötet John Sinclair tiszteletére]*. John Benjamins, Amsterdam, 233–250.

1995 *Corpora in Translation Studies [A korpusznyelvészet szerepe a fordítástudományban]*. *Target* Vol. 7. No. 2. 223–243.

1999 *The Role of Corpora in Investigating the Linguistic Behavior of Professional Translators [A korpusznyelvészet szerepe a fordítói viselkedés vizsgálatában]*. *International Journal of Corpus Linguistics*. Vol. 4. No. 2. 281–298.

2001 *In other words [Más szavakkal]*. Routledge, London–New York.

2002 *Corpus Based Studies Within the Larger Context of Translation Studies [Korpuszalapú kutatások a fordítástudomány tágabb kontextusában]*. *Genesis. Revista científica do ISAI* Vol. 2. No. 7–16.

2004 *A Corpus-based View of Similarities and Difference in Translation [Hasonlóságok és különbségek korpuszalapú vizsgálata a fordításban]*. *International Journal of Corpus Linguistics*. Vol. 9. No. 2. 167–193.

BARHUDAROV, L. Sz.

1975 *A nyelvi jelentés típusai és a fordítás. (Ford. Gera Ildikó.)* In: Bart I., Klaudy K. (szerk.): *A fordítás tudománya: válogatás a fordításelmélet irodalmából*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1986, 185–191.

BART István

2003 *Európai uniós szövegek fordítása angolról magyarra*. In: Bart I., Klaudy K. (szerk.): *EU-fordítóiskola*. Corvina, Budapest, 17–35.

- BASNETT, Susan – LEFEVERE Andre
1990 *Translation, History and Culture [Fordítás, történelem és kultúra]*. Pinter Publisher, London.
- BASNETT-McGUIRE, Susan
1991 *Translation Studies [Fordítástudomány]*. Routledge, London–New York (1st edition: London, 1980).
- BATTEUX, Charles
1760 *Principles of Translation [A fordítás alapelvei]*. URL: www.britannica.com (letöltve: 2008. augusztus 12.)
- BEAUGRANDE, Robert, de – Dressler, Wolfgang
1981 *Introduction to Text Linguistics [Bevezetés a szövegnyelvészetbe]*. Longman, London.
- BEEKMAN, John – CALLOW, John
1974 *Translating the Word of God [Isten igéjének fordítása]*. Zondervan, Michigan.
- BELL, Roger, T.
1991 *Translation and Translating: Theory and Practice [Fordítás: termék és folyamat]*. Longman, London.
- BENŐ Attila
2008 *Kontaktológia. A nyelvi kapcsolatok alapfogalmai*. Egyetemi Műhely Kiadó – Bolyai Társaság, Kolozsvár.
- BIANCHI, Claudia
2003 *Pragmatica del linguaggio [A nyelv pragmatikája]*. Laterza, Bari, 91–96., 139–40.
- BIBER, Douglas
1988 *Variation accross Speech and Writing [Változások a beszédben és az írásban]*. Cambridge University Press, Cambridge.
- BLUM-KULKA, Shoshana – LEVENSTON Edward, A.
1983 Universals of Lexical Simplification [A lexikai egyszerűsítés univerzáléi]. In: Faerch C., Kasper G. (eds.): *Strategies in Interlanguage Communication [Az interlingvális kommunikáció stratégiái]*. Longman, London, 119–139.
- BLUM-KULKA, Shoshana
1986 Shifts of Cohesion and Coherence in Translation [A kohézió és a koherencia eltolódásai a fordításban]. In: House, J., Blum-Kulka, S. (eds.): *Interlingual and Intercultural Communication [Interlingvális és interkulturális kommunikáció]*. Narr, Tübingen, 17–35.
- BONET, Francisco Ramon
2000 Traducción jurídica [Jogi fordítás]. *IULNYT curso*. Vol. 1. 31–47.
- CARBALLA, de TORRES, Pastora
1991 Trends in Legal Translation. The Focusing of Legal Translation through Comparative Studies in Translation [A jogi fordítás irányzatai. Az

összehasonlító elemzések a jogi fordítások kutatásának fókuszában]. *Proceedings of the 11th World Congress of FIT*. Euroterm, Maastricht.

CARY, Edmond

1963 *Les grandes traducteurs françaises [A nagy francia fordítók]*. Librairie de l'Université, Geneve.

CATFORD, John Cunnison

1965 *A Linguistic Theory of Translation [A fordítás nyelvészeti elmélete]*. Oxford University Press, London.

1965 Ekvivalencia, formális megfelelés és jelentés. (Ford. Pordány László.) In: Bart István – Klaudy Kinga (szerk.): *A fordítás tudománya: válogatás a fordításelmélet irodalmából*. 1986. Tankönyvkiadó, Budapest, 159–185.

1994 Translation: Overview [Fordításelméleti áttekintő]. In: Asher, Ronald Eaton (ed.): *The Encyclopedia of Language and Linguistics. Vol. 9 [A nyelvek és a nyelvészet enciklopédiája, 9. kötet]*. Pergamon Press, Oxford, 4738–4747.

CHESTERMAN, Andrew

1993 From Is to Ought: Laws, Norms and Strategies in Translation Studies [A tényleges és az elvárható határán: szabályok és szabványok a fordítás kutatásában]. *Target* Vol. 5. No. 1, 1–20.

CHESTERMAN, Andrew – WILLIAMS, Jenny

2002 *The Map: A Beginner's Guide to Doing Research in Translation [A térkép: útmutató kezdő kutatóknak a fordítástudomány területén]*. St. Jerome, Manchester.

DANEŠ, Frantisek

1989 Functional Sentence Perspective and Text Connectedness [Funkcionális mondatperspektíva és a szövegek közötti kapcsolat]. In: Conte, Elizabeth Maria, Petőfi, S. János, Sözer, Emel (eds.): *Text and Discourse Connectedness. Studies in Language Comparison [A szöveg és a diskurzusok kapcsolata. Nyelvösszehasonlító tanulmányok XVI]*. John Benjamins, Amsterdam, 23–33.

DÁNIEL Ágnes

1983 *A fordítói gondolkodás iskolája*. Tankönyvkiadó, Budapest.

DEMBSKI, Tomasz, C.

1995 Legal Terminology and Linguistic and Cultural Transfer – Towards a New Framework for Terminology Analysis [Jogi terminológia, nyelvi és kulturális transzfer]. In: Peter Jansen (ed.): *Translation and the Manipulation of Discourse. CERA research seminars in Translation Studies 1992–1993. [Diskurzusok fordítása és manipulációja. CERA – fordításkutatói szemináriumok 1992–1993]*. The Leuven Research Center for Translation, Communication and Culture, Leuven, 1–72.

DEME László

1981 A közigazgatási irat mint közlemény. *Magyar Nyelvőr*, 105. évf. 4. sz. 407–415.

DOLET, Étienne

1540 La manière de bien traduire d'une langue en autre. [A sikeres fordítás feltételei a nyelvek közötti fordításban]. (Újraközölve és átdolgozva Marc Chassigne által: Párizs, 1930.)

DOMINKOVITS Péter

2002 Az írásbeliség szerepe egy XVII. század eleji mezőváros jogéletében. *Acta Papensia* 2. évf. 1–2 sz. 31–61.

EVEN-ZOHAR, Itamar

1995 A többrendszerűség elmélete. *Helikon*. XLI. évf. 4. sz. 434–450.

FANG, Achilles

1959 Some Reflections on the Difficulty of Translation [Reflexiók a fordítás nehézségeire]. In: Brower, R. A. (ed.): *On Translation [A fordításról]*. Harvard University Press, Cambridge–Massachusetts.

FJODOROV, A.V.

1958. Bevezetés a fordításelméletbe. (Ford. Téri Sarolta.) In: Bart István – Klaudy Kinga (szerk.): *A fordítás tudománya: válogatás a fordításelmélet irodalmából*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1986, 200–224.

GARÇIA, Percy

2001 Dificultad de la Traducción de Textos Jurídicos [A jogi szövegek fordításának nehézségei]. *Terminologie et traduction*. 1/2002. 73–94.

GENTZLER, Edwin

1991 *Contemporary Translation Theories [Kortárs fordításelméletek]*. Multilingual Matters Ltd., Clevedon–Buffalo–Toronto–Sidney.

GIBBONS, John Joseph

1987 *Language and the Law. Studies in Linguistics, Rhetorics and Legal Analysis [Nyelv és jog. Nyelvészeti, retorikai és jogtudományi tanulmányok]*. Macmillan, Basingstoke–London.

GILE, Daniel

1995 *Basic Concepts and Models for Interpreter and Translator Training [Alapelvek és modellek a tolmács- és fordítóképzésben]*. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam–Philadelphia.

GOFFIN, Roger

1982 Linguistic Criteria to Evaluate Terminology Banks. In: Goetschalck, J., Rolling, L. (eds.): *Lexicography in the Electronic Age – Proceeding of a Symposium held in Luxemburg in 1981*. North-Holland Pub. Co., Amsterdam–New York, 159–169.

GOODRICH, Peter

2000 A jogi értelmezés történeti vonatkozásai. In: Szabó Miklós – Varga Csaba (szerk.): *Jog és nyelv*. Osiris, Budapest, 219–233.

- GRICE, Herbert Paul
1975 Logic and Conversation [A társalgás logikája]. In: Cole, Peter – Morgan, Jerry, L. (eds.): *Speech Acts [Beszédaktusok]*. Academic Press, New York, 41–58.
- GROOT, Anette, de
1989 Representational Aspects of Word Imageability and Word Frequency as Assessed through Word Association [A szavak ábrázolhatóságának reprezentációs szempontjai és a szógyakoriság kérdései a szóasszociációs vizsgálatok fényében]. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Meaning and Cognition*. Vol. 15. 824–845.
- GUTT, Ernest August
2000 *Translation and Relevance. Cognition and Context [Fordítás és relevancia. Kogníció és kontextus]*. St. Jerome Publishing, Manchester–Boston.
- HALLIDAY, Michael Alexander, K.
1973 *Explorations in the Functions of Language [A nyelv funkcióinak tanulmányozása]*. Edward Arnold Publishers, London.
- HART, Herbert Lyonel
2000 Meghatározás és elmélet a jogtudományban. In: Szabó Miklós – Varga Csaba (szerk.): *Jog és nyelv*. Osiris, Budapest, 98–132.
- HARVEY, Malcolm
2000 *A beginner's course in legal translation. The case of culture-bound terms [A kezdő jogi fordító kézikönyve]*. <http://www.tradulex.org/Actes2000/harvey.pdf> (letöltve: 2008. 07. 26.).
- HATIM, Basil – Mason, Ian
1990 *Discourse and the Translator [A diskurzus és a fordító]*. Longman, London.
- HATIM, Basil – MUNDAY, Jeremy
2004 *Translation [Fordítás]*. Routledge, Oxon.
- HELTAI Pál
2002 Claims, Changes and Challenges [Elvárások, változások és kihívások]. *Fordítástudomány* 5. évf. 2. sz. 123–133.
2003 Message Adjustment in Translation [Az üzenet kiigazítása a fordításban]. *ACROSS*. Vol. 4. No. 2. 145–185.
2004 Terminus és köznyelvi szó. In: Dróth Júlia (szerk.): *Szaknyelvoktatás és szakfordítás 5. Tanulmányok a Szent István Egyetem Alkalmazott Tanészékének kutatásaiból*. Szent István Egyetem, Gödöllő, 25–45.
2005 Gondolatok a társas nyelvészet és a fordítástudomány viszonyáról. *Fordítástudomány* 7. évf. 1. sz. 50–59.
- HEWSEN, Lance – Martin, JACKY
2000 *Redifining Translation. The Variational Approach [A fordítás újradefiniálása. A variacionális megközelítés]*. Routledge, London–New York.

HOLMES, James

1970 *The Nature of Translation [A fordítás természete]*. Mouton, The Hague.

1972 *The Name and Nature of Translation Studies [A fordítástudomány elnevezése és természete]*. 1st ed.: APPTS Series of the Translation Studies Section, Dept. of General Literary Studies [1. APPTS-konferencia: Általános Irodalomtudományi Szekció – Fordítástudományi alszekció]. In: Broeck, Raymond, van, der (ed.): *Translated! [Vigyázat, fordítás!]* Rodopi, Amsterdam, 1988.

HORVÁTH Péter Iván

2002 Mitől hiteles a fordítás? *Fordítástudomány*. 4. évf. 2. sz. 37–45.

HOUSE, Juliane

1981 *A Model for Translation Quality Assessment [Modell a fordítás minőségének ellenőrzésére]*. Beitrage Zur Linguistic, Tübingen.

HRUŠKA, Jiřy

1981 Translation and the Problems of Functional Sentence Perspective [A fordítás és a funkcionális mondatperspektíva problémái]. *Philologia Pragensia*. Vol. 24. 122–139.

JAKOBSON, Roman

1966 On Linguistic Aspects of Translation [A fordítás elméleti vonatkozásai]. In: Brower, Reuben Arthur (ed.): *On Translation [A fordításról]*. Oxford University Press, New York, 107–239.

JOSEPH, John, E.

1995 Indeterminacy, Translation and the Law [Határozatlanság, fordítás és jog]. In: Marshall Morris. (ed.): *Translation and the Law [A fordítás és a jog]*. Benjamin's Publishing Company, Amsterdam–Philadelphia, 230–311.

KADE, Otto

1968 A transláció kommunikációelméleti problémái. (Ford. Terts István.) In: Bart István – Klaudy Kinga (szerk.): *A fordítás tudománya: válogatás a fordításelmélet irodalmából*. 1986. Tankönyvkiadó, Budapest, 103–124.

KAISER-COOKE, Michèle

2002 How They Do It? The Nature of Translational Expertise [Hogyan csinálják? A fordítási szakértelem természete]. *ACROSS*. Vol. 3., No. 1. 59–70.

KÁROLY Krisztina

2003 Korpusznyelvészet és fordításkutatás. *Fordítástudomány*. 5. évf. 2. sz. 18–26.

2007 *Szövegtan és fordítás*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

KENNY, Dorothy

2001 *Lexis and Creativity in Translation [Lexika és kreativitás a fordításban]*. St. Jerome Publishing, Manchester–Northampton.

KIERZKOWSKA, Danuta

2000 National Language of Law – Unification of Law [A nemzeti jog nyelve – jogrendi harmonizáció]. *ACROSS*. Vol.1. no. 1. 19–27.

KISS Balázs

2005 Automatikus terminológiakeresés számítógéppel – kísérlet. *Fordítás-tudomány*. 7. évf. 1 sz. 84–97.

KLAUDY Kinga

1987 Fordítás és aktuális tagolás. *Nyelvtudományi Értekezések 123*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

1991 *Átváltási műveletek a fordításban*. Külkereskedelmi Főiskola, Budapest.

1994 Fordítás és nyelvi norma. In: Kemény Gábor – Kardos Tamás (szerk.): *A magyar nyelvi norma érvényesülése napjaink nyelvhasználatában*. MTA Nyelvtudományi Intézete, Budapest, 57–63.

1997a. *A fordítás elmélete és gyakorlata*. Harmadik, bővített kiadás. Scholastica, Budapest.

1997b. *Fordítás II. Bevezetés a fordítás gyakorlatába. Angol, német, orosz fordítástechnikai példatárral*. Scholastica, Budapest.

1999. *Bevezetés a fordítás elméletébe*. Scholastica, Budapest.

2003. *Languages in Translation: Lectures on the Theory, Teaching and Practice of Translation [Nyelvek fordításban: tanulmányok a fordításelmélet és -gyakorlat, illetve a fordításoktatás területéről]*. Scholastica, Budapest.

2007. *Nyelv és fordítás. Válogatott fordítástudományi tanulmányok*. Tinta Kiadó, Budapest.

KLAUDY Kinga – SIMIGNÉ FENYŐ Sarolta

1996 *Angol–magyar fordítástechnika*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.

KLAUDY, Kinga – KÁROLY, Krisztina

2005 Implication in Translation. Empirical Evidence for Operational Asymmetry in Translation [Implicitáció a fordításban. Az operacionális asszimetria empirikus bizonyítékai]. *ACROSS*. Vol. 6. No. 1. 13–28.

KOHN, János

1996 What can (Corpus) Linguistic Do? [Mit tehet a (korpusz)nyelvészet?]. In: Klaudy, Kinga–Lambert, Juan–Sohár, Anikó (eds.): *Translation Studies in Hungary [A fordítástudomány Magyarországon]*. Scholastica, Budapest, 39–52.

KOLLER, Werner

1989 Equivalence in Translation Theory [Ekvivalencia a fordításelméletben]. In: Chesterman, Andrew (ed.): *Reading in Translation Theory [Fordításelméleti olvasókönyv]*. FinnLectura, Helsinki, 1–21.

1995. The Concept of Equivalence and the Object of Translation Studies [Az ekvivalencia fogalma és a fordítástudomány tárgya]. *Target*. Vol. 7. No. 2. 191–222.
- KOMISSZARÓV, Vilen Naumovich
 1972 A fordítás folyamatának nyelvészeti modelljei (Ford. Gera Ildikó.) In: Bart István – Klaudy K. (szerk.): *A fordítás tudománya: válogatás a fordításelmélet irodalmából*. Tankönyvkiadó, Budapest, 146–159.
 1980a. Fordítás és általános nyelvészet. (Ford. Téri Sarolta.) In: Bart István – Klaudy K. (szerk.): *A fordítás tudománya: válogatás a fordításelmélet irodalmából*. Tankönyvkiadó, Budapest, 40–63.
 1980b. A fordítás szemantikája. (Ford: Téri Sarolta). In: Bart István – Klaudy K. (szerk.): *A fordítás tudománya: válogatás a fordításelmélet irodalmából*. Tankönyvkiadó, Budapest, 192–200.
- KURIÁN Ágnes
 1999 Az interpretatív modell a jogi szakfordításban. *Fordítástudomány* 1 évf. 1. sz. 50–93.
- KURTÁN Zsuzsa
 2003 *Szakmai nyelvhasználat*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- LADMIRAL, Jean-Rene
 1979 *Traduire: Théorèmes pour la traduction [Fordítani: a fordítás alaptételei]*. Paris, Payot.
- LANSTYÁK István
 2003a A kétnyelvű beszélő mint botcsinálta fordító. *Magyar Nyelvjárás* 41. évf. 393–400
 2003b. Fordítás és kontaktológia. *Fórum – Társadalomtudományi Szemle*. 5 évf. 3. sz. 49–70.
 2006 *Nyelvből nyelvbe*. Kalligram Könyvkiadó, Pozsony.
- LARSON, Mildred, L.
 1984 *Meaning Based Translation. A Guide to Cross-Language Equivalence [Jelentésalapú fordítás. A nyelvek közötti ekvivalenciához vezető út]*. University Press of America, Lanham–New York–London.
- LAVIOSA-BRAITHWAITE, Sara
 1996 The English Comparable Corpus: A Resource and a Methodology [Az angol összehasonlító korpusz: forrásanyag és módszer]. In: Bowker, Lynne – Cronin, Michael – Kenny Dorothy et al. (eds.): *Proceedings of Unity in Diversity International Translation Studies Conference [A Unity in Diversity nemzetközi fordítástudományi konferencia munkálatai]*. Dublin City University, Dublin.
- LEDERER, Marianne
 2003 *The Interpretive Model [Az interpretatív modell]*. St. Jerome, Manchester.

LEVY, Jiří

1967 Will Translation Theory Be of Use to Translators [Lesz-e haszna a fordításelméletnek a fordítók számára]. In: Levý, Jiří (ed.): *Translation as a Decision Process. To Honour Roman Jakobson. Essays on the Occasion of His 70th Birthday* [A fordítás mint döntéshozás. Köszöntőkötet Roman Jakobson 70. születésnapjára]. Mouton, The Hague, 148–182.

2002 Translation in Chechoslovakia [A fordítás Csehszlovákiában]. *Babel*, vol. 10. 73–76 (1st edition 1967, Prague).

LINTNER Anita

2008 Kétnyelvűség a két világháború közti Somorja hivatali nyelvében. *Fórum. Társadalomtudományi Szemle*, 10. évf. 2. sz. 46–83.

LÖRSCHER, Wolfgang

1991 *Translation Performance, Translation Process and Translation Strategies. A Psycholinguistic Investigation* [A fordítói performancia, a fordítási folyamat és a fordítási stratégiák. Pszicholingvisztikai elemzés]. Narr, Tübingen.

MAGRIS, Marella

2004 Verso una terminografia per il traduttore giuridico [Egy terminológiai adatbázis elkészítésének munkálatai jogi fordítók számára]. In: Temmerman, Rita, Knops, Uus (eds.): *The Translation of Domain-specific Languages and Multilingual Terminology Management* [Szaknyelvi fordítások és többnyelvű terminológiamenedzsment]. *Linguistica Antverpiensia*, Antwerpen, 53–65.

MALONE, Joseph L.

1988 *The Science of Linguistics in the Art of Translation* [A nyelvtudomány szerepe a fordítás művészetében]. State University of New York Press, New York.

MAYORAL-ASENSIO, Robert

2003. *Translating Official Documents* [Hivatalos okmányok fordítása]. St. Jerome, Manchester.

MONTERO-MARTÍNEZ, Silvia

2001 La traducción de la fraseología especializada. Análisis de colocaciones léxicas en el campo de la ingeniería química [A szaknyelvi kollokációk fordítása: szókapcsolatok a vegyészmérnöki szövegekben]. In: Muñoz, Carmen – Celaya, Luz – Fernández-Villanueva Marta et al. (coord.): *Trabajos en lingüística aplicada* [Alkalmazott nyelvészeti tanulmányok]. Univerbook, Barcelona, 751 – 758.

MOUNIN, George

1963 *Les problèmes théoriques de la traduction* [A fordítás elméleti problémái]. Gallimard, Paris.

- NEUBERT, Albrecht
1985 *Text and Translation [Szöveg és fordítás]*. VEB –Verlag Enzyklopadie, Leipzig.
- NEUBERT, Albrecht–SHREVE, Gregory
1992 *Translation as Text [A fordítás mint szöveg]*. Kent State University Press, Ohio.
- NEWMARK, Peter
1988 *A Textbook of Translation [Fordítástudományi szöveggyűjtemény]*. Prentice Hall Publishing, New York–London.
- NIDA, Eugen
1964 *Toward a Science of Translation – with Special Reference to Principles and Procedures Involved in Bible Translating [A fordítástudomány felé vezető út – különös tekintettel a bibliafordítás alapelveire]*. Brill, Leiden.
1969 A fordítás tudománya. (Ford. Kenesei István.) In: Bart István – Klau dy Kinga (szerk.): *A fordítás tudománya: válogatás a fordításelmélet irodalmából*. Tankönyvkiadó, Budapest, 125–146.
2001 *Context in Translating [A kontextus szerepe a fordításban]*. John Benjamins Publishing, Amsterdam–Philadelphia.
2003 *Fascinated by Languages [Nyelvektől elbűvölve]*. John Benjamins Publishing, Amsterdam–Philadelphia.
- NIDA, Eugen – TABER, Charles
1969 *The Theory and Practice of Translation [A fordítás elmélete és gyakorlata]*. Brill, Leiden.
- NORD, Christiane
1991 Skopos, Loyalty and Translation Conventions [Szkoposz, lojalitás és fordítási konvenciók]. *Target*. Vol. 3. No. 1. 91–109.
1997 *Translating as a Purposeful Activity. Functional Approaches Explained [A fordítás mint céltudatos tevékenység. A funkcionális megközelítések magyarázata]*. St. Jerome, Manchester.
- OLIVECRONA, Karl Knut Hans
2000 A jogi nyelv és a valóság. In: Szabó Miklós – Varga Csaba (szerk.): *Jog és nyelv*. Osiris, Budapest, 153–216.
- ONG, Walter, J.
1998 A szöveg mint interpretáció: Márk idején és azóta. In: Nyíri Kristóf – Szécsi Gábor (szerk.): *Szóbeliség és írásbeliség*. Áron Kiadó, Budapest, 143–160.
- PALMER, C. – FULLES, L.
2004. Issues and Solutions in Translation of French Conveyancing Documents [Problémák és megoldások a francia szállítóiratok fordításában]. *Translating Today*. No. 1. 12–14.

PAP Andrea

2007 A szerénység megnyilvánulási módjai az udvariassági stratégiákban. *Félúton* 2. évf. 70–80. <http://linguistics.elte.hu/studies/fuk/fuk06/pap.a.pdf> (letöltve: 2008. augusztus 1.).

PÁPAI Vilma

2001 Új irányzatok az explicitáció kutatásában. *Fordítástudomány* 3. évf. 1. sz. 26–40.

2002 Az explicitációs hipotézis vizsgálata angol–magyar és magyar–angol párhuzamos korpuszok egybevetésével. *Fordítástudomány* 4. évf. 1. sz. 116–122.

PÉLAGE, Jacques

2001 Le comparatisme dynamique en Traduction Juridique [Dinamikus összehasonlítás a jogi fordításban]. *Terminologie et traduction*. 1/2002. 87–106.

POPOVICI, A.

1970 Fordítás és irodalomelmélet. (Ford. Zsilka Tibor.) In: Bart István – Klaudy Kinga (szerk.): *A fordítás tudománya: válogatás a fordításelmélet irodalmából*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1986, 63–91.

PRÓSZÉKY Gábor

1995 MorphoLogic: Bridging Gaps between Academia and Industry in Hungary [MorphoLogic: az akadémiai közeg és az ipari termelés világa közötti szakadék áthidalása]. *ElsNews*, vol. 4. No. 5. 9–10.

PYM, Anthony

1992 *Translation and Text Transfer. An Essay on the Principles of Intercultural Communication* [Fordítás és textuális transzfer. Esszé az interkulturális kommunikációról]. Peter Lang, Frankfurt–Berlin–Bern–New York–Paris–Vienna.

RABIN, Chaim

1958 The Linguistics of Translation [A fordítás nyelvészete]. In: Booth, A. D., Forster, L. et al. (eds.): *Aspects of Translation Studies in Communication* [A fordítástudomány aspektusai a kommunikációban]. Secker–Warburg, London, 123–144.

RADÓ György

1981 Rendszeres fordítástudomány. In: Bart I., Rákos S. (szerk.): *A műfordítás ma*. Gondolat Kiadó, Budapest, 216–236.

RECKER, Jan, I.

1974 A törvényszerű megfelelések elméletének alapjai. (Ford. Lengyel Zsolt.) In: Bart István – Klaudy Kinga (szerk.): *A fordítás tudománya: válogatás a fordításelmélet irodalmából*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1986, 200–217.

REISS, Katarina

1971 Szövegtipológia és fordítás. (Ford. Terts István.) In: Bart István – Klaudy Kinga (szerk.): *A fordítás tudománya: válogatás a fordításelmélet irodalmából*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1986, 253–274.

1995 Text Type Translation and Translation Assessment [Szövegtípusfüggő fordítás és fordításelemzés]. In: Chesterman, Andrew (ed.): *Reading in Translation Theory [Fordítástudományi olvasókönyv]*. FinnLectura, Helsinki, 58–96.

REVZIN, I. I. – ROZENCVEJG, V. JU.

1964 A fordítástudomány tárgya és módszere. (Ford: Lengyel Zsolt.) In: Bart István – Klaudy Kinga (szerk.): *A fordítás tudománya: válogatás a fordításelmélet irodalmából*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1986, 23–30.

RICCARDI, Alessandra

2002 *Translation Studies: Perspectives on an Emerging Discipline [Fordítástudomány: egy felemelkedő diszciplína kilátásai]*. Cambridge University Press, Cambridge.

ROBINSON, Douglas

1991 *Becoming a Translator: An Introduction to the Theory and Practice of Translation [Fordítóvá válni: bevezetés a fordítás elméletébe és gyakorlatába]*. Routledge, London–New York.

ROSSI, Piercarlo

2001 *Ontologie applicate e comparazione giuridica: alcune premesse [Alkalmazott ontológia és jogrendi összehasonlítás: néhány előfeltevés]*. <http://www.dsg.unito.it/ut/data/papers/ontologie%20applicatte%20e%20comparazione%20giuridica.pdf>. (letöltve: 2008. február 8.).

SANCHEZ-GIJON, Pilar–ARJONELLA Ortega

1996 *Introducción a la traducción jurídica y jurada [Bevezetés a jogi és a hiteles fordításba]*. Comares, Granada.

SAVORY, Theodore

1957 *The Art of Translation [A fordítás művészete]*. Cape, London.

SÉGUINOT, Candace

1989 *The Translation Process [A fordítási folyamat]*. HG Publications, Toronto.

SIMIGNÉ FENYŐ Sarolta

2006 *A fordítás mint közvetítés*. Stúdium Rendezvények és Nyelvtanfolyamok, Miskolc.

SIMPSON, A.W.B.

2000 A jogi fogalmak elemzése. In: Szabó Miklós – Varga Csaba (szerk.): *Jog és nyelv*. Osiris, Budapest 133–153.

SMITH A. G.

1958 *Aspects of Translation [A fordítás aspektusai]*. Secker&Warburg, London.

SNELL-HORNBY, Mary

1995. *Translation Studies. An Integrated Approach [Fordítástudomány. Egy integrált megközelítés]*. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam–Philadelphia (1st edition 1988, Amsterdam–Philadelphia).

SOHÁR Anikó

1997 Virtual Translation of Cyberpunk in Hungary [A Cyberpunk virtuális fordítása Magyarországon]. In: Klaudy, Kinga – Kohn, János (eds.): *Transfere necesse est. Proceedings of the 2nd International Conference on Current Trends in Studies of Translation and Interpreting [Transfere necesse est. A fordítás- és tolmácsolástudomány aktuális irányzatai. A második nemzetközi konferencia munkálatai]*. Scholastica, Budapest, 423–431.

SOMSSICH Réka–VARGA Katalin

2001 Egységesség és terminológia a közösségi joganyag fordításában Magyarországon. *Terminologie et Traduction*. 2/2001. 58–81.

STEINER, George

1975 *After Babel: Aspects of Language and Translation [Bábel után. Nyelv és fordítás]*. Oxford University Press, London–Oxford–New York.

STOLZE, Randegundis

1994 Vagueness in Economic Texts as a Translation Problem [A gazdasági szövegek kétértelműsége mint fordítói kihívás]. *Across Languages and Cultures*. 4. évf. 2. sz. 187–203.

SVEJCER, A. D.

1968 A fordításelmélet mint interdiszciplináris tudomány. (Ford. Lengyel Zsolt.) In: Bart István – Klaudy Kinga (szerk.): *A fordítás tudománya: válogatás a fordításelmélet irodalmából*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1986, 30–40.

SWALES, John

1990 *Genre Analysis [Műfajelemzés]*. Cambridge University Press, Cambridge.

SZABARI-BOHÁK Krisztina

1996 Problems in Translating Legal Texts [A jogi szövegek fordításának problematikája]. In: Klaudy, Kinga – Lambert, Juan – Sohár, Anikó (szerk.): *Translation Studies in Hungary [A fordítástudomány Magyarországon]*. Scholastica, Budapest, 115–125.

SZABÓ Miklós

2000 Szó szerint: a jog és a nyelv interferenciájáról. In: Szabó Miklós – Varga Csaba (szerk.): *Jog és nyelv*. Budapest, Osiris, 1–98.

SZABÓMIHÁLY Gizella

2005 *Nyelvművelés – nyelvtervezés – nyelvi menedzselés*. http://epa.oszk.hu/00000/00033/00023/pdf/szemle_2005_4_szabomihaly.pdf (letöltve: 2008. június 6.).

- 2006 A szlovákiai magyar nyelvtervezés kérdései. Standardizálás és kodifikálás. In: Vörös Ferenc (szerk.): *Regionális dialektusok, kisebbségi nyelvhasználat*. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest–Nyitra–Somorja, 35–47.
- TARNÓCZI Lóránt
 1966 *Fordítókatalozs*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Kiadó.
 1972 Jogi szövegek fordítása. In: Homródiné Botond Éva (szerk.): *Fordítás-technika. Műszaki-gazdasági fordítások idegennyelvből magyarra*. A tudományos tájékoztatás elmélete sorozat. 20 sz. OMKDK, Budapest, 158–161.
- TOURY, Gideon
 1980 *In Search of a Theory of Translation [Egy fordításelmélet után kutatva]*. Porter Institute, Tel Aviv.
 1995 *Descriptive Translation Studies and Beyond [A deskriptív fordítás-tudomány és ami mögötte rejlik]*. John Benjamin Publishing, Amsterdam–Philadelphia.
- VÁRNAI Szilvia
 2006 Jogi szövegek, szerződések és jogszabályok fordításának sajátosságai. In: Környei Tibor (szerk.): *Fordítás-technikai útmutató*. MFE, Budapest, 46–53.
- VELMAS-LEHTO, Inkeri
 1989 *Quasi Correctedness. A Critical Study of Finnish Translations of Russian Journalistic Texts [A kvázihelyesség kérdései. Finn sajtónyelvi szövegek orosz fordításának kritikai szemléletű elemzése]*. Neuvostoliittoinstituutti, Helsinki.
- VENUTI, Lawrence
 1992 *Rethinking Translation Discourse, Subjectivity, Ideology [A fordítás-tudományi diskurzus újragondolva. Szubjektivitás és ideológia]*. Routledge, London.
 1995 *The Translation's Invisibility. A History of Translation [A fordítás láthatatlansága. A fordítás története]*. Routledge, London.
 2000. *The Translation Studies Reader [Fordításelméleti olvasókönyv]*. Routledge, London–New York.
- VINAY, Jean Paul – DARBELNET, Jean
 1958. *Stilistique comparée du français et de l'anglais. Methode de traduction [Francia–angol összehasonlító stilsztika. Egy fordítási módszer]*. Didier, Paris.
- VINCZE Katalin
 2003 Szövegtípus és fordítás. *Fordítás-tudomány*. 6. évf. 1. sz. 30–38.
- WANDRUSZKA, Mario
 1971 *Interlinguistik, Umrisse einer Neuen Sprachwissenschaft [Interlingvisztika: egy új nyelv körvonalai]*. Piper, München.

WESLEY, John

1755/1837 *Explanatory Notes upon the New Testament [Széjjegyzetek az Újszövetséghez]*. William Boyer, London.

WILLS, Wolfram

1994 Translation: Process and Procedures [Fordítás: folyamat és eljárások]. In: Asher Ronald Eaton (ed.): *The Encyclopedia of Language and Linguistics [A nyelvek és a nyelvészet enciklopédiája]*. Vol. 9. Pergamon Press, Oxford, 4747–4757.

1996 *Knowledge and Skills in Translator's Behavior [Tudás és készségek a fordítói viselkedésben]*. J. Benjamins, Amsterdam and Philadelphia.

YEBRA, Valentin García

1982 *Teoría y práctica de la traducción [A fordítás elmélete és gyakorlata]*. Gredos, Madrid.

ZHONG, Yong

2006 Let's Talk Translation Economically – A Demonstration Of Re-Articulating Translation Through Economic Terms [Beszéljünk a fordításról gazdaságosan – a fordítás újragondolása gazdasági terminusok segítségével]. *ACROSS*. Vol. 7. No. 1. 77–92.

Szótárak, szöveggyűjtemények, kézikönyvek, egyéb források

ASHER, R. E. (ed.)

2000 *The Encyclopedia of Language and Linguistics*. Vol. 9. Pergamon Press, Oxford.

BALOGH J. – HAADLER L. – KESZLER B. et al.

2000 *Magyar grammatika*. Nemzetik Tankönyvkiadó, Budapest.

CICERO

Kr. e. 46/1994 De optimo genere oratorum. In: Mohácsy Károly (szerk.): *Irodalom I. Irodalmi szöveggyűjtemény*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1994. 15–21.

DANTE, A.

1303–1306/1998 *De vulgari eloquentia*. <http://dante.ilt.columbia.edu/books/convivi> (Trans. Richard Lansing) (letöltve: 2008. augusztus 12.).

HUMBOLDT, W.

1985 *Humboldt válogatott írásai*. Európa Könyvkiadó, Budapest.

JEROME, E. H. (St. Jerome)

395/1997 De optime genere interpretandi. In: Carroll, P. – Robinson D. (eds. and transl.): *On the Best Kind of Translator*. Aldi, Róma, 22–30.

JUHÁSZ J. – SZŐKE István – O. NAGY Gábor – KOVALOVSKY Miklós (szerk.)

2001 *Magyar értelmező kéziszótár*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

MEZEY B. (szerk.)

2001 *Magyar jogtörténet*. Osiris, Budapest.

POPE, A.

1715/1901 *Preface to his Translation of Homer's Iliad*. Donaldson, London.
SHUTTELDWORTH – COWIE (ed.)

1997 *Dictionary of Translation Studies*. St. Jerome, Manchester.

SOANES, CH. – STEVENSON, A. (eds.)

2004 *The Concise Oxford English Dictionary*.

TYTLER, A.

1790/1970 *Essays on Principles of Translation*. London.

WÜSTER, E.

1959 *Struktur der Sprachlicheb Begriffswelt und ihre dar Stellung in Worterbuchern Studium generale*. Gunter Narr, Tubingen.

Törvények

Legea 178/1997 (11.10.1997), emis de Parlamentul României privind autorizarea și plata interpreților și traducătorilor folosiți de organele de urmărire penală, de instanțele judecătorești, de birourile notarilor publici, de avocați și de executorii judecătorești cu modificările ulterioare (Legea 281/2004, Legea 110/2005, Ordonanța Guvernamentală 11/2005). Monitorul oficial 305/10.11.1997. http://www.dreptonline.ro/legislatie/legea_traducatori_min.php. (letöltve: 2007. december 20.)

A szakfordításról és tolmácsolásról szóló 24/1986-os Minisztertanácsi Rendelet és a végrehajtására kiadott 7/1986-os IM Rendelet. <http://net.jogtar.hu/jr> (letöltve: 2007. december 20.)

Legea 26/1990 republicată și modificată privind activitatea desfășurată de Oficiul Național al Registrului Comerțului. www.onrc.ro (letöltve: 2008. augusztus 18.)

Legea 31/1990 privind societățile comerciale. www.onrc.ro (letöltve: 2008. augusztus 18.)

Az 1997/CXLV törvény a cégnyilvántartásról, a cégnyilvánosságról és a bírósági cégeljárásról. www.cegbirosagok.hu/kapjog.htm; www.im.hu (letöltve: 2008. augusztus 18.)

Az 1997/CXLIV törvény a gazdasági társaságokról. www.im.hu (letöltve: 2008. augusztus 18.)

Az Előszó szakirodalma

BALOGH Dorka

2020 *Műfajtudatosság a jogi szakfordításban és szakfordítóképzésben*. Doktori értekezés. ELTE, Budapest. https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/51565/BD_doktori%20

%C3%A9rtekez%C3%A9s_v%C3%A9gleges_al%C3%A1%C3%ADrt.pdf
(utolsó hozzáférés dátuma: 2024. május 1.).

BENŐ Attila – KOKOLY Zsolt – BENŐ Loránd

2021 A román és a magyar jogi terminológia helyzete Romániában – Szaknyelvi problémák és terminológiatervezési feladatok. In: Tamás Dóra Mária – Szoták Szilvia (szerk.): *Terminológiastratégia és jogi alapterminusok a szomszédos országok nyelvén*. Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda Zrt., Budapest, 102–128.

GÁSPÁR Endre – SOMSSICH Réka

2019 Nemzeti jog nemzetközi térben, avagy terminológiai és stilisztikai dilemmák a magyar joganyag angol nyelvre fordítása során. In: Szoták Szilvia (szerk.): *Diszciplínák találkozása – nyelvi közvetítés a 21. században*. Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda Zrt., Budapest, 28–41.

HORVÁTH Péter Iván

2019 Hiteles fordítás és terminológia 1000 szó tükrében. In: Szoták Szilvia (szerk.): *Diszciplínák találkozása – nyelvi közvetítés a 21. században*. Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda Zrt., Budapest, 220–246.

TAMÁS Dóra

2019 *Bevezetés a jogi terminológiába a terminológus szemüvegén át. Második átdolgozott kiadás*. Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda Zrt., Budapest.

PRIETO RAMOS, Fernando

2022 *Legal translation [A jogi fordításról]*. https://www.researchgate.net/publication/366634856_Legal_translation (utolsó hozzáférés dátuma: 2024. május 1.).

SCOTT, Juliette – O'SHEA, John

2021 How Legal Documents Translated Outside Institutions Affect Lives, Businesses and the Economy. [Hogyan befolyásolja az intézményen kívüli jogi fordítás az emberek életét, vállalkozásait és a gazdaságot]. *International Journal for the Semiotics of Law* 34. (1331–1373) https://www.researchgate.net/publication/349643108_How_Legal_Documents_Translated_Outside_Institutions_Affect_Lives_Businesses_and_the_Economy (utolsó hozzáférés dátuma: 2024. május 1.).

BISGAARD, Luna

2015 *Il metodo giuridico e la traduzione din testi legali. Introduzione allo strumento analitico utile alla traduzione giuridica nelle lingue combinate italiano-danese*. Roma/Aarhus. https://www.academia.edu/24167168/IL_METODO_GIURIDICO_E_LA_TRADUZIONE_DI_TESTI_LEGALI (utolsó hozzáférés dátuma: 2024. május 1.).

Forrásszövegek jegyzéke

A vizsgálati korpusz szövegeinek jegyzéke

Az eredeti román forrásszövegek jegyzéke

Ssz.	Dokumen- típus	Alkalmazott rövidítés	A szöveg címe	A szöveg forrása	Leütés- szám	Szavak száma
1.	1	[RK Szerződés 1.]	Contract de vânzare-cumpărare	Az adatközlő kérésére nem közölhető.	3793	448
2.	1	[RK Szerződés 2.]	Act adițional al contractului de închiriere	Az adatközlő kérésére nem közölhető.	4359	636
3.	1	[RK Szerződés 3.]	Contract de închiriere	Kolozsvári ügyvédi iroda	6000	900
4.	1	[RK Szerződés 4.]	Act adițional nr. 1/07.05.2007	Cabinet avocat: Bucerzan Călin, Cluj-Napoca	12 000	1800
5.	1	[RK Szerződés 5.]	Promisiune sinalagmatică de vânzare-cumpărare	Az adatközlő kérésére nem közölhető.	3699	440
6.	1	[RK Szerződés 6.]	Antecontract de vânzare-cumpărare	Az adatközlő kérésére nem közölhető.	3602	397
7.	1	[RK Szerződés 7.]	Contract de schimb	Az adatközlő kérésére nem közölhető.	2462	309
8.	1	[RK Szerződés 8.]	Contract de lucrări	Az adatközlő kérésére nem közölhető.	12 863	1803
9.	1	[RK Szerződés 9.]	Contract de management	Az adatközlő kérésére nem közölhető.	10 312	1429
10.	1	[RK Szerződés 10.]	Contract de antrepriză	Az adatközlő kérésére nem közölhető.	13 3542	18125
11.	1	[RK Szerződés 11.]	Contract de prestări servicii	Az adatközlő kérésére nem közölhető.	6000	900
12.	1	[RK Szerződés 12.]	Contract de proiectare	Az adatközlő kérésére nem közölhető.	32 982	4627
13.	2	[RK Perirat 1.]	Interogatoriu	Cabinet avocat Mirel Ionescu, Cluj-Napoca	20 000	3000
14.	2	[RK Perirat 2.]	Chemare în judecată	Cabinet avocat Mirel Ionescu, Cluj-Napoca	18 000	2800

Ssz.	Dokumentumtípus	Alkalmazott rövidítés	A szöveg címe	A szöveg forrása	Leütés-szám	Szavak száma
15.	3	[RK Közjegyzői 1.]	Procură notarială	Biroul Notarial Popa Ionuț Florin, Cluj-Napoca	1800	242
16.	3	[RK Közjegyzői 2.]	Procură specială	Biroul Notarial Ioan Bolduț, Cluj-Napoca	2089	281
17.	3	[RK Közjegyzői 3.]	Declarație	Biroul Notarial Ioan Bolduț, Cluj-Napoca	2151	277
18.	4	[RK Bankker. jog 1.]	Descriere Flexi-Credit	Nincs forrás	1242	212
19.	4	[RK Bankker. jog 2.]	Act constitutiv firmă	Cabinet avocat Somai László, Cluj-Napoca	17 733	2600
20.	4	[RK Bankker. jog 3.]	Convenție cadru cont curent	www.bcr.ro	6369	977
21.	4	[RK Bankker. jog 4.]	Convenție	SC Electrica SA	7064	1577
22.	4	[RK Bankker. jog 5.]	Condiții generale de afaceri	www.otpbank.ro	27 837	3927
23.	4	[RK Bankker. jog 6.]	Codul de etică al OTP România	www.otpbank.ro	8837	1251
24.	4	[RK Bankker. jog 7.]	Certificat de înregistrare ORC	Camera de Comerț și Industrie, Cluj-Napoca	1000	2000
25.	5	[RK Pályázat 1.]	Completare ofertă tender	Nincs forrás	4773	726
26.	5	[RK Pályázat 2.]	Phare 2004 – Coeziune Economică și Socială Dezvoltare Resurselor Umane	www.palyazatok.ro	229	1665
27.	5	[RK Pályázat 3.]	Convenție de colaborare consorțiu	Nincs forrás	6785	922
28.	5	[RK Pályázat 4.]	Phare 2005, – Coeziune Economică și Socială	Ministerul Integrării Europene	86 800	12872
29.	5	[RK Pályázat 1.]	Sistemul Zonelor Prioritare de Educație din România	Laboratorul de Evaluare, Institutul de Științe ale Educației, București	17 451	2418

A fordított magyar forrásszövegek jegyzéke

Ssz.	Dokumentum-típus	Alkalmazott rövidítés	A szöveg címe	A szöveg forrása	Leütés-szám	Szavak száma
1.	1	[RMK Szerződés 1.]	Adásvételi szerződés	Kolozsvári fordítóiroda	2715	343
2.	1	[RMK Szerződés 2.]	Bérleti szerződést módosító okirat	Szabadúszó fordító	4442	563
3.	1	[RMK Szerződés 3.]	Bérleti szerződés	Szabadúszó fordító	7469	996
4.	1	[RMK Szerződés 4.]	Együttműködési szerződést módosító okirat	Kolozsvári fordítóiroda	15 609	2011
5.	1	[RMK Szerződés 5.]	Adásvételi előszerződés Kétoldali adásvételi kötelezvény	Kolozsvári fordítóiroda	2920	347
6.	1	[RKM Szerződés 6.]	Adásvételi előszerződés	Kolozsvári fordítóiroda	2615	330
7.	1	[RMK Szerződés 7.]	Ingó csereszerződés	Szabadúszó fordító	1879	210
8.	1	[RMK Szerződés 8.]	Szolgáltatási szerződés munkálatok elvégzését illetően	Kolozsvári fordítóiroda	13 218	1690
9.	1	[RMK Szerződés 9.]	Management-szerződés	Szabadúszó fordító	9755	1191
10.	1	[RMK Szerződés 10.]	Alvállalkozási szerződés	Kolozsvári fordítóiroda	128 948	15113
11.	1	[RMK Szerződés 11.]	Szolgáltatói szerződés	Kolozsvári fordítóiroda	7476	869
12.	1	[RMK Szerződés 12.]	Tervezői szerződés	Kolozsvári fordítóiroda	33 908	4120
13.	2	[RMK Perirat 1.]	A kihallgatás során megfogalmazott kérdések	Szabadúszó fordító	16 773	2899
14.	2	[RMK Perirat 2.]	Feljelentés	Szabadúszó fordító	21 612	2899
15.	3	[RMK Közjegyzői 1.]	Közjegyzői okirat	Kolozsvári fordítóiroda	2475	242
16.	3	[RMK Közjegyzői 2.]	Különleges meghatalmazás	Kolozsvári fordítóiroda	2171	255
17.	3	[RMK Közjegyzői 3.]	Nyilatkozat	Kolozsvári fordítóiroda	2455	284
18.	4	[RMK Banki-ker. jog 1.]	Flexi-Credit Bemutató	Kolozsvári fordítóiroda	17 362	2183
19.	4	[RMK Banki-ker. jog 2.]	Alapító okirat	Kolozsvári fordítóiroda	1608	202

Ssz.	Dokumentum-típus	Alkalmazott rövidítés	A szöveg címe	A szöveg forrása	Leütés-szám	Szavak száma
20.	4	[RMK Banki-ker. jog 3.]	Keretegezmény jogi személyek folyószámlájára vonatkozóan	Kolozsvári fordítóiroda	4620	579
21.	4	[RMK Banki-ker. jog 4.]	Megállapodás	Kolozsvári fordítóiroda	5956	685
22.	4	[RMK Banki-ker. jog 5.]	Általános Üzleti Feltételek	Kolozsvári fordítóiroda	23 755	3060
23.	4	[RMK Banki-ker. jog 6.]	Az OTP Bank Románia etikai nyilatkozata	Kolozsvári fordítóiroda	8356	985
24.	4	[RMK Banki-ker. jog 7.]	Bejegyzési igazolás	Szabadúszó fordító	868	106
25.	5	[RMK Pályázat 1.]	Kiegészítő ajánlat	Kolozsvári fordítóiroda	5000	617
26.	5	[RMK Pályázat 2.]	Phare 2004, Gazdasági és Társadalmi Kohézió Program	Kolozsvári fordítóiroda	1866	238
27.	5	[RMK Pályázat 3.]	Konzorciumi együttműködési megállapodás	Kolozsvári fordítóiroda	8445	998
28.	5	[RMK Pályázat 4.]	Phare 2005, Gazdasági és Társadalmi Kohézió Program	Kolozsvári fordítóiroda	87 779	12065
29.	5	[RMK Pályázat 5.]	EOT Rendszer Romániában	Kolozsvári fordítóiroda	8997	1147

A kontrollkorpusz forrásszövegeinek jegyzéke

Ssz.	Dokumentum-típus	Alkalmazott rövidítés	A szöveg címe	A szöveg forrása	Leütés-szám	Szavak száma
1.	1	[MK Szerződés 1.]	Megállapodás	Nincs forrás	15 068	1892
2.	1	[MK Szerződés 2.]	Adásvételi szerződés	https://tudastar.ingatlan.com/szerzodesmintak/	2832	340
3.	1	[MK Szerződés 3.]	Irodabérleti szerződés	https://tudastar.ingatlan.com/szerzodesmintak/	1835	265
4.	1	[MK Szerződés 4.]	Turisztikai szerződés	Nincs forrás	6724	921
5.	1	[MK Szerződés 5.]	Vállalkozási szerződés	Nincs forrás	2692	337
6.	1	[KM Szerződés 6.]	Terjesztési szerződés	Nincs forrás	5567	672

Ssz.	Dokumentum-típus	Alkalmazott rövidítés	A szöveg címe	A szöveg forrása	Leütés-szám	Szavak száma
7.	1	[MK Szerződés 7.]	Együttműködési megállapodás	Nincs forrás	12 000	1800
8.	1	[MK Szerződés 8.]	Megbízási szerződés	Nincs forrás	12 000	1800
9.	1	[MK Szerződés 9.]	Együttműködési megállapodás	Nincs forrás	6000	900
10.	1	[MK Szerződés 10.]	Engedményezési szerződés	Nincs forrás	12 000	1800
11.	2	[MK Perirat1.]	Viszontkereset elbirtoklás tárgyában	www.ugyved.hu	5258	645
12.	2	[MK Perirat 2.]	Önkormányzat közgyűlési határozatának bírósági felülvizsgálata iránti kereset	www.ugyved.hu	2222	252
13.	2	[MK Perirat 3.]	Kereset munkaviszony jogellenes megszüntetése miatt	www.ugyved.hu	3437	439
14.	3	[MK Közjegyzői 1.]	Jelzálog-szerződés	dr. Zsák Viktória, szegedi közjegyző	22 128	2611
15.	3	[MK Közjegyzői 2.]	Nyilatkozat vételi jog érvényesítésére	https://www.mbhbank.hu/sw/static/file/MBH_BANK_ALTALANOS_ADATKEZELESI_TAJEKOZTATO.pdf	1353	150
16.	3	[MK Közjegyzői 3.]	Cégkivonat közjegyzői záradéka	dr. Zsák Viktória, szegedi közjegyző	1500	200
17.	3	[MK Közjegyzői 4.]	Engedményezési nyilatkozat	Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium	4000	600
18.	4	[MK Banki-ker. jog 1.]	A CIB Bank Zrt. nyilatkozata	www.cibbank.hu	3601	460
19.	4	[MK Banki-ker. jog 2.]	Megvalósíthatósági tanulmány	Nincs forrás	18814	2237

Ssz.	Dokumentum-típus	Alkalmazott rövidítés	A szöveg címe	A szöveg forrása	Leütés-szám	Szavak száma
20.	4	[MK Banki-ker. jog 3.]	Társaság szerződés – alapító okirat	https://www.mbhbank.hu/sw/static/file/MBH_BANK_ALTALANOS_ADATKEZELESI_TAJEKOZTATO.pdf	18771	2422
21.	4	[MK Banki-ker. jog 4.]	Auditálás	Nincs forrás	2108	237
22.	4	[MK Banki-ker. jog 5.]	Auditálás	Nincs forrás	2191	241
23.	4	[MK Banki-ker. jog 6.]	Auditálás	Nincs forrás	4707	514
24.	4	[MK Banki-ker. jog 7.]	Auditálás	Nincs forrás	14 787	1625
25.	4	[MK Banki-ker. jog 8.]	Banki garancialevél	Nincs forrás	1328	159
26.	4	[MK Banki-ker. jog 9.]	Közgyűlési jegyzőkönyv	Nincs forrás	1597	213
27.	4	[MK Banki-ker. jog 10.]	Cégekivonat	Elektronikus Cégnyelvántartó, Budapest	12 000	1600
28.	4	[MK Banki-ker. jog 11.]	Bankinformáció	www.cibbank.hu	1500	200
29.	4	[MK Banki-ker. jog 12.]	Panaszügy-intézés	AEGON Magyarországi Biztosító Rt.	28 168	3493
30.	4	[MK Banki-ker. jog 13.]	Adóigazolás	Szeged Megyei Jogú Város Adóhivatala	1500	200
31.	4	[MK Banki-ker. jog 14.]	Közvetítői jutalék	Nincs forrás	4000	600
32.	4	[MK Banki-ker. jog 15.]	Igazolás	Nincs forrás	16 000	2400
33.	5	[MK Pályázat 1.]	A közbeszerzési eljárás odaítélési dokumentációja	www.palyazat.hu	37 938	5066
34.	5	[MK Pályázat 2.]	Megállapodás konzorcium létrehozásáról	Nincs forrás	1736	197
35.	5	[MK Pályázat 3.]	Nyugat-Dunántúli Operatív Program	www.palyazat.hu	17 343	1994
36.	5	[MK Pályázat 4.]	Választhatósági nyilatkozat	www.palyazat.hu	13 290	1426

A hivatalos űrlapok forrásjegyzéke

A kétnyelvű hivatalos űrlapok forrásjegyzéke

Ssz.	Dokumen- típus	Alkalmazott rövidítés	A dokumentum címe	A dokumen- tum forrása	Leütés- szám	Szavak száma
1.	Hivatalos űrlap	[RM_ketny_ hiv_urlap1.]	Cerere pentru alocație de stat Kérés állami pótlékra	Sepsiszentgyörgy Polgármesteri Hivatala, Kovászna megye [Erdély Judit gyűjtése]	6108	284
2.	Hivatalos űrlap	[RM_ketny_ hiv_urlap2.]	Declarație Nyilatkozat	Sepsiszentgyörgy Polgármesteri Hivatala, Kovászna megye [Erdély Judit gyűjtése]	6563	407
3.	Hivatalos űrlap	[RM_ketny_ hiv_urlap3.]	Cerere pentru obținerea unei locuințe cu chirie Bérlakás-igénylési adatlap	Sepsiszentgyörgy Polgármesteri Hivatala, Kovászna megye [Erdély Judit gyűjtése]	4880	417
4.	Hivatalos űrlap	[RM_ketny_ hiv_urlap4.]	Cerere alocație suplimentară pentru familiile cu mulți copii Kérés kiegészítő pótlékra	Sepsiszentgyörgy Polgármesteri Hivatala, Kovászna megye [Erdély Judit gyűjtése]	8662	598
5.	Hivatalos űrlap	[RM_ketny_ hiv_urlap5.]	Formular căsătorie Házassulási kérés	Sepsiszentgyörgy Polgármesteri Hivatala, Kovászna megye [Erdély Judit gyűjtése]	1800	247

Az eredeti (magyar nyelvű) hivatalos űrlapok forrásjegyzéke

Ssz.	Dokumen- típus	Alkalmazott rövidítés	A dokumentum címe	A dokumen- tum forrása	Leütés- szám	Szavak száma
1.	Hivatalos űrlap	[M_hiv_ urlap1.]	Aláírási címpéldány	www. allampolgar.hu	665	58
2.	Hivatalos űrlap	[M_hiv_ urlap2.]	Igénybejelentés családtámogatásra	www. allampolgar.hu	3881	301
3.	Hivatalos űrlap	[M_hiv_ urlap3.]	Kérelem családok ide- iglenes otthonban való átmeneti áthelyezésére	www. allampolgar.hu	4573	466
4.	Hivatalos űrlap	[M_hiv_ urlap4.]	Nyilatkozat lakásszerzésre	www. allampolgar.hu	1497	167
5.	Hivatalos űrlap	[M_hiv_ urlap5.]	Otthonteremtési támogatás	www. allampolgar.hu	1108	141

Variációk ugyanarra a forrásnyelvi szövegre

Ssz.	Dokumen- típus	Alkalmazott rövidítés	A dokumen- tum címe	A dokumen- tum forrása	Leütés- szám	Szavak száma
1.	1.	RMKV Szerződés 1.	Vállalkozói szerződés	Bramier SRL, Csíkszereda	14 842	1802
2.	2.	RMKV Perirat 1.	Per – kereset	Csíkszeredai fordítóiroda	2714	348
3.	3.	RMKV Közjegyzői 1.	Közjegyzői nyilatkozat	Csíkszeredai fordítóiroda	2526	277
4.	4.	RMKV Banki- ker. jog 1.	Bejegyzési igazolás	Csíkszeredai szabadúszó fordító	726	89
5.	4	RMKV Banki- ker. jog 2.	Alapító okirat	Bramier SRL, Csíkszereda	10 958	1367
6.	5.	RMKV Pályázat	Pályázati felhívás	Csíkszeredai szabadúszó fordító	1820	209

REZUMAT

Probleme de traductologie în domeniul limbajului oficial (în relația română-maghiară)

Lucrarea analizează două baze de date (o bază paralelă de date și o bază de date de control). Analiza acestor baze de date era menită să ofere atât principii teoretice, cât și strategii practice.

Folosind metodele lingvisticii corpus și cele ale traductologiei am vrut să demonstrez diferența între textele traduse și cele ne-traduse (originale).

Metodologia lingvisticii corpus a ajutat la elaborarea unor strategii adecvate de cercetare.

Efectuarea comparației dintre elementele lexicale, morfologice și semantice ale celor două limbi este în sarcina fiecărui traducător, și este premergătoare procesului de traducere. Traducătorul trebuie să evite atât schimonosirea originalului, introducerea în text a elementelor străine, cât și traducerea mecanică literară.

Elucidarea semnificației unui discurs și redarea acestei semnificații într-o altă limbă în forma unui discurs echivalent, vor fi posibile numai dacă traducătorul analizează semnele lingvistice din perspectiva realității extralingvistice. În cazul traducerilor juridice și oficiale este nevoie de cunoașterea minimă a celor două sisteme juridice și a procedurilor aferente sistemului juridic în cauză. Aplicarea metodelor științelor juridice comparate este utilă pe de o parte pentru a înțelege regulile procedurale, pe de altă parte pentru a defini rolul textului în cultura aferentă limbii sursă. Comparația este o metodă teoretică, care face posibilă stabilirea convergențelor și divergențelor existente între cele două sisteme juridice.

În cazul traducerilor juridice și oficiale traducătorii întâlnesc greutăți mari la traducerea cuvintelor care denumesc realii juridice, legislative, politice sau administrative. Dacă un traducător traduce din limba română în limba maghiară, se află în fața unei probleme bilaterale: pe de o parte, viziunea celor două sisteme juridice diferă radical, pe de altă parte, textele elaborate în limba română au o formulare complicată fiind foarte bogate în citarea altor norme juridice și fiind lipsite de grația unui text normal.

Teoria traducerii este interesată nu numai de analiza comparativă a unor sisteme lingvistice, ci și de modalitatea în care diferențele dintre acestea se manifestă într-un context concret. Teoria traducerii are menirea de a stabili procesul mecanismului traducerii, de a defini acei factori care influențează luarea deciziilor în procesul de traducere, de a explica logica acestor decizii. Pentru

ca teoria traducerii să-și îndeplinească menirea, cercetătorii domeniului utilizează rezultatele altor discipline cum ar fi psihologia, etnografia, sociolingvistica, estetica, lingvistica matematică etc. Teoria traducerii va urmări cu interes și momentele subiective ale aceluia act comunicativ, care se desfășoară între autorul originalului, traducător și cititorul traducerii. Cercetătorii au tendința să facă generalizări în baza corespondențelor superficiale, dar ei n-ar trebui să uite că relația dintre lume și limbă este permanent bilaterală. Datorită studiilor moderne de lingvistică suntem conștienți de faptul că experiențele personale nu pot fi redată în întregime, așa cum nici fonemele și morfemele existente în două limbi diferite nu pot fi corelate complet, dar comunicarea interumană este totuși posibilă datorită situațiilor pe care toți indivizii umani le trăiesc într-un fel sau altul.

Prin compararea traducerilor cu originalele putem stabili niște reguli, chiar dacă acestea nu constituie o bază suficientă pentru formularea unei teorii. Pe parcursul analizei cu metoda comparativă, cercetătorul își va da seama că anumite fenomene traductologice reapar în mai multe texte. Aceste fenomene pot fi definite ca fiind constantele procesului de traducere. Prin metoda analizei comparative cercetătorul își va da seama de măsura în care originalul influențează textul traducerii. Această recunoaștere poate sta la baza elaborării unor strategii de traducere.

ABSTRACT

Problems of Translations in the Case of the Language of Official Documents (The Case of Romanian–Hungarian Languages)

The thesis deals with two main corpora (a parallel corpus and a comparable-monolingual corpus). Analysing these corpora, we tried to conduct a theoretical and a practical research at the same time.

Using the methodology of corpus linguistics and thus of translation studies, we wanted to show the differences between translated and non-translated text. During the analysis, we tried to treat the translated texts as objects of research and not as secondary text products.

The interpretation and re-texting of a discourse in the form of an equivalent discourse written in another language will be possible only if the translator analyses the linguistic signs according to the extra-linguistic aspects. To carry out a translation, the translator will need a minimal knowledge of both legal systems. Using the methods of comparative legal study is important not only to understand the procedures of the respective legal system but also to place the text correctly in the host culture.

These methods helped us towards a better understanding of translational procedures and the elaboration of potential strategies for translation research.

During the process of drawing up a comparative study, the translator gains thematic knowledge which will become active and useful only in the very moment of the translation. Regarding legal translations, the most difficult issue is the translation of legal realia.

In the case of perform a translation from language A, which is Romanian, to language B, which is Hungarian, the problem is that the two juridical systems differ, so the names of different institutions will differ a lot as well.

The theory of translation must deal with those subjective factors as well which appear during the act of communication among the writer of the original, the translator, and the reader of the final product (the translation). These subjective factors enter the process of translation and influence the text production. One mustn't forget that the relation between the world and language is always a dual one: the personal experiences cannot be totally expressed, the basic units of language cannot be in total correspondence – still the act of communication is somehow possible.

Even if the researchers are not able to draft a unified theory which would be valid for each unique act of translation, they can show which are the typical translational phenomena (the *translationese*) and what methods should be used to obtain texts which would be able to fulfill the same communicative and informative role among the final receivers. The elaboration of such methods could help towards the constitution of some general rules, which in time could be accepted as the laws of translation.

A SZERZŐRŐL

Sárosi-Márdirosz Krisztina a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem Marosvásárhelyi Karának adjunktusa. Magyar–angol szakon végzett a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem Bölcsészkarán 2002-ben, majd ugyanezen az egyetemen 2003-ban a Politikatudományok és Közigazgatási Karon is diplomát szerzett politikatudományok szakirányon. Magiszteri fokozatát antropológiai nyelvészetből szerezte meg 2004-ben, majd doktori képzésben vett részt a Babeş–Bolyai Tudományegyetem Hungarológiai Doktori Iskolájában, doktori dolgozatát 2009-ben védte meg. Szakterülete: fordítástudomány, terminológia, szaknyelvek, általános nyelvészet. A Magyar Tudományos Akadémia Külső Köztisztületének tagja. A kolozsvári Szabó T. Attila Nyelvi Intézet munkatársa. Több konferencián vett részt (New York, Budapest, Eger, Szeged, Bécs, Újvidék, Kolozsvár, Csíkszereda stb.), számos szakirányú tanulmánya jelent meg, továbbá több szakszótár társszerkesztője is.

Scientia Kiadó

400112 Kolozsvár (Cluj-Napoca)

Mátyás király (Matei Corvin) u. 4. sz.

Tel./fax: +40-364-401454

E-mail: scientia@kpi.sapientia.ro

www.scientiakiado.ro

Műszaki szerkesztés:

Dobos Piroska

Korrektúra:

Szabó Beáta

Tipográfia:

Könczey Elemér

Készült az F&F INTERNATIONAL nyomdában

Igazgató: Ambrus Enikő

Sárosi-Márdirosz Krisztina doktori értekezésében a jogi és közigazgatási szövegek fordításainak kérdéseit elemzi a román–magyar nyelvpár vonatkozásban. A szerző a dolgozat alapjául szolgáló kutatásában kétnyelvű és párhuzamos adattárakat vizsgált a fordítástechnikai jelenségek feltérképezése céljából. Kétnyelvű és egynyelvű autentikus szövegeket tartalmazó korpuszok segítségével tanulmányozta a célnyelvi szövegek sajátosságait a forrásnyelvi hatás és a kultúrspecifikus jelenségek szempontjából.

A kötetbe foglalt elemzéseknek és következtetéseknek a fordításelméleti megállapításokon túl gyakorlati hasznuk is van, hiszen az utóbbi években napirendre került a románról magyarra fordított hivatalos szövegek kérdése az erdélyi magyar nyelvváltozat tekintetében, és folyamatosan zajlik az a nyelvtervezési kodifikációs tevékenység is, amely a közigazgatásban, az egészségügyben és az igazságszolgáltatásban használt román nyelvű hivatalos dokumentumoknak és formanyomtatványoknak az egységes magyar nyelvű változatait kívánja elkészíteni.

ISBN 978-606-975-095-7

9 786069 750957